T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

POLİSİYE EDEBİYATIMIZDA ÇEVİRİ EYLEMİNE İLİŞKİN KAVRAMLARIN YENİDEN OKUNMASI

ÖZGE ALTINTAŞ
15726005

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. AYŞE BANU KARADAĞ

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

POLİSİYE EDEBİYATIMIZDA ÇEVİRİ EYLEMİNE İLİŞKİN KAVRAMLARIN YENİDEN OKUNMASI

ÖZGE ALTINTAŞ
15726005
ORCID NO: 0000-0002-4833-9383

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. AYŞE BANU KARADAĞ

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

POLİSİYE EDEBİYATIMIZDA ÇEVİRİ EYLEMİNE İLİŞKİN KAVRAMLARIN YENİDEN OKUNMASI

ÖZGE ALTINTAŞ
15726005

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih: 26.10.2020
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	**: Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ**	
Jüri Üyeleri	**: Prof. Dr. Füsun ATASEVEN**	
	Doç. Dr. Esra BİRKAN BAYDAN	
	Doç. Dr. Lale ARSLAN ÖZCAN	
	Dr. Öğr. Üyesi Senem ÖNER BULUT	

İSTANBUL
EKİM 2020

ÖZ

POLİSİYE EDEBİYATIMIZDA ÇEVİRİ EYLEMİNE İLİŞKİN KAVRAMLARIN YENİDEN OKUNMASI

Özge Altıntaş
Ekim, 2020

Polisiyede alegori çevirisini konu alan bu tezde, II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan ilk telif polisiye serileri tartışmaya açılmıştır. İlk telif polisiye edebiyat serileri, edebiyat dizgemizde özgün eser olarak kabul görmesine rağmen batılı polisiye serileriyle benzerlikleri nedeniyle taklit/özgün ikilemi çerçevesinde tartışılmıştır. Eserlerin batılı polisiye serilerle olan benzerliklerinin çeviribilim alanında incelenmemiş olması tezin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Türün ilk örneği olarak kabul edilen ve 1913-1914 yılları arasında Ebusüreyya Sami'nin kaleme aldığı *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* tezin inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. Bu tez çalışmasının amacı, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* vakası özelinde II. Meşrutiyet'te basılan ve edebiyat dizgemizi özgün-taklit odağıyla şekillendiren ilk telif polisiye serilerinin rolü ve önemini çeviribilim bakış açısıyla incelemektir. Bu amaçla erek metnin erek kültür alıcıları için işlev gören bir metin olduğunu ileri süren Hans J. Vermeer'in Skopos kuramı tezin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Çeviri sürecine yön veren unsurlar ise André Lefevere'in "ideoloji" ve "poetika" kavramları ışığında incelenmiştir. Polisiye edebiyat çevirisi alanında yapılan çalışmalar, polisiyenin ulusal alegorileri üretmekte en önemli araçlarlardan biri olduğunu ve polisiye edebiyat eserlerindeki alegorilerin çeviri yoluyla erek toplumun alegorilerine dönüşebildiğini göstermiştir. Bu doğrultuda, polisiyede alegori çevirisi alanında çalışmalar yapan Alistair Rolls'un polisiyede alegori çevirisine ilişkin kavram tartışmaları metin incelemesine yön vermiştir.

Bu çalışmada, "te'lif" kavramının Osmanlı'da çeviri yoluyla yazma anlayışına dayalı bir yaratıcı aktarım yöntemi olduğu görülmüş ve toplumların edebiyat geleneklerinde farklı terimlerle açıklanan alegori çevirisi yöntemlerinin çeviri geleneğimizdeki karşılığının "çeviri yoluyla yazma olarak telif" olduğu saptanmıştır. Serinin yayımlandığı dönemde henüz yerleşik bir polisiye edebiyat geleneğinin olmaması nedeniyle yazarların çeviri yoluyla Milli Edebiyat Akımı'na uygun polisiye eserler ürettikleri fark edilmiştir. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* örneğinden hareketle bu tez çalışmasında ilk polisiye serilerin Türkçülük düşüncesini halka empoze etmek ve yeni bir Türk kimliği yaratmak amacıyla yapılan alegori çevirileri olduğu ortaya çıkarılmış ve yayımlandıkları döneminin gerçekliğini yansıtabildikleri için erek dizgede hem özgün hem de çeviri rolü üstlendikleri ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Polisiye Edebiyat Çevirisi, Ulusal Alegori, Alegori Çevirisi, Çeviri Yoluyla Polisiye Yazma, Te'lif, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*.

ABSTRACT

RE-THINKING THE CONCEPTS REGARDING ACT OF TRANSLATION IN TURKISH CRIME FICTION

Özge Altıntaş
October, 2020

Focusing on the allegory translation in crime fiction, this dissertation discusses the first Turkish crime fiction series published in the Second Constitutional Period. Despite being accepted as original in Turkish literary system, the first local crime fiction series bring forward the debate of whether they are "original" or "imitation" due to their similarities to western crime novels. The starting point of this dissertation is that the similarities of the series to western counterparts have been left unstudied in the field of Translation Studies.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni, written by Ebusüreyya Sami between 1913 and 1914 and accepted as the first example of the local crime fiction series in Turkey is the subject of this dissertation. Focusing on the case of *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* through the lense of Translation Studies, this dissertation aims to investigate the first local crime fiction series in the Second Constitutonal Period which shaped Turkish literary system in terms of original/imitation opposition. Therefore, the basis of this research is Hans J. Vermeer's Skopos Theory that asserts that every translation has a specific function in the target culture. The elements directing the translation process in the aforementioned period is investigated in light of André Lefevere's definitions of "ideology" and "poetics". The studies on crime fiction translation display that crime fiction is a significant tool to create national allegories and the allegories in crime novels can be transformed to national allegories of target society through the translation. Therefore, the text analysis grounds on the conceptualisations of Alistair Rolls, who carries out studies on the allegory translation in crime fiction.

The study indicates that "te'lif" is a creative mediation based on writing through translation in that era and it is the Turkish counterpart of the differently named techniques used in allegory translation in other societies. As a result of the examination, it is indicated that writers produced crime fiction novels through translation within the scope of National Literature Movement since there was no established crime fiction tradition in the Turkish literary at the time. Based on *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, this dissertation argues that the first local crime fiction series are actually allegory translation conducted to impose Turkism on the public and to construct a new Turkish identity in the Second Constitutional Period and these series written through translation can be accepted as both translation and original since they reflect the specific features of their era.

Key Words: Crime Fiction Translation, National Allegory, Allegory Translation, Writing Crime Fiction through Translation, Creative Mediation, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*.

ÖN SÖZ

Öncelikle doktora çalışmam boyunca tecrübesi ve engin bilgisiyle bana yol gösteren, araştırmanın ve sorgulamanın önemini öğreten, her çıkmaza girdiğimde yolumu aydınlatan, öğrencisi olmaktan onur duyduğum tez danışmanım Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ'a minnet borçluyum. Şüphesiz ki bu çalışma onun desteği, güveni ve klavuzluğu sayesinde tamamlanmıştır.

Tez izleme komitemde olmayı kabul eden, tez sürecimin her aşamasına tanık olan ve verdikleri dönütlerle tezin ufkunu genişleten çok değerli hocalarım Prof. Dr. Füsun Bilir Ataseven'e ve Doç. Dr. Esra Birkan Baydan'a müteşekkirim.

Doktora eğitimim boyunca aldığım derslerle farklı alanlarla tanışmama vesile olan Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar'a ve Prof. Dr. Emine Bogenç Demirel'e şükranlarımı sunarım.

Zorlu bir maraton olan doktora sürecinde gerek akademik bilgisini gerek manevi desteğini esirgemeyen dostlarıma ise çok şey borçluyum. Kafama takılan her konuyu tartışabildiğim ve vaktini benden hiç esirgemeyen Hülya Boy'a, körleştiğim yerlerde imdadıma yetişen ve dış göz olarak her zaman destek veren Seçkin Önen'e, kaygı yaşadığım anlarda aynı yoldan geçmiş dostlarım olarak sabırla beni dinleyen ve yol gösteren Dr. Cihangir Kan ve Dr. Necla Koçhan'a, teknik sıkıntılarda her zaman yardımcı olan Damla Kaleş'e, yoğun iş temposunu keyifli hale getiren Nazlıgül Bozok ve Borabay Erbay'a ve katıldığım her bilimsel etkinlikte bir arada olmanın güvenini bana hissettiren Muhammed Baydere'ye ve Umutcan Gökduman'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

En önemlisi, ilgisini ve şefkatini asla esirgemeyen, desteklerini her zaman arkamda hissettiğim canım aileme teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmayı varlığıyla hayatıma neşe katan kardeşim Emin Altıntaş'a ve çocukları olduğum için kendimi şanslı hissettiğim annem Fatma ve babam Mürşit Altıntaş'a ithaf ediyorum.

Son olarak, yurtiçi lisansüstü burs ile akademik çalışmalarımı destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) teşekkür ederim.

İstanbul, Ekim, 2020 Özge Altıntaş

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **xi**

1. GİRİŞ **1**
1.1. Tezin Konusu ve Önemi 1
1.1.1. Alanyazın İncelemesi Çerçevesinde Tezin Önemi 2
1.1.1.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar Çerçevesinde Tezin Önemi 2
1.1.1.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar Çerçevesinde Tezin Önemi 5
1.2. Amaçlar ve Sorular 8

2. YAZAR SIR ARTHUR CONAN DOYLE VE ESERİ *SHERLOCK HOLMES SERÜVENLERİ*'NİN KAYNAK DİZGEDEKİ YERİ **10**
2.1. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Yazarı Sir Arthur Conan Doyle 10
2.2. Kaynak Dizgede *Sherlock Holmes Serüvenleri* 12
2.2.1. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde Mekân Seçimi 13
2.2.2. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde Dönem ve İdeoloji 15
2.2.3. Victoria Döneminde Orta Sınıfın Konumu ve Edebiyatın İşlevi 18
2.2.4. Kaynak Dizgede Bir Yönlendirme Aracı olarak *Sherlock Holmes Serüvenleri* 20
2.3. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Kaynak Dizgedeki İşlevine İlişkin Genel Çıkarımlar 22

3. EDEBİYAT DİZGEMİZDE *TÜRKLERİN SHERLOCK HOLMES'Ü AMANVERMEZ AVNİ* **25**
3.1. Yazar/Çevirmen Ebussüreyya Sami Kimdir? 25
3.2. Erek Kültürde *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* 26
3.3. Amanvermez Avni Serisi ile Sherlock Holmes Serisi Arasındaki Benzerlikler 27
3.3.1. Karakter Yaratımı 27
3.3.2. Kurgu Benzerlikleri 30
3.3.2.1. *Yanmış Adam* (1913) 30
3.3.2.2. *Kamelya'nın Ölümü* (1913) 31
3.3.2.3. *Kanatlı Araba* (1913) 32
3.3.2.4. *Kara Katil* (1914) 33
3.3.2.5. *Körebe* (1914) 34
3.3.2.6. *Mavi Göz* (1914) 35
3.3.2.7. *Sessiz Tabanca* (1914) 36
3.3.2.8. *Boyacı* (1914) 37
3.3.2.9. *Ölü* (1914) 38
3.3.2.10. *İskeletler Arasında* (1914) 39

3.4. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'ye İlişkin Özgün-Taklit Tartışmaları 40
3.5. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'*nin Çeviri Olgusu Çerçevesinde Ele Alınması 42

4. POLİSİYE EDEBİYATIN EDEBİYAT DİZGEMİZE GİRİŞİ VE İŞLEVİ . 44
4.1. Edebiyat Dizgemizde Çeviri Polisiye Edebiyatın Konumlanması 44
4.1.1. Sherlock Holmes Çevirilerinin Edebiyat Dizgemize Etkisi 46
4.2. Çevirinin Erek Toplumdaki İşlevi: Skopos Kuramı 49
4.3. Bir Yönlendirme Aracı Olarak Çeviri 51
4.3.1. Polisiye Edebiyat Çevirisini Yönlendiren Etmenler: II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük ve Milli Edebiyat Akımı 52
4.3.2. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Erek Dizgedeki İşlevi 56
4.4. Polisiye Edebiyatın Edebiyat Dizgemize Girişi ve İşlevine İlişkin Genel Çıkarımlar 60

5. POLİSİYE EDEBİYATA İLİŞKİN ÇEVİRİBİLİM BAKIŞ AÇISIYLA YAPILAN KAVRAM TARTIŞMALARI 62
5.1. Polisiye Edebiyatta "Yeni Gerçekçilik" ve "Ulusal Alegori" 62
5.2. Polisiye Edebiyatta "Aldatmaca" ("Hoax") ve "Katalitik Çeviri" ("Catalytic Translation") Kavramları 64
5.3. Bir Alegori Çevirisi Yöntemi: "Kendine-Yabancılaşma" ("Auto-Differentiation") Kavramı 66
5.4. "Sözde" ("Pseudo") Kavramının Polisiye Edebiyat Çevirisinde Yeniden Ele Alınması: "Öteki Benlik Çevirisi" ("Alter Ego Interpretation") 68
5.5. Polisiye Edebiyatta "Düşünümsellik" (Reflexivity) Kavramı ve "Düşünümsel Yeniden Çeviri" (Re-translation) 71
5.6. Polisiye Edebiyatta "Uzman Çeviri" ("Pro-translation") Kavramı 73
5.7. Polisiye Edebiyat Çevirisinde Yanmetin Boyutu 74
5.8. Polisiye Edebiyata Yönelik Çeviribilim Bakış Açısıyla Yapılan Kavram Tartışmalarına İlişkin Genel Çıkarımlar 76

6. *TÜRKLERİN SHERLOCK HOLMES'Ü AMANVERMEZ AVNİ*'NİN POLİSİYE EDEBİYATA İLİŞKİN KAVRAMSAL TARTIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ 79
6.1. Bir Alegori Çevirisi Olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* 79
6.1.1. Benzerlikten Farklılıklara Doğru: *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki İngiliz Alegorisinin Türk Alegorisine Çevrilmesi 80
6.2. "Katalitik Çeviri" Yoluyla Oluşan Bir Özgün Aldatmacası: *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* 92
6.2.1. "Aldatmaca", "Çeviri" ve "Özgün" Kavramlarının Polisiye Edebiyatta Alegori Çevirisi Çerçevesinde Yeniden Ele Alınması 99
6.3. Polisiye Edebiyatımızda Ulusal Alegoriyi Çevirme Yöntemi: "Kendine-Yakınlaşma" ("Auto-Familiarization") 100
6.4. "Düşünümsel Yeniden Çeviri" ("Re-translation") olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* 102
6.5. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Avanvermez Avni*'nin Polisiye Edebiyatta Kavramsal Tartışmalar Çerçevesinde İncelenmesine İlişkin Genel Çıkarımlar .. 103

7. OSMANLI DÖNEMİNDEKİ "TE'LİF", "TERCÜME", "ÖZGÜN" KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ 106
7.1. Osmanlı'da "Tercüme" Kavramı 106
7.2. Tanzimat'tan Sonra Osmanlı'da Özgün Algısı ve Kaynak Metnin Konumu 108
7.3. Tercüme Yoluyla Yazma Yöntemi Olarak "Te'lif" 114
7.4. "Te'lif" Kavramının Polisiye Edebiyat Çevirisi ile İlişkisi Üzerine Çıkarımlar: Çeviri Yollu Yazma Örneği olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* 117

8. SONUÇ 119

KAYNAKÇA 125
EKLER 135
ÖZ GEÇMİŞ 162

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız
Çev. : Çevirmen
Ed. : Editör
EM. : Erek Metin
KM. : Kaynak Metin
Krş. : Karşılaştırınız

1. GİRİŞ

Bu bölümde tezin konusuna, amacına, araştırma sorularına ve polisiye edebiyata yönelik araştırmalar kapsamında tezin önemine ilişkin bilgi verilecektir.

1.1. Tezin Konusu ve Önemi

Polisiyede alegori çevirisini konu edinen bu tezde, II. Meşrutiyet döneminde batılı polisiye serüvenlerinin çevrilmesi yoluyla üretilen ilk telif polisiye serileri incelenmektedir. Edebiyat dizgemizdeki ilk telif polisiye edebiyat serisinin 1913-1914 yılları arasında Cemiyet Kütüphanesi tarafından yayımlanan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* olduğu düşünülmektedir. Seri kapsamında 10 öykü yayımlanmış ve her öykünün kapağında yazar olarak Ebussüreyya Sami'nin adı verilmiştir. Serinin yayımlandığı dönemdeki başarısı *Türk Polis Hafiyesi Kartal İhsan'ın Maceraları* (1925), *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, *Türklerin Şerlok Holmes'i Amanvermez Sabri* (1925) ve *Türklerin Şerlok Holmes'i Yıldırım Sadi* (1928) gibi benzer telif polisiye eserlerin basılmasına zemin hazırlamıştır.

İlk telif polisiye serisi olarak kabul edilen ve diğer telif polisiye serilerin yaratılmasına öncülük ettiği düşünülen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, tezin araştırma nesnesini oluşturmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde basılan seri kapsamında yazılan öyküler II. Abdülhamid dönemini konu almaktadır. II. Abdülhamid döneminin İstanbul'u ve devlet yapısı hakkında bilgiler veren öyküler aynı zamanda, basıldıkları dönem olan II. Meşrutiyet'in baskın ideolojisinin izlerini taşımaktadır. Erol Üyepazarcı tarafından günümüz Türkçesine aktarılan seri, özgün niteliklerine rağmen *Sherlock Holmes Serüvenleri* ile karakter yaratımı ve kurgu işleyişi açısından benzer noktalara sahiptir. Telif olarak sunulan serinin Sherlock Holmes öyküleriyle olan benzerlikleri, esere ilişkin özgün-taklit tartışmalarının yapılmasına neden olmuştur.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni serisinin yayımlandığı II. Meşrutiyet dönemi, Batıcılılık düşüncesinin yanı sıra farklı düşünce biçimlerinin de tartışıldığı

ve iktidar parti tarafından benimsenen Türkçülük ideolojisinin ön plana çıktığı bir dönem olarak kabul edilir. Osmanlı döneminde Batıcılık, genel hatlarıyla Batı Avrupa'daki fikirsel gelişimi Türk halkı için erişilmesi gereken bir hedef olarak gören düşünce akımı olarak tanımlanmaktadır (Mardin, 1997, 9). II. Meşrutiyet'te ortaya çıkan Türkçülük ise Batı'nın kimi özelliklerinin vurgulanırken kimi noktalarının arka plana itildiği bir düşünce biçimi olarak değerlendirmektedir (Mardin, 1997, 17). Türkçülük düşüncesinin baskın ideoloji olduğu II. Meşrutiyet döneminde modernleşme ile ulusallaşma arasındaki ilişkinin hukuktan edebiyata pek çok alanı etkilediği görülmektedir. Dönemin ideolojisinin yönlendirmesi sonucunda, çeviri faaliyetleri de Batı'nın "seçilmiş" özelliklerinin Osmanlı Devleti'ne aktarılmasına odaklanmıştır (İnalcık, 2008, 11). Ayşe Banu Karadağ, bu dönemdeki bazı çevirmenlerin ve yayıncıların roman türüne belirli bir işlev yükleyerek Türk milliyetçiliği konusunda toplumda bir bilinç oluşturmaya çalıştıklarını belirtmektedir (2015, 116). II. Meşrutiyet döneminde yazarların batılı unsurlarla gelenekselliği birleştirdiği, (Berk, 1999, 107) batıdan yapılan çevirilerin ise Türkleştirme filtresinden geçtiği (Karadağ, 2015, 119) dikkat çekmektedir.

Telif olarak sunulan ilk polisiye serileri modern-geleneksel ile çeviri-özgün karşıtlığının bir potada eridiği ve Doğu-Batı sentezi çerçevesinde tartışılabilecek bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk telif polisiye serilerinin edebiyat alanındaki tartışmalara sıklıkla konu olmasına rağmen çeviribilim alanında incelenmediği saptanmıştır. Bu çalışmada ilk telif polisiye serisi kabul edilen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* özelinde II. Meşrutiyet döneminde basılan telif polisiye serileri çeviribilim bakış açısıyla incelenecektir.

1.1.1. Alanyazın İncelemesi Çerçevesinde Tezin Önemi

1.1.1.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar Çerçevesinde Tezin Önemi

Türkiye'de polisiye edebiyat tarihine ilişkin önemli çalışmaların yürütüldüğü ve özellikle son yıllarda bu alana yönelik araştırmaların ve tartışmaların sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Çeviri ve telif polisiye edebiyatına ilişkin en kapsamlı çalışma ise Erol Üyepazarcı'nın *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes* (2009) adlı yapıtıdır. Üyepazarcı, iki ciltlik bu çalışmasında Osmanlı Türkçesinde basılan ilk çeviri ve ilk telif polisiye eserlerden başlayarak polisiye edebiyat tarihinin Osmanlı'dan günümüze dek izini sürmektedir. Bu bağlamda edebiyat dizgesine polisiye edebiyatın

giriş yaptığı dönemde kaç eser çevrildiğine ve kaç tane telif eser basıldığına ilişkin verilere ulaşmak için yol gösterici bir kaynaktır.

Bununla birlikte Üyepazarcı'nın da yayın kurulunda bulunduğu *221B* adlı iki ayda bir yayımlanan polisiye dergisinin her sayısında yeni bir dosya konusu ele alınmakta, gerek yurtdışında gerekse yurtiçinde çıkan polisiye edebiyat yapıtlarına değinilmekte ve yapıtlar dönem koşulları çerçevesinde tartışılmaktadır.

Türkiye'de polisiye edebiyat geleneğine ilişkin yapılan bir diğer kapsamlı çalışma ise 2011-2014 yılları arasında yürütülen TUBİTAK destekli bir araştırma projesidir. Seval Şahin, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk, Ayşe Şahin ve İpek Şahbenderoğlu tarafından yürütülen projede Osmanlı Türkçesinde yazılmış telif polisiye eserlerine dair ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Proje kapsamında ilk polisiye eser olarak kabul edilen Ahmet Mithat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât*'ından (1884) Latin harflerinin kabul edildiği döneme kadar Osmanlı Türkçesinde yazılan eserlerin izi sürülmüştür. Bu çalışmanın bir parçası olarak Seval Şahin, *Kültürel Sermaye Kibar Hırsız ve Şehir* (2012) ve *Cinai Meseleler* (2017) adında Osmanlı-Türk polisiye edebiyatının özelliklerine ve eserlerin toplumsal koşullarla bağlantısına ilişkin iki kitap kaleme almıştır.

Bunun yanı sıra Seval Şahin, Banu Öztürk ve Didem Ardalı Büyükarman'ın editörlüğünü üstlendiği *Edebiyatın İzinde: Polisiye Edebiyat* (2013) isimli eser ise Osmanlı döneminde basılan polisiye eserlerin kurgusu, polisiye edebiyatta cinsiyet, siyasi polisiye edebiyat ve günümüz polisiye edebiyatı gibi konulara odaklanan çalışmaları kapsamaktadır. Eser kapsamında yayımlanan yazılardan birinin ise polisiye edebeiyat çevirisine ilişkin olduğu dikkat çekmektedir. Lale Arslan Özcan ve Pınar Güzelyürek Çelik tarafından kaleme alınan çalışmada Georges Simenon'un Türkçe çevirilerinin Türk polisiye romana etkisi tartışılmıştır (2013, 172). Yazarlar tarafından Simenon çevirileri özelinde yapılan daha kapsamlı bir polisiye edebiyat çevirisi araştırması ise 2016 yılında "Panorama des Traductions en Turc des Oeuvres de Georges Simenon" [Georges Simenon'un Türkçe Çevirilerine Bakış[1]] başlığıyla yayınlanmıştır. Çalışmada Simenon çevirilerinin Türk edebiyatına girişi, çeviri sosyolojisi bakış açısıyla incelenmiş ve bu bağlamda çevirmenler ve yayınevleri hakkında detaylı araştırmalara yer verilmiştir (Krş. Arslan Özcan, Güzelyürek Çelik, 2016). Yazarların kaleminden çıkan polisiye edebiyata ilişkin bir başka çalışmada ise

[1] Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımca yapılmıştır.

polisiye roman kurgusu içindeki göç edebiyatı temaları araştırılmış ve Esmahan Akyol'un romanlarındaki polisiye edebiyat ile göç edebiyatının bir araya gelmesiyle ortaya çıkan eklektik yapı incelenmiştir (Bkz. Krş. Arslan Özcan, Güzelyürek Çelik, 2015).

Polisiye edebiyat alanında yazılar kaleme alan bir diğer isim ise Ömer Türkeş'tir. Türkeş'in yabancı ve Türk polisiyelerine ilişkin eleştiri yazıları bulunmaktadır (Bkz. Türkeş 2011; 2006b, 2006c; 2006d). Aynı zamanda Amanvermez serilerinin "en ünlüsü" olarak adlandırdığı *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'yi tarihsel belge olarak ele aldığı ve eserin edebi niteliklerine değindiği tanıtım yazılarına (Krş. Türkeş, 2006a) rastlanmaktadır.

Sherlock Holmes ve Amanvermez Avni ilişkisini konu alan iki yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Prof. Dr. Zafer Toprak danışmanlığında Müge Serin'in yazdığı "Türk edebiyat tarihinde modern bir form: Ebu'ssüreyya Sami'nin polisiye serisi Türklerin Şarlok Holmes'i Aman Vermez Avni" (2002) adlı yüksek lisans tezidir. Serin, tezinde Amanvermez Avni isimli seride bulunan 10 kitabın biçimsel özelliklerine ve temalarına değinerek Osmanlı modernite tarihinin polisiye serisi üzerinden bir okumasını yapmıştır. Çalışmada dedektif karakter hem ulus devlet ideolojisini yansıtan alegorik bir figür, hem de gündelik hayatın taktiklerini kullanmayı bilen gerçekçi bir karakter olarak ele alınmıştır. Serin'in çalışmasında vurguladığı noktalar, ulusal alegorinin bir temsili olarak "Yeni Gerçekçilik" diye tabir edilen polisiye edebiyat tanımıyla paraleldir.

Bu konuda yayımlanan bir diğer tez ise Yrd. Doç. Dr. Laurent Mignon danışmanlığında Ayşe Altıntaş Balcı tarafından yazılan "Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni" (2005) başlıklı çalışmadır. Balcı, çalışmasında Amanvermez Avni serisini Sherlock Holmes serisiyle karşılaştırarak serinin ne ölçüde özgün olduğunu saptamaya çalışmış, eserlerin benzerlik ve farklılıklarına değinmiş ve seri kapsamında çıkan öykülerdeki yöntemler polisiye edebiyat bağlamında tartışılmıştır.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermev Avni serisinin ve akabinde çıkan diğer Amanvermez serilerinin genellikle Sherlock Holmes serüvenleriyle olan benzerlikleri nedeniyle edebiyat dünyasında özgün/taklit ikilemi üzerinden tartışıldığı

söylenebilir[2]. Çeviribilim alanında yapılan literatür taramasında ise polisiye edebiyatta sözde çeviriler üzerine yapılan ilk tez çalışmasının Nilüfer Alimen'in (2010) Kemal Tahir tarafından yapılan Mike Hammer sözde çevirileri üzerine yazdığı yüksek lisans tezi olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra Şehnaz Tahir-Gürçağlar'ın (2008) Sherlock Holmes'ün sözde çevirileri üzerine yaptığı bir çalışması da mevcuttur. Polisiye edebiyata yönelik çalışmalar kapsamında edebiyat alanında genellikle özgün eser çerçevesinde polisiyenin özelliklerinin tartışıldığı, çeviribilim alanında ise sözde çeviriler odağında incelemeler yapıldığı fark edilmiştir. Polisiye edebiyata yönelik özgün-çeviri tartışmasına ilişkin Çeviribilim alanında Türkiye'de kapsamlı bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu nedenle edebiyat alanında ele alınan bu sorunsala Çeviribilim bakış açısıyla bakmak özgün-çeviri kavramlarını yeniden tartışmaya açmak açısından önemlidir.

1.1.1.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar Çerçevesinde Tezin Önemi

Polisiye edebiyatın "yeni gerçekçilik" olarak ele alınmasıyla birlikle polisiye edebiyat çevirilerine yönelik araştırmalar da çeşitlenmeye başlamış ve yurt dışında polisiye edebiyatın ayrı bir tür olarak ele alınması gerektiğine ilişkin çalışmalar artmıştır. Son yıllarda hız kazanan polisiye edebiyat çevirisine ilişkin çalışmaların başında *Translator* dergisinin 2016 yılında çıkardığı "Translating National Allegory: The Case of Crime Fiction" adlı özel sayı gelmektedir. Yedi makale, iki söyleşi ve altı kitap eleştirisinden oluşan özel sayı Fransa, İtalya, Avustralya ve Katalonya'da polisiye edebiyatın doğuşuna, özelliklerine ve çevirilerine ilişkin tartışmalara yer vermektedir. Ulusal alegori çerçevesinde ele alınan polisiye edebiyat çevirisi her bir makalede parçası oldukları ülkenin dinamikleri doğrultusunda farklı açılardan tartışılmaktadır.

Özel sayıdaki makalelerin önemli bir kısmı Avustralya ve Katalonya polisiye edebiyatına ilişkin çalışmalar yapan araştırmacıların kaleminden çıkmaktadır (West-Sooby, 2016; King, Whitmore, 2016). Bu iki toplumun sömürgecilik geçmişi nedeniyle polisiye eserler zaten kendi içinde bir çeviri olarak nitelendirilmekte ve polisiye eserlerdeki melez özelliklerin bu toplumların ulusal yapısını temsil ettiği vurgulanmaktadır. Bu toplumlardaki polisiye eserler hâlihazırda çeviriye doğmuş

[2] *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle olan benzerliklerine ve farklılıklarına ilişkin tartışmalar "*Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'ye İlişkin Özgün-Taklit Tartışmaları" (3.4.) adlı bölümde ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

metinler oldukları için polisiye eserlerdeki melez özelliklerin kaynak kültürün toplumsal gerçekliğini yansıttığı belirtilmektedir (King, Whitmore, 2016). Melez bir kimliğe bürünmüş ulusal bir alegoriyi yansıtan bu eserlerin başka dillere çevrisinde yaşanacak zorluklar ise makalelerde ele alınan sorunsalı oluşturmaktadır.

Özel sayının editörlerinden biri olan Alistair Rolls, hem özel sayı içerisindeki yazılarında hem de bağımsız olarak çıkardığı makalelerde polisiye edebiyat çevirisini Fransa ve Avustralya bağlamında ulusal alegoriyi (yeniden) yaratmak olarak ele almaktadır (Rolls, Sitbon, 2013; Rolls, 2015; Rolls, 2016a; Rolls, 2016b). Rolls çalışmalarında "yeni gerçekçiliğin" bir temsili olarak gördüğü polisiye edebiyat çevirisini kavram tartışmaları boyutunda ele almaktadır. Polisiye edebiyat çevirisini anlamak ve çeviribilim bakış açısıyla yeniden konumlandırmak için önemli olabilecek bu kavram tartışmaları kavramsal çerçeve bölümünde (Bkz. 5. Bölüm) ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

Journal of Specialized Issues adlı dergi ise 2014 yılında çıkardığı 22. sayısında polisiye edebiyat çevirilerine odaklanmıştır. Dergi kapsamında polisiye edebiyat çevirisini ayrı bir tür olarak değerlendirmek gerektiğine vurgu yapan Karen Seago (2014, 2) öncülüğünde polisiye çevirisi özel sayısı hazırlanmıştır. Polisiye edebiyat çevirisine ilişkin henüz belli bir yöntem öne sürülmediğine ve ulusal alegori ile sıkı bağlantısının çeviribilim açısından yeterince farkına varılmadığına dikkat çeken araştırmacılar bu sayıda polisiye edebiyatta yeniden çeviriler, ortaklaşa yapılan polisiye edebiyat çevirileri ve polisiye edebiyat çevirisinin dönem şartlarıyla ilişkisi gibi konuları ele almaktadır.

Perspective dergisinde ise polisiyeye ilişkin özel bir sayı çıkmamasına rağmen dönem dönem polisiye eserlerin çevirisine ilişkin sorunsalları konu alan makaleler yayımlanmıştır. Yayımlanan makalelerde polisiye eserlerdeki argoların ve küfürlerin ulusal alegori açısından önemi ve çevirileri (Linder, 2000), polisiyede şiddet kavramının çevirisi (Seago, 2017) gibi konulara değinilmiştir. *Perspective* dergisinde 2005 yılında yayımlanan ve Zhang Ping tarafından kaleme alınan "Sherlock Holmes in China" başlıklı makale ise Çin'deki polisiye edebiyat tarihine ışık tutmaktadır. Çin'de modern polisiye edebiyatın Avrupa örnekleri temel alınarak üretildiğini söyleyen Ping, çeviri polisiye edebiyat örneklerinin toplumdaki rolüne ve telif polisiye edebiyat eserlerindeki etkisine değinmiştir (Krş. Ping, 2005). Çalışmada Çinli yazarların modernleşme kaygısı güdülen bir dönemde yeni düşünceleri

aktarmak için polisiye edebiyatı araç olarak kullandıklarına vurgu yapılmıştır. Değişim sürecine giren Çin toplumunun ihtiyacı olan eşitlik, adalet, hak, hukuk gibi konuların okuyucuyu sıkmadan ve didaktik bir dil kullanmadan işlenebileceği en uygun tür olarak polisiye edebiyata başvurulmuş ve Çinli yazarlar, kendi ulusal alegorilerini yaratmak ve milli değerlerine vurgu yapmak adına telif polisiye eserler üretmeye başlamışlardır (Ping, 2005, 108). Çinli dedektif Huo-Sang'ın polisiye öyküleri ise ilk yerli polisiye edebiyat örneklerinden biridir.

Çalışmada Huo-Sang'ın Sherlok Holmes'e benzerliği ile dikkat çektiği öne sürülmüştür. Bakery Street'e muadil olabilecek bir yerde yaşaması, birden fazla dili akıcı şekilde konuşabilmesi, şehri avucunun içi gibi bilmesi, kılık değiştirebilmesi, sürekli tütün tüketmesi, Watson'a benzer bir yardımcıya sahip olması gibi özellikleriyle Sherlock Holmes'ün basit bir kopyası gibi görünse de kendi ülkesinin, toplumun ve dönemin özellikleriyle donatılmış bir karakter olduğu tespit edilmiştir (Ping, 2005, 111). Holmes öykülerine benzer kurgulara rastlansa da işlenen suçların ve Huo-Sang'ın çözüm yöntemlerinin kendi toplumunun adalet düzenine ve inançlarına göre değişiklik gösterdiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra serüven boyunca ülkeni ve milletini sev temasının okuyucuya aşılanması nedeniyle eserin politik bir işlevi olduğuna işaret edilmiştir. Bu açıdan makalede, Huo-Sang öykülerine ilişkin her zaman bir özgünlük tartışmasının yapıldığı, kimi zaman uyarlama olarak nitelendirilse de ilk telif polisiye eserlerinin bir bağlama oturtulamadığı fark edilmektedir. Bu nedenle Ping, Huo-Sang'ın basit bir Sherlock Holmes kopyası olmadığını, kendi ülkesinin toplumsal değerleriyle donatılmış olduğunu ifade etmiş ve kopya gibi görünen ama ulusal alegori ile şekillendirilmiş polisiye karakterlerini çeviribilim yaklaşımlarıyla ele almanın faydalı olabileceğine vurgu yapmıştır (Ping, 2005, 111).

Ping'in ele aldığı sorunsal ve ilk telif polisiye eserlerin çeviribilim bakış açısıyla incelenmesinin önemine yaptığı vurgu, bu çalışmanın araştırma konusuna ve amacına işaret etmektedir. İlk Türk polisiye serisi *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin çeviribilim bakış açısıyla incelenmesi ve metin üretme yöntemlerine ilişkin kavram tartışmasının yapılması, seri üzerinden yapılan özgün-taklit tartışmalarını açıklığa kavuşturabileceği gibi bir tür çevirisi olarak polisiyede alegori aktarımı konusunda da yeni bakış açıları sunabilir.

1.2. Amaçlar ve Sorular

Tezin öncelikli amacı, edebiyat ve kültür dizgesini özgün-çeviri odağıyla şekillendirdiği düşünülen polisiye edebiyat yapıtlarının rolü ve önemini çeviribilim bağlamında irdelemek ve ilk telif polisiye serilerinin alegori çevirisi olarak ele alınabileceğini göstermektir. Tezin çıkış noktasını oluşturan temel sorunsal erek edebiyat ve kültür dizgesinde yer alan polisiye edebiyat serilerinin kaynak metne gönderme yapılmasına rağmen telif eser olarak sunulmasıdır. Serilerin telif eser olarak sunulmasından hareketle, telif kavramının bu dönemde günümüzdeki gibi "özgün" kavramıyla eş anlamlı kullanılıp kullanılmadığı ve çeviri eylemiyle ilişkili bir kavram olup olmadığı tezin cevap aradığı sorular arasındadır. Bu amaçla telif kavramının Osmanlı dönemindeki anlamı ve işlevi tartışılacaktır.

Yurtdışında polisiye edebiyata ilişkin yapılan araştırmalar ise polisiyeyi bir alegori çevirisi olarak ele almakta ve ortaya çıkan metinlerin erek kültür için yeni bir anlam üreten özgün nitelikteki metinler olduğunun altını çizmektedir. Araştırmalarda polisiye edebiyatta alegori çevirisi sürecinde başvurulan metin üretme yöntemlerinin her toplumun kendi dönem koşullarına göre farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Edebiyat dizgemizdeki ilk telif polisiye edebiyat eserleri incelendiğinde yurt dışında alegori çevirisi çerçevesinde tartışılan yöntemlerin kendi çeviri geleneğimizde de var olduğu, fakat farklı isimle anıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada bir alegori çevirisi olarak ele alınabilecek ilk telif polisiye edebiyat eserleri "bir çeviri yöntemi olarak telif yoluyla polisiye yazma" bağlamında incelenmektedir. Yazar/çevirmenlerin bahsi geçen dönemde neden alegori çevirisine başvurduğu ise tezin cevap aradığı bir diğer sorudur. Bu soruya yanıt bulmak amacıyla polisiye edebiyatın Türk edebiyat dizgesindeki konumu araştırılacak ve dönemin çeviri anlayışı incelenecektir.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni ile *Sherlock Holmes Serüvenleri* arasında nasıl bir ilişki olduğu; Amanvermez serisinin yayımlandığı dönemdeki tarihsel koşullar ve metin üretirken yazar/çevirmenin başvurduğu stratejiler ışığında araştırılmaktadır. Amanvermez serüvenleri ile Sherlock Holmes serüvenlerinin karşılaştırılması özgün-çeviri karşıtlığı içerisinde değil alegori çevirisi çerçevesinde ele alınmakta, saptanan benzerlikler ve farklılıklar II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı'nın batılılaşma çabası ve ulusallaşma düşüncesi bağlamında değerlendirilmektedir. Bu noktada, başka bir dilde, kültürde ve toplumda belirli bir

işlev görmek üzere üretilen *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin erek kültüre çevirisi sırasında asıl amacın kaynak metne sadakat değil erek metnin Türk toplumunda göreceği işlev olduğu ve çevirinin bu işleve göre yapıldığı öngörülmektedir. 1800'lerin sonunda yazılmaya başlanan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Victoria dönemindeki işlevinin üretilen ulusal alegori aracılığıyla burjuvanın değerlerini pekiştirmek ve İngiliz milliyetçiliğini yüceltmek olduğu fark edilmiştir. Bu bağlamda tezin cevap aradığı temel soru, alegori çevirisi olarak ele alınan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin erek toplumdaki işlevinin ne olduğudur. Bu bağlamda erek metnin amacının erek toplum için dönem ideolojisinin şekillendirdiği yeni bir gerçeklik üretmek olup olmadığı tartışılacaktır.

İlk telif polisiye serilerinden yola çıkarak polisiyede alegori çevirisinin Osmanlı dönemindeki rolü ve işlevini inceleyen bu tezin kuramsal çerçevesini, Hans J. Vermeer'in erek metni erek kültür için işlev gören bir metin olarak ele aldığı Skopos kuramı oluşturmaktadır. Erek metnin erek kültürde göreceği işlevin belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirildiği düşüncesinden hareketle, çeviri sürecine yön veren etmenleri incelemede André Lefevere'in "ideoloji" ve "poetika" kavramları bir yol haritası sunmaktadır. Metnin erek kültürdeki işlevi göz önüne alınarak yapılan metin incelemesi sırasında ise Alistair Rolls'un polisiyede alegori çevirisine yönelik öne sürdüğü çeviri odaklı kavramlar temel alınacaktır.

Telif eser olarak sunulan ilk yerli polisiye serilerin alegori çevirisi bağlamında incelendiği bu tezde, alegori çevirisinin II. Meşrutiyet döneminde yeni bir ulusal kimlik oluşturmadaki rolü araştırılacaktır. Tartışmalara konu olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* adlı eseri çeviribilimin bir araştırma nesnesi olarak ele alan bu çalışmada, polisiye çevirisine ilişkin kavram tartışmaları yapılacak ve çeviri tarihimizdeki metin üretme biçimlerinin izi sürülecektir. Cevap aranan sorulardan doğrultusunda bu tez çalışması, ilk polisiye edebiyat serilerini değerlendirme konusunda farklı bakış açıları sunarak alana katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2. YAZAR SIR ARTHUR CONAN DOYLE VE ESERİ *SHERLOCK HOLMES SERÜVENLERİ*'NİN KAYNAK DİZGEDEKİ YERİ

Bu bölümde kaynak metin olarak ele alınan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin kaynak dizgedeki işlevi incelenecek, yazar Arthur Conan Doyle hakkında bilgi verilecek ve yazarın eyleyen olarak rolü dönem şartları çerçevesinde değerlendirilecektir.

2.1. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Yazarı Sir Arthur Conan Doyle

1859 yılında Edinburgh'ta doğan Sir Arthur Conan Doyle, İrlanda kökenlere sahip Katolik orta sınıf bir ailede yetişmiştir. Aslen İrlandalı olan büyükbabası John Doyle, resme olan ilgisi nedeniyle Londra'ya taşınmış ve dönemin önde gelen ressamlarından biri olmuştur. Londra'da sanat dünyasından insanlarla kurduğu yakın ilişki, Doyle ailesinin sanat ile olan bağının temellerini atmıştır (Doyle, 2012, 8). Arthur Conan Doyle'ın babası Charles Altamont Doyle da sanatla ilgilenen bir mimardır. Bunun yanı sıra Doyle, otobiyografik yazılarında annesi Mary'nin de edebiyata meraklı olmasından bahsetmiş ve çocuk yaşta edebiyatla ilgilenmesini annesine borçlu olduğunu ifade etmiştir (Doyle, 2012, 13). Doyle, ailesinin dini inançları nedeniyle üniversiteye kadar koyu Katolik okullarda eğitim almıştır. Her ne kadar iyi ve kaliteli bir eğitim alsa da dini açıdan baskıcı bir yönetim anlayışına sahip olan bu okullarda mutlu olmadığını ve yaratıcılığının köreldiğini belirtmiştir (Doyle, 2012, 15-16).

Dini temellere dayanan bir eğitim anlayışından hoşlanmayan Doyle, sonrasında Edinburgh Üniversitesi'nde tıp eğitimi almıştır. Tıp eğitimi sırasında dinden uzaklaşarak akılcılığı ve bilimselliği rehber edinmiştir (Doyle, 2012, 25). Üniversitede tümdengelim konusunda bir uzman olan Dr. Joseph Bell ve ünlü psikolog Prof. William Rutherford ile tanışmış ve modern toksikolojinin kurucularından biri olan Sir Robert Christison ile çalışma imkânı bulmuştur (Dwivedi, 2018, 80). Tıp fakültesinde aldığı eğitim ve tanıştığı araştırmacılar ileride polisiye edebiyatın önemli karakterlerinden biri olacak Sherlock Holmes'ü

yaratmasına olanak vermiştir. Sherlock Holmes, Doyle'in üniversitedeki hocalarının öğretilerinin vücut bulmuş hali olarak değerlendirilmektedir.

Tıp eğitiminin son yılında Güney Afrika'ya giden Doyle, Hope isimli İngiliz balina avı gemisinde doktor olarak çalışmış, bu yolculuk sırasında Güney Afrika'ya ilişkin gözlemlerini yazdığı günlüğünü daha sonra otobiyografi kitabına dönüştürmüştür (Carr, 1949, 29). Annesinin ve gazeteci olan amcasının desteğiyle gerek öğrencilik döneminde gerekse doktorluğunun ilk yıllarında yazmaya devam etmiştir. Southsea'de doktor olarak çalıştığı yıllarda *London Society, All the Year Round, Temple Bar, Lancet,* and *The British Journal of Photography* isimli dergilerde makaleleri ve kısa hikayeleri yayınlanmıştır. *The Narrative of John Smith* (1883) isimli ilk romanını da bu dönemde yazmış fakat roman taslağı yayınevine gönderildiği sırada postada kaybolmuştur. Bu nedenle yazarın yazdığı ilk roman 2011 yılında basılabilmiştir.

Polisiye edebiyat ile adını duyurmuş olsa da aslında doktor olan Doyle, tarihsel, toplumsal ve siyasi makaleler de kaleme almış ve şiir denemelerinde bulunmuştur. Victoria döneminin önemli yazarlarından biri haline gelen Doyle, bu dönemde orta sınıfı temsil eden burjuvazinin normlarını savunduğu ve kraliyete destek verdiği yazılarıyla politik bir duruş sergilemiştir. Edebiyat alanındaki ününü ise yarattığı dedektif karakterine borçludur. Sherlock Holmes sadece polisiye edebiyatın değil İngiliz edebiyatının en ünlü karakterlerinden biri haline gelmiştir. Doyle, polisiye edebiyat alanındaki ilk kısa romanını 1886 yılında kaleme almıştır. *Beeton's Christmas Annual*'da basılan *A Study in Scarlet* isimli ilk kısa romanda polisiye severler Sherlock Holmes ve Dr. Watson karakterleriyle tanışmışlardır.

Doyle, romanın beklediğinden daha çok ilgi görmesi sonucunda doktorluk mesleğine ara verip yazarlık kariyerine odaklanmak için Norwood'a taşınmıştır. İnziva döneminde *Strand Magazin* için altı Sherlock Holmes öyküsünü, *Lippincott's Monthly Magazine* için ise *The Sign of the Four* (1890) isimli kısa romanı yazmıştır. *Strand Magazin* için yazdığı altı öykü *Sherlock Holmes'ün Maceraları* adıyla 1892 yılında tek bir kitapta toplanarak tekrar basılmıştır. Sherlock Holmes'ün popüler olmasıyla birlikte *Strand Magazin* için kısa öyküler yazmaya devam etmiştir. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin gördüğü ilgi sonucunda Doyle'ın adı polisiye türüyle anılmaya başlamıştır. Fakat, polisiye edebiyatı saygın bir edebiyat türü olarak görmeyen Doyle, adının Sherlock Holmes ile özdeşleşmesini yazarlık kariyeri için

bir engel olarak görmüş ve 1893 yılında "Final Problem" isimli öyküsünde Sherlock Holmes karakterini öldürüp polisiye kariyerine ara vermiştir. Bir süre saygın bir edebi tür olarak gördüğü tarihsel romanlara yönelmiş ve bu türde kısa romanlar kaleme almıştır. Fakat bu alanda yazdığı eserler beklediği ilgiyi görmemiştir. Okuyucuların Sherlock Holmes'ün dönüşünü beklemesi üzerine Doyle, 1903 yılında *Strand Magazin* tarafından basılan "The Adventure of Empty House" isimli öyküyle Sherlock Holmes'ü tekrar okuyucu karşısına çıkarmış ve yeni serüvenler yazmaya başlamıştır. Dünya çapında polisiye edebiyatla ünlenen Doyle, 1887-1927 yılları arasında Sherlock Holmes'ün maceralarını konu aldığı 4 kitap ve 56 öyküyü kaleme almıştır.

Doyle, polisiye edebiyattaki başarısının yanı sıra İngiltere'de kraliyete sadakati, vatanseverliği ve burjuvanın değerlerine bağlılığıyla tanınmaktadır. Boer Savaşı sırasında gönüllü doktor olarak görev almış ve savaş sırasındaki izlenimlerini Londra'ya döndükten sonra *The Great Boer War* (1900) isimli uzun bir kitapta anlatmıştır. Eserde Britanya ordusunun şartlarının iyileştirilebilmesi için modernleşme tavsiyelerinde bulunmuştur (Carr, 1949, 109). Bunun yanı sıra *The War in South Africa: Its Causes and Conduct* (1902) isimli eserinde Britanya İmparatorluğu'nun sömürge topraklarındaki, özellikle de Güney Afrika'daki, tutumunu ve varlığını haklı sebeplere dayandırdığı gözlemlenmektedir (Carr, 1949, 156-157). I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde ise *To Arms* (1914) isimli vatanperverliğin önemini vurgulayan bir kitapçık kaleme almıştır. Yazdığı eserlerde imparatorluğun çıkarlarını savunması ve savaşlarda doktor olarak gönüllü görev alması nedeniyle kraliyet tarafından şövalyelik nişanıyla ödüllendirilmiş ve vatansever olarak anılmıştır. Sir Arthur Conan Doyle'ın bir yazar olarak kraliyetin politikalarını destekleyen ideolojik bir duruş sergilediği gözlemlenmektedir.

2.2. Kaynak Dizgede *Sherlock Holmes Serüvenleri*

Sir Arthur Conan Doyle tarafından yaratılan, 4 kitabın ve 56 öykünün (1887-1927) ana karakteri olan Sherlock Holmes, polisiye edebiyatın en ünlü dedektif karakterlerinden biri haline gelmiş ve zekâsıyla daha sonra yazılacak pek çok polisiye esere ilham olmuştur. Tümdengelim yöntemiyle davaları çözen, akılcılığa ve mantığa inanan ilk dedektif karakterlerden biridir. Hiçbir şeyin şans eseri gerçekleşmediği ve mutlaka mantıklı bir açıklamasının olduğunu iddia eden Holmes,

maceralarında bilimi ve mantığı yüceltir. Psikoloji, kimya, fizik ve antropolojiyle ilgilenir, evinin bir odasını deneyler için kullanır ve kimi zaman olayları çözerken işini kolaylaştıracak ufak aletler icat eder. Bilimle ilgilenmesinin yanı sıra sanata da düşkündür. Klasik müziğe ilgisi vardır ve çok iyi keman çalar. İyi eğitimli, birden fazla yabancı dil bilen ve gündemi takip eden entelektüel bir araştırmacıdır. Serüvenlerinde kendisine eşlik eden Dr. John Watson isimli bir yardımcısı vardır. Watson ile Baker caddesinde bulunan B211 numaralı apartmanda yaşar. Watson her serüvende Sherlock Holmes'le Londra sokaklarında maceraya atılır ve olaylar Watson tarafından anlatılır. Her ne kadar Sherlock Holmes'ün gölgesinde kalsa da Dr. Watson da bilimin ve rasyonalizmin önemini vurgulayan ve meziyetleri olan zeki bir adamdır.

Sherlock Holmes Serüvenleri'nin bu kadar ünlü bir polisiye serisi olmasının nedenlerinden biri yazıldığı dönemin toplumsal ve ideolojik bir kesitini yansıtıyor olmasıdır. Sherlock Holmes öykülerinin pek çoğu Victoria döneminin son yıllarında yayımlanmıştır. Son öyküler ise Kral Edward döneminde basılmıştır. Serinin basıldığı zaman aralığı Britanya için toplumsal açıdan büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. *Sherlock Holmes Serüvenleri* mekân seçimi, suç ve suçlu tasvirleriyle bahsi geçen döneminin toplumsal ve ideolojik bir özetini sunmaktadır. Bu nedenle *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin erek dizgedeki işlevi, dönemin ideolojik yapısı ve toplumsal gelişmeleriyle birlikte ele alınacaktır.

2.2.1. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde Mekân Seçimi

Polisiye öyküleri aydınlanma sonrası değerleri temsil eden bir tür olarak değerlendirilmektedir. Aydınlanma çağının sunduğu yeni olanakları barındıran polisiye türü, hayatı görme biçimimizi şekillendirir ve akılcı düşünme alışkanlığı kazandırır (Ferreras-Savoye, 2012, 23). Bu nedenle genellikle bilimsel gelişmelerle özdeşleşebilecek mekanları konu almaktadır. Seçilen mekân genellikle şehir hayatının yansıtıldığı ve bahsi geçen toplumun kalbi olarak düşünülen metropollerden biridir (Dwivedi, 2018, 75). Böylece dedektif, vakaları çözerken şehrin ona sunduğu bilimsel ve teknolojik imkânlardan yaralanma şansı bulur. Aydınlanma sonrasında türlü imkânları barındıran şehirlerde yaşayan dedektifler için gerçeğe erişmekteki tek yol bilim olarak sunulmaktadır (Ferreras-Savoye, 2012, 26).

Sanayileşmenin etkisinin hissedildiği şehir hayatı akılcılığı ve kapitalist düzeni temsil etmektedir (Ferreras-Savoye, 2012, 75). Polisiye yazarı, yeni düzenin toplum üzerindeki etkilerini şehir hayatında kolaylıkla gözlemleyebilir. Demografik açıdan bakıldığında ise şehir toplumsal ayrımı gözler önüne sermektedir. Genellikle polisiye edebiyatta bu dönemde toplumda güç kazanmış orta sınıfın hayat biçimi ve suçluların ait olduğu kesim hakkında bilgi verilmektedir. Orta sınıf ile alt sınıfın yaşadığı koşullar arasındaki farklar şehir tasvirinde ortaya çıkmaktadır. Şehrin kozmopolit yapısı ve sınıflar arası anlaşmazlıklar dedektife çözmesi gereken pek çok karmaşık vaka sunabilmektedir (Saler, 2003, 608).

Sherlock Holmes Serüvenleri'nde mekân olarak Britanya'nın merkezi Londra'nın seçilmiş olması tesadüf değildir. Londra, Britanya İmparatorluğu'nun kalbini ve sanayileşmenin merkezini temsil etmektedir. Dönemin Londra'sının göze çarpan özelliklerinde biri sistir. Bacalardan, trenlerden ve fabrikalardan çıkan dumanlardan kaynaklanan sis, sanayileşmenin şehre bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Corton, 2015, 327). Özellikle fakir halkın yaşadığı mahallelerde sis daha çok yoğunlaşmakta ve kötü karakterlere suç işlemek için uygun bir ortam hazırlamaktadır.

Dönemin Londra'sı kırsal alanlardan ve sömürge ülkelerden hızla göç aldığı için kozmopolit bir yapıya sahiptir. Kontrolsüz göçle beraber zenginlerin ve fakirlerin iç içe yaşadığı bir şehir haline gelmiştir. Londra, *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde sakin bir yer olarak resmedilmez, okuyucuya suçluların ve istenmeyenlerin bir araya geldiği tehlikeli bir yer olarak tanıtılır. Holmes için Londra, imparatorluktaki tüm aylak ve başıboşların toplandığı bir şehirdir (Doyle, 1887, 7). Şehrin bu karmaşık yapısı Holmes'e yeteneklerini sergileyebileceği pek çok fırsat sunduğu için dedektif, Londra'da Baker caddesindeki 211B numaralı dairede yaşamaktadır. Holmes'un evinin bulunduğu cadde şehirdeki sınıflararası ayrımı da gözler önüne sermektedir. Baker caddesi genellikle refah seviyesi yüksek insanların yaşadığı bir muhittir (Redmond, 1993, 105). Gelir seviyesi yüksek orta sınıfın bir üyesi olan Sherlock Holmes, Baker caddesindeki evinde doktor olan yardımcısıyla birlikte yaşar. Genellikle aynı sınıfın mensubu danışanlarını da dairesinde karşılar. İlginç vakaların peşine düştüğü anlarda ise rahat apartmanını ve sakin muhitini Victoria dönemi at arabalarına atlayarak terk eder ve Londra'nın karmaşık sokaklarında maceraya dalar. Londra'nın tekinsiz sokaklarındaki hayat Holmes'ün Baker caddesindeki hayatının

tam tersidir. Zeki, iyi eğitimli ve araştırmacı Sherlock Holmes sayesinde düzenin korunduğu Londra şehri, dönemin İngiltere'sinin toplumsal ve ekonomik yapısını temsil etmektedir.

2.2.2. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde Dönem ve İdeoloji

Sherlock Holmes Serüvenleri başlığıyla çıkan seri 1887-1927 yılları arasında yayımlanmıştır. Sherlock Holmes öykülerinde ve romanlarında dönemin toplumsal, tarihsel ve ideolojik yapısının anlatıya yansıdığı görülmektedir (Tucker, 2014, 53). Serüvenler, İngiltere'nin toplumsal ve ekonomik açıdan büyük bir değişim yaşadığı bir dönemini konu alır.

Serüvenlerin büyük bir kısmı Victoria dönemi monarşisinin son yıllarında basılmıştır. Diğerleri ise Kral Edward'ın 1901-1909 yıllarını kapsayan yönetimi sırasında yazılmıştır. Hem Kraliçe Victoria hem de Kral Edward, yönetim anlayışları ve yaşanan toplumsal değişimler nedeniyle görev yaptıkları döneme isimlerini vermişlerdir. Kraliçe Victoria'nın tahtta olduğu 1837-1901 yılları arasında yayılmacı bir politika izlediği görülmektedir. Victoria dönemi, sanayinin gelişmesi ve hammadde erişimi nedeniyle Britanya İmparatorluğu'nun zirvesi kabul edilmektedir. 1901-1909 yıllarını kapsayan Kral Edward döneminde ise ordu başta olmak üzere pek çok alanda modernleşme süreci yaşanmış ve bu değişimler toplumsal hayatı da etkilemiştir. Bu dönemleri konu alan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde Britanya'nın kırılma döneminin toplumsal, ekonomik ve siyasi olaylarının izi sürülebilmektedir.

Victoria döneminde sanayi devriminin etkisiyle toplumsal hayat pratikleri değişmiş, teknolojinin ilerlemesiyle bilimsel ilkelere bağlılık artmış ve din geri planda kalmıştır. Bu açıdan tıp fakültesindeki eğitimi sırasında sadece Doyle'ın düşünce biçiminde değişiklikler olmadığı aynı zamanda bilimsel ilerlemeler sonucunda toplumda da dini açıdan bir kırılma yaşandığı söylenebilir. Doyle, teolojik düşünce biçimini reddeden, eski gelenekleri sorgulayan ve ampirik düşünce biçimini benimseyen modern İngiliz vatandaşıdır.

Dedektif karakter Sherlock Holmes'ün de yaratıcısı Doyle ile benzer düşünce biçimlerine sahip olduğu görülmektedir. Holmes, serüvenlerinde sıradan insanların şaşırdığı ve çözemediği mistik olayları bir nedene dayandırır ve bilimsel olarak açıklar. Bu nedenle Sherlock Holmes'ün polisiye öyküleri bilimsel ilerlemenin ve teknolojinin etkisiyle ortaya çıkan bir tür olarak kabul görmektedir. Teknolojik

gelişmelerin sürekli takipçisi olan Holmes sık sık evindeki laboratuvarında deneyler yapar ve vakaları çözerke kendisine yardımcı olacak basit aletler icat eder. Bu nedenle Holmes'in denemeleri ve keşifleri kendi döneminin aydın insanından beklenen davranış biçimleridir.

Sherlock Holmes Serüvenleri'nin karakter yaratımı, mekân seçimi ve işlediği konular açısından yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtmasının yanı sıra dönemin baskın ideolojisine hizmet ettiği de söylenebilir. Yaratılan karakterlerle ve olay örgüsüyle İngiliz kimliği ve İngiliz ırkının üstünlüğü vurgulanmaktadır. Ayrıntılı bir okuma yapıldığında yabancılardan ve eğitimsiz fakir halktan oluşan alt sınıf ile sanayileşmeyle birlikte konumu değişen ve gelir seviyesi artan orta sınıf arasındaki farkın nedenlerinin meşrulaştırıldığı fark edilmektedir. Serüvenlerde suçlu karakterler genellikle yabancılardan ya da alt sınıf üyesi fakir halktan seçilmiştir. Sherlock Holmes ve Dr. Watson örnekleriyle burjuvanın değerlerini benimsemiş ve ülkesine, dolayısıyla kraliyete, hizmet eden örnek beyaz İngiliz vatandaşı olarak tasvir edilmektedir.

Sherlock Holmes Serüvenleri'nin çoğu I. Dünya Savaşı'ndan önce yazılmıştır. Serinin yazıldığı zaman dilimi Eric Hobsbawm tarafından "İngiliz hükümdarlığının sömürgeci dönemi" olarak tanımlanmaktadır (Hobsbawm, 1987, 57). Hobsbawm bu dönemde kapitalist ülkelerin ekonomi alanında ve orduda diğer ülkelere kıyasla daha güçlü konumda olduğuna dikkat çekerek Avrupa dışındaki çoğu toprağın kapitalist ülkeler tarafından resmi ya da gayriresmi olarak kontrol altında tutulduğunu ifade etmiştir (Hobsbawm, 1987, 6). Bu yeni düzen, özellikle 1890'lı yıllarda sömürgeciliğin tartışıldığı gazetelerde ve akademik yazılarda "emperyalizm" adıyla anılmaya başlamıştır (Hobsbawm, 1987, 60). Güneşi batmayan imparatorluk olarak anılan Britanya, sömürgeci politikası nedeniyle dönemin en büyük emperyalist devletlerinden biri haline gelmiştir. Fakat Britanya İmparatorluğu genişledikçe ülke aynı zamanda daha heterojen bir yapıya bürünmüş ve diğer ülkelerden göç eden yabancılar ulusal kimliğe tehdit olarak görülmeye başlamıştır (Hobsbawm, 1987, 60). Bu nedenle İngiltere'de emperyalizmle birlikte beyaz İngiliz vatandaşlığının ön plana çıktığı bir milliyetçilik düşüncesi yayılmıştır (Mackenzie, 1984, 2). Son dönem Victoria ve akabinde Edward döneminde öne çıkan bu milliyetçilik söylemi Britanya'nın sömürgeci politikasının nedenlerini meşrulaştıran ve beyaz İngiliz kimliğinin kucaklandığı bir düşünceyi temel almaktadır.

İngiliz vatandaşı olmanın bir ayrıcalık olduğunu ileri süren İngiliz milliyetçiliği düşüncesinin ise kraliyet destekçisi aydınlar tarafından halka yayılmaya çalışıldığı görülmektedir. Burjuvanın bir üyesi olan Doyle, tahtın önemli destekçilerinden kabul edilmektedir. Makalelerinde ve romanlarında emperyalist yönetim anlayışını destekleyen yazar, dönemin vatanperver aydınlarından biri olarak anılmaktadır (Thompson, 1993, 68). Kendilerini ideal İngiliz vatanseverler olarak adlandıran emperyalist gençlerden oluşan *Boys Empire League* isimli topluluğun başkanlığını yapmış ve *Boys's Journal Union Jack* isimli dergi için "vatansever hikayeler" kaleme almıştır (Knightly, 1975, 66). Vatansever kavramının bu dönemde imparatorluğa sağdık, zorlukların üstesinden gelebilen, gelişmeye açık ve devletin çıkarlarını destekleyen beyaz İngiliz birey olarak tanımlandığı gözlemlenmektedir.

Doyle, kraliyet yanlısı yazılarının yanı sıra Boer savaşında Güney Afrika'da gönüllü doktor olarak hizmet vermiştir. Vatansever hizmetleri karşılığında kraliyet tarafından 1902 yılında şövalyelik unvanı verilmesi, Doyle'ın Victoria döneminin baskın ideolojisini savunan kraliyet yanlısı aydınlarından biri olduğunun göstergesidir. I. Dünya Savaşı sırasında da toplumdaki savaş kaygısını gidermek ve İngiltere'nin savaşa girme gerekçelerini meşrulaştırmak için yazılar yazmaya devam etmiştir (Thompson, 1993, 74). 1917 yılında ünlü dedektif karakteri Sherlock Holmes'ün ününden yararlanarak savaş döneminde devlete hizmet etmenin önemine vurgu yapan "His Last Bow: The Wars Service of Sherlock Holmes" isimli öyküyü yazmıştır. *Sherlock Holmes Serüvenleri* incelendiğinde karakter yaratımı ve işlenen konular açısından serinin bir bütün olarak aslında dönemin vatansever İngiliz milliyetçiliğini yansıttığı görülmektedir.

Marksist edebiyat teorisine göre yazar ait olduğu toplumsal sınıfın değerlerini ve bu sınıfın savunduğu ideolojiyi yazılarına yansıtır (Barry, 2002, 158). Diğer bir deyişle, yazar toplumsal bağlarıyla şekillenir ve kimi zaman metinlerinde toplumsal sınıfının değerlerini yansıttığının farkına dahi varmaz. Bu doğrultuda burjuvanın bir üyesi olan ve kraliyet yanlısı bir tutum sergileyen Doyle'ın kaleme aldığı *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde dönemin ideolojisine ve baskın sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir söylem yaratıldığı söylenebilir. Yazarın ait olduğu sınıfın değerlerinin ve ideolojisinin esere yansıması ve eserin kaynak dizgedeki rolü bir sonraki bölümde incelenecektir.

2.2.3. Victoria Döneminde Orta Sınıfın Konumu ve Edebiyatın İşlevi

Sanayi devriminin en önemli sonuçlarından biri de orta sınıfın konumundaki değişimdir. 19. yüzyıl Britanya'sında kraliyetin yayılmacı politikasının hammadde erişimini kolaylaştırması ve sanayi devrimiyle birlikte iş olanaklarının değişmesi sonucunda orta sınıf bir dönüşüm yaşamıştır. Victoria dönemi orta sınıfı, pek çok meslek grubunu içine alan ve gelir seviyesinin çeşitlilik gösterdiği geniş bir sınıfı kapsamaktadır (Rubinstein, 1998, 284). Sanayileşmenin getirdiği yeni fırsatlarla birlikte orta sınıfın konumunun sağlamlaştığı görülmektedir. Şehir alanlarının genişlemesi, nüfusun artışı, teknolojik gelişmeler, endüstri ve ticaretin hızla büyümesi, denizaşırı ticaret imkânı, sömürgelerden gelen hammadde artışı gibi gelişmeler yeni meslek gruplarına ve uzmanlara ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. Victoria dönemi orta sınıfı denince akıllara ilk olarak fabrikatörler ve iş adamlarından oluşan toplumun refah seviyesi yüksek kesimi gelmektedir. Bunun yanı sıra mühendis, doktor, yüksek mevkilerdeki devlet memurları, yöneticiler, bilim adamları, mimarlar, avukatlar ve restoran sahipleri gibi gelir seviyesi yüksek kişiler de orta sınıfın parçası haline gelmiştir (Rubinstein, 1998, 292).

John Raynor, Victoria dönemi orta sınıfının bireyselliğe meyilli olduğunu ifade etmektedir. Bireysellik feodalizmin sona ermesi ve serbest piyasanın genişlemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (1969, 86). Feodalizmden kapitalizm geçiş bireyler arasındaki toplumsal bağları çözmüş ve Victoria döneminde bireyler arasındaki ilişki yeniden şekillenmiştir. Zorunlu kolektivizm yerine insanlar kendi çıkarları doğrultusundan diğerlerinden bağımsız olarak hareket edebilen özerk eyleyenlere dönüşmüştür (Day, 2001, 142). Her ne kadar Victoria döneminin orta sınıfı bireysel hareket eden farklı meslek gruplarına mensup üyelerden oluşsa da mevcut düzenin devamı için ortak değerleri savunmaktadır. 19. yüzyılın sonunda orta sınıfı temsil eden burjuva, sermayeyi elinde tutan ve üretimi yönlendiren sınıf haline gelmiştir. İngiliz kimliğinin vurgulandığı ve yüceltildiği milliyetçilik düşüncesi bu dönemde emperyalist yönetim anlayışı ve sanayi devrimiyle birlikte güç kazanan İngiltere'de önemli bir konuma gelen orta sınıf tarafından benimsenmiştir.

Victoria dönemi orta sınıfının yeni sahip olduğu güçlü konumunu koruyacak ideolojiyi benimsediği ve diğer sınıflara bu düşünceyi empoze etmeye çalıştığı söylenebilir. Terry Eagleton, genellikle baskın ideolojinin hâkim sınıfın ideolojisi olduğunu ve kendi ideolojisi doğrultusunda kitleleri kontrol altına almaya çalıştığını

belirtmiştir (1991, 5). 19. yüzyılda İngiltere'de özellikle şehir hayatında yaşayan halkın durumuna bakıldığında kitleleri kontrol etmenin zorlaştığını söylemek mümkündür. Sanayileşmeyle doğan yeni iş imkânlarıyla birlikte şehir merkezlerine hızlı bir göç gerçekleşmiş ve bu durum olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Hızlı göç ve sanayileşme nedeniyle şehir merkezlerinde barınma, eğitim, hijyen, tedavi gibi temel ihtiyaçlara erişimde sıkıntılar yaşanmıştır (Hubbard, 2006, 12–14). Kalabalık, gürültü, kir, hastalık, koku gibi kelimelerle özleştirilen şehir merkezlerinde kötü hijyen ortamı nedeniyle yeni doğan ölümü, tüberküloz, kolera gibi vakalar artmıştır. Sağlık ve ilaç sektöründe yaşanan gelişmelere rağmen Victoria dönemi İngiltere'de hastalığın hüküm sürdüğü yıllar olarak anılmaya başlamıştır (Walvin, 1987, 33-34). Sağlık ve barınma sıkıntılarının yanı sıra işsizlik de alt sınıf için önemli bir sorun haline gelmiş ve isyan etmeye hazır hale gelen alt sınıfı kontrol etmek zorlaşmıştır.

Rasyonel düşünce biçimin toplum tarafından benimsenmesiyle birlikte din aracılığıyla kiliselerin kitleleri muhafaza edebilme gücü ise azalmıştır. Aydınlanma sonrası bilimin kılavuz edildiği bu yeni dönemde orta sınıf, kitleleri kontrol edebileceği yeni bir araca yönelmiştir. Kitleleri eğitmek, egemen sınıfın değerlerini alt sınıfa benimsetmek ve mevcut düzeni sürdürmek amacıyla orta sınıfı temsil eden aydınlar, edebiyatı bir yönlendirme aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde baskın sınıf olan orta sınıfın, okur yazar mensupları aracılığıyla çıkarlarını gözetecek fikirler ürettiği ve bu fikirleri halka yayarak egemen sınıfın dışında kalan kesimin düşüncelerini yönlendirdiği söylenebilir. Eagleton bu ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır:

> "Baskın güç; kendisinin çıkarına olacak değerleri öne çıkararak, normalleştirerek, kaçınılmaz olarak sunup evrenselleştirerek, kendisine karşı olabilecek düşünceleri kötüleyerek, rakip düşünce biçimlerini ekarte ederek, toplumsal gerçekliği kendisine uygun hale getirecek şekilde değiştirerek kendini meşrulaştırabilir" (Eagleton, 1991, 5-6).

Edebiyat aracılığıyla inşa edilen yeni düzen okuyucuya "olması gereken" ve "sorgulanamaz" bir gerçeklik olarak sunulmaktadır. Bu nedenle ideoloji sadece bir düşünce biçimi değil kullanılan araçlarla birlikte bir söylem biçimine dönüşmüştür (Eagleton, 1991, 9). Eagleton (1983, 22-27), edebiyatın bu dönemde üç işlevinin olduğu dikkat çekmiştir: kitleleri eğlendirmek, eğitmek ve baskın ideoloji doğrultusunda manipüle etmek. Sınıflar arasındaki iletişim, edebiyatın araç olarak kullanılması sonucunda burjuvanın yargıları, değerleri ve çıkarları doğrultusunda yeniden şekillenmiştir. Bu nedenle edebiyatın Victoria döneminde ideolojiyi yaymak

ve düzeni muhafaza etmek için kullanılan en önemli araçlardan biri olduğu gözlemlenmektedir.

2.2.4. Kaynak Dizgede Bir Yönlendirme Aracı olarak *Sherlock Holmes Serüvenleri*

Sherlock Holmes Serüvenleri, bu dönemde orta sınıfın değerlerini savunan ve imparatorluğun politikalarını destekleyen bir yönlendirme aracı olarak değerlendirilebilir. Doyle'ın *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde dönemin egemen sınıfı olan ve kendisinin de mensubu olduğu orta sınıfın değerlerini yansıttığı gözlemlenmektedir. Serüvenlerde orta sınıfın yaşam biçimi ve değerleri normalleştirilmekte ve çıkarlarına uygun davranış biçimlerinin toplumun diğer kesimleri tarafından kabul edilmesi sağlanmaktadır.

Sherlock Holmes'ün kısa öykülerinin yayımlandığı *Strand Magazin* aslında Londra'da yaşayan beyaz yakalı, iyi gelir sahibi, orta sınıf okuyucularını hedef alan bir edebiyat dergisidir (Knight, 1980, 70). Dergide genellikle orta sınıfın değerleri savunulmuş, bu sınıfın üyelerinin iş hayatındaki, bilimdeki ve eğitimdeki başarı hikâyeleri konu alınmıştır. Sherlock Holmes öyküleri, ilk etapta orta sınıf okuyucu kitlesini hedef almasına rağmen zamanla diğer sınıfları da kapsayan geniş bir okuyucu kitlesine erişmiştir. Pek çok araştırmacı polisiye edebiyat ile sınıf ayrımı arasındaki ilişkiye değinmektedir. Stephen Knight, polisiye öykülerin yapısıyla onu tüketen kesimin ideolojisi arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir (1980, 2). Jon Thompson'a göre ise Sherlock Holmes, Victoria dönemi burjuvazisini temsil ederken emperyalist düzeni meşrulaştırmaktadır (Thompson, 1993, 8-9). *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin hedef kitleyi aşarak daha geniş bir kesime hitap edebilmesi ise yine türün yapısıyla açıklanabilir. Polisiye gibi şematik bir yapıya sahip yazın türleri basıldıktan sonra türü üreten kültürü etkileme gücüne sahiptir (Cawelti, 1976, 20). Diğer bir değişle parçası olduğu kültürü ve toplumu anlatmakla kalmaz, aynı zamanda toplumu biçimlendirir. Şematik yapısı[3] topluma empoze edilmeye çalışılan düşüncelerin toplumun daha geniş bir kesimi tarafından kabul edilmesini de kolaylaştırmaktadır.

Orta sınıfın üyesi ve kraliyetin destekçisi bir yazar tarafından kaleme alınan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Victoria dönemi orta sınıfının bir manifestosu niteliğinde

[3] Polisiyenin şematik yapısı ve yöntemlerine ilişkin ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Şahin, 2017a, 29-39.

olduğu öne sürülmektedir (Thompson, 1993, 69). Sherlock Holmes ve yardımcısı Dr. Watson iyi eğitimli, rasyonalist, ülkesine ve kraliyete sadık, vatansever ve gelir seviyesi yüksek orta sınıf üyeleridir. Hikayelerin anlatıcısı konumunda olan Watson, saygı değer bir Afgan Savaşı gazisidir. Ülkesinin menfaati için kendi sağlığını hiçe sayan bir vatanperver olarak tasvir edilmektedir. Bunun yanı sıra doktor olarak görev yapması iyi eğitimli ve akılcılığı ilke edilmiş örnek bir İngiliz vatandaşı olduğunu göstermektedir. Watson'ın Holmes'e nazaran daha uysal, aile bağlarına önem veren ve iletişim gücü yüksek bir aydın olarak betimlenmesi okuyucu tarafından benimsenmesini kolaylaştırdığı için serüvenler onun tarafından anlatılmaktadır. Watson'ın söylemleriyle Britanya'nın katıldığı savaşlara gönderme yapılır, ordu yüceltilir ve okuyucunun gözünde Britanya'nın yayılmacı politikası ve girdiği savaşlar meşrulaştırılır. Watson'ın ait olduğu sınıf, mesleği ve ordudaki rolü, Doyle'ın kendi ideolojisinin ve edindiği misyonun anlatıya yansıması olarak düşünülebilir.

Ana karakter Sherlock Holmes da iyi eğitimli, saygın bir aileden gelen, sofistike zevkleri olan, akılcı ve vatansever bir İngiliz olarak burjuvaziyi temsil etmektedir. Bunun yanı sıra kimyadan, anatomiden iyi anlayan, bilimsel gelişmeleri takip eden, deneyler yapan ve gözlem gücüyle en karmaşık ve mistik olayları çözebilen bir dahi olarak tanıtılmaktadır. Birden fazla yabancı dil bilmesi, sanata ilgisi ve müziğe yeteneği ile sadece bilimsellik ve rasyonalizm vurgulanmamakta aynı zamanda entelektüel birikimin önemine de işaret edilmektedir. Sherlock Holmes, toplumdaki huzuru ve düzeni bozan karmaşaların üstesinden gelerek, tıpkı Dr. Watson gibi ülkesine hizmet etmektedir. Holmes, toplumun her kesimiyle muhatap olmasına rağmen sınıflar arasında bir köprü görevi görmez. Orta sınıf mensubu ya da aristokrat kişilerin sorunlarını yüklü bir meblağı karşılığında çözerek para kazanır. Hizmet ettiği kesimin büyük bir kısmı kendisinin de parçası olduğu orta sınıftır. Öykülerin dikkatli bir okuması yapıldığında Holmes'ün toplumun diğer kesimiyle arasındaki ilişkinin aslında orta sınıfın huzurunun kaçtığı zamanlarda düzeni tekrar sağlayabilmek amacıyla kurduğu zorunlu bir iletişim şekli olduğu fark edilmektedir.

Dedektif ve yardımcısı genellikle sömürge ülkelerden göç eden yabancıların, yani ötekilerin, sebep olduğu çetrefilli vakaların peşine düşer. Serüvenlerdeki suçlu karakterler çoğunlukla yabancılar ve alt sınıfa mensup kişilerdir. Sorun çıkan bölgeler de Londra'nın fakir kesimin yaşandığı, refah seviyesi düşük ve suç oranı

yüksek, tehlikeli mahalleleridir. Buradaki yaşam biçimi ve gelenekler, orta sınıfın öğreti ve değerlerinden bambaşkadır. İngiliz kurallarını ve değerlerini benimsemeyi reddeden yabancıların suçlu ya da kötü karakter olarak gösterilmesi dönemin baskın ideolojisinin anlatıdaki bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Tucker, 2014, 486). Yabancı olmayan suçlular da genellikle orta sınıfın çıkarlarına ters düşen ve kargaşaya sebep olan eğitimsiz kişilerdir. Holmes'ün karakter tahlili yaptığı bölümlerle okuyucuya toplumun huzurunu kaçıran yabancıların ya da alt sınıfa ait kişilerin tipik özelliklerinin olduğu ve kolaylıkla toplumun diğer kesiminden ayrıştırılabileceği izlenimi verilmektedir. Genelde kötü karakter olarak anlatılan ya da ikincil roller üstlenen alt sınıf üyeleri basmakalıp ifadelerle tasvir edilir. Serüvenlerde uygunsuz ve sapkın olarak lanse edilen davranışların baskın sınıfın onaylamadığı ya da çıkarlarına ters düşen eylemler olduğu dikkat çekmektedir. Böylece burjuvanın temsilcisi beyaz adam Holmes tarafında toplumun huzurunu bozan aykırılar tespit edilir ve kaos kontrol altına alınır. Öykülerde işlenen kurguyla aslında toplumda kabul görecek tek düzenin orta sınıfa ve aristokrasiye dâhil İngiliz vatandaşlarının değerlerini koruyan düzen olduğu mesajı verilmektedir (van Dijk, 2006, 729).

Sherlock Holmes Serüvenleri'nin yazıldığı dönemin toplumsal değişimlerini yansıtmasının yanı sıra baskın sınıfın çıkarlarını muhafaza etmek için bir yönlendirme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Böylece yazar Doyle'ın sanayileşmeyle birlikte mensubu olduğu orta sınıfın elde ettiği güçlü konumu sağlamlaştırmak ve çıkarlarını normalleştirilerek davranış biçimlerinin alt sınıf tarafından kabul görmesini sağlamak amacıyla *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ni kaleme aldığı görülmektedir. Bu nedenle erek kültürde *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin işlevlerinden birinin dönemin baskın ideolojisine hizmet etmek ve mevcut düzenin sürekliliğini sağlamak olduğu iddia edilebilir.

2.3. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Kaynak Dizgedeki İşlevine İlişkin Genel Çıkarımlar

Polisiye edebiyatın en ünlü serilerinden biri olan *Sherlock Holmes Serüvenleri*, her kesimden İngiliz okuyucunun ilgisini çeken ve en çok satan edebiyat eserlerinden biri olmuştur (Brantlinger, Thesing, 2002, 238). Yapılan incelemede serüvenlerin

yeni şekillenen modern toplumun temel özelliklerini ve dönemin baskın ideolojisini yansıttığı saptanmıştır (Brantlinger, Thesing, 2002, 252).

Rasyonalizmi ilke edinmiş dedektif karakter Sherlock Holmes'ün bilimselliğin ve ilerlemenin sembolü haline geldiği görülmektedir. Tesadüf diye bir şeyi kabul etmeyen Holmes, gözlem gücü ve bilimsel yöntemlerle karmaşık olayları mantığa uygun şekilde açıklamaktadır. Sherlock Holmes ve yardımcı Dr. Watson, akılcı ve modern insanın anlatıdaki tasvirleri olarak değerlendirilebilir. Olayların geçtiği Londra ise Victoria döneminde sanayi devrimiyle birlikte toplumsal değişimin en hızlı yaşandığı şehirdir. Sömürge ülkelerden ve kırsal alanlardan göç alan şehir, toplumun farklı sınıflarının iç içe yaşamak zorunda kaldığı ve sonucunda karmaşanın ortaya çıktığı bir metropole dönüşmüştür. Bu da Sherlock Holmes'e çözmesi gereken pek çok vaka sunmaktadır.

Sherlock Holmes ve Dr. Watson, Victoria döneminde güçlü bir konuma gelen orta sınıfın temsilcileridir. Sherlock Holmes iyi eğitimli, zeki ve entelektüel bir dedektif olarak toplumsal düzeni sağlarken, yardımcısı Watson orduda görev yapmış eski bir asker ve doktor olarak devletine ve milletine hizmet eder. Bu noktada, milletine hizmet eden İngiliz vatanseverler olarak okuyucuya tanıtılan karakterlerin aslında ait oldukları orta sınıfın çıkarlarını korudukları saptanmıştır. Suçluların ise genellikle sömürge ülkelerden göç eden yabancılardan ya da alt sınıfın eğitimsiz üyelerinden seçildiği fark edilmiştir. Orta sınıf olmasına rağmen burjuvanın ve kraliyetin çıkarlarına ters düşen davranışlar sergileyen kişiler de kimi zaman suçlu, kimi zaman suçluya yataklık eden karakterler olarak sunulmaktadır. Serüvenler incelendiğinde ideal birey olarak resmedilen karakterlerin akılcı, vatanperver, refah düzeyi yüksek, kraliyete sadık İngiliz vatandaşları olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırmada polisiye edebiyatta kurgunun toplumsal düzenin bozulmaya çalışıldığı konulara dayandığı görülmektedir. İngiliz polisiyesinde ise bu düzenin orta sınıfın ve kraliyetin kurallarıyla belirlendiği tespit edilmiştir. İşlenen suç, toplumsal düzeni sarsmasının yanı sıra orta sınıfın ve kraliyetin değerlerine karşı yapılan bir hamledir. Kargaşanın nedenlerini anlamak, çözmek, gerçeğe ulaşmak ve normal düzeni sağlamak adına çalışan Sherlock Holmes aracılığıyla okuyucuya mevcut düzenin olması gereken düzen olduğu ve korunması gerektiği fikri aşılanmaktadır.

Doyle'ın hayatı incelendiğinde ise yazarın akılcı ve bilimsel gelişmelere önem veren, orta sınıfın çıkarlarını koruyan ve emperyalizmi destekleyen bir kraliyet yanlısı olduğu görülmektedir. Dönemin yönetimini destekleyen yazıları ve savaşlarda gönüllü doktor olarak görev yapması nedeniyle şövalyelik unvanını kazanan Doyle'ın baskın sınıfın temsilcilerinden biri olduğu ve kaleme aldığı *Sherlock Holmes Serüvenleri* ile dönemin ideolojisine hizmet ettiği söylenebilir. Bu açıdan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin kaynak dizgedeki işlevinin mevcut düzenin devamını sağlamak ve İngiliz vatanseverlik fikrini halka empoze etmek olduğu tespit edilmiştir.

3. EDEBİYAT DİZGEMİZDE *TÜRKLERİN SHERLOCK HOLMES'Ü AMANVERMEZ AVNİ*

3.1. Yazar/Çevirmen Ebussüreyya Sami Kimdir?

Yazar Ebüssüreyya Sami hakkında detaylı bilgiye rastlanmamıştır. Bu konudaki en ayrıntılı çalışma Üyepazarcı (2019) ve Şahin'e (2007) aittir. Erişilen kaynaklara göre 1868 yılında doğan Ebüssüreyya Sami, 1881 yılında Gelibolu Mektab-i Rüşdiyesi'nden mezun olmuştur. Meslek hayatının uzun bir döneminde kâtip olarak çalışan Sami, Arapça ve Fransızca dillerini iyi derecede bilmektedir.

1884 Bahriye Nezareti Muhasebe kaleminde başladığı işinde 10 sene çalıştıktan sonra hastalığı nedeniyle işinden ayrılmıştır. Bu nedenle bir süre aynı kurumun ambar kaleminde çalıştıktan sonra Adana Vilayeti Meclis-i İdaresi başkâtipliğine atanmış ve Adana resmî gazetesinin başyazarı olarak görev yapmaya başlamıştır. 1905 yılına kadar bu görevinin yanı sıra fahri Tarsus kaymakam vekâletliyi yapmıştır. Daha sonra Trablusgarp Sancağı Tahrirat Müdürlüğü'ne atanmıştır. Fakat rahatsızlığı arttığı için buradaki görevine devam edemeyeceği gerekçesiyle tayinini istemiştir. Talebi üzerine Hama Sancağı, Kudüs Tahrirat Müdürlüğü'ndeki yeni görevine atanmıştır. 1908 yılında ise Hicaz Vilayeti mektupçusu olarak çalışmış ve bir sene sonra bu işinden ayrılmıştır.

1909 yılında *Sabah* ve *İkdam* gazetelerinde yazar olarak çalışmaya başlamış ve *Tarik, Dersaadet* ve *Cemiyet* gazetelerinde başyazarlık yapmıştır. Aynı zamanda *Malûmât* ve *Musavver Terakki* dergilerinde yazıları çıkmıştır. Mehmed Rauf ile sırasıyla 1909 yılında beş sayılık *Arz-ı Hal* ve 1910 yılında 89 sayılık *Hayal-i Cedid* isimli haftalık mizah dergilerini çıkartmış ve bu dergilerin de başyazarlığını üstlenmiştir. 1913-1914 yılları arasında *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni Serüvenleri*'ni yayımlanmıştır. 1914 yılında ise *Abdülhamid'in Kayguları* adında bir romanı daha basılmıştır. Kayıtlarda iyi derecede Fransızcası ve siyaset bilgisi sayesinde bir süreliğine dışişlerinde çalıştığına rastlanmaktadır. 1921'de Amasya Mutasarrıflığı tarafından Ebussüreyya Sami Bey'e özel bir davet

gönderilmiş ve Sami Bey'den Vilayet Matbaası'nın kurulma aşamasını yönetmesi istenmiştir. Vilayet Matbaası'nın kurulmasından sonra haftalık resmî gazete olan *Amasya*'nın müdürlüğünü ve başyazarlığını üstlenmiştir.

Başyazarlık yaptığı dönemde, milli birlik ve berberliğin ülkenin selameti için ne kadar önemli olduğuna ilişkin yazılar kaleme almış ve müdürlüğünü yaptığı dergide Atatürk'ün halkı ziyaret haberlerine ve mesajlarına sık sık yer vermiştir (Altunsoy, 2014, 9-11). Üyepazarcı, Sami'nin Cumhuriyet'in ilanından sonra basıldığı tespit edilen ve Amasya Vilayet Matbaası tarafından yayımlanan *Amasya Sonbaharı* isimli bir eseri daha kaleme aldığını tespit etmiştir (Üyepazarcı, 2019, 14). Bunun yanı sıra milli edebiyatın temsilcilerinden biri olan Ebusüreyya Sami'nin dilde sadeliği savunduğu konuşmalara ve yazılara erişilmiştir (Üyepazarcı, 2019, 14-15). *Yeşil Amasya Gazetesi*'nde (1934) çıkan habere göre, 14 Mayıs 1934 tarihinde sağlık problemleri nedeniyle Amasya'da vefat etmiştir.

Milli birliğin önemini vurguladığı yazıları ve kitapları ışığında, Ebusüreyya Sami'nin II. Abdülhamid dönemini eleştirdiği, Türkçülük düşüncesinin değerlerini savunduğu ve Milli Edebiyat Akımını desteklediği görülmektedir. Bu bağlamda, II. Meşrutiyet döneminde Ebussüreyya Sami'nin dönemin baskın ideolojisini destekleyen bir aydın olarak yazılarıyla ve konuşmalarıyla politik bir duruş sergilediği söylenebilir.

3.2. Erek Kültürde *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Türkiye'de telif olarak sunulan ilk polisiye serisinin 1913 yılında Ebussüreyya Sami'nin kaleme aldığı *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* olduğu kabul edilmektedir. Serinin gördüğü ilgi sonucunda *Türk Polis Hafiyesi Kartal İhsan'ın Maceraları* (1925), *Türklerin Şerlok Holmes'i Amanvermez Sabri* (1928) ve *Amanvermez Ali* (1944) gibi Amanvermez Avni'ye benzer yerli polisiye dedektif karakterlerinin serüvenleri yayımlanmıştır (Üyepazarcı, 2008, 152). Cumhuriyet'in ilanından sonra günümüz Türkçesinde yeniden basılan seri, polisiye uzmanı ve çevirmen Üyepazarcı tarafından günümüz Türkçesine aktarılmış ve son baskısı Üyepazarcı'nın ön sözüyle birlikte Ötüken Yayınları tarafından 2019 yılında yayımlanmıştır (Bkz. Ek 3.2 ve Ek 4.2).

1913-1914 yılları arasında basılan seri birbirinden bağımsız 10 ayrı Amanvermez Avni serüvenini içermektedir. Her serüvenin ayrı bir kitap olarak basıldığı serinin

yayımcılığını Cemiyet Kütüphanesi üstlenmiştir. Seri kapsamında yayımlanan kitaplar kronolijik sırayla *Yanmış Adam* (1913), *Kamelya'nın Ölümü* (1913), *Kanatlı Araba* (1913), *Kara Katil* (1914), *Körebe* (1914), *Mavi Göz* (1914), *Sessiz Tabanca* (1914), *Boyacı* (1914), *Ölü* (1914) *ve İskeletler Arasında* (1914)'dır.

Amanvermez Avni öykülerinin polisiye kurgusunun dışında bugün için belgesel nitelikte bilgiler taşıdığını belirten Üyepazarcı, yazarın İstanbul'u çok iyi tanıdığını ve dönemin emniyet örgütünü çok iyi bildiğini ifade eder (Üyepazarcı, 2008, 154). Seri, II. Meşrutiyet döneminde yayımlanmış olsa da olaylar II. Abdülhamid döneminde geçer. Polis hafiyesi olarak tanıtılan Amanvermez Avni, en karmaşık vakaların peşine düşen zeki ve cesur bir Türk polisidir. Suçluların izini sürmek için birlikte yaşadığı Arif isimli yardımcısıyla İstanbul'un sokaklarında maceraya dalar.

Serüvenlerde Avni'yle birlikte suçlunun peşine düşen okuyucu, heyecanlı bir kurgunun tadını çıkarmakla kalmaz aynı zamanda II. Abdülhamid döneminin İstanbul'u, yaşam biçimi ve toplumsal koşullarıyla ilgili de bilgi edinir. Bu açıdan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, "yeni gerçekçilik" olarak anılmaya başlanan polisiye edebiyatın bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra seri, okuyucuyu tarihsel bir yolculuğa çıkaracak kadar özgün olsa da karakter yaratımı ve kurgu işleyişi açısından *Sherlock Holmes Serüvenleri* ile pek çok benzerlik taşımaktadır. Sherlock Holmes ile bağlantısı ve farklılıkları açısından polisiye edebiyatta alegori çevirisi bağlamında ele alınabilecek olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisinin içerisinde yer alan 10 kitap tezin araştırma nesnelerini oluşturmaktadır.

3.3. Amanvermez Avni Serisi ile Sherlock Holmes Serisi Arasındaki Benzerlikler

3.3.1. Karakter Yaratımı

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni öyküleri ile *Sherlock Holmes Serüvenleri* arasında nasıl bir ilişki olduğunu anlamak için iki seri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmek yararlı olacaktır. Karakter yaratımı açısından incelenecek olursa ana karakter Amanvermez Avni'nin Sherlock Holmes ile pek çok benzerliği olduğu dikkat çekmektedir. Avni okuyucuya zeki, bilgili ve araştırmacı bir hafiye olarak sunulur. Sherlock Holmes'ün aksine bireysel çalışmaz,

polis teşkilatının bir üyesidir. Bilimsel gelişmeleri takip eder ve mümkün olduğunca teknolojinin imkânlarından yararlanmaya çalışır. Kimya ve fizik alanına ilgisi vardır. Tıpkı Holmes gibi evin bir odasını laboratuvar olarak kullanır. Aynı zamanda anatomi konusundaki bilgileri sayesinde ilk görüşte kurbanların nasıl ve ne şekilde öldüğünü anlayabilir. Kimi zaman otopsi sırasında doktorlardan daha hızlı çıkarımlarda bulunur.

Holmes ile bir diğer ortak noktası, olayları incelerken tümdengelim yöntemine başvuruyor olmasıdır. Olayları mantıksal bir şemaya oturtarak çözüm yöntemi geliştirir. Bunun yanı sıra psikolojiden çok iyi anlar ve iyi bir gözlemcidir. Karşılaştığı insanların jest ve mimiklerini, konuşma biçimlerini ve hal ve hareketlerini inceleyerek çıkarımda bulunur. Ayrıca İstanbul'u avucunun içi gibi bilen Avni, dönemin başkentini sokak sokak okuyucuya anlatır. Eski İstanbul'un merkezi yerlerinden biri olan Kazancı Yokuşu'nda iki katlı eski bir İstanbul evinde yaşar. Peşine düştüğü suçlular tarafından tanımamak ve rahat hareket edebilmek için çoğu zaman Holmes gibi kılık değiştirir. Bu nedenle evinin bir odasını her yaştan, cinsiyetten ve meslek grubundan insanın kılığına bürünebilmesini sağlayan kıyafet ve aksesuarla dolu bir giyinme odasına dönüştürmüştür. Bildiği yabancı diller sayesinde farklı etnik gruptan insanların kılığına girebilmesinin yanı sıra yabancı basında çıkan haberleri de takip edebilmektedir. İngiliz dedektif Sherlock Holmes gibi gündemi takip etmek için gazeteleri okurken sütlü çay içmekten keyif alır.

Her ne kadar kendi döneminin öykülerini İstanbul sokaklarında dolaşarak anlatıyor olsa da Amanvermez Avni'yi özel bir dedektif yapan meziyetleri, akıllara kimya, anatomi ve psikoloji gibi pek çok alanda uzman olan, birden fazla dil bilen, deneyler yapan ve kılık değiştirerek suçluları takip eden Sherlock Holmes'ü getirir. Yan karakterler incelendiğinde ise karakter yaratımındaki benzerliklerin dedektifle sınırlı kalmadığı gözlemlenmektedir. Her serüvende Avni'ye eşlik eden Arif adında bir yardımcı vardır. Arif'in serüvenlerdeki rolü ve özellikleri Sherlock Holmes'ün sağ kolu olan Dr. Watson'ı hatırlatmaktadır. Göreve yeni başlamış genç yaşta bir polis memuru olan Arif, Avni'nin Kazancı Yokuşu'ndaki evinde yaşar. Genç yaşına rağmen azimli, terbiyeli, akıllı ve gelişmeye açık bir polis olması nedeniyle Avni, Arif'i yardımcısı olarak yanına almıştır. Fakat Arif, zeki ve dikkatli bir polis olmasına rağmen Avni'nin zekasının ve tecrübesinin gerisinde kalır. Her serüvende hocası olarak gördüğü Avni'den gözlem yapmaya ilişkin yeni bir yöntem öğrenerek

kendini geliştirir. Kimi zaman kıvrak zekâsı ve öğrendikleri sayesinde ustası Avni'yi tehlikeli durumlardan kurtarır. Avni, her öykünün sonunda Arif'e olayı nasıl çözdüğünü anlatır. Bu sayede okur, Arif aracılığıyla kaçırdığı noktaları takip edip dedektifin olayı nasıl çözdüğünü anlar. Okuyucuya çözümü anlatma yöntemi Holmes'ün öykülerindeki yöntemle benzerdir. Tıpkı *Amanvermez Serüvenleri*'nde olduğu gibi *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde de okuyucu olayların nasıl çözüldüğünü metin sonunda Sherlock'un Watson'a olay örgüsünü anlattığı diyaloglar sayesinde öğrenir. Yardımcı karakterlere yapılan açıklamalar sayesinde okuyucunun aklındaki sorular cevaplanır.

Avni'nin diğer yardımcısı ise Anderyan adında eski bir suçludur. Özünde iyi niyetli ve zeki olan bu çocuk, yaşam koşulları nedeniyle yankesicilik gibi suçlarla hayatını kazanmaktadır. Avni, vakalardan birini çözerken suçlu olarak tanıştığı Anderya'nın meziyetlerini keşfeder ve çocuğu suça meyilli ortamından çıkarıp yanına alır. Anderyan, eski mahallesi ve tanıdığı suç çeteleri sayesinde Avni'ye bilgi aktarımında bulunur. Anderyan'ın karakterinin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki karşılığının Baker Caddesi Başıbozukları olduğu söylenebilir. Baker Caddesi Başıbozukları, bir grup sokak çocuğundan oluşan, yan kesicilik gibi suçlar işleyen ve Holmes'a suç çeteleri hakkında bilgi taşıyan bir suç örgütüdür. Benzerlikler ışığında *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin serüvenlerinde Anderyan, Baker Caddesi çocuklarını temsil eder.

İki serideki yardımcı karakterler arasındaki en temel fark ise dedektif karakterlerin yardımcı karakterlere davranış biçimleridir. Sherlock Holmes'ün Baker Caddesi çocuklarıyla ilişkisi olay örgüsüne göre şekillenir. Çocuklar, yalnızca Sherlock'un ihtiyacı olduğunda konuya dâhil olur. Sherlock çocukları getirdikleri bilgiler karşılığında ödüllendirir fakat alt sınıfın üyesi olan çocuklara karşı korumacı bir tavır takınmaz. Buna karşın Amanvermez Avni, Anderyan'ı suça teşvik edecek ortamdan uzaklaştır, eğitir ve topluma yararlı bir bireye dönüştürmek için uğraşır. Avni, Arif ve Anderya'nın görüşlerini önemser ve kimi zaman olayı çözmeye çalışırken onların fikirlerine başvurur. Örneğin, yardımcısı Watson'ın meziyetlerini ve zekasını küçümseyen Sherlock'un aksine Avni, Arif'e babacan bir tavırla yaklaşarak "Aferin, Arif! Ben de o düşüncedeyim!" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 29) şeklindeki ifadeleriyle onu her zaman cesaretlendirir. Seri kapsamında yaratılan karakterler incelendiğinde yalnızca dedektifin değil yan karakterlerin de özgün niteliklerinin

yanı sıra *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki karakterlerle çok sayıda benzerlik taşıdığı görülmektedir.

3.3.2. Kurgu Benzerlikleri

Amanvermez Avni öykülerinin her birinin her ne kadar özgün unsurlara sahip olsa da kurgu açısından bir ya da birden fazla Sherlock Holmes serüveniyle benzerlik taşıdığı gözlemlenmektedir. Kurgu benzerlikleri açısından karşılaştırma için kullanılan kaynak metin/ler, erek metnin yayınlanma tarihi olan 1913 tarihine kadar çıkan Sherlock Holmes serüvenlerinden seçilmiştir.

3.3.2.1. *Yanmış Adam* (1913)

Amanvermez Avni serisinin ilk kitabı olan *Yanmış Adam*'da serüven yanmış bir cesedin bulunmasıyla başlar. Yanmış bir cesetin bulunmasıyla başlayan olay örgüsüne Sherlock Holmes öykülerinden *Wisteria Köşkü*'nde (*The Adventure of Wisteria Lodge*, 1908) de rastlanır. *Yanmış Adam*'da Arsen, para karşılığında tuttuğu Markar'la birlikte, zenginliği ile nam salmış sarraf amcası Kiseliyan'ı öldürür. İkili ceseti yakarak işledikleri suçtan kurtulmaya çalışırlar. Yanan bir cesedin bulunmasıyla başlayan *Wisteria Köşkü* öyküsünde ise yanan cesedin bir insana değil, bir hayvana ait olduğu anlaşılmıştır. Buna karşı cesedi yakarak ortadan kaldırma yöntemi Sherlock Holmes öykülerinden *Norwood'lu İnşaatçı*'da (*The Norwood Builder*, 1903) mevcuttur. Ancak bu öyküde cesedin yakılması, alacaklılarından kurtulmak isteyen suçlu karakterin bir oyunudur. Bu nedenle *Yanmış Adam*'daki kurgunun tamamen bir Sherlock Holmes öyküsünden alınmadığı fakat iki farklı Sherlock Holmes öyküsüdeki yöntemlerin harmanlanmasıyla oluşturulduğu söylenebilir:

> **KM 1 (*The Adventure of Wisteria Lodge)*:**
>
> "Something has been killed and something has been burned. We raked all these out of the fire. We had a doctor in this morning. He says that they are not human" (Doyle, 2019, 14).
>
> **KM 2 (*The Norwood Builder*):**
>
> "Her poor, dear master had certainly been murdered. Had he any enemies? Well, every man had enemies, but Mr. Oldacre kept himself very much to himself, and only met people in the way of business. She had seen the buttons, and was sure that they belonged to the clothes which he had worn last night. The wood-pile was very dry, for it had not rained for a month. It burned like tinder, and by the time she reached the spot nothing could be seen but flames. She and all the firemen smelled the burned flesh from inside it" (Doyle, 2019, 21).

EM:

"Oradakilerin kimi tanıyarak kimi tanımayarak Avni'yi selamladı. O ise olay yerine varır varmaz işine başlamış; etleri tamamen yanmış, siyah kemiklerden oluşan iskeletleri inceliyordu" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 27).

3.3.2.2. *Kamelya'nın Ölümü* (1913)

Kamelya'nın Ölümü İstanbul'da ün salmış Kamelya adında bir hayat kadınının öldürülmesini konu almaktadır. Bu cinayetin sebebi ise hayat kadınının İstanbul'un köklü ailelerinden birine mensup olan Ziyaeddin Bey adında bir adamla olan gönül ilişkisidir. Kendi ailesi gibi tanınmış bir ailenin kızıyla evlenmeye karar veren Ziyaeddin Bey, bir hayat kadınıyla olan ilişkisinin ortaya çıkmasından çekinir. Bu nedenle ilişkiyi kanıtlayabilecek eşyalardan kurtulmak ister. Bu amaçla Kamelya ile baş başa çekilmiş fotoğrafları Kamelya'nın evinden alıp imha etmesi için berber Yaniku ile anlaşır. Yaniku ise Kamelya'nın evinde çıkan arbede esnasında sinirlerine hâkim olamaz ve Kamelya'yı öldürür. Kamelya ile Ziyaeddin Bey'in başbaşa çekildiği fotoğrafı bulan Avni, kişiler arasındaki bağıntıyı kurarak gizemi açıklığa kavuşturur. *Kamelya'nın Ölümü*'nde, II. Abdülhamid döneminde gerçekten yaşamış Kamelya isimli genç bir kadının cinayet haberiyle Sherlock Holmes serüvenlerinden biri olan *Bohemya'da Skandal*'daki (*Scandal in Bohemia*, 1891) kurgunun bir araya getirildiği görülmektedir. *Bohemya'da Skandal*'da Iren Adler'le gizli bir ilişkisi olan Bohemya Kralı, siyasi konumunu güçlendirmek amacıyla İskandinavya Kralı'nın kızıyla evlenmeye karar verir. Adler'le olan ilişkisinin ortaya çıkmasının evlilik sürecini kötü etkileyeceğini düşünen Kral, Adler'le birlikte çekildikleri bir fotoğrafı geri almak ister. Adler'in fotoğrafı ileride kendisine karşı yapılacak herhangi bir saldırıya karşı güvence olarak tutmak istemesi sonucunda ise olaylar gelişir. Ebussüreyya Sami'nin *Bohemya'da Skandal*'daki Adler'in tutumunu ve Kamelya'nın cinayetini harmanlayarak kendi dönem koşullarına uygun bir polisiye öykü yarattığı söylenebilir:

KM (*Scandal in Bohemia*):

"I am about to be married. To Clotilde Lothman von Saxe-Meningen, second daughter of the King of Scandinavia. You may know the strict principles of her family. She is herself the very soul of delicacy. A shadow of a doubt as to my conduct would bring the matter to an end Irene Adler threatens to send them the photograph. And she will do it" (Doyle, 2019, 1).

"The King may do what he will without hindrance from one whom he has cruelly wronged. I keep it only to safeguard myself, and to preserve a weapon which will always secure me from any steps which he might take in the future" (Doyle, 2019, 5).

EM:

"Ziyaeddin Bey büyük hem de pek büyük bir yerden bir kızla nişanlanmış [...] Ziyaeddin Bey zaman kaybetmeksizin Berber Yanko'ya gidip bundan sonra Kamelya ile ilişkisini sürdürmesinin mümkün olmadığını ona söylemesini ve mektup, fotoğraf, kart gibi şeyleri geri vermesinin gerektiğini söylemiş [...] Ziyaeddin Bey en sonunda bir fotoğrafının daha kaldığını, onu da almadıkça içinin rahat etmeyeceğini söylemiş [...] Bu son talimat Yorgo'nun belirttiği gibi, Ziyaeedin Bey'i tıraş etmeye gittiği son gün verilmiş. O da doğruca Kamelyaya gitmiş. Kamelya her kadın gibi son fotoğrafı her ihtimale karşı saklamayı öngördüğünden vermemiş, berber ısrar etmiş [...] Yanko alkolün de etkisinde kalarak ve kişiliğinin gereğini yaparak hemen oracıkta duran çantasından kaptığı bir ustura ile kadını koyun keser gibi boğazlamış" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 93-95).

3.3.2.3. *Kanatlı Araba* (1913)

Öykü, gece yarısı bir atlı arabanın sahilden denize uçmasını konu almaktadır. Olayla eş zamanlı olarak Amanvermez Avni'ye ilgilenmesi için bir kayıp vakası verilir. Avni, gazetelerden talihsiz bir kaza olarak okuduğu bu kazayla Celâl Bey'in kaybolması arasında bir bağlantı olabileceğini düşünür. *Kanatlı Araba* öyküsündeki ipuçları ve olayın çözülme yöntemi, Sherlock Holmes'ün *Gümüş Şimşek* (*Silver Blaze,* 1892) isimli öyküsünde de mevcuttur. Öyküde Amanvermez Avni ölen suçlunun cebinden çıkan eşyalardan hareketle olayı çözmektedir. *Gümüş Şimşek* öyküsünde ölen suçlu John Straker'ın cebinden de vakaya ilişkin önemli ipuçları çıkar. Holmes bu ipuçları inceleyerek olayı çözmeyi başarır. Bu noktada Ebussüreyya Sami'nin Doyle tarafından yazılan *Gümüş Şimşek* isimli öyküdeki çözüm yöntemi ve ipuçlarını kullanarak İstanbul'da yaşayan bir Osmanlı asilzadesinin başından geçen yerel bir polisiye öyküsü yarattığı görülmektedir:

KM (*Silver Blaze*):

"'I presume that you made an inventory of what he had in this pockets at the time of his death, Inspector?'

'I have the things themselves in the sittingroom, if you would care to see them.'

'I should be very glad.' We all filed into the front room and sat round the central table while the Inspector unlocked a square tin box and laid a small heap of things before us. There was a box of vestas, two inches of tallow candle, an A D P brier-root pipe, a pouch of seal-skin with half an ounce of long-cut Cavendish, a silver watch with a gold chain, five sovereigns in gold, an aluminum pencil-case, a few papers, and an ivory-handled knife with a very delicate, inflexible blade marked Weiss & Co., London." (Doyle, 2019, 7).

EM:

"İç cebinde kadife bir kutu buldu. Kutuyu açınca en azından üç yüz üç yüz elli lira değerinde bir kadın gerdanlığı görüldü. Daha sonra iç cebinden eski püskü bir deste kâğıt parçası çıktı [...] Diğer ceplerden bir tütün tabakası, bir ağızlı, iki tarafıcamlı bir gümüş saat, iki mendil, bir küçük ayna, taraf ve fırçadan oluşan meşin tuvalet cüzdanı, bir bozuk para çantası ve en sonunda gayet güzel ve genç bir kadının fotoğrafı idi" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 142).

3.3.2.4. *Kara Katil* (1914)

Kara Katil öyküsündeki kurgu incelendiğinde eserin üç farklı Sherlock Holmes öyküsündeki kurgunun bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Öykü, Fatin isimli dar gelirli bir aileden gelen bir gencin, varlıklı ve saygı duyulan Sâbir Bey'in kızı Ferdâne Hanım'la evlenmek istemesiyle başlar. Fakat Sâbir Bey'in bu evliliğe karşı çıkması üzerine Fatin, Sâbir Bey'in evindeki zenci kölenin kılığına girer ve Sâbir Bey'i tiyatrodaki locasında zehirli bir iğne batırarak öldürür. Fatin'in zehirli bir iğne ile Sâbir Bey'i öldürmesi Sherlock Holmes serisindeki *Dörtlerin Yemini* (*The Sign of the Four,* 1890) isimli romanın kurgusunu hatırlatır. Romanda Jonathan Small, ele geçirdiği hazineyi çalan Sholto'yla hesaplaşmak ister. Hindistan'a özgü zehirli dikenlerin olduğu bir kutuyu yanına alarak Sholto'nun peşine düşer. Small, öyküde hazineyi geri almak için Sholto'nun oğlunu bu zehirli dikenlerden biriyle öldürür. *Kara Katil*'deki suç işleme biçiminin *Dörtlerin Yemini*'ndeki cinayet yöntemiyle benzer olduğu görülmektedir:

> **KM 1 (*The Sign of the Four*):**
>
> "'It was easy to follow him,' he said, drawing on his stockings and boots. 'Tiles were loosened the whole way along, and in his hurry he had dropped this. It confirms my diagnosis, as you doctors express it. The object which he held up to me was a small pocket or pouch woven out of colored grasses and with a few tawdry beads strung round it. In shape and size it was not unlike a cigarette-case. Inside were half a dozen spines of dark wood, sharp at one end and rounded at the other, like that which had struck Bartholomew Sholto'" (Doyle, 2019, 88).
>
> **EM:**
>
> "'Bu bir iğnedir, kâğıda bulaşmış kan lekeleri biraz önce benim elime de bulaşmıştı'.
>
> 'Peki, bu iğne ile bu adam arasında nasıl bir ilişki kuruyorsunuz?'
>
> 'İğneyi Sabir Beyin vefat ettiği loca kapısının eşiğinin yanında buldum. Henüz kullanılmıştı. Bu durumda iğnenin zehirli olması gerekir'" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 173).

Kara Katil ile *Sherlock Holmes Serüvenleri* arasındaki bir diğer kurgu benzerliği ise köpeğin denek olarak kullanılmasıdır. Avni, Sâbir Bey'in zehirli bir iğne ile öldürüldüğünü düşündüğü için otopsinin tekrarlanmasını ister. Otopsi sırasında iğnenin zehirli olduğunu doktora ispatlamak için ise yardımcısı Arif'in getirdiği bir köpeğe olay yerinde bulduğu iğneyi saplar. Bir süre sonra köpek zehirli iğne yüzünden ölür ve otopsiyi yapan doktor, Avni'nin haklı olduğunu anlar. Benzer bir yöntemi Sherlock Holmes, *Kızıl Soruşturma* (*A Study in Scarlet,* 1887) adlı kısa romanda kullanır. Romanda Enoch Drebber'in davasının peşine düşen Holmes, kurbanın zehirli haplarla öldürüldüğünü düşünür. Varsayımının doğru olduğunu kanıtlamak için ise ev sahibinin köpeğine hapları yutturur. Köpek hapları yuttuktan

kısa bir süre sonra ölür. Sami'nin öyküde dedektifin tahminini kanıtlama yönteminin Doyle'ın ilk romanında kullandığı yöntemle aynı olduğu gözlemlenir:

KM 2 (*A Study in Scarlet*):

"'The very pills which I suspected in the case of Drebber are actually found after the death of Stangerson. And yet they are inert. What can it mean? Surely my whole chain of reasoning cannot have been false. It is impossible! And yet this wretched dog is none the worse. Ah, I have it! I have it!' With a perfect shriek of delight he rushed to the box, cut the other pill in two, dissolved it, added milk, and presented it to the terrier. The unfortunate creature's tongue seemed hardly to have been moistened in it before it gave a convulsive shiver in every limb, and lay as rigid and lifeless as if it had been struck by lightning" (Doyle, 2019, 31).

EM:

"Biraz sonra aynı polis, elinde küçük bir köpek yavrusu olduğu halde gelip hayvanı odaya bıraktı ve nöbet yerine çekildi. Avni kapıyı kitledikten sonra 'şimdi bakınız doktor bey iğnenin önemini anlayacaksınız!' diyerek köpeği yakaladı ve yere yatırdı. Köpek bağırıp çağırırken bir eliyle kafasını tutup diğer eliyle söz konusu iğneyi biçare hayvanın vücuduna batırdı. Köpek bir acı sızı ibaresi göstermeden bir kez titredi, sonra kendini bıraktı. Merak ve hayretle bu işlemi seyreden doktor, yaklaşarak hayvanı muayene etti: Gerçekten ölmüş!" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 170).

Kara Katil'in Sherlock Holmes serisiyle arasındaki üçüncü benzerlik ise dedektif ile yardımcısının yaşadığı evin suçlular tarafından yakılmasıdır. Avni ve yardımcısından kurtulmak isteyen suçlular Avni ve Arif evdeyken evi ateşe vermişler ve Avni'nin öldüğünü zannettikleri için temkinsiz davranmışlardır. Böylece Avni tarafından yakalanmaları da kolaylaşmıştır. Benzer bir kurguya Holmes'ün *Son Vaka* (*Final Problem,* 1893) adlı öyküsünde rastlanır. *Son Vaka*'da Holmes'ün Watson ile yaşadığı Baker Caddesi'ndeki evi kasten suçlular tarafından yakılır:

KM 3 (*Final Problem*):

"'Have you seen the morning paper, Watson?' 'No.' 'You haven't seen about Baker Street, then?' 'Baker Street?' 'They set fire to our rooms last night. No great harm was done.' 'Good heavens, Holmes, this is intolerable!' 'They must have lost my track completely after their bludgeon-man was arrested'" (Doyle, 2019, 129).

EM:

"[…] aradan dakikalar geçtikçe koku dumana dönüşerek yukarı katı sarmaya, oturdukları odaya kadar yayılmaya başladı. Avni, Arif'e bir kere dışarı çıkıp bakmasını söyledi. Arif dışarı çıktı, henüz merdiven başına varmıştı ki gördüğü manzaradan şaşırarak döndü ve odaya girmeden bağırdı. Efendim yangın var yanıyoruz. Avni soğukkanlı bir şekilde, hatta yerinden bile kalkmadan cevap verdi. Yanmıyoruz yakılıyoruz" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 185).

3.3.2.5. *Körebe* (1914)

Körebe'nin kurgusunun *Yunan Tercüman* (*The Greek Interpreter,* 1893) isimli öykünün kurgusuna çok benzediği söylenebilir. *Körebe* tanımadığı kişiler tarafından kaçırılıp doğuma götürülen bir ebenin Avni'den yardım istemesiyle başlar. Ebe, gece vakti acil bir doğum olduğunu söyleyerek yardım isteyen bir adam tarafından evden alınır. Arabaya bindikten sonra gözü zorla bağlanan ebeyi bir eve getirirler. Ebe,

evde zorla tutulduğu belli, yüzü peçeyle kapatılmış bir kadının doğum yapmak üzere olduğunu görür. Bebek doğar doğmaz adam bebeği ebeden alır, geri döndüğünde ise bebeğin öldüğünü söyler. Ebeye de sus payı olarak yüklü miktarda para verir. Konuşması durumunda ise öldürmekle tehdit eder. Bebeğin sağlıklı olduğundan emin olan ebe, bu yalana inanmaz ve tıpkı bebek gibi kendi başına da bir şey gelmesinden endişe ederek Amanvermez Avni'den yardım ister. *Yunan Tercüman* isimli öyküde de Yunan bir tercüman tıpkı ebe gibi zor kullanılarak bir eve götürülür. Bindirildiği arabanın pencereleri gazetelerle kaplandığı için nereye götürüldüğünü göremez. Götürüldüğü yerde önemli bir evrak çeviren Yunan tercümana sus payı olarak para verirler ama çevirdiği belgeyle ilgili bir başkasına bir şey söylemesi durumunda öldürmekle tehdit ederler. Öykülerin her ikisinde de zor kullanarak mağdurları kaçıran suçluların amacı hakları olmayan bir mirası elde etmektir. Olayın başlangıcı, ilerleyişi ve çözüm şekli düşünüldüğünde Sami'nin *Yunan Tercüman*'nı erek toplumun değerlerine ve toplumsal yapısına göre yeniden yazdığı söylenebilir:

> **KM (*The Greek Interpreter*):**
>
> "I am an interpreter, as perhaps my neighbor there has told you. I interpret all languages—or nearly all—but as I am a Greek by birth and with a Grecian name, it is with that particular tongue that I am principally associated. For many years I have been the chief Greek interpreter in London, and my name is very well known in the hotels. I say into the cab, but I soon became doubtful as to whether it was not a carriage in which I found myself [...] He began by drawing a most formidablelooking bludgeon loaded with lead from his pocket, and switching it backward and forward several times, as if to test its weight and strength. Then he placed it without a word upon the seat beside him. Having done this, he drew up the windows on each side, and I found to my astonishment that they were covered with paper so as to prevent my seeing through them [...] 'We shall know if you speak of this,' said he. 'We have our own means of information. Now you will find the carriage waiting, and my friend will see you on your way'" (Doyle, 2019, 97-99).
>
> **EM**:
>
> "'Ben ebeyim. Mesleğim itibarıyla doğal olarak ret cevabı veremezdim [...] Gelen adamla birlikte caddeye kadar çıktık. Gerçekten de orada bir kupa arabası bekliyordu. Adam kapıyı açtı, ben girip yerleştim' [...]
>
> 'Ebe Hanım! Bununla gözlerinizi bağlayacağım. Çünkü gidilecek yeri görmememeniz, bilmemeniz gerekiyor. Tekrar ediyorum, sakın telaş etmeyin. Yoksa (sağ elinde tutup da kolunun içinde sakladığı parlak ve ucu sivri bir bıçağı göğsüme dayayarak) bir anda öteki dünyaya gidersiniz [...] Bundan sonra hayatınızı suskunluğunuz sayesinde sürdürebileceğinizi unutmayınız! Sessizliğiniz devam ettikçe ve ben hayatta oldukça her ay beş lira maaş alacaksınız! Her ay omiktar parai gelir sizi bulur!" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 202-206).

3.3.2.6. *Mavi Göz* (1914)

Mavi Göz ise Sherlock Holmes öykülerine karakter yaratımı açısından benzemektedir. Serüvenin temel karakteri olan Kalın Aleko öyküde mavi gözlü ve sarışın bir adam olarak betimlenir. Kalın Aleko, fiziksel özellikleri açısından akıllara

Sherlock Holmes serisindeki *Gümüş Şimşek* (*Silver Blaze,* 1892) öyküsünü getirmektedir. *Gümüş Şimşek* serüveninde Müfettiş Gregory adlı karakter aslan yelesi gibi saçları olan, delici mavi gözlere sahip, uzun boylu, sarışın bir adam olarak tasvir edilmektedir:

> **KM (*Silver Blaze*):**
>
> "Two gentlemen were awaiting us in the station—the one a tall, fair man with lion-like hair and beard and curiously penetrating light blue eyes; the other a small, alert person, very neat and dapper, in a frockcoat and gaiters, with trim little side-whiskers and an eye-glass. The latter was Colonel Ross, the wellknown sportsman; the other, Inspector Gregory, a man who was rapidly making his name in the English detective service" (Doyle, 2019, 81).
>
> **EM:**
>
> "Avni, bütün diğer yolcular gibi vapurdan karaya çıkınca Galata yolcu salonuna girdi, elindeki ufak çantayı gümrükçüye muayene ettirdiği sıradayanında bir elçilik kavası bulunan sarı sakallı, mavi gözlü, uzun boylu, silindir şapkalı bir centilmenin oradan geçtiğini ama kendisine pek de dikkatli bakmakta olduğunu fark etti [...] Keskin bakışlara sahip olan bu mavi gözler, tıpkı İzmir'de ele geçirip de cebinde taşıdığı Aleko'nun fotoğrafındaki gözlere pek benziyordu" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 250).

3.3.2.7. *Sessiz Tabanca* (1914)

Sessiz Tabanca'da serüven Saray'a gelen bir jurnalle başlar. Jurnalde Rusya'dan gelmesi beklenen bir Kontes'in aslında Rus Nihilist Cemiyeti'nin bir üyesi olduğu ve padişaha suikast düzenlemeyi planladığı yazmaktadır. Saray hafiyeleri, tarafından Kontes'in sessiz ateş edebilen bir tabancayı da beraberinde getireceği ve uygun fırsatı bulunca padişahı bu silahla öldüreceği bilgisi edinilmiştir. Ülkedeki en iyi polis hafiyesi olması nedeniyle saray bu işle Avni'nin ilgilenmesini istenmiştir. Öyküde Rus Nihilist Cemiyeti'nin üyesi olduğu düşünülen Kontes'in adı Anna'dır. Sherlock Holmes serisinde yer alan *Altın Gözlüğün Esrarı* (*The Adventure of the Golden Pince-Nez,* 1904) isimli öyküde de Anna adında Rus bir nihilist karakter bulunmakta ve öykü Anna'nın verdiği bilgiler sayesinde çözülmektedir. Bu bağlamda *Sessiz Tabanca*'nın kurgusunun temelini oluşturan Rus nihilist Anna karakterini yaratırken Sami'nin *Altın Gözlüğün Esrarı* isimli Sherlock Holmes öyküsüne başvurduğu söylenebilir:

> **KM 1 (*The Adventure of the Golden Pince-Nez*):**
>
> "'I have said, gentlemen, that I am this man's wife. He was fifty and I a foolish girl of twenty when we married. It was in a city of Russia, a University—I will not name the place.'
>
> 'God bless you, Anna!' murmured the old man again.
>
> 'We were reformers—revolutionists—Nihilists, you understand. He and I and many more. Then there came a time of trouble, a police officer was killed, many were arrested, evidence was wanted, and in order to save his own life and to earn a great reward my husband betrayed his own wife and his companions'" (Doyle, 2019, 123).

EM:

"Azizim, Padişah'ın yüksek katına sunulan bir jurnale göre Rus (Nihilist) Cemiyeti tarafından görevlendirildiğinden şüphelenilen Anna Uçendorf isimli bir Rus kontesti, Şefketmeab Efendimize bir suikast düzenlemek üzere İstanbul'a gelmiş yahut da gelmek üzereymiş" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 289).

Öyküye adını veren sessiz tabanca ise akıllara başka bir Holmes öyküsünü getirmektedir. *Sessiz Tabanca'*da Avni, tabancanın nasıl çalıştığını padişah huzurunda göstermek isterken tabancanın çikolatadan yapılmış olduğu ortaya çıkar. Benzer bir duruma Sherlock Holmes öykülerinden *Boş Ev Vakası*'nda (*The Adventure of the Empty House,* 1903) rastlanılır. Holmes'ün serüveninde bu sefer zararsız olduğu düşünülen tabancanın sessiz ateş edebilen özel tasarım bir havalı tüfek olduğu anlaşılmıştır:

KM 2 (*The Adventure of the Empty House*):

"Holmes had picked up the powerful air-gun from the floor and was examining its mechanism. 'An admirable and unique weapon,' said he, 'noiseless and of tremendous power. I knew Von Herder, the blind German mechanic, who constructed it to the order of the late Professor Moriarty. For years I have been aware of its existence, though I have never before had the opportunity of handling it. I commend it very specially to your attention, Lestrade, and also the bullets which fit it'" (Doyle, 2019, 438).

EM:

"Tabancaya kurşun yerleştirmekle uğraşan tüfekçi subayı, bir türlübu nazik aletin açılacak, kurşun sürülecek yerini bulamamıştı. Tabancı öyle bir şekilde yapılmıştıki genel görünümüyle bir silahtan çok bir ziynet eşyasına benziyordu. Silahı ilk eline alan adam beceremeyince yanındaki arkadaşına uzattı [...] Fakat tabancayı son alan tüfekçi revolveri Avni^ye verirken nasılsa eli dolaşarak onu üzerinde bulunduğu mermer döşemeye düşürdü ve düştüğü anda tabanca dört parçaya ayrılarak mermerin üstünde dağıldı [...] Avni'nin tanıdığı Mabeyinci koşarak yanlarına geldi. Hemen eğilip yerden tabancanın bir parçasını alarak incelemeye başladı. Sonra parçanın bir böümünü diline götürerek adeta yaladı... 'çok nefis bir çikolatadan yapılmış! Doğrusu yeteneğiniz taktire değer!' dedi" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 331).

Bu benzerlikler ışığında Amanvermez Avni serisindeki yedinci kitabın, iki farklı Sherlock Holmes öyküsündeki kurgunun Abdülhamid döneminde geçmesi muhtemelen olaylarla harmanlanması sonucunda üretildiği söylenebilir.

3.3.2.8. *Boyacı* (1914)

Sekizinci kitaptaki serüvende Amanvermez Avni'den uzun zamandır yakalanamayan azılı suçlu Ligor'u bulması istenir. Ligor'u yakalamayı kafasına koyan Avni, kovalamaca anında Ligor'un bindiği sandala teknesiyle çarpar. Çarpışmanın şiddetiyle denize düşen Ligor, dalgalarla baş edemez. Hayatta kalmak için Amanvermez Avni'nin kendisine uzattığı sopayı kavramak zorunda kalır ve yakalanır. *Dörtlerin Yemini* (*The Sign of the Four*, 1890) isimli Sherlock Holmes öyküsünde de benzer bir kovalamaca sahnesine rastlanır. Sherlock ve Watson, açık

denizde bir gemiyi takip etmeye başlar fakat girilen çatışma sonucunda suçluların olduğu gemi bataklığa saplanır. Kaçmak için gemiden atlayan suçlunun tahta bacağı bataklıkta mahsur kalır ve hareket edemez. Çabalamasının işe yaramadığını gördükten sonra Sherlock'un ip yardımıyla onu bataklıktan kurtarmasını kabul etmek zorunda kalır. Suçlularla girilen kovalamaca biçimleri ve suçluyu yakalama anları karşılaştırıldığında, *Boyacı*'nın *Dörtlerin Yemini* ile büyük benzerlik taşıdığı söylenebilir:

KM (*The Sign of the Four*):

"At the same moment the woodenlegged man threw himself upon the rudder and put it hard down, so that his boat made straight in for the southern bank, while we shot past her stern, only clearing her by a few feet. We were round after her in an instant, but she was already nearly at the bank. It was a wild and desolate place, where the moon glimmered upon a wide expanse of marsh-land, with pools of stagnant water and beds of decaying vegetation. The launch with a dull thud ran up upon the mud-bank, with her bow in the air and her stern flush with the water. The fugitive sprang out, but his stump instantly sank its whole length into the sodden soil. In vain he struggled and writhed. Not one step could he possibly take either forwards or backwards. He yelled in impotent rage, and kicked frantically into the mud with his other foot, but his struggles only bored his wooden pin the deeper into the sticky bank. When we brought our launch alongside he was so firmly anchored that it was only by throwing the end of a rope over his shoulders that we were able to haul him out, and to drag him, like some evil fish, over our side" (Doyle, 2019, 102).

EM:

"Akıntıya karşı duramayarak boğulduğuna ve İstanbul'un artıkonun pisliklerinden kurtulduğuna kanaat ederek istimbotu geri döndürmek istedikleri sırada teknenin dümen almadığını yani dümenin çalışmadığını gördüler. Tayfalardan bir ikisi ne olduğunu anlamak üzere dğmen tarafına koştukları zaman Ligor'uncan havliyle dümen demirine yapışmış kalmış olduğunu görüp haber verdiler. Avni eline bir kanca sırığı alarak kıç taraf küpeştesinden uzattı. Ligor parlak gözleriyle ona bakıyordu [...] Avni kancayı Ligor'un pantolonunun beline taktı. Bir iki tayfanın da yardımıyla herifi güverteye aldılar" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 373).

3.3.2.9. *Ölü* (1914)

Ölü isimli Amanvermez Avni öyküsü dedektifin ölüm haberiyle başlar. Polis teşkilatı ve Avni'nin yardımcıları, bu beklenmedik ölüm karşısında kahrolurlar ve görkemli bir cenazeyle onu uğurlarlar. Öykü devamında ise Avni'nin aslında ölmediği, peşine düştüğü suçluları daha kolay takip edebilmesi için ölü numarası yaptığı öğrenilir. Dedektifin öyküde önemli bir olayı çözmek için ölmüş gibi gösterilmesi ise Sherlock Holmes'ün *Son Vaka* (*Final Problem*, 1893) ve *Boş Ev Vakası* (*The Adventure of the Empty House*, 1903) öykülerinde görülür. Holmes *Son Vaka* adlı öykünün sonunda ölür. Fakat sonrasında yayınlanan *Boş Ev Vakası* serüveninde Holmes'ün aslında ölmediği, olayı çözmek için ölmüş izlenimi yarattığı fark edilir. Bu bağlamda iki farklı Sherlock Holmes öyküsündeki kurgunun Amanvermez Avni'nin dokuzuncu serüvenin temelini oluşturduğu söylenebilir:

KM 1 (*Final Problem*):

"A few words may suffice to tell the little that remains. An examination by experts leaves little doubt that a personal contest between the two men ended, as it could hardly fail to end in such a situation, in their reeling over, locked in each other's arms. Any attempt at recovering the bodies was absolutely hopeless, and there, deep down in that dreadful cauldron of swirling water and seething foam, will lie for all time the most dangerous criminal and the foremost champion of the law of their generation" (Doyle, 2019, 132).

EM:

"Avni vefat etmişti... Biliyor musunuz, bu habar İstanbul'un üst tabakalarından insanları kadar sıradan vatandaşları da ne kadar üzdü ve hayret içinde bıraktı? Bu tarif edilip anlatılamaz [...] Öğleye bir saat kala, Avni'nin naaşını taşıyan tabur polislerin, zaptiyelerin saygılı davranışıyla bildiğimiz evinden kaldırıldı [...] ruhuna fatiha okunduktan sonra Ağa Camii'nde namazı kılındı, oradan da aynı saygılar içinde kaldırılıp Ayaspaşa Kabristanı'na götürüldü ve defnedildi" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 378).

KM 2 (*The Adventure of the Empty House*):

"'Holmes!' I cried. 'Is it really you? Can it indeed be that you are alive? Is it possible that you succeeded in climbing out of that awful abyss?' [...] 'I am full of curiosity. I should much prefer to hear now'

'It came about in this way. The instant that the Professor had disappeared it struck me what a really extraordinarily lucky chance Fate had placed in my way. I knew that Moriarty was not the only man who had sworn my death. There were at least three others whose desire for vengeance upon me would only be increased by the death of their leader. They were all most dangerous men. One or other would certainly get me. On the other hand, if all the world was convinced that I was dead they would take liberties, these men, they would lay themselves open, and sooner or later I could destroy them. Then it would be time for me to announce that I was still in the land of the living'" (Doyle, 2019, 5).

EM:

"Nazır hayretle Avni'nin yüzüne bakıyor, yukarıdan aşağıya onu süzerek başını iki tarafa sallıyordu. Sonra sordu:

'Canım sen ölmedin mi?'

'Evet efendim öldüm, şimdi de dirildim!'

'Peki, kendini geçici olarak kaybettirmek için bu kadar ihtiyatlı davranmaya ne gerek vardı?'

'Paşam, Zaptiye Nazırlığı görevlileri arasında öyle boşboğaz, öyle hebennneka adamlar var kiinsan bir iş yapabilmek için ölmektn başka çare bulamıyor... ben de öldüm de ellerinden, dillerinden kurtuldum ve işimi rahat rahat görme olanağı buldum'" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 392-393).

3.3.2.10. *İskeletler Arasında* (1914)

Son öykü, iz sürme yöntemi olarak Sherlock Holmes'ün *Charles Augustus Milverton Vakası* (*The Adventure of Charles Augustus Milverton*, 1904) isimli öyküsünü hatırlatır. Her iki öyküde de dedektifler, yardımcılarıyla birlikte bir evi soruştururlar ve kılık değiştirerek evde yaşayan kadınlardan biriyle bilgi almak için flört ederler. *Charles Augustus Milverton Vakası*'nda Sherlock Holmes tesisatçı kılığında eve girer ve bilgi edinebilmek amacıyla evin hizmetçisiyle aşk yaşar. *İskeletler Arasında* isimli öyküde ise bu sefer yan karakter olan Arif bozacı kılığında eve gelir ve evde bulunan kadınlarla flört ederek ağızlarından laf almaya çalışır. Fakat kadınlardan birinin

Arif'nin eski sevgilisi çıkması sonucunda Arif, Holmes'ün aksine Nermin'e gerçekten evlenme teklif eder ve Nermin'de Arif'e gerekli tüm bilgileri anlatır. Ebussüreyya Sami'nin olayı çözme yöntemi olarak Holmes öykülerinden birine başvurduğu fakat bu yöntemi dönemin Türk geleneklerine uyarlayarak flörtleşmeyi nişana dönüştürdüğü söylenebilir.

> **KM (*The Adventure of Charles Augustus Milverton*):**
>
> "'You would not call me a marrying man, Watson?'
>
> 'No, indeed!'
>
> 'You'll be interested to hear that I am engaged.'
>
> 'My dear fellow! I congrat—'
>
> 'To Milverton's housemaid.'
>
> 'Good heavens, Holmes!'
>
> 'I wanted information, Watson.' 'Surely you have gone too far?' 'It was a most necessary step'" (Doyle, 2019, 85).
>
> **EM**:
>
> "'Arif, emin ol ki şu dakikada benim için en büyük yemin budur. Ben senin aşkını, affetmeni bütün kutsal bildiklerime tercih ederim'
>
> 'Ağlama... Her şeyin bir çaresi vardır. Ancak kaybedecek vaktim pek yok. Hazır ol, kısa ve özlü bir şekilde soracaklarıma yanıt ver'"
>
> [...]
>
> "Arif, 'Ferhan (Nermin)... seni affediyorum. Bundan sonra benim olacak mısın?' dedi. Nermin hiç beklemediği bu soruyu duyunca birden çıldırmış gibi koştu ve Arif'in kolları arasına atılarak 'Sonsuza kadar senin olacağım, benim temiz kalpli Arif'im' diye bağırdı" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 445-447).

3.4. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'ye İlişkin Özgün-Taklit Tartışmaları

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle ilişkisinin yalnızca başlığındaki göndermeden ibaret olmadığı, karakter yaratımı ve kurgu ilerleyişi açısından da benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Eserin özgün unsurlarına rağmen Sherlock Holmes serüvenleriyle bu kadar çok benzerlik taşıması, telif olarak sunulan eserin özgünlüğünün sorgulanmasına yol açmıştır. Banu Öztürk, "Sherlock Holmes'ün Türk Edebiyatındaki İzdüşümüne Bir Örnek: Amanvermez Avni'nin Serüvenleri" isimli çalışmasında iki polisiye serisi arasındaki benzerlikleri "taklit-özgün" ikilemi çerçevesinde tartışmıştır (Öztürk, 2012, 1). Çalışmasında polisiye edebiyat ürünlerinin genellikle şematik bir yapıya sahip olduğunu, bu nedenle benzer kalıplarla yazılan eserlerin yeni anlamlar üretilebileceğini belirtmiştir (Öztürk, 2012, 11). Çalışmasının sonunda ise Avni'nin Sherlock Holmes'e

benzemesine rağmen ürettiği yeni anlamlarla "milli bir karakter" olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, Öztürk'ün serinin özgünlüğüne işaret etiği söylenebilir.

Serinin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle olan benzerlikleri ve farklılıklarını konu alan çalışmalardan biri de Ayşe Altıntaş Balcı tarafından yazılan "Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni" (2015) başlıklı yüksek lisans tezidir. Altıntaş-Balcı, çalışmasında iki seri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin özgün olup olmadığını tartışmıştır. Yaptığı incelemenin sonucunda, seri bir bütün olarak değerlendirildiğinde polis hafiyesi Avni'nin bir Sherlock Holmes taklidi değil gerçekten bir Türk dedektifi olduğunu ifade etmiştir. İki seri arasındaki benzerliklerin saptanmasına rağmen bu benzerliklerin nedenine ilişkin kapsamlı bir tartışmanın yapılmadığı çalışmada serinin özgünlüğünün öne çıkarıldığı ve tartışmanın farklılıklar çerçevesinde yapıldığı söylenebilir.

Amanvermez Avni serisine ilişkin özgün-taklit tartışmalarının edebiyat eleştirisi yazılarına da konu olduğu görülmektedir. Kimi tartışmalarda serinin Sherlock Holmes öyküleriyle olan benzerliklerine rağmen "otantik yönlerinin ağır bastığı" gerekçesiyle "başarılı bir yerelleştirme örneği" (Kaya, 2015) olduğu ifade edilirken, kimi yazılarda benzerlikler vurgulanarak serinin Sherlock Holmes öykülerinin bir "aşırması" (Sayer, 2015) olduğu iddia edilmektedir. Türkeş (2006a) ise *Radikal Kitap* için yazdığı eleştiri yazısında Amanvermez Avni örneğinden yola çıkarak batılı polisiye serileri ile ilk Osmanlı polisiye serileri arasındaki benzerlikleri "esinlenme" olarak yorumlamıştır.

Zafer Toprak ise II. Meşrutiyet döneminde çok sayıda polisiye edebiyat eseri çevrildiğini ve çeviri polisiye edebiyatın Türk toplumu tarafından ilgiyle okunduğunu belirtmiştir. Çeviri polisiye eserlerin gördüğü ilgi sonucunda ilk telif polisiye serilerinin üretilmeye başladığını fakat Amanvermez furyasıyla başlayan bu polisiye serilerin neticede "batı taklidi" olduğunu ifade etmiştir (Toprak, 2008, 61). İlyas Koç'un tanıtım yazısında da esere ilişkin Toprak'ın yorumuna benzer bir söyleme rastlanır. Koç (2019), Türk okurların çeviri yoluyla tanıştıkları *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ni ilgiyle takip etmesi sonucunda serinin II. Meşrutiyet döneminde pek çok çevirisinin yapıldığını ve farklı yazarlar tarafından kaleme alınan taklit versiyonlarının basıldığını ifade etmiştir. Toprak ile Koç'ın Amanvermez Avni serisinden yola çıkarak ilk telif polisiye serilerine yönelik yaptıkları yorumlarda

"taklit" ve "çeviri" ayrımında bulundukları dikkat çekmektedir. Araştırmacıların yazılarında, kaynak metne sadık şekilde erek dile aktarılan metinler "çeviri", kaynak metinle pek çok benzerliği olmasına rağmen erek kültürün özelliklerini taşıyan metinler ise "taklit" olarak tanımlanmaktadır.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle olan benzerliklerine ilişkin yapılan tartışmalarda araştırmacıların Amanvermez Avni serisine ilişkin bir özgünlük arayışında oldukları görülmektedir. Serinin Türk toplumuna özgü özelliklerine odaklanan yazılarda özgünlüğe vurgu yapılırken, benzerlikleri hedef alan çalışmalarda ise seri "taklit" ya da "aşırma" gibi kavramlarla nitelendirilmektedir. Bu noktada araştırmacılar tarafından kullanılan "taklit" kavramının 18. yüzyıla bir metin üretme yöntemi olarak sıklıkla yazarlar tarafından başvurulan "imitation" (taklit) kavramıyla aynı anlam yüküne sahip olmadığını söylemek önemlidir. Buradaki taklit kavramının bir metin üretme yönteminin aksine metnin değerini küçümseyen bir ifade olduğu söylenebilir. Serinin telif olarak sunulması seriye ilişkin özgünlük arayışının temelini oluşturmaktadır. Bunun nedeni tartışmalara yön veren telif kavramının günümüzde özgün/orijinal kavramıyla eş anlamlı kullanılmasıdır.

Tartışmaların bir diğer ortak özelliği ise iki seri arasındaki benzerliklere dikkat çekilmesine rağmen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin çeviri kavramı çerçevesinde tartışılmamış olmasıdır. Bu çalışmada iki seri arasındaki ilişkiyi çeviribilim bağlamında incelemek amacıyla serinin yayınlandığı II. Meşrutiyet döneminde telif kavramının anlamı araştırılacak ve bu kavramın özgün ve çeviri kavramlarıyla olan ilişkisi tartışılacaktır.

3.5. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'*nin Çeviri Olgusu Çerçevesinde Ele Alınması

Gideon Toury'nin "varsayılan çeviri" ("assumed translation") kavramı, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin çeviribilim bağlamında incelenmesine olanak tanımaktadır. Çeviribilimin araştırma alanının genişlemesine imkân veren "varsayılan çeviri" kavramı ışığında erek kültürde çeviri olduğu varsayılan veya sonradan çeviri olduğu anlaşılan metinler çeviribilimin araştırma nesnesi haline gelmiştir (Toury, 1995b, 31). Toury, bir metnin varsayılan çeviri (assumed translation) olarak ele alınabilmesi için üç temel şartı karşılaması gerektiğini ifade

etmiştir. Bu şartlar kaynak metin şartı (source text postulate), aktarım şartı (transfer postulate) ve ilişki şartı (relationship postulate) olarak sıralanır (Toury, 1995b, 143-144). Kaynak metin şartı, bir metnin çeviri olgusu çerçevesinde tartışılabilmesi için bahsi geçen metinden önce başka bir dilde ona kaynaklık yapabilecek bir metnin üretilmiş olduğu düşüncesini temel almaktadır. İkinci şart olan aktarım şartı, varsayılan çeviri metnin üretimi sırasında varsayılan kaynak metin ile erek metin arasında bir aktarım gerçekleştiği düşüncesine dayanmaktadır. İlişki şartı ise varsayılan çeviri metin ile varsayılan kaynak metin arasında açıklanabilir bir ilişkiler ağının gerekliliğidir (Toury, 1995b, 144).

Toury'nin varsayılan çeviri için öne sürdüğü üç temel şart, *Türklerin Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni*'nin bu çalışmanın araştırma nesnesi olarak ele alınmasının dayanağını oluştur. Serinin başlığındaki Sherlock Holmes göndermesi ve iki seri arasındaki karakter oluşumu ve kurgu işleyişi açısından benzerlikler, Amanvermez Avni serisi yayımlanmadan önce başka bir dilde seriye kaynak oluşturabilecek bir metnin var olduğunu düşündürmekte ve *Türklerin Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni*'yi varsayılan çeviri metin, *Sherlock Holmes Serüvenleri'*ni ise varsayılan kaynak metin olarak incelememize fırsat vermektedir.

"Varsayılan çeviri" olgusu sayesinde çeviri olarak sunulmasına rağmen özgün olan metinler "sözde çeviri" (Toury, 1995a, 40), çeviri olmasına rağmen farklı sebeplerle çeviri olarak sunulmayan metinler de "gizli çeviri" (Toury, 1995a, 70-71) olarak kavramsallaştırılmış ve çeviribilimin araştırma konuları haline gelmiştir. Bu nedenle Türk edebiyat ve kültür dizgesine telif eser olarak sunulan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* bu çalışmada çeviri eser olarak ele alınacaktır. Çalışmada çevirinin yayımlandığı dönemdeki işlevi araştırılacak, metin üretme yöntemlerinin izi sürülecek ve polisiye edebiyat çevirisine ilişkin kavram tartışmaları yapılacaktır.

4. POLİSİYE EDEBİYATIN EDEBİYAT DİZGEMİZE GİRİŞİ VE İŞLEVİ

Bu bölümde *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* özelinde II. Meşrutiyet döneminde basılan ilk telif polisiye serileri, çeviribilimin çağdaş kuramları çerçevesinde tartışılacaktır. Sözü geçen eserlerin batılı polisiye serileriyle olan benzerliklerine rağmen şimdiye kadar çeviribilim odaklı bir bakış açısıyla değerlendirilmediği tespit edilmiştir. Bu amaçla Itamar Even-Zohar'ın Çoğul Dizge kuramı, çeviri metin olarak ele alınacak polisiye serilerin edebiyat dizgemizdeki konumunu incelemek için bir çerçeve sunacaktır. II. Meşrutiyet döneminde basılan ilk telif polisiye serilerinin aslında belirli bir amaç doğrultusunda yapılan alegori çevirileri olduğu çıkarımından hareketle Hans J. Vermeer'in Skopos kuramı, tezin kuramsal çerçevesini oluşturacaktır. Türk toplumunda belirli bir işlevi olması öngörülen bahsi geçen eserlerin çeviri sürecini yönlendiren etmenler ise André Lefevere'in "ideoloji" ve "poetika" kavramları ışığında tartışılacaktır.

4.1. Edebiyat Dizgemizde Çeviri Polisiye Edebiyatın Konumlanması

Tezin temel amacı, edebiyat ve kültür dizgesini özgün-çeviri odağıyla şekillendirdiği düşünülen polisiye edebiyat eserlerinin rolü ve önemini çeviribilim bağlamında irdelemektir. Bu bağlamda çeviri eserlerin edebiyat çoğul-dizgesindeki konumunu ve telif eserlerle olan ilişkisini inceleyen Itamar Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramı, çeviri polisiyenin edebiyat dizgemizdeki konumunu incelemek için bir çerçeve sunacaktır.

Even-Zohar, birbirine bağımlı ve yapılandırılmış çoklu bir sistem olarak ele aldığı çoğuldizge içerisinde çeviri yazınını da konumlandırmış ve ulusal kültürlerin oluşturulmasında çeviri yazının önemli bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Even-Zohar, çoğuldizge içerisindeki çeviri yazını şu şekilde tanımlamıştır:

> "Çeviri yazın, yapısı ve işleviyle bir dizge oluşturan metinler topluluğudur. Ancak çeviri yazın başlı başına bir dizge değil, çoğuldizgenin tarihine tam anlamıyla katılan, onun bir parçası olan, çoğuldizge içindeki bütün ortak dizgelerle ilişki içinde bulunan bir dizge[dir]" (Even-Zohar, çeviren Paker, 2008, 125).

Pek çok dizgeden oluşan edebiyat çoğuldizgesindeki çevirinin konumu ise merkez-çevre ilişkisi çerçevesinde belirlenmektedir. Çevirinin merkez konuma gelmesi edebiyat çoğuldizgesini şekillendirici güce sahip olması anlamına gelir. Bu durumda çeviri yazın, Even-Zohar'a göre yenilikçi güçlerin bir parçasıdır ve merkezde olduğu dönemde edebiyat tarihinde meydana gelen önemli olaylarla birlikte yorumlanması gerekir (çeviren Paker, 2008, 128). Çevirinin aslında edebiyat çoğuldizgesindeki normal konumunun "çevre" olduğunu vurgulayan Even-Zohar (çeviren Paker, 2008, 130), üç durumda çevirinin merkeze gelerek çoğuldizgeyi şekillendirdiğini belirtmiştir. Bu üç durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> "[…] çoğuzdizge henüz oluşmamışken, ya da başka deyişle edebiyat henüz genç ve yerleşme sürecinde iken, edebiyat ya 'çevresel' ya 'güçsüz' ya da her iki durumda iken ve edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşanırken […]" (Even-Zohar, çeviren Paker, 2008, 128).

Bu üç durumda merkeze yerleşen çevirinin konumunun her zaman sabit kalmadığı, çevre-merkez arasında yaşanan ilişki içerisinde çevirinin konumunun değişkenlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Fakat bu durum Even-Zohar'ın vurguladığı üzere, "çeviri yazınının konumunun sürekli olarak değiştiği anlamına da gelmez" (2008, 128); belirli bir türdeki uzun süreli koşullar çeviri yazının uzunca süre aynı konumda kalmasına neden olabilir.

Çevirinin olması gereken çevre konumundan çıkıp merkez konuma gelmesi sonucunda şekillendirici bir güç elde ettiği bu üç durumun, çeviri polisiye eserlerinin ilk etapta edebiyat çoğul dizgesinin merkezine gelişinin nedenleriyle paralel olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Tanzimat döneminde başlayan modernleşme süreci, edebiyat dizgemizde çeviri edebiyatın konumunu ön plana çıkarmıştır. Karadağ'ın da belirttiği üzere, "Türk edebiyatında Tanzimat döneminde Batı'dan yapılan çeviriler ile ilk örneklerine rastlanan roman türü, kısa sürede kendini kabul ettirmiş; telif ve çeviri olmak üzere yüzlerce eser yayımlanmış" ve "'ahlâk' ve 'fen' vurgularıyla yeni bir 'kültür repertuarı' oluşmasına katkıda bulunmuştur" (Karadağ, 2012, 45). Türk toplumu, romanla ilk kez Fénelon'un *Telamak* (*Les Aventures de Télémaque*, 1699) adlı eserinin 1862 yılında Yusuf Kâmil Paşa tarafından çevrilmesiyle tanışmıştır. İlk çeviri polisiye örneğine ise II. Abdülhamid döneminde rastlanmaktadır. Kayıtlara geçen ilk polisiye çevirisi, 1881 yılında Ahmet Münif tarafından çevrilen Fransız yazar Pierre Alexis Ponson de Terrail'in *Paris Faciaları* (*Les Drames de Paris*, 1857) adlı eseridir. Yine bu dönemde II. Abdülhamid'in polisiye edebiyata merakı

nedeniyle kendisine okutulmak üzere 505 polisiye eser çevrilmiş ve bu eserler saray kütüphanesine eklenmiştir (Üyepazarcı, 2008, 525)[4].

Polisiye edebiyat çevirileri özellikle II. Meşrutiyet döneminde artmış ve Latin harflerin kabulüne kadar geçen süreçte Türk toplumu çeviri yoluyla polisiyenin önemli temsilcileri ile tanışma fırsatı bulmuştur. Bahsi geçen dönemde yüzlerce eser Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Telif polisiye edebiyata ilişkin ilk örnekler de bu döneme rastlamaktadır. Batının bilim ve yazın anlayışının takip edildiği, ama aynı zamanda ulusallaşma düşüncesiyle milli değerlere vurgu yapıldığı bir dönemde, yerli yapıtların edebiyat dizgelerinin üretilmesine yetememesi ve polisiye türüne ilişkin yeterli yerli örneğin bulunmaması nedeniyle çevirinin ilk etapta merkez konuma yerleştiği söylenebilir.

Günümüzde "Yeni Gerçekçilik" olarak tanımlanan ve bulunduğu toplumun coğrafi ve kültürel özelliklerinin yanı sıra sosyal düzen, hukuk, adalet, inanç gibi pek çok özelliğine ışık tutan bir tür olan polisiye edebiyatın Türk toplumuna girişinin çeviri yoluyla olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalarda erek edebiyat dizgemizi şekillendirmede en çok etkisi olan polisiye edebiyat eserinin ise *Sherlock Holmes Serüvenleri* olduğu tespit edilmiştir (Krş. Üyepazarcı, 2018; Ayşe Şahin, 2013, 45). Bir sonraki bölümde Sherlock Holmes çevirilerinin edebiyat dizgemizdeki şekillendirici rolü incelenecektir.

4.1.1. Sherlock Holmes Çevirilerinin Edebiyat Dizgemize Etkisi

Sherlock Holmes'ün Türk okurlar tarafından en çok ilgi gören polisiye karakterlerinden biri olduğu gözlemlenmektedir. Türk okuru Holmes ile ilk kez 1909 yılında yayımlanan ve *Dilenci* başlığıyla Osmanlı Türkçesine çevrilen *The Man with Twisted Lip* (1891) adlı eser ile tanışmıştır. Aynı yıl *Bakerville Tazısı* (*The Hound of Bakerville*, 1902) adında ikinci Sherlock Holmes serüveni çevrilmiş ve bu eserlerin erek kültürde gördüğü talep 1909'dan günümüze kadar yapılacak sayısız Sherlock Holmes çevirisinin temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet'e kadar geçen süreçte Üyepazarcı, takibini yapabildikleri 51 adet Sherlock Holmes öyküsünün çevrildiğini, pek çoğunun tekrar basımının yapıldığını, basıldığına dair ipucu olduğu halde kitaba ulaşamadıkları 5 öykünün daha bulunduğunu ve en az 17 adet sözde çeviri olduğu

[4] Abdülhamid döneminde yapılan çevirilere ilişkin ayrıntılı bir çalışma için Bkz. Bozkurt, Karadağ, 2015.

anlaşılan Sherlock Holmes çevirisinin bulunduğunu belirtmiştir (Üyepazarcı, 2008, 538-546).

Harf devriminden sonra ise Sherlock Holmes'ün Latin harfleriyle basılan ilk çevirisi 1939 yılında yapılmış ve o günden bu yana Latin harflerinde sayısız Sherlock Holmes çevirisi yayınlanmıştır. Sherlock Holmes'ün sözde çevirilerine ilişkin çalışma yapan Şehnaz Tahir-Gürçağlar ise Cumhuriyet döneminden sonra seri halinde basılan sözde çevirilere değinmiş ve toplamda 50'den fazla sözde çeviriden bahsetmiştir (Krş. Tahir-Gürçağlar, 2008).

Sherlock Holmes'ün Türk okurlar arasında bu kadar popüler olmasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerin başında Sir Arthur Conan Doyle'ın eserlerini günümüzde "iyi polisiye edebiyat"[5] ifadesiyle anılmasını sağlayan güçlü bir kurgu ve sağlam bir olay örgüsü ile kaleme almış olması sayılabilir. Öykülerin seri halinde çıkmasının Holmes'ün zaman içerisinde polisiye okurlarıyla bağ kurmasını kolaylaştırdığı gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra, II. Abdülhamid'in büyük bir Sherlock Holmes hayranı olması nedeniyle pek çok Sherlock Holmes öyküsünü saray kütüphanesi için çevirtmesinin ve Arthur Doyle Conan'a Mecidiye Nişanı vermesinin yazarın toplumdaki ününün artmasına yol açtığı iddia edilebilir.

II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı Türkçesinde ve Cumhuriyetten günümüze dek Latin harflerinde çok sayıda Sherlock Holmes çevirisi yapılmış, mevcut çevirilerin farklı yayınevleri tarafından baskıları tekrarlanmış ve Sherlock Holmes adıyla pek çok sözde çeviri yayımlanmıştır. Yapılan araştırmalar ışığında *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin çevrildiği ilk günden bu yana Türk okurları tarafından ilgiyle okunduğu, Türk polisiye edebiyat türünün oluşmasında ve gelişmesinde etkili olduğu ve polisiye edebiyat dizgemizi şekillendirmede etkin rol oynadığı gözlemlenmektedir.

Edebiyat dizgemizde Sherlock Holmes'e ilişkin yapılan araştırmada *Sherlock Holmes Serüvenleri* çevirilerinin yanı sıra Sherlock Holmes'e gönderme yapılarak basılan telif polisiye eserler de saptanmıştır (Bkz. Ek 1). Yayımlandıkları döneme ait pek çok yerel unsura sahip olmasına rağmen *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle benzerlikler taşıyan bu eserler, bir önceki bölümde değinildiği üzere, özgün-çeviri tartışmalarına yol açmıştır. Even-Zohar (çeviren Paker, 2012, 130-131), eserlerin

[5] İyi polisiye edebiyat tartışmaları için Bkz. Üyepazarcı, 2008, 8-33.

çeviri olup olmadığına karar verirken konumlarına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve çevirin merkezde olduğu durumda özgün ve çeviri arasındaki sınırın bulanıklaşacağını belirtmiştir. Bu bakış açısından hareketle "çeviri eserler" kategorisine "yarı-çeviri" ve "çeviri gibi" eserlerin de dâhil edilebileceğini vurgulamıştır (Even-Zohar, çeviren Paker, 2008, 131). Zohar'ın bu saptamasından yola çıkarak polisiyenin ilk örneklerinden biri olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez* serisi Zohar'ın işaret ettiği "yarı-çeviri", "çeviri gibi" eserlere örnek olarak verilebilir.

Şahin, *Kültür ve Tarih Sohbetleri* programı kapsamındaki konuşmasında polisiyenin de tıpkı roman gibi batıdan alınan bir tür olduğunu hatırlatmış ve polisiyenin popüler olmaya başladığı II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı'da yerleşmiş bir polisiye edebiyat geleneğinin olmadığını ifade etmiştir (Krş. Şahin, 2017b). Yazarların ellerinde polisiyeye ilişkin az sayıda tema olması ve olay örgüsüne dair unsurlara hâkim olmamaları nedeniyle bu dönemde yerli polisiye edebiyat üretmekte güçlük çektiklerini vurgulamıştır. Bu nedenle Şahin (2017b) ilk telif polisiye edebiyat serileri incelendiğinde yazarların doğrudan kendi yazdıkları eserlere kıyasla adaptasyon şeklinde yazılan polisiye eserlerin daha başarılı ve tutarlı olduğunu belirtmiştir. Çevirinin merkez konumda bulunduğu II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan ve batılı polisiyelerle benzerlik taşıyan telif polisiyeler için Şahin'in kullandığı "adaptasyon polisiye eserler" ifadesinin Zohar'ın "çeviri gibi" eserler tanımıyla benzerlik taşıdığı dikkat çekmektedir.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni isimli polisiye serisi, Şahin'in "adaptasyon polisiye eserler" olarak nitelendirdiği polisiyelerin ilk örneği olarak kabul edilir. Zohar, çevirinin merkez konumdayken özgün ile çeviri arasındaki sınırların muğlaklaşmasıyla ortaya çıkan "çeviri gibi" eserleri incelerken bu eserlerin edebiyat dizgesi içerisindeki konumunun "tarih-dışı, bağlam-dışı" bir bakış açısıyla açıklanamayacağını belirtmiştir (Even-Zohar, çeviren Paker, 2012, 131). Bu bakış açısından hareketle, bir sonraki bölümde *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin yayımlandığı dönemdeki toplumsal koşullar ve eserin erek kültürdeki işlevi incelenecektir.

4.2. Çevirinin Erek Toplumdaki İşlevi: Skopos Kuramı

Söz konusu tez çalışmasının çıkış noktasını oluşturan ve çalışmada çeviri metin olarak ele alınan 1913 tarihli *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisi Hans J. Vermeer'in Skopos kuramı bağlamında incelenecektir. Vermeer, her eylemin bir amacı olduğu düşüncesinden hareketle bir eylem olarak ele alınması gereken çevirinin de bir amacı, yani skoposu, olduğunu ifade etmektedir (Vermeer, 2004, 221). Her eylem bir sonuca ya da yeni bir nesneye yol açtığına göre, her çeviri eyleminin sonunda da "translatum" adı verilen bir ürün, çeviri metin, ortaya çıkar. Çeviri eylemi sonucunda ortaya çıkan bu çeviri metnin erek kültürde belirli bir işlev görmesi beklenir. Çeviri metnin erek kültürdeki işlevi ise çeviri süreci öncesinde belirlenen amaçla ilişkilidir (Vermeer, 2004, 221).

Çeviri eyleminin amacına çevirmenin çeviri işini veren kurum, kuruluş ya da şahısla uzlaşması sonucunda karar verilir. Çevirinin amacına ilişkin asıl söz sahibi kişi uzman konumundaki çevirmen olduğu için çeviri sürecinde alınan kararlardan uzman çevirmen sorumludur (Vermeer, 2004, 222). Çeviri sürecinde uzman çevirmen kullanacağı çeviri stratejilerini kendi belirler. Bu çeviri sürecinde çevirmenden ortaya çıkacak erek metnin erek kültürdeki işlevini göz önüne alması ve belirlenen işlevi yerine getirmesini sağlayacak stratejilere başvurması beklenir (Vermeer, 2004, 222).

Ayşe Nihal Akbulut, Vermeer'in skopos kuramında "çeviriyi bütünüyle, bir erek kültürde erek-kültür alıcıları için işlev gören bir metin" olarak ele aldığını ifade etmektedir (2004, 46). Bu noktada, çeviride eşdeğerlik anlayışı farklı bir boyut kazanır. Vermeer, kaynak metindeki biçimin erek metinde değişmesine rağmen anlamın aynı kalacağı fikrine karşı çıkmaktadır. Bu nedenle Skopos kuramına göre çeviri kavramı eşdeğerlik çerçevesinde tanımlanamaz. Bir erek metin bir kaynak metne eşdeğer olamayacağı için çeviride eşdeğerlik arayışına da girilemez. Vermeer'e göre (çeviren Konar, 2008, 72) eşdeğerlik yalnızca kaynak metin yorumuyla bir erek metin arasındaki önermedir. Çeviri geçmişe dönük bir şekilde bir kaynak metnin yorumuna eşdeğer değil, geleceğe dönük bir şekilde bir erek metnin skoposuna yeterli olabilir (Vermeer, çeviren Konar, 2008, 73). Bu düşünceden hareketle Akbulut, Vermeer'in çeviri eylemini "toplumsal ekinsel tarihsel bir

bağlama oturtulması gereken bir eylem" olarak değerlendirdiğini belirtmektedir (Akbulut, 2004, 27-28).

Vermeer'e göre nasıl ki kaynak metin, parçası olduğu kaynak kültür doğrultusunda üretilen bir metinse erek metin de aynı şekilde erek kültüre yönelik üretilmektedir (çeviren Konar, 2008, 46). Kaynak metin ile erek metin arasındaki farklılıkların her iki metnin de farklı kültürlere yönelik üretilmesi sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu farklılığı etkileyen ise Vermeer tarafından kültüre bağımlı unsurlar olarak tanımlanmaktadır (Vermeer, çeviren Konar, 2008, 67). Bunlardan ilki, çevirmenin ya da erek metin okuyucusunun kişisel düşüncelerini ve alışkanlıklarını içeren kişiye özgü kültürdür (idio-kültür). İkincisi ise çevirmenin ya da erek metin okuyucusunun parçası olduğu bir ailenin ya da bir siyasi partinin/grubun oluşturduğu gruplara özgü kültürdür (dia-kültür). Üçüncüsü ise çevirmenin ya da erek metin okuyucusunun parçası olduğu millet, ülke ya da ırk gibi daha büyük bir topluluğun oluşturduğu topluma özgü kültürdür (para-kültür) (Tellioğlu, 2015, 37). Gerek çeviri sürecinde çevirmenin aldığı kararlar gerekse de erek metin okuyucusunun metni alımlama şekli tamamen erek kültüre bağlı etmenlerle şekillenmektedir.

Vermeer'in çeviri metne yaklaşımı, özgün-çeviri ilişkisindeki karşıtlık beklentisini yıkmak açısından önemlidir. Vermeer'in çeviriyi özgün metnin sadık bir aktarımı olarak değil erek dizgede yerine getirmesi beklenen işleve göre üretilen bir metin olarak ele aldığı görülmektedir. Bu nedenle belirlenen bir amaca hizmet etmesi için üretilen çeviri metni değerlendirme kıstası, özgün metin ile arasındaki farklılıklar değildir. Dikkate alınan unsur, çeviri metnin erek dizgedeki işlevini göz önüne alarak çevirmenin belirlenen skoposa uygun bir çeviri yapıp yapmadığıdır. Vermeer'in bu tanımları çerçevesinde çeviri kavramı, kaynak odaklı çeviri yaklaşımların özündeki salt metin aktarımı düşüncesinin ötesine geçmiştir. Çeviri metin kaynak metne sadakat açısından değil, erek kültüre göre şekillenen ve erek toplumdaki işlevi açısından değerlendirilmesi gereken bir ürün olarak incelenmeye başlanmıştır.

Skopos kuramı çerçevesinde bu çalışmada Türk toplumu için üretilmiş *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serüvenlerinin başka bir dil, kültür ve toplumda belirli bir işlev görmesi için üretilen *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle olan ilişkisi sadakat çerçevesinde ele alınmamaktadır. Bu çalışmanın odak noktası, çeviri metin olarak ele alınan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'yi erek dil, kültür ve toplumdaki işlevi doğrultusunda değerlendirmek ve bu işlevin yerine

getirilmesi için yazar/çevirmen Ebüssüreyya Sami'nin çeviri sürecinde başvurduğu metin üretme yöntemlerinin izini sürmektir.

4.3. Bir Yönlendirme Aracı Olarak Çeviri

Belirli bir işlevi yerine getirmesi beklenen çeviri metin, aslında bir amaç doğrultusunda yönlendirilen bir metindir (Krş. Hermans, 1985, 2002). Bu nedenle çeviriyi salt bir aktarım olarak değerlendirmek çeviri metni incelemede yetersiz kalmaktadır. Lefevere'e göre çeviri, özgün bir metnin yeniden yazımıdır. Hangi niyetle yaratılmış olursa olsun bütün yeniden yazımlar, belirli bir ideolojiyi ve belirli bir poetikayı yansıtır ve erek toplumdaki edebiyatı belli bir yönde işleyecek şekilde yönlendirir (Lefevere, 1992, vii). Bu noktada bir yeniden yazım olarak çeviri, erek okurun dönemin ideolojisiyle biçimlendirilmesi için kullanılan bir yönlendirme aracı olarak işlev görebilmektedir.

Yeniden yazım olan çeviri eylemini kısıtlayan etmenlerin başında poetika ve ideoloji kavramları gelmektedir. Lefevere, poetikayı "edebiyatın nasıl olması gerektiğine dair" belirli bir kavram, ideolojiyi ise "dünyanın nasıl olması gerektiğine dair belirli bir görüş" olarak tanımlamaktadır (1985, 217). İdeoloji, çevirmenin kendi isteğiyle benimsediği ya da patronaj tarafından ona dayatılan bir görüş olabilir. Patronaj ise çoğunlukla dizgenin dışında yer alan ve edebiyatın okunmasını, yazılmasını ve/veya yeniden yazılmasını sağlayan ya da engelleyen güç olarak değerlendirilmektedir (Lefevere, 1985, 227). Bu güçlerin arasında siyasi partiler, dini kuruluşlar, basın ve yayım organları sayılabilir. İdeoloji, statü ve ekonomi olmak üzere üç bileşeni sayesinde patronaj, edebiyat dizgesini dışarıdan kontrol eden bir güç olarak karşımıza çıkar. Patronajın ideoloji bileşeni çevrilecek metnin seçiminden hangi kısıtlar dâhilinde çevrileceğine kadar pek çok unsuru kapsar. Bu nedenle ideolojinin çeviri eyleminin her aşamasına yön verdiği söylenebilir. Edebiyat dizgesinin kontrol mekanizmasını içeriden sağlayan grup ise çevirmenler, eleştirmenler ve editörler gibi eyleyenlerin oluşturduğu uzmanlar grubudur. Uzmanlar, erek kültürde çevirinin yazıldığı dönemde mevcut olan poetika ve patronojın belirlediği ideoloji çerçevesinde edebiyat dizgesini içeriden kontrol eder:

> "Çevirmenler, ideolojilerine ve mevcut poetikaya uygunluğuna göre kaynak metinleri çevirmeyi kabul edip etmemekte özgürdür. Ancak genellikle kaynak metinleri mevcut poetikaya ve benimsenen ideolojiye uygun hale getirmek için yeniden yazarlar" (Lefevere, 1985, 217).

Çeviri, bu bağlamda salt metin aktarımı olmayıp pek çok kısıt çerçevesinde meydana gelen ve belirli bir amaç doğrultusunda yapılan bir eylem olarak karşımıza çıkmakta, böylece erek kültürü ve edebiyat dizgesini yönlendiren bir araç rolü üstlenmektedir. Erek topluma aktarılması için seçilen eserler, genellikle bir ideolojik kaygıyla belirlenmektedir. Erek metnin erek dizgede göreceği işlevi genellikle erek metnin yayınlanacağı dönemde patronajı elinde bulunduran siyasi partiler ya da yayınevleri gibi etmenler kendi ideolojileri doğrultusunda belirlemekte ve bu amaç doğrultusunda çeviri sürecine yön vermektedir.

Erek toplumda bir işlevi yerine getirmesi beklenen çeviri metnin belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirildiği düşüncesinden yola çıkarak, II. Meşrutiyet döneminde *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin dönemin mevcut ideolojisini topluma empoze etmek amacıyla üretilen bir çeviri metin olduğu öngörülmektedir. Bu nedenle eserin çeviri sürecini yönlendiren etmenleri anlamak için dönemin baskın ideolojisine ve poetikasına göz atmak önem arz etmektedir.

4.3.1. Polisiye Edebiyat Çevirisini Yönlendiren Etmenler: II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük ve Milli Edebiyat Akımı

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan yenileşme hareketleriyle Batı'nın bilim ve teknolojisinin Osmanlı'ya taşınması fikri gündeme gelmiş ve Batı'yla olan yakın ilişkiler dönemin edebiyatına da yön vermiştir. Tarih alanındaki araştırmalara göre Tanzimat'la beraber başlayan batılılaşma düşüncesi, II. Meşrutiyet'te de hız kazanarak devam etmiştir. 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet dönemi kimi kaynaklarda I. Dünya Savaşı'nı sonlandıran Mondros Mütarekesi'ne (1918) kadar geçen on yıllık süreyi; kimi kaynaklarda ise Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 tarihine kadar geçen on beş yıllık süreyi belirtmek için kullanılmaktadır (Hanioğlu, 2008, 62). Cumhuriyet'in ilanına zemin hazırladığı düşünülen II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu ve günümüz Türkiye'si için siyasi ve toplumsal açıdan dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (İnalcık, 2008, 11).

Eserin yayınladığı bu dönemde Makedonya meselesi ortaya çıkmış, Trablusgarp ve Balkan Savaşları kaybedilmiş, ayaklanmalar başlamış, bu nedenle halk siyasi ve ekonomik açıdan zorlu bir döneme girmiştir. Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelerin halkın umutsuzluğa düşmesine neden olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmacılar, özellikle Balkan savaşının toplum üzerinde büyük bir kaygı uyandırdığına dikkat

çekmektedir. Köroğlu, Balkan savaşının toplumdaki olumsuz etkisinin gerekçesini "orada imparatorluk hazin ve hatta utanç verici bir geri çekiliş yaşamış ve esasında bir vatan yitirmiştir" diyerek anlatmış ve dönemin bütün gazetelerinin ve dergilerinin Balkan savaşından sonra yaşanan acıları konu aldığını ifade etmiştir (Köroğlu, 2004, 123). Kaybedilen savaşlar ve savaşın neden olduğu ekonomik buhran nedeniyle toplumda Batıcılığın yanı sıra Türkçülük düşüncesi de güçlenmeye başlamıştır. Böylece bir kültür hareketi olarak başlayan Türkçülük, II. Meşrutiyet döneminde baskın bir düşünce akımı olarak kendini göstermektedir. Bu dönemde ortaya çıkan Türkçülük düşüncesinin milli devlet fikriyle paralel olduğu dikkat çekmektedir. İnalcık, Mustafa Kemal gibi genç kurmay subayların bu dönemde ortaya çıkan Türkçülük akımından etkilendiklerini ve modern Türkiye'nin kurulması aşamasında Türkçülük düşüncesinin etkisinin olduğunu belirtmiştir (İnalcık, 2008, 11).

Türkçülük akımının temsilcileri, Batı'daki bilim ve teknolojik gelişmelerin takip edilmesini, bunların Türk toplumuna aktarılmasını ama Batı'nın kültürel unsurlarının ve sosyal yaşantılarının taklit edilmemesini savunmaktadır. Modernleşmenin önemini yadsımayan Türkçülük akımının temelinde bu modernleşme sürecinde Türk kültürüne ve toplumsal değerlere sahip çıkma vurgusu olduğu gözlemlenmektedir. Dönemin devlet politikasının da temelini oluşturan Türkçülük ideolojisinin etkisine edebiyattan ekonomiye kadar toplumun her alanında rastlanmaktadır.

Akımın önde gelen temsilcilerinden Ziya Gökalp, bir ulusun temel öğesinin kültür olduğunu vurgulamıştır. Batı medeniyetine girmenin önemli olduğunu ama Batı medeniyetine girmeden önce milli kültürümüzün ortaya çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir (Gökalp, 1969, 45). Gökalp'a göre ancak bu şekilde Batı'nın ilerlemesi örnek alınırken Türk kültürü ve karakteri zarar görmeyecektir. Gökalp'ın söylemlerimde batıdaki gelişmeleri takip eden ama Türk kültürünü muhafaza edebilen "millî bir toplum" yaratma düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu dönemde millî bir toplum yaratma çabasının modernleşme süreciyle harmanlanmış olduğu gözlemlenmektedir. Gökalp, milli toplumun temelinde yatan Türkçülük düşüncesinin Türk milletini yükseltmek anlamına geldiğini ifade etmiş ve bunun da toplumun her alanında Türkçü bir yol izlenerek mümkün olacağını savunmuştur (Gökalp, 1969, 30).

Bir devlet politikası olarak Türkçülük ideolojisine göre, dilde Türkçülük dilin sadeleşmesi ve İstanbul Türkçesine uygun bir yazı dilinin benimsenmesiyle

başlamaktadır (Gökalp, 1969, 32). "Türkçülük" ideolojisi ekonomi ve hukuk alandaki varlığını ise Türk toplumuna uygun çağdaş bir sistemin oluşturulması şeklinde göstermektedir (Gökalp, 1969, 174-178). Bilim ise "objektif ve müspet olduğu" için bu alanda Türkçü olunamayacağı iddia edilmektedir. Bu nedenle gelişmelerin gerisinde kalmamak adına dünya üzerindeki herhangi bir bilimsel gelişmenin vakit kaybedilmeden Türk toplumuna aktarılması gerektiği vurgulanmaktadır (Gökalp, 1969, 185).

Batı'nın ilerlemeye dair özelliklerinin Türk toplumuna aktarılması ve milli değerlerin muhafaza edilmesi fikrinin edebiyat eserlerindeki konu seçimlerine ve söyleme de yön verdiği görülmektedir. Nurdan Gürbilek, Cumhuriyet öncesi yayımlanan telif eserleri Şinasi, Namık Kemal ve Peyami Safa'nın "evlilik" benzetmesinden yola çıkarak "evlilik" metaforu üzerinden incelemiştir. Gürbilek, bu dönemde yazılan eserlerde Batı'ya kadın, Doğu'ya ise erkek rolü biçildiği çıkarımında bulunmaktadır (Krş. Gürbilek, 2010, 75-96). Batı aklı, bilgiyi ve maddeyi temsil ederken, Doğu iman, inanç ve ruhun taşıyıcısıdır. Batı, tüm bilinmeyenleriyle güçlü ve kudretli Doğu'nun onu keşfetmesini bekler. Batı, Doğu'ya maddeyi akıllıca kullanmanın sırrını verirken; Doğu, Batı'yı ruhu, imanı ve değerleriyle zenginleştirir (Gürbilek, 2010, 86). Doğu ile Batı'nın evliliğinin maddeyle ruhun sentezi olduğu görülmektedir. Erkek rolü üstlenen Doğu, bu evlilikte maddeci eşi Batı'nın yöntemleriyle kendini geliştirirken, kendisini güçlü kılan inanç ve geleneklerini de muhafaza eder. Gürbilek'in metaforundan hareketle, II. Meşrutiyet dönemindeki edebiyat eserlerinde Türkçülük ideolojisinin etkisiyle Doğu-Batı ve geleneksel-modern sentezinin yapıldığı söylenebilir.

Türkçülük düşüncesinin ilkelerine göre şekillendiği gözlemlenen edebiyatın bu dönemde baskın ideolojiyi yaymak için kullanılan önemli bir araç haline dönüştüğü dikkat çekmektedir. Türkçülük düşüncesini savunan yazarların milli bir edebiyat oluşturmayı amaçladıkları görülmektedir. Bu amaçla toplumun her kesiminin edebiyatta temsil edilebilmesi için "halka doğru bir edebiyat" anlayışı benimsenmiş ve milli edebiyat aracılığıyla halkın içinde var olan milli değerlerin canlandırılması hedeflenmiştir (Gökalp, 1969, 47). Milli Edebiyat Akımı aracılığıyla dönem yazarları tarafından bir inşa faaliyeti yürütülmüş, böylece reel halkın unsurları edebiyat eserlerine dâhil edilmiştir. Fakat "halka doğru edebiyat" anlayışıyla sadece sokaktaki halkın hedeflenmediği ve yalnızca onların yaşam öykülerinin konu edilmediği

görülmektedir. Milli Edebiyat Akımı kapsamında üretilen eserlerde kullanılan halka ait unsurların aynı zamanda toplumun seçkin tabakası tarafından kabul görecek şekilde dönüştürülmesine özen gösterilmiştir (Gökalp, 1969, 48). Böylece Türkçülük düşüncesinin temelini oluşturan değerlerin Milli Edebiyat Akımı aracılığıyla toplumun her kesimine yayılması hedeflenmiştir. Türkçülük düşüncesinin şekillendirdiği Milli Edebiyat Akımının temelinde modernleşme sürecinde milli bir kültürün oluşturulması ve korunması olduğu ve edebiyatın ulus devlet inşasında en çok başvurulan araçlardan biri haline geldiği gözlemlenmektedir.

Zafer Toprak da benzer şekilde II. Meşrutiyet'teki uluslaşma sürecinin ve bu sürecin neden olduğu Türk milliyetçiliğinin millî edebiyatı gündeme getirdiğini ifade etmiştir (Toprak, 2008, 61). Toprak'a göre Namık Kemal'in kaleminden çıkan "Vatan yahut Silistre" gibi kahramanlığa vurgu yapan eserler yalnızca okur-yazar kesimin beklentilerine yanıt vermiştir. Bu hamleler Toprak'a göre toplumun her kesimine edebiyat aracılığıyla ulaşmak için eksik kalmıştır. Bu noktada Türk yazarların gerek Türkçülük düşüncesini yayma kaygısıyla gerekse de toplumda bir güven ortamı hissi yaratma amacıyla polisiye edebiyata başvurduğuna dikkat çekmektedir:

> "Osmanlı yazarı, Şarlok Holmes, Nat Pinkerton, Bil Karter, Lö Kok, Harri gibi Batı kahramanları karşısına rakip Türkleri çıkarmakta gecikmez. Osmanlı 'avam'ı çevresinde bağlantılı, günlük yaşamından kesitler içeren sürükleyici öyküler peşindedir. Komutanların kahramanlıklardan çok, kendine yakın, 'mahalle'den kahramanlar bekler. Trablusgarb ve Balkan Harbi yenilgiyle sonuçlanmıştır. Hiç olmazsa düş dünyasında bu tür yenilgileri telafi etme özlemindedir" (Toprak, 2008, 61).

Toprak'ın belirttiği üzere toplumdaki hoşnutsuzluğu ve hayal kırıklığını gidermek, asayişi sağlamak ve ulus devlet anlayışını güçlendirmek amacıyla bu dönemde polisiye edebiyat bir araç olarak kullanılmıştır. Şahin de bu amaçla yazılan ve 1884-1928 tarihleri arasında basılan polisiye eserlerin çoğunun dönemin ideolojisini temsil eden Türkçü yazarlar tarafından kaleme alındığını vurgulamakta ve polisiye edebiyatın bağımsızlık mücadelesi öncesi ulus devlet inşası için uygun bir tür olduğunu ifade etmektedir:

> "[...] kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıkları, toplumun ötekileştirilmiş yoksul kesimlerini, yazarın bakış açısıyla dönemin ideolojik aygıtlarının eserde nasıl yankılandığını gösterir. Anlatıların milli edebiyat adı verilen mekanizma içinde her türlü okura ulaşma kapasitesini içinde barındırmaları sebebiyle hem ahlaki olanı gösterme hem de örnek yurttaş yaratma konusunda bir nevi el kitabı [niteliğindedir]" (Şahin, 2017a, 183).

Yapılan araştırmada *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisinin yayımlandığı dönemde baskın ideolojinin Türkçülük olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada Türkçülük düşüncesini benimseyen dönemin söz sahibi siyasi partisinin,

kurum/kuruluşların ve yayınevlerinin Türkçülük düşüncesini yaymak adına basılacak, yazılacak ve yeniden yazılacak eserleri belirlediği ve bunların yazılma/çevrilme süreçlerini etkilediği gözlemlenmektedir. Bu dönemde baskın olan edebiyat anlayışı (poetikası) ise Milli Edebiyat Akımıdır. İdeoloji ve poetikanın çeviri sürecini yönlendiren iki temel unsur olduğu düşüncesinden hareketle, Türkçülük düşüncesinin ve Milli Edebiyat Akımının polisiye eserlerin çeviri süreçlerini de yönlendirdiği söylenebilir. Milli bir edebiyat inşa edilmesi hedeflenen II. Meşrutiyet döneminde polisiyenin halkın her kesimine erişimi sağlayacak önemli bir yönlendirme aracı olduğu fark edilmiştir. Fakat erek dizgede yerleşmiş bir polisiye edebiyat geleneğinin henüz olmaması nedeniyle belirlenen amaca hizmet edecek polisiye eserlerin bu dönemde çeviri yoluyla üretildiği gözlemlenmektedir. Dilde Türkçülük akımını destekleyen ve Milli Edebiyat Akımının savunucularından biri olan Ebussüreyya Sami'nin Batı'nın bir temsili olan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ni dönemin ideolojisine ve mevcut poetikasına uygun hale getirmek için yeniden yazdığı, bir diğer deyişle milli bir polisiye serisine dönüştürdüğü gözlemlenmektedir.

4.3.2. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Erek Dizgedeki İşlevi

Çevirinin erek kültürde erek-kültür alıcıları için işlev gören bir metin olduğu düşüncesinden hareketle, bu bölümde çeviri yoluyla üretilen ilk Türk polisiye serilerinin II. Meşrutiyet'teki işlevini anlamak amacıyla türün ilk örneği olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* dönemin toplumsal şartları çerçevesinde değerlendirilecektir.

Polisiye edebiyat doğası gereği ait olduğu toplumun, üretildiği kültürün ve geçtiği dönemin özelliklerini en ince ayrıntısına kadar anlatabilen bir türdür. Bu nedenle, polisiye edebiyatın toplumun içinde bulunduğu kültürel ve siyasi duruma göre şekillendiği gözlemlenmektedir. Şahin, II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan polisiye edebiyat eserlerini, "dönemin ideolojisinin içine sızdığı, sadece belirli bir kesimi değil sokak sokak işlediği konularla toplumun bir tür röntgenini çektiği için toplumsal koşulları ve değişimlerin izinin sürüldüğü tarihi bir kaynak" olarak nitelendirmiştir (2014, 25). Bu nedenle polisiye, II. Meşrutiyet döneminin baskın ideolojisiyle şekillenen bir edebiyat türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki bölümde değinildiği üzere bu dönemde yönetim değişikliği ve savaşlar nedeniyle

Tanzimat'tan bu yana devam eden batılılaşma fikri Türk milliyetçiliği gibi farklı düşünce akımlarıyla harmanlanmış ve mevcut yönetim tarafından benimsenen yeni düşünce biçimleri polisiye edebiyat ürünlerini de şekillendirmiştir.

Milli bir kimliğin ve yeni bir toplumsal düzenin inşa edilmeye çalışıldığı bu dönemde polisiye edebiyatın kitle kültürünü inşa etme aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Şahin, milletlerin oluşumunda kitle kültürünün önemine vurgu yapmakta ve kitle kültürü ürünlerinin okurlarına toplumun organik bir üstünlük içinde bulunduğundan ve her şeyin yolunda gittiği mesajını verdiğinden bahsetmektedir (Şahin, 2017a, 177). Savaşlardan mağlubiyetle ayrılmış, toprak kaybetmiş ve ekonomik sıkıntılar içindeki bir toplumda kitle kültürü ürünü olan polisiye edebiyatın halkta toplumsal adaletin eninde sonunda sağlanacağı hissini uyandırmak için işlevsel bir role sahip olduğu görülmektedir.

Polisiye edebiyatın baskın ideolojiyi topluma empoze edebilme gücünü Şahin, Benedict Anderson'a göndermeye yaparak açıklamaktadır. Anderson ulus, millet ve milliyetçilik kelimelerinin siyasi bir form olarak değil kültürel bir form olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmakta ve "bu kültürel formun yapılabilir, hayal edilebilir bir unsur" olduğunu ifade etmektedir (Anderson, 2004'ten aktaran Şahin, 2017a, 128). Anderson'un bu tanımından hareketle Şahin, ulus kavramının ne kadar ayrıntılı olarak verilirse tahayyül edilmesinin o kadar kolaylaşacağını belirtmektedir. Polisiye edebiyat da toplumsal hayatı en ince ayrıntısına kadar resmedebilen ve dönem ideolojisine göre şekillenebilen bir türdür (Bkz. Bölüm 5.1.). İdeal bir toplumu okuyucu için hayal edilebilir kılabilmesi nedeniyle polisiyenin dönemin ulus-devlet inşası amacına hizmet eden bir edebiyat türü olduğu görülmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde polisiyenin halkı etkileme gücünün fark edilmesi nedeniyle dönemin en çok basılan edebiyat türünün polisiye olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde yayımlanan polisiye eserlere nüfus eden düşünce biçimlerinin ise dönemin devlet politikasına yön veren milliyetçilik ve bilimsellik anlayışları olduğu gözlemlenmektedir. Bu düşünceleri halka yaymak amacıyla Osmanlı-Türk polisiyesi 1914-28 arasında baskı açısından bir sıçrama yaşamıştır (Üyepazarcı, 2008, 147). İlk Türk polisiye serüvenlerinin dönemin ideolojisine hizmet etmek amacıyla çeviri yoluyla yazılan ama telif olarak sunulan eserler olduğu dikkat çekmektedir. Bunun sebebini Şahin, daha önce vurgulandığı üzere, polisiyenin edebiyat dizgemize yeni

giren bir tür olması nedeniyle bu dönemin yazarlarının polisiyenin unsurlarına yeterince hâkim olamamalarıyla açıklamaktadır (Krş. Şahin, 2017b).

Bu bağlamda *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Sherlock Holmes ile pek çok benzerlik taşımasına rağmen yerli bir dedektif olarak okuyucuya sunulması bahsi geçen dönemin toplumsal koşulları dâhilinde değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Şahin, bu dönemde yayınlanan polisiye edebiyat eserlerindeki başkahramanların genellikle karizmatik ve oldukça iyi eğitimli kişilerden oluştuğunu söyleyerek bu durumu dönemin ideolojik yapısının bir göstergesi olarak yorumlamaktadır (Şahin, 2017a, 175). Kahramanların dönemin teknolojik gelişmelerin farkında, birden fazla yabancı dil konuşabilen, analitik düşünce yapısına sahip, gündemi takip eden ve çok okuyan kişilerden seçilmesi, Türkçülüğün ilkelerinden biri olan batıdaki gelişmeleri takip etme düşüncesinin bir yansımasıdır. Bu çalışmada Sherlock Holmes'ün Türk toplumuna çevirisi olarak ele alınan Amanvermez Avni de benzer şekilde II. Meşrutiyet'te toplum için öngörülen ideal bireyi temsil etmektedir. Modern ve eğitimli olmasının yanı sıra vatansever ve kültürel değerlere bağlı örnek bir vatandaş olarak sunulmaktadır. Bu açıdan Batılı ana karakter Sherlock Holmes'ün Türk edebiyat dizgesine *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* olarak yapılan çevirisi, dönemin ideolojik yapısına göre şekillenen bilinçli bir eylemdir.

Eserlerde polis teşkilatının devlet yapısının bir temsili olarak ele alınması, II. Meşrutiyet döneminin ideolojik yapısının polisiyedeki bir başka yansımasıdır. Polis teşkilatı bu dönemde Şahin'e göre güven ortamını temsil etmekte, toplumda her şeyin yolunda gittiğine dair bir mesaj vermektedir (Şahin, 2018). Polisiye edebiyat, böyle bir ortamda her koşulda adaletin polis teşkilatı tarafından sağlanacağı inancının yerleşmesi için başvurulan işlevsel bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel dedektifler, Batı'da güvenlik kuvvetlerinin alternatifi olmalarına rağmen erek kültürde II. Meşrutiyet döneminde tekinsiz bir ortamın temsilcisi olarak düşünülebilir. Özel dedektifler, polis teşkilatının güven ortamını sağlayamadığı durumlarda ortaya çıkan kahramanlardır. Bu nedenle özel dedektif olan Sherlock Holmes, erek kültüre Amanvermez Avni olarak aktarılırken çevrildiği dönemin şartları doğrultusunda keskin zekâlı bir Türk komiserine dönüşmüştür. Böylece erek metin olan Amanvermez Avni serisi aracılığıyla polis teşkilatının güven ortamını sağladığı mesajı toplumda daha da güçlenmiş olur.

II. Meşrutiyet döneminde telif eser olarak sunulan polisiye eserlerde Batı'daki bilim ve teknolojik ilerlemeleri örnek göstermek adına tıpkı batılı polisiye edebiyat örneklerinde olduğu gibi deney ve akılcılığa sıklıkla yer verilmiştir. Öykülere akıl ve çıkarım bolca dâhil edilmiş ama bunun yanı sıra sezgi kavramı da sıklıkla vurgulanmıştır. Polisiye, Batı'da rasyonalizmin yücelttiği edebi bir tür olmasına rağmen II. Meşrutiyet'te telif olarak sunulan polisiye serilerdeki kahramanların sadece akıl ve mantık ile değil sezgi sayesinde de başarılı oldukları görülmektedir. Akılcılığın yanına sezginin de eklenmesi, Şahin tarafından ulusal refleksin anlatıya yansıması olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2017a, 175). Sherlock Holmes kadar kıvrak zekâlı ama ondan daha da başarılı olarak karşımıza çıkan Amanvermez Avni'yi Holmes'dan daha zeki ve güçlü kılan özelliği de bu sezgi yeteneğidir (Şahin, 2017a, 175). Bu nedenle akılcılığın sembolü batılı özel dedektif Sherlock Holmes'ün Türk toplumuna çevrilirken batıdaki akılcılığı ilke edinen ama kültürel bir unsur olan sezgilerin gücüne de inanan ulusal bir karaktere dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Erek metindeki ana karakter Amanvermez Avni'nin, kaynak metindeki batılı dedektiften daha üstün olarak tasvir edilmiş olmasının nedenlerinden biri erek kültürdeki ulusal gururu ve özgüveni tekrar inşa etmek olarak düşünülebilir. Amanvermez Avni'nin batılı modern bir figür olmasının yanı sıra vatansever bir milli kahraman olduğu dikkat çekmektedir. Şahin, benzer bir amaçla üretilen bir diğer telif polisiye karakterlerinden biri olan Cingöz Recai'nin "salt doğulu/Türk karakter" olmadığını vurgularken Homi Bhabha'nın "ara alanlar" ("inbetween space") kavramına değinmektedir. Batıdaki gelişmeleri takip eden modern bir figür olarak sunulan Cingöz'ün Doğu ve Batı'nın üstün taraflarını kendisinde topladığını ifade etmektedir:

> "Holmes"ün Cingöz"deki "harikuladelikleri" tarif edişinde Cingöz"ün Doğu ve Batının her ikisinin de üstün taraflarını kendisinde toplaması ön plana çıkar. Cingöz bir karışımdır ama bu karışımda Batıyı tehdit eden bir gölge saklıdır […] Cingöz batının taklididir ama aynı değildir. Cingöz daha zekidir ve batıyı bunu kabul etme durumunda bırakır" (Şahin, 2011, 1837).

Şahin'in Bhabha'nın kavramından yola çıkarak ilk telif polisiye edebiyat örneklerini tanımlamak için kullandığı ifade, benzer şekilde çeviri metnin doğasını da tanımlamaktadır. Erek kültür alıcısı için erek dizgede belirli bir işleve sahip olması öngörülen çeviri metin, kaynak metne benzer ama aynısı olmayan bir metin türüdür. Bu bağlamda, batılı dedektiflerin erek kültüre dönemin baskın ideolojisine hizmet etmeleri amacıyla yerli ve milli karakterler olarak çevrilmesi, Şahin'in bu karakterleri "benzer ama aynı değil" şeklinde tanımlamasına neden olmuştur. Bu

nedenle yayınlandığı dönemde erek kültürde ideal vatandaşı temsil eden Amanvermez Avni de Sherlock Holmes'e benzer ama Holmes'ün aynısı olmayan bir çeviri örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4. Polisiye Edebiyatın Edebiyat Dizgemize Girişi ve İşlevine İlişkin Genel Çıkarımlar

Hızlı okunabilirliği ve kolay erişilebilir olmaları sayesinde daha çok okura ulaşabilen bir tür olan polisiye edebiyat, II. Meşrutiyet dönemi yazarlarının kitleleri yönlendirmek için en çok başvurduğu kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Polisiye edebiyatın erek kültürdeki işlevinin bu dönemde halkı savaş korkusundan uzaklaştırarak insanlara güven duygusunu aşılamak ve toplumda milli duyguları güçlendirerek mevcut ideolojiyi yaymak olduğu gözlemlenmektedir. Fakat bu dönemde çevirinin erek çoğuldizgede merkezde olması ve henüz yerlermiş bir polisiye edebiyat geleneğinin olmaması nedeniyle bu işlevi yerine getirmesi beklenen telif polisiye eserlerin çeviri yoluyla üretildiği dikkat çekmektedir. Bu nedenle batılı kahramanlardan çok daha üstün olarak resmedilen yerli polis kahramanların Milli Edebiyat Akımının bir parçası olması amacıyla batılı dedektif karakterlerden yapılan bilinçli çeviriler olduğu gözlemlenmektedir.

Telif olarak yayımlanan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisi de milli edebiyatın gündeme geldiği toplumsal açıdan kritik bir dönemde Türk kimliğinin altı çizilerek okuyucuya sunulmaktadır. Sherlock ile Amanvermez arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bu bağlamda yeniden düşünüldüğünde, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisinin erek kültürde ulus devlet inşasına yardım etme ve Türkçülük fikrini yayma işlevi üstlenen bir polisiye çevirisi olduğu iddia edilebilir. Şahin de milli edebiyatın önemli unsurlarını hem içerik hem de biçim olarak içinde barındıran *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin erek kültürdeki işlevine şu şekilde dikkat çekmektedir:

> "Amanvermez Avni dizisi sadece milli edebiyata değil devletin bekasına da hizmet eder. Edebi eserlere oranla okura ulaşma açısından düşünüldüğünde çok daha fazla kitleye ulaşan bu edebiyatın böyle bir hizmeti de milli edebiyatı yayma konusunda bir aşama olarak nitelendirilebilir" (Şahin, 2007, 119).

Yazar/çevirmen Sami'nin, Amanvermez Avni'nin gerçekten yaşamış bir Türk polis karakteri olduğunu ön sözde vurgulaması ve öykülerin belgelerle kanıtlanabilir nitelikte olduğunu ifade etmesi, hem öykülerin okuyucu üzerindeki etkisini

arttırmakta hem de sıradan insanlar arasından da milli kahramanların çıkabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Bu açıdan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin çeviri yoluyla savaş yorgunu bir topluma tekrar umut aşılama amacıyla yerli ve milli bir polisiye edebiyat örneğine, batılı dedektif Sherlock Holmes'ün ise yerli bir polis kahramanına dönüştürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin erek toplumda milliyetçi bir söylem yaratmak ve halka Türkçülük düşüncesini empoze etmek amacıyla Türkçülük düşüncesinin savunucularından uzman çevirmen Ebüssüreyya Sami tarafından yapılmış bir polisiye edebiyat çevirisi örneği olduğu söylenebilir.

5. POLİSİYE EDEBİYATA İLİŞKİN ÇEVİRİBİLİM BAKIŞ AÇISIYLA YAPILAN KAVRAM TARTIŞMALARI

Polisiye edebiyatta alegori çevirilerisine odaklanan araştırmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Polisiyenin diğer edebiyat türlerine kıyasla yeni ele alınan bir araştırma konusu olması nedeniyle çalışmalarda genellikle kavram tartışmaları yürütülmüştür. Bu doğrultuda, polisiye edebiyat çevirisine ilişkin ele alınacak kavramlar şu şekilde sıralanmaktadır: Yeni Gerçekçilik ("New Realism"), "Ulusal Alegori" ("National Allegory"), "Aldatmaca" ("Hoax"), "Katalitik Çeviri" ("Cataliytic Translation"), "Sözde Çeviri" ("Pseudo Translation"), "Uzman Çeviri" ("Pro-translation"), "Öteki Benlik Çevirisi" ("Alter Ego Interpretation"), "Kendine-Yabancılaşma" ("Auto-Differentiation"), "Kendi Zıttını Oluşturma" ("Auto-Antonym"), "Yanmetin Aldatmacası" ("Paratext Hoax"), "Düşünümsel Yeniden Çeviri" ("Re-translation").

5.1. Polisiye Edebiyatta "Yeni Gerçekçilik" ve "Ulusal Alegori"

Edebiyat alanındaki araştırmalarda, polisiyenin yazıldığı dönemdeki toplumsal koşullardan ayrı düşünülemeyeceğine vurgu yapılmakta ve kendine has kıstasları olan polisiyenin ayrı bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Edebiyat alanında yaşanan bu gelişmeler, polisiye edebiyat çevirisine ilişkin yeni araştırmaları da beraberinde getirmiştir. Türe has özelliklerin farklı çeviri yöntemlerinin kullanılmasına imkân verdiğine ve kaynak ile erek metin arasındaki sınırların bulanıklaştığına ilişkin tartışmalar gündeme gelmiştir. "Telling Truth: Crime Fiction and National Allegories" ["Gerçeği Söylemek: Polisiye Edebiyat ve Ulusal Alegoriler"] (2012) adlı konferansta polisiye edebiyatın ulusal alegorileri üretmekteki gücüne işaret edilmesi ve polisiye çevirilerinin bu bakış açısıyla incelenmesine ilk kez vurgu yapılması, polisiyede aleogiri çevirileri ve incelemeleri için dönüm noktası sayılabilir.

Fredric Jameson, konferansta yaptığı açılış konuşmasında yapısal özellikleri nedeniyle polisiyenin evrensel bir tür olduğu ve ulusal kimliklerin inşası sırasında verimli bir platform olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. (Jameson, 2012'den

aktaran Rolls, 2016b, 434). Konuşmasında, polisiye türünün ulusal ve uluslararası özellikleri olduğuna dikkat çekmiş ve bu özelliklerin alegoriyle ilişkisine değinmiştir. "Yeni gerçekçilik" ("new realism") olarak isimlendirdiği polisiyenin ipuçlarına dayalı kurgusu ve gündelik hayatı her ayrıntısına kadar işleyebilen yapısı nedeniyle ulusal alegorileri (national allegories) üretmek için kullanılan en önemli kültürel araçlardan biri olduğunu ifade etmiştir (Jameson, 2012'den aktaran Rolls, 2016b, 435). Ulusal unsurlarla bezeli olan türün uluslararası macerası ise çeviriyle başlamaktadır. Polisiyenin çeviri sürecinde kaynak metne yerleştirilen ulusallık fikirleri "Öteki"yle diyalektiğe girmekte ve bu durum, kaynak ve erek kültürde ulusal kimlik inşasını etkilemektedir (Jameson, 2012'den aktaran Rolls, 2016b, 436).

Alistair Rolls da benzer şekilde polisiye edebiyatın dönem şartlarıyla olan ilişkisine değinmiştir. Günlük yaşamın ayrıntılı tasvirine diğer edebiyat türlerine kıyasla daha bağlı kalan polisiye edebiyat, dönemin kaydını tutmakta ve ulusal alegorileri tarihe not düşmektedir (Rolls, 2015, 2). Böylece dedektifle birlikte serüvene dâhil olan okur, tarihsel bir gezintiye çıkar. Suç, suçlu, ceza gibi unsurları temel alan şematik yapısı sayesinde ise farklı toplumsal şartlara uyum sağlayabilmektedir. Bu nedenle yalnızca kaynak metinlerde ulusal alegorilerin üretilmediğine, polisiye edebiyat çevirilerinde de erek toplumun şartları doğrultusunda yeni alegoriler üretebildiğine dikkat çeken çalışmalar gündeme gelmiştir.

Bu bağlamda, "yeni gerçekçilik" akımının bir temsili olarak ele alınan polisiye edebiyat, her toplumun kendi ihtiyaçları ve özellikleri doğrultusunda farklı çeviri sorunsallarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle farklı toplumlardaki polisiye edebiyat eserlerine ilişkin sorunsalları konu alan araştırmalarda polisiye çevirisinin doğasını anlamak amacıyla kavram çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Yapılan kavram çalışmalarının ele alınan toplumun koşullarına göre değişiklik gösterdiği dikkat çekmektedir. Araştırmalara konu olan eserlerin genellikle erek toplum için önemli kabul edilen dönemlerde basılan polisiye eserler olduğu ve araştırmalarda çevirmenin konumuna ve çeviri metnin özgünlüğüne ilişkin tartışmaların yapıldığı görülmektedir. Her toplumun gerçekliğine göre değişiklik gösteren alegoriler incelenirken polisiye edebiyattaki çeviriye ilişkin kavram tartışmaları da önem kazanmıştır.

5.2. Polisiye Edebiyatta "Aldatmaca" ("Hoax") ve "Katalitik Çeviri" ("Catalytic Translation") Kavramları

Polisiye edebiyatı özerk bir tür olarak ele alan Alistair Rolls, Charles Baudelaire'in Edgar Allen Poe çevirilerini ve *Série Noire* adlı ünlü çeviri polisiye serisini "ulusal alegori" ve "yeni gerçekçilik" bağlamında incelemiş ve bu metinlerden yola çıkarak polisiyede alegori çevirisine ilişkin kavram önerilerinde bulunmuştur. Charles Baudelaire'in 1856 yılında Edgar Allan Poe'nun *The Murders in the Rue Morgue* (1841) adlı eserini Fransızca'ya çevirmesiyle birlikte polisiye Fransa'da rağbet gören bir tür haline gelmiştir. Rolls, Sitbon ile yaptığı araştırmalarda Baudelaire'in Poe'nun eserini çevirirken başvurduğu çeviri yöntemi sonucunda ortaya bir çeviri/özgün sorunsalının çıktığını ifade etmiş ve bu sorunsalı "aldatmaca" ("hoax") olarak kavramsallaştırılmıştır (Rolls, Sitbon, 2013, 38).

Poe öykülerinin Baudelaire tarafından yapılan Fransızca çevirileri, *Histoires Extraordinaires* adlı eserde toplanmış ve yayınevi tarafından çeviri olarak yayımlanmıştır. Fakat Baudelaire'in çeviri yöntemi ve kaynak metnin çevrilebilir yapısı nedeniyle eser, okuyucuda özgün bir eser okuyor izlenimi yaratmıştır. Çeviri eserin erek okur üzerinde yarattığı özgün eser yanılsaması, aldatmaca sorunsalının temelini oluşturmaktadır. Rolls ve Sitbon'un çalışmasında, Baudelaire'in çeviri sürecinde Poe'nun metinlerini sahiplenmesi ve Fransız toplumuna mal etmesi sonucunda erek metnin Fransız alegorisini yansıttığı, bu nedenle okuyucuyu bir özgün aldatmacasına sürüklediği belirtilmiştir (Rolls, Sitbon, 2013, 39). Fransa'da geçen *The Murders in the Rue Morgue* adlı eseri çevirirken kendi Fransa deneyimini işin içine katan Baudelaire, Fransız bir yazar olarak kaynak metni Fransızcada yeniden kaleme almıştır (Rolls, Sitbon, 2013, 43). Baudelaire'in çevirirken başvurduğu yöntem sonucunda çeviri metnin özgün eser, özgün metnin ise çeviri eser konumuna taşındığı, çeviri/özgün arasındaki ilişkinin sarsıldığı ve Fransız polisiye edebiyatının merkezine bir özgün/çeviri aldatmacasının yerleştiği söylenebilir (Krş. Rolls, Sitbon, 2013).

"Aldatmaca" ("hoax") kavramıyla polisiye edebiyatta yazar/çevirmen ve özgün metin/çeviri metin konumları sorunsallaştırılmaktadır. Rolls ve Sitbon'a göre Baudelaire tarafından çevrilen Poe'nun öykülerinin toplandığı *Histoires Extraordinaires* adlı eser bir çeviri eser olarak sunulmuş olsa da bu ilişkide Poe bir

aldatmacayı temsil etmektedir (Rolls, Sitbon, 2013, 42). Ancak bu aldatmacanın farkına varıldığında Poe öykülerinin Baudelaire tarafından çevrildiğinde Poevari değil de Baudelairevari olması netlik kazanmaktadır. Baudelaire'e göre, Poe zaten kendisinin de düşünebileceği bir kurgu yaratmıştır. Baudelaire, Poe öykülerinin bazı bölümlerinin kendisinin de kurgulayabileceği iddiasıyla birlikte intihal kavramına farklı bir boyut getirmiş ve bu iddiasını Baudelaire-Poe ilişkisi içerisinde meşrulaştırmıştır. Baudelaire'in deneyimli bir yazar olarak Poe'nun eserlerini çevirirken kendi çeviri normlarını belirlediği görülmektedir. Serüvenin Fransa'da geçiyor oluşu Baudelaire'in Fransa deneyimini çeviri sürecine dâhil etmesine fırsat vermiştir (Rolls, Sitbon, 2013, 42).

Baudelaire'in benimsediği çeviri anlayışıyla birlikte çevirmenin görünmezliği Fransız polisiyesinde farklı bir boyuta taşınmıştır. Kaynak metnin çevirmeni olan Baudelaire, aynı zamanda "asıl" yazar konumundaki Poe'nun yeteneklerinin ve kaynak metindeki anlamın Fransız kültüründe fark edilmesini sağlayan usta bir yazar konumundadır. Rolls ve Sitbon, Baudelaire'in çevirisini Poe'nun vermek istediği gerçek anlamı Fransızcada ortaya çıkardığı için "katalitik çeviri" ("catalytic translation") olarak isimlendirmiştir (Rolls, Sitbon, 2013, 43). Özgün bir yaratım işi olarak ele alınan Baudelaire'in "katalitik çevirisi", İngilizce yazılan özgün metni John West-Sooby'nın (2009) kavramıyla bilinçli olarak Fransızlaştırmıştır (Frenchification). Baudelaire'in çevirisinin özgünlüğü, kaynak metni Fransız toplumunun mevcut şartlarına göre yeniden bağlamsallaştırabilmesinin bir sonucudur. Ortaya çıkan katalitik çeviride Poe'nun kaynak metni ile Baudelaire'in özgün çevirisi arasındaki sınırlar erirken Baudelaire'in konumu da yazar ile çevirmen arasında farklı bir noktaya taşınmıştır.

Baudelaire'in çevirmen konumunun yazar konumuna taşınmasını sağlayan temel nokta ise kaynak metnin çevrilebilirliğidir. Rolls, polisiye edebiyatın şematik yapısı sayesinde içkin olarak çeviriyi kendi içinde barındırdığını ifade etmektedir (Rolls, 2016b, 437). Polisiyede kaynak metin çevirisini çağırırken, erek metin çevrildiği kültürde özgünlüğünü ilan eder. Poe'nun kaynak metni, kurgusu ve türün yapısı nedeniyle Fransızca çevirisini içkin olarak çağırmıştır. Baudelaire'in katalitik çevirisi ise Poe'nun kaynak metninin çevrilebilirliğinin bir kanıtıdır (Rolls, 2016b). İçkin olarak çağırdığı Fransızca çevirisi sayesinde Poe'nun kaynak metni, Fransızca'da yeniden anlam kazanarak var olmaya devam eder (Rolls, 2016b).

5.3. Bir Alegori Çevirisi Yöntemi: "Kendine-Yabancılaşma" ("Auto-Differentiation") Kavramı

Baudelaire'in Poe'nun eserlerini çevirirken Fransız ulusal alegorisini yaratacak yöntemlere başvurması, *Série Noire* adlı ünlü çeviri polisiye serisinin de çeviri sürecine yön vermiştir. Şimdiye kadar polisiye edebiyatın çeviri tarihi çalışmaları için önemli bir araştırma alanı olarak görülmemesi nedeniyle *Série Noire,* Amerikan ürünlerine ilgi göstermeye başlayan Fransız toplumuna Amerikan polisiye edebiyatını tanıtan bir çeviri projesi olarak düşünülmüştür. Polisiye edebiyata ilişkin çeviribilim alanında yapılan araştırmalar ise *Série Noire*'ın Amerikan polisiye edebiyatını Fransızcada tanıtmak amacıyla yapılan bir aktarım olmadığını göstermiştir.

Série Noire projesi genel hatlarıyla özgünü ve çeviriyi bir araya getiren bir polisiye edebiyat projesi olarak değerlendirilebilir. Marcel Duhamel'in 1945 yılında *Traduit de l'américain* alt başlığıyla piyasaya sürdüğü "Amerika'dan Fransa'ya Polisiye Edebiyat Çevirisi Projesi" pek çok değişkeni kapsayan ve kaynak metinlerdeki ulusal alegorileri erek toplumun şartları doğrultusunda yeniden üreten çok katmanlı bir çeviri aldatmacası olarak değerlendirilmektedir (Rolls, Sitbon, 2013; Rolls, 2015, 2016a, 2016b; Rolls ve diğ., 2016a).

Çeviri polisiye edebiyatın Fransız edebiyat dizgesindeki temel örneklerinden biri kabul edilen *Série Noire*, kaynak metindeki alegoriyi aktarmak yerine çeviri metinlerde erek toplumun alegorisini üretmiştir. Bu nedenle Rolls, *Série Noire* örneğinden yola çıkarak polisiye edebiyat çevirisini birinin diğerine çevrilmesinden ziyade birinin diğeri içerisindeki temsili olarak açıklamaktadır (2016b, 436). *Série Noire*, ötekisi olan Amerikan toplumunun alegorisi içerisinde kendisini yeniden tanımlamıştır. Amerika'dan çeviri olarak okuyucuya sunulan seri kapsamındaki çeviriler; kaynak metinde, *ötekinin içinde*, erek kültüre mesafe alırken aslında erek toplum için yeni bir alegori üretmektedir. Bu durumu Rolls, "kendine-yabancılaşma" ("auto-differentiation") kavramıyla tanımlamaktadır (2016b, 445). *Série Noire* kapsamında çıkan çeviriler ve sözde çeviriler aracılığıyla, Amerikan polisiye edebiyat geleneğinin Fransız edebiyat dizgesine aktarıldığı izlenimi verilmiştir. Halbuki "çeviri" ifadesiyle kaynak kültürün gerçekliği aktarılıyor gibi gösterilirken aslında erek toplumun ulusal alegorileri üretilmiş ve erek toplum için üretilen yeni

gerçeklik okuyucuya çeviri aracılığıyla empoze edilmiştir. *Série Noire* kapsamında yazar/çevirmenlerin çeviri başlığıyla Amerikan metinlerine sığınarak kendi toplumlarına mesafe aldığı ve Amerikan metinleri içinde Fransa'nın mevcut durumunu anlatan yeni bir ulusal alegori ürettiği gözlemlenmektedir (Krş. Rolls, 2016b).

Edebiyat tarihinde karşılaşılan tüm aldatmacaların toplumsal kırılma anlarında ortaya çıktığını belirten Rolls ve Sitbon, Fransız polisiye edebiyatında "aldatmaca" ("hoax") kavramının Fransız toplumunda yaşanan gelişmelerden bağımsız düşünülemeyeceğini belirtmektedir (Rolls, Sitbon, 2013, 39). *Série Noire*'da da gözlemlenen çeviri aldatmacası Fransa'da II. Dünya Savaşı sonrasında toplumsal değişimlerin yaşandığı bir döneme denk gelmektedir. *Série Noire*'ın yayımlandığı dönemdeki Fransız alegorisi Fransa ve Amerika arasındaki gerilimden doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris, hem savaş öncesi izler taşıyan kendisini hem de savaş sonrası Amerika'nın etkisini taşıyan Öteki'yi temsil etmektedir. Savaş döneminden çıkan Fransa artık modernleşmenin örneği olarak gördüğü Amerika'nın ürünlerini tüketmek isterken bir yandan da ulusal değerlerini yeniden inşa etme eğilimindedir. Bu açıdan Amerika'dan Fransa'ya çeviri yoluyla ithal edilen edebi eserler, dönemin Fransa'sının ekonomik-kültürel trendini oluşturmaktadır (Rolls ve diğ., 2016a, 337). Bu noktada Fransız milliyetçiliğini güçlendirmek isteyen ama aynı zamanda modernleşmenin sembolü Amerika'nın ürünlerine de rağbet gösteren Fransız alegorisi, Duhamel'in *Série Noire* projesinin temelini oluşturur. Duhamel tarafından Amerika'dan çeviri başlığıyla piyasaya sunulan *Série Noire*, bahsi geçen dönemin Fransa'sının ihtiyaçlarına karşılık verirken mevcut Fransız alegorisini yansıtmaktadır.

Rolls'un deyişiyle, *Série Noire*'ın tek yönlü bir polisiye edebiyat çeviri projesinden ziyade "düşünümsel sözde çeviri projesi" ("reflexive pseudo-translation project") olarak ele alınması, türü anlamlandırmada yeni ufuklar açabilir (Rolls, 2016a, 336). İlk etapta serinin "sözde çeviri projesi" olarak adlandırmasının sebepleri arasında proje kapsamında çıkan pek çok eserin sözde çeviri olması ya da kaynak metin yazarlarının bir kısmının aslında Amerikalı olmaması sayılabilir. Fakat bu kavramı Rolls, çeviri projesi görünümünün altında polisiye edebiyat çevirisi aracılığıyla erek toplumun gerçekliğini yansıtabilecek yeni bir ulusal alegori yaratma projesi olarak ele almaktadır (Krş. Rolls, 2016a; Rolls ve diğ., 2016a).

Rolls'un sözde çeviri projesi tanımını "sözde" kelimesine olumlu anlamlarına dayandırdığı görülmektedir (Rolls, 2016a, 339). Rolls, "sözde" kavramıyla Duhamel'in projesini küçümsememiş; bu kavramla projenin asıl misyonuna dikkat çekmiştir. *Série Noire* kapsamında çevirinin erek kültürdeki toplumsal gelişmelere ayna tutmasını sağlayacak bir yöntem olarak kullanıldığını belirtmiş ve *Série Noire*'ı yabancıdan yola çıkıp erek toplumun ulusal alegorisini yaratan akıllıca bir proje olarak ele almıştır (Rolls, 2016a, 336-338). Bu noktada "düşünümsel" ("reflexive") sıfatı sözde kavramının olumlu anlamını pekiştiren bir sözcük olarak değerlendirilebilir. Çeviri aracılığıyla yaratılan parodinin içinde kendi alegorisini yaratmayı başaran *Série Noire*, çeviri ediminde kendi konumunu ötekinin içerisinde yeniden sorgulayıp toplumsal değişimlerle birlikte erek toplumun gerçekliğini yansıtmıştır. Amerikan kaynak metinler, sözde Amerikan kaynak metinler ve sözde çeviriler aracılığıyla *Série Noire*, ötekinin içinde kendine doğru gerçekleştirdiği düşünümsel çeviri süreci sayesinde Fransız ulusal alegorisini yaratmıştır (Krş. Rolls, 2016a; Rolls ve diğ., 2016a).

Rolls, Duhamel'in çeviri skoposunun polisiye çevirisi aracılığıyla yeni bir Fransız alegorisi inşa etmek olduğunu ifade etmiştir. Okuyucuların Duhamel'in çeviri skoposunu fark edemedikleri için seri kapsamında çıkan çevirileri uyarlama olarak isimlendirdiklerini iddia etmiştir (Rolls, 2016a, 337). *Série Noire*, Duhamel'in çeviri skoposu sonucunda kendi içinde yarattığı paradoks ile dönemin Fransız alegorisini yansıtmaktadır. Bu noktada Poe-Baudelaire ilişkisinde yaşanan çeviri aldatmacası, *Série Noire* çerçevesinde yeniden vücut bulmaktadır. Bu sefer Amerika'dan çeviri olarak sunulan çeviri projesinde özgün ile çeviri arasındaki sınırlar kaybolur. Çeviri olarak sunulan her bir metin, yaratılan ulusal alegori sayesinde özgünlüğü barındırırken; *Série Noire* da bu alegori çevirilerini okuyucuyla buluşturan erek kültür odaklı bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.4. "Sözde" ("Pseudo") Kavramının Polisiye Edebiyat Çevirisinde Yeniden Ele Alınması: "Öteki Benlik Çevirisi" ("Alter Ego Interpretation")

Série Noire çeviri projesiyle Duhamel'in örtük olarak savaş sonrası Fransız polisiye edebiyatını oluşturmayı amaçladığı bir önceki bölümde tartışılmıştır. Projenin amacını ele veren en belirgin ipucu ise "sözde" ("pseudo") kavramıdır. Projenin sözde çeviri, sözde çevirmen, sözde Amerikan yazar gibi unsurları sayesinde

"kendine-yabancılaşma" ("auto-differentiation") yöntemini uygulayabildiğini öne süren Rolls, "sözde" ("pseudo") ve "takma isim" ("pseudonym") kavramlarını Boris Vian-Vernon Sullivan örneği bağlamında yeniden tartışmaya açmıştır.

Boris Vian, *Série Noire* dizini içerisinde Amerikalı siyahi bir yazar olan Sullivan takma adıyla sözde çeviriler yayımlamış ve Sullivan'ın öyküleri Boris Vian'ın öykülerinden daha çok ses getirmiştir (Rolls, 2016a, 336). Bu bağlamda Sullivan-Vian ilişkisi *Série Noire* çerçevesinde oluşturulan aldatmacanın örneği olarak düşünülebilir. Sullivan-Vian ilişkisini "aldatmaca" ("hoax") kavramı çerçevesinde ele alan Rolls, öncelikle Marten'e gönderme yaparak "takma isim" ("pseudonym") kavramının iki anlamına değinmiştir (Rolls ve diğ., 2016a, 83). Martens "takma isim" kavramının iki farklı anlamda kullanılabileceğinden bahsetmiştir. İlk anlamında "takma isim", farklı edebiyat alanlarında aynı yazar tarafından kullanılan sahte bir isim olarak ele alınmaktadır. Bu kullanımında, aynı yazara ait ve ikisinin de gerçek olduğu kabul edilen iki ayrı isim ortaya çıkar (Martens, 2008'den aktaran Rolls ve diğ., 2016a, 83). Bu durumda genellikle bu ikinci isim "mahlaz" olarak anılmaktadır.

Diğer kullanımında ise herhangi bir yanmetin unsuru ile varlığı resmi olarak kanıtlanamayan başka bir edebi kişilik yaratılır. Varlığı kesin olarak kanıtlanamadığı ve başka bir yazar tarafından üstlenilmediği için gerçek bir kişiliği yansıtmaz. Bu anlamdaki kullanımında ise "sözde" kavramı ile anılmaktadır (Rolls ve diğ., 2016a, 83). Fakat Rolls, Vian ve Sullivan ilişkisinde "sözde" kavramının geleneksel anlamının tekrar değişime uğradığını ifade etmiştir. "Sözde" kavramının ayrı bir kişilik oluşturmaktaki yatkınlığını "kendi zıttını yaratma" ("auto-antonym") kavramıyla açıklamıştır (Rolls ve diğ., 2016a, 83-84). Vian vakasında sözde kavramı, tek bir varlığın iki karşıt anlamını içinde barındırmaktadır: Kendi ve Öteki. *Série Noire* çerçevesinde dönemin Fransız alegorisini oluşturmak amacıyla yaratılan Sullivan örneği aslında sahte bir yazar değil Boris Vian'ın "ötekisi" olarak polisiye edebiyata giriş yapan "gerçek" bir yazarı temsil eder (Krş. Rolls ve diğ., 2016a).

Rolls, Boris Vian'in ötekisini ise "öteki benlik ("alter-ego") kavramıyla tekrar ele almıştır. Rolls'a göre Sullivan, Boris Vian'ın öteki benliğidir. Sullivan düşünülenin aksine Amerikan toplumunda tartışılan ırk meselelerini anlatmaz, tam tersi savaş sonrası Fransa'nın "ötekisi" ile olan ilişkisini yansıtır. Rolls'a göre II. Dünya Savaşı sonrası Fransız toplumunun ötekisini Boris Vian'ın öteki benliği olan Sullivan temsil

eder. Sullivan, bu bağlamda Vian'ın polisiye edebiyat yazarı olarak kendini gizlemek için uydurduğu sahte bir yazar değil, Vian'ın öteki benliğidir. Bu nedenle Rolls, Sullivan tarafından çıkarılan sözde çevirilerin "öteki benlik çevirileri" ("alter ego interpretation") olarak kavramsallaştırılabileceğini öne sürmüştür (Rolls, 2016a, 338-339). Bu bağlamda "öteki benlik çevirisi", Vian'ın öteki benliğinin (Sullivan'ın) perspektifinden Fransız ulusal alegorisini yorumlamasıdır. Rolls, Sullivan'ı ikincil bir yazar karakter olarak değil Vian'ın "öteki benliğini" temsil eden "gerçek" bir edebiyat yazarı olarak ele almıştır (Rolls, 2016a, 338). Bunun nedenini ise Vian'ın öteki benliği sayesinde "ötekinin" gözünden bakarak mevcut Fransız alegorisini yansıtabilmesi olarak açıklamıştır. Bu nedenle "kendi döneminin çok ötesinde" gibi şişirilmiş lafların tam aksine Sullivan'ın tam da kendi dönemine ayna tutabilen ve polisiye edebiyatın özü olan yeni gerçekçilik özelliğini eserinde yansıtabilen bir polisiye yazarı olduğunu ifade etmiştir (Rolls, 2016a, 338).

Sullivan'ın eserinin sözde çeviri olduğu anlaşıldıktan sonra, eserin *Série Noire* için atfedilen "saygın edebiyat" sıfatına layık olmadığı öne sürülmüştür. Fakat Rolls, Sullivan'ın sözde çevirisinin *Série Noire*'ın hem açık hem gizli tüm çeviri amaçlarının iyi bir temsili olduğunu belirtmektedir (Rolls, 2016a, 339). Rolls'a göre Sullivan'ın eseri Amerikan polisiye edebiyatının taklidini yapmaya çalışan klişe bir sözde Amerikan polisiye çevirisi değildir. Rolls, Sullivan'ın sözde çevirisini Amerikan polisiye klişeleri üzerine yazılan ve ulusal bir alegori yaratan saygın bir eser olarak yorumlamaktadır (Rolls, 2016a, 339). Hem ötekini hem kendisini temsil eden Sullivan'ın metni, saygın sıfatını kaynak kültürü anlatmaktansa erek toplumun üst söylemini yapabilmesine borçludur. Böylece popüler kültürün basit bir örneği olarak gösterilen ve sözde çeviri olduğu için değersizleştirilen Sullivan'ın eseri, erek toplum üzerine yaptığı üst okuma ve yarattığı ulusal alegori sayesinde popüler edebiyat eserinin yanı sıra saygın edebiyat eseri unvanına da sahiptir. Bu bağlamda, *Série Noire* kapsamında bir çeviri aldatmacası olarak üretilen Vian'ın sözde çevirisinde saygın ile popüler edebiyat arasındaki sınırlar yok olup birbirinin içerisinde erirken, özgün ve çeviri kavramları daha kaygan bir zemine taşınmaktadır.

Sözde çevirmen sıfatından çıkıp Vian'ın öteki benliği olarak gerçek bir kimliğe bürünen Sullivan'ın metni, ötekinin gözünden gerçek bir Fransız alegorisi yaratarak hem özgünü hem de çeviriyi aynı anda bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum, Rolls'un Vian'ın sözde çevirisini "öteki benlik çevirisi" ("alter ego interpretation")

olarak nitelendirmesinin temelini oluşturmaktadır. Bu noktada özgün ile çeviri arasındaki sınırların eridiği ve bu iki kavramın girift bir hal aldığı görülmektedir. Metinde sözde yazar, sözde çevirmen, sözde çeviri gibi kavramların sınırları silikleşmektedir. Böylece "sözde" ("pseudo") kavramının buradaki işlevi sonucunda okuyucu ötekinin tarafına geçmeyi başarıp, bir diğer değişle kendisine de yabancılaşıp (auto-differentation), ötekinin alanından kendisini yeniden okuma şansı bulmaktadır.

Sullivan-Vian ilişkisini anlamlandırmak için yapılan bu tartışmayla birlikte Poe-Baudelaire arasındaki "aldatmaca" ("hoax") yeniden anlam kazanmaktadır. Poe, Paris'i *The Murders in the Rue Morgue* eserinde Amerikan bir yazarın bakış açısıyla İngilizce kaleme almıştır. Baudelaire'in Poe için zaten benim düşünebileceğim bir öyküyü kendi bakış açısıyla benden önce İngilizce anlatmış demesi aslında Poe'nun Baudelaire'in "öteki benliği" olarak yorumlanmasına fırsat vermektedir (Rolls, 2015, 5). Bu bakış açısıyla Poe'nun yazar, Baudelaire ise çevirmen konumu üzerine yapılan tartışmalara yeni bir boyut daha eklenmektedir. Poe sadece "özgün" eser yaratıcısı olarak değil Baudelaire'in "öteki benliği" olarak da eseri kaleme almıştır. Bu açıdan her ikisi de birer gerçek yazar olarak karşımıza çıkarken Baudelaire'in hem çevirmen hem de yazar olarak konumu anlam kazanmaktadır. Özgün-çeviri ve yazar-çevirmen kavramları arasında kesin bir ayrım yapmanın zorlaştığı polisiye edebiyat çevirisinde kaynak metin aracılığıyla erek toplumun alegorisinin üretildiği görülmektedir. Böylece ortaya çıkan metnin kaynak metnin bir parçası olarak "çeviri", erek toplumun bir gerçekliği olarak ise "özgün" olduğu söylenebilir.

5.5. Polisiye Edebiyatta "Düşünümsellik" (Reflexivity) Kavramı ve "Düşünümsel Yeniden Çeviri" (Re-translation)

Série Noire kapsamında Fransızcaya yapılan polisiye edebiyat çevirilerinin Öteki'ye ait olan yabancılığı kullanarak ötekesinin içinde erek toplumun ulusal alegorisini ürettiği gözlemlenmektedir. Rolls, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan toplumundan Fransız toplumuna yapılan polisiye çevirilerinde kaynak metnin yeniden sahiplenildiğini (reappropriate) ve kaynak metindeki alegorinin yeniden üretildiğini (reallogorize) ifade etmiştir (Rolls, 2016b, 445). Erek toplum için yeni bir ulusal alegorinin üretildiği polisiye çevirilerinin süreci göz önüne alındığında bu

çevirilerin "düşünümsel yeniden çeviri"[6] (retranslation) olarak ele alınabileceğini öne sürmüştür.

Rolls, "düşünümsellik" ("reflexivity") kavramı ve alegori çevirisinin süreci arasında bir ilişki kurarak "yeniden çeviri" ("retranslation") kavramını yeniden bağlamsallaştırmıştır. Rolls, polisiyenin yapısı ve türe has özellikleri nedeniyle zaten çeviriyi içinde barındırdığını ifade etmiştir (Rolls, 2016b, 437). Polisiye edebiyat ürünlerinin yazıldığı toplumun tarihsel, kültürel ve ideolojik yapısının yazar tarafından yapılmış bir çevirisi olduğu söylenebilir. Ulusal gerçekliğin yazına çevrildiği polisiye edebiyat eserleri sayesinde okur dönemin kısa bir kaydına erişmektedir. Doğası gereği çeviriyi içinde barındıran ve yapısı nedeniyle çeviriye açık olan polisiye eserlerdeki alegorinin erek toplumun alegorisine dönüştürüldüğü çeviri süreci ise çevirmenin erek toplumun gerçekliğine doğru yaptığı düşünümsel bir yolculuktur. Bu nedenle Rolls, kaynak metin içerisinde erek toplumun alegorisinin üretildiği polisiye çeviriler için "düşünümsel yeniden çeviri" kavramını önermiştir (Rolls, 2016b, 445).

Roll'un araştırmalarında Amerikan polisiyelerinin Fransızcaya yapılan çevirilerinde Amerikan toplumu için üretilen alegorinin Fransız toplumunun alegorisine dönüştürüldüğü dikkat çekmektedir. Çeviri sürecinde çevirmen öteki olanı yeniden üreterek kaynak metin içerisinde erek kültürü var eder. Bu nedenle polisiyede alegori çevirisinin Öteki'nin aktarıldığı bir süreç olmadığı, Öteki'den yola çıkarak erek toplumun konumlandığı ve çevirmenin kendi toplumun gerçekliğine döndüğü bir yeniden çeviri süreci olduğu söylenebilir. "Düşünümsel yeniden çeviri", erek toplumda meydana gelen değişiklikleri yansıtmakla kalmaz aynı zamanda kaynak metni yeniden okuma yollarına başvurarak erek toplum için yeni bir gerçeklik üretir. Kaynak metindeki yabancılığın sahiplenilerek erek toplumun alegorisinin üretildiği "düşünümsel yeniden çeviride" özgünlük (originality) ile çevrilmişlik (translatedness) arasındaki çizgi bulanıklaşmaktadır (Rolls, 2016b, 445). Kaynak metnin içinde var olan çeviri metin, erek toplumun gerçekliğini yansıtabilen ve yeni ulusal alegoriler üretebilen özgün bir metne dönüştüğü gözlemlenmektedir.

[6] Roll'un "re-translation" kelimesinin ön eki "-re" nin anlamını "reflexivity" kavramı bağlamında kullanması nedeniyle "re-translation" kavramı hem yeniden çeviri hem de kendine dönüşlü bir çeviri anlamına gelmektedir. Fakat Türkçede her iki anlamı da karşılayan bir kavram olmaması nedeniyle kavram, anlam yükü dikkate alınarak "düşünümsel yeniden çeviri" olarak aktarılmıştır.

5.6. Polisiye Edebiyatta "Uzman Çeviri" ("Pro-translation") Kavramı

Her ne kadar skoposunun anlaşılmaması nedeniyle eleştirilere maruz kalsa da *Série Noire*, Amerika polisiye edebiyatını Fransa'ya tanıtan ve savaş sonrası Parizyen polisiye edebiyatını oluşturan bir proje olarak saygın edebiyat eseri statüsünde değerlendirilmektedir (Rolls, 2016b, 336). Fakat, polisiye edebiyatın zaman içerisinde edebi konumunu güçlenmesiyle birlikte *Série Noire*'dan çıkan çevirilerin bir kısmı "yazara dönüş" kaygısıyla yeniden çevrilmeye başlanmıştır (Rolls, 2016b, 442).

Série Noire'ın yeniden çevirilerinin nedenleri arasında geleneksel anlayışta çeviriye biçilen ikincil konum ve yazara sadakat beklentisi sayılabilir. Duhamel'in projesinde benimsenen aşırı yerlileştirme (extreme domestication) yöntemi nedeniyle proje kapsamında çıkan çeviriler "uyarlama" olarak nitelendirilmiş, toplumsal açıdan bir dönüm noktası yaşayan Fransa'da polisiye edebiyat çevirisinin ulusal alegori üretmekteki rolü göz ardı edilmiş ve kaynak metne dönüş için ilk çevirilerin düzeltilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (2016b, 442). Rolls, ilk çevirilerin erek okuyucunun aşina olduğu mekân ve dil kullanımı nedeniyle klasik çeviri anlayışının çok ötesinde olduğuna dikkat çekerek çevirinin kazandığı yeni konumu Duhamel'in kaynak metin içerisinde yeni bir ulusal alegori üretme potansiyelinin farkına varmasına borçlu olduğunu ifade etmiştir (2016b, 442).

Yeniden çevirilerde ise çevirinin mevcut yabancı konumunun yeniden kazandırılması ve yazarın sesinin duyurulması amacıyla özgüne geri dönüşün hedeflendiği söylenebilir. Asıl amacı ilk çevirilerin yerini almak olan bu yeniden çeviriler, Rolls'a göre Marty'nin bir kavramı olan "uzman çeviri" ("pro-translation") ile tanımlanabilir (2016b, 442). Bu noktada Rolls'un "uzman çeviri" ("pro-translation") ifadesiyle ilk yapılan çevirilerin çeviri değerini sorgulayan ve hem yazara hem de çeviri metne olması gereken konumunu geri kazandırmayı amaçlayan çevirileri kavramsallaştırdığı söylenebilir. Fakat bu yeniden çevirilerin zaman içerisinde kanon statüsüne kavuşan bir çeviri serisini "düzeltmek" amacıyla ortaya çıkması ise Rolls tarafından yeni bir paradoks olarak kabul edilmektedir.

Rolls'un kaynak metindeki ulusal alegorinin erek dile çevrilmediği, erek toplumun alegorisine dönüştürüldüğü polisiye edebiyat çevirilerini "düşünümsel yeniden çeviri" olarak tanımladığı, kaynak metindeki alegorinin erek kültüre taşındığı ve

kaynak metin yazarının biçeminin erek dile aktarıldığı çevirileri ise "uzman çeviri" olarak kavramsallaştırdığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Rolls'un polisiye edebiyat çevirilerinde kaynak metindeki ulusal alegorinin erek metne aktarılması ile erek kültürün alegorisine dönüştürülmesi arasında kavramsal bir ayrım yaptığı görülmektedir.

5.7. Polisiye Edebiyat Çevirisinde Yanmetin Boyutu

Yanmetinlerin polisiye edebiyat çevirileriyle yaratılan gerçekliğin en önemli unsurlarından biri olduğu söylenebilir. *Série Noire* örneğine bakıldığında, seriden çıkan her bir yayının kapağında "Amerika'dan Çeviri" ("Traduit de l'américain") ibaresinin yer aldığı ve Amerikan yazar isimlerinin belirgin bir şekilde giriş sayfalarına eklendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Amerikan polisiye edebiyatının Fransa'ya *Série Noire* sayesinde taşındığını belirten röportaj, tanıtım yazısı ya da eleştiri yazıları da *Série Noire*'ın Amerikan polisiyesini Fransızcaya taşıyan bir çeviri projesi olduğu yanılsamasını güçlendirmiştir. Bu bağlamda yanmetinlerin *Série Noire*'ın Fransız alegorisini yaratmak amacıyla sözde çeviri projesi oluşturma amacına hizmet ettiği söylenebilir (Rolls, Sitbon, 2013, 43).

Yanmetinler aracılığıyla yaratılan çeviri yanılgısına farklı bir örnek ise İtalya'da sorunsallaştırılmıştır. Yan metinler üzerinden yürütülen tartışmada İtalya'da polisiye edebiyatının gezi edebiyatını da kapsayan kendine has bir polisiye türü olduğuna vurgu yapılmaktadır (O'Sullivan, 2004-5, 64). İtalya'yı konu alan ve İngilizce yazılan polisiye edebiyat ürünleri ile İngilizceye çevrilen İtalyan polisiye edebiyat ürünlerinin topluma özgü sorunsalları da beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.

Carol O'Sullivan, İtalyan polisiye edebiyatında türün döneme ve mekâna ilişkin ayrıntılı bilgi verebilme özelliği nedeniyle gezi yazısı niteliğinin ağır bastığını ifade etmektedir (2004-5, 64). Bu nedenle İtalyan polisiyesine ait kimi eserlerde mekâna ilişkin verilen tasvirlerin gezi yazılarına kıyasla daha bilgilendirici olduğuna dikkat çekmektedir (O'Sullivan, 2004-5, 64). Bu eserleri okumanın turist tecrübesine benzer bir tecrübe kazandırdığı ise tanıtım yazıları aracılığıyla okuyucuya açıkça ifade edildiği görülmektedir. Bu tür bir polisiye okuma deneyimini "gezi olarak okuma" ("reading as tourism") şeklinde isimlendiren O'Sullivan, bu etkinin özellikle kitap kapaklarıyla yaratıldığına dikkat çekmektedir (2004-5, 65). Kapak tasarımlarında

belirgin İtalyan mimarisi, şehir manzarası gibi turistlerin ilgisini çekebilecek İtalya simgelerinin kullanılmasıyla gezi yazısı izleniminin pekiştirildiğini belirtmektedir.

Özellikle İtalyancadan İngilizceye yapılan çevirilerde bu kapakların rolünün daha da arttığını söylen O'Sullivan, çeviri eser kapaklarının üç temel amacına değinmektedir: pazarlama aracı, estetik ürün ve içeriğin sunumu (2004-5, 69). Hem estetik hem de ekonomik kaygılara hizmet edebilecek kapaklarla birlikte İtalya'nın yurtdışındaki turistik ünü polisiye edebiyat satışlarını arttırmak amacıyla yayınevleri tarafından kullanılmaktadır. Kaynak kültürde bu tür bir kaygı ile basılmamış olan telif polisiye eserlerin bile İngilizceye yapılan çevirilerinde yanmetinler aracılığıyla İtalyan polisiyesinin gezin yazılarına dönüştürüldüğüne vurgu yapılmaktadır.

O'Sullivan'ın dikkat çektiği başka bir sorunsal ise turistik ülkeleri konu alan ama İngilizce yazılan telif eserlerdeki yan metin kullanımıdır. İtalya gibi turistik açıdan popüler olan ülkelerde geçen polisiye-gezin yazınına artan ilgi sonucunda ana dili İngilizce olmayan turistik ülkelerde geçen ama İngilizce yazılan telif polisiye eserler üretilmeye başlamıştır (O'Sullivan, 2004-5, 64, 66). O'Sullivan, bu tür eserlerin yayınevi tarafından piyasaya çeviri olarak sunulmamasına rağmen yanmetinler aracılığıyla okuyucuda çeviri bir metin okuyacağı hissinin uyandırıldığını belirtmiştir (2004-5, 67). Bu nedenle telif eser olmasına rağmen yanmetinler aracılığıyla çeviri illüzyonu yaratan ve ana dili İngilizce olmayan yazarlar tarafından İngilizce yazılan polisiye eserleri O'Sullivan, "sözde çeviri" kavramı çerçevesinde çeviribilim bakış açısıyla ele almaktadır.

İtalyan polisiye edebiyatında yanmetinlerin önemine Brigid Maher tarafından da dikkat çekilmiştir. O'Sullivan gibi Maher de İtalya'nın tarihsel ve mimari ününden yararlanıldığını ifade etmekte ve İtalyancadan İngilizceye yapılan polisiye edebiyat çevirilerinde kapak, başlık ve kapak tanıtım yazıları gibi yanmetinler aracılığıyla Anglo-Amerikan okuyucuların aşina oldukları yeni bir İtalyan alegorisi yaratıldığını belirtmektedir (Maher, 2016, 185). Böylece yanmetinlerin gücünden yararlanılarak ekonomik çıkarlar doğrultusunda Anglo-Amerikan okuyucu, kitabı okumaya başlamadan kaynak kültürde sunulan alegoriden farklı, yabancı okurlar için baştan inşa edilmiş bir İtalyan alegorisi ile karşılaşmaktadır.

Tartışmalara bakıldığında polisiye edebiyata ilişkin sorunsalların toplumdan topluma değişiklik gösterdiği ve polisiye edebiyatın türsel özelliklerinden yararlanılarak yan

metinler aracılığıyla erek toplumda özgün ya da çeviri aldatmacası oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

5.8. Polisiye Edebiyata Yönelik Çeviribilim Bakış Açısıyla Yapılan Kavram Tartışmalarına İlişkin Genel Çıkarımlar

Polisiye edebiyat çevirisi alanında yapılan araştırmalarda genellikle alegori kavramı üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir. Polisiye edebiyatın "yeni gerçekçilik" olarak ele alınması gerektiğini ifade eden Jameson, polisiyenin doğası gereği ulusal alegorileri üretmek için uygun bir tür olduğuna dikkat çekmiştir. Jameson'ın polisiye edebiyata ilişkin söylemlerinin polisiye çevirilerine yönelik araştırmaların da kapsamını genişlettiği görülmektedir. Polisiye aracılığıyla ulusların kendi alegorilerini üretebildiklerinin fark edilmesiyle birlikte polisiye çevirilerinin yalnızca kaynak metindeki alegoriyi erek kültüre taşıyan metinler olarak sınırlandırılamayacağı görülmüştür. Bu bağlamda polisiyede alegori çevirisini kaynak metindeki ulusal alegorinin erek kültürün alegorisine dönüştürülmesi olarak ele alan çalışmalar hız kazanmıştır.

Polisiye edebiyatı alegori çevirisi bağlamında inceleyen Rolls'un araştırmalarında çeviriyi özgüne göre ikincil kabul eden kaynak odaklı çeviri yaklaşımlarının aksi bir söylem ürettiği gözlemlenmiştir. Polisiyenin içkin olarak çeviriyi barındıran özel bir tür olduğunu söyleyen Rolls'a göre polisiye edebiyatta kaynak metinler çevrilmeyi beklerken çeviri metinler de erek kültürde özgünlüğünü talep etmektedir. Böylece kaynak metnin çevrilebilirliği sayesinde kaynak metindeki alegori erek kültürün alegorisine dönüştürülmektedir (Rolls, 2016b, 437).

Ortaya çıkan erek metin, erek kültür için üretilen yeni ulusal alegori sayesinde en az varlığını borçlu olduğu kaynak metin kadar özgün niteliklere sahiptir. Kaynak metindeki alegoriyi erek toplumun şartlarına uygun bir ulusal alegoriye dönüştüren çevirmen, kaynak metni kendi toplumunun koşulları çerçevesinde yeniden yazar, bir diğer değişle ulusallaştırır (Krş. West-Sooby, 2009). Bu bağlamda yazar konumundaki çevirmen, kaynak metnin yazarının ait olduğu toplumun alegorisini üretirken gösterdiği metin üretme becerilerini erek kültürde ortaya çıkartmaktadır. Rolls ve Sitbon, bu bakış açısıyla oluşturulan metinleri "katalitik çeviri" ("catalytic translation") kavramıyla açıklamıştır (Rolls, Sitbon, 2013, 43). Rolls ve Sitbon'a göre bu tür çeviri metinler, kaynak metindeki ulusal alegorinin erek toplum için

anlamlı hale getirildiği metinlerdir. Çevirmenin kaynak metindeki alegoriyi erek kültüre aktarırken yeni bir bağlama oturttuğu gözlemlenmiştir. Bu yolla üretilen polisiye edebiyat çevirilerinde yazarın kaynak metni ile çevirmenin erek metni arasındaki sınırı fark etmenin zorlaştığı görülmüştür. Ortaya çıkan metin, varlığını ötekisine borçlu bir çeviri metinken aynı zamanda kendi döneminin de bir kesitini sunabilen bir özgün metin olarak değerlendirilebilir. Rolls ve Sitbon, katalitik çeviri yoluyla oluşturulan metinlerin erek toplumda özgün eser olarak algılanabilmesini "aldatmaca" ("hoax") kavramıyla ele almıştır. Yazar/çevirmenin başvurduğu metin üretme stratejileri sonucunda erek kültür alıcısında özgün bir metin okuduğu algısı yaratılabilmektedir. Bu nedenle erek metin, dönemin toplumsal koşulları çerçevesinde sunulma biçimlerine göre erek kültür alıcısı tarafından özgün ya da çeviri metin olarak kabul görebilmektedir.

Rolls, polisiyedeki alegori çevirisi sürecini düşünümsel bir çevir yolculuğu olarak betimlemiştir. Bu süreçte kaynak metindeki ulusal alegoriyi kendi toplumunun alegorisine dönüştürmeyi hedefleyen çevirmen, kaynak metni çeviri sürecinde yeniden sahiplenir (reappropriate) ve sahiplendiği kaynak metinden erek toplumun koşulları çerçevesinde yeniden bir alegori üretir (reallogorize). Bu noktada Rolls, çevirmenin metni üretirken geçirdiği bu süreci "re-translation" ("düşünümsel yeniden çeviri") kavramıyla açıklamıştır (Rolls, 2016b, 445). Buradaki "-re" ön ekinin "düşünümsellik" ("reflexivity") kavramından türetildiğini söyleyen Rolls, "düşünümsellik" kavramıyla polisiye edebiyat çevirisinin sürecine vurgu yapmaktadır. Çevirmen/yazarların erek toplumun gerçekliğine döndüğü, kendi koşullarını sorguladığı ve bu şekilde "öteki"nin içinde kendini bulup kendi gerçekliğini yeniden üretebildiği bir çeviri süreci yaşandığını öne sürmüştür (Krş. Rolls, 2016b).

Polisiyede alegori üretmeye ilişkin araştırmalara bakıldığında her toplumun gerçekliği ve ulusal alegorisi bir diğer toplumdan farklılık göstereceği için çevirmenin metin üretimi sürecinde başvurduğu yöntemlerin de çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir. Rolls, *Série Noire* ve Boris Vian örneklerinden yola çıkarak yaptığı incelemelerde Fransız polisiye edebiyatında çeviri yoluyla yeni bir ulusal alegori üretmek için başvurulan yöntemleri "kendine-yabancılaşma" ("auto-differentiation") ve "kendi zıttını oluşturma" ("auto-antonym") gibi ifadelerle kavramsallaştırmıştır. Çalışmalarda polisiye çevirisi sürecinde çevirmenin kendi döneminin alegorisini

üretmek için yenilikçi bakış açılarının yanı sıra kendi toplumunun yazın geleneğinde var olan metin üretme yöntemlerine de başvurduğu gözlemlenmektedir. Bu noktada her toplumun polisiye edebiyata ilişkin sorunsalları, kendi döneminin koşulları ve çeviri gelenekleri çerçevesinde irdelenmesi gereken araştırma konuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde tez çalışmasının araştırma nesnesini oluşturan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, yayımlandığı dönem koşulları ve yazım gelenekleri ışığında alegori çevirisi bağlamında incelenecektir.

6. *TÜRKLERİN SHERLOCK HOLMES'Ü AMANVERMEZ AVNİ*'NİN POLİSİYE EDEBİYATA İLİŞKİN KAVRAMSAL TARTIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin kurgu ve karakter yaratımı açısından *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle pek çok benzerlik taşıdığı görülmektedir (Bkz. Bölüm 3.3). Ebussüreyya Sami'nin yarattığı Amanvermez Avni serisi ile Sherlock Holmes serisi arasındaki bağlantıyı "esinlemek" olarak yorumlamanın ya da eseri "taklit" olarak nitelendirmenin serinin edebiyat dizgemizdeki konumunu ve rolünü anlamakta yetersiz kaldığı fark edilmiştir. Polisiye edebiyatta alegori çevirisine ilişkin yeni bakış açıları ve önerilen kavramlar, seriye yönelik özgün-taklit tartışmalarına farklı bir gözle bakma fırsatı sunabilir. Bu bölümde *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* bir önceki bölümde ele alınan polisiye edebiyat çevirisinde kavramsal tartışmalar ışığında incelenecektir.

6.1. Bir Alegori Çevirisi Olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Polisiye edebiyatta alegori çevirisine ilişkin araştırmalar incelendiğinde kaynak metindeki alegorinin erek toplumun alegorisine dönüştürüldüğü örneklere rastlanmıştır. Bu yolla oluşturulan erek metinlerde erek toplumun dönem şartlarını yansıtan yeni bir ulusal alegori yaratıldığı gözlemlenmektedir. Bu bakış açısından hareketle *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni,* edebiyat dizgemizde polisiyede ilk alegori çevirisi örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Üyepazarcı'nın da vurguladığı gibi, *Amanvermez Avni* öyküleri bugün için belgesel nitelikte bilgiler içermektedir (2008, 154). Eser, Osmanlı döneminin kozmopolit yapısı, maddi ve teknolojik imkânları, emniyet teşkilatı, istihbarat ağı, suç kavramı, suçlu figürü ve İstanbul'un detaylı tasviriyle tarihin kısa bir kaydını tutar[7]. Eser boyunca "Türklük" ve "vatanseverlik" kavramlarının sürekli vurgulanması ise eserin yazıldığı dönemin siyasi anlayışının bir yansımasıdır. Bu nedenle erek metinde Türk toplumu için dönemin baskın ideolojisiyle şekillenen yeni bir ulusal alegorinin üretildiği fark

[7] Konuyla ilgili benzer düşünceler için Bkz. Şahin, 2012.

edilmiştir. Heyecanlı serüvenlerin peşine düşen erek metin okuru, II. Abdülhamid döneminin toplumsal ve politik yapısına ilişkin bilgi edinir. Erek metnin yalnızca serüvenlerin geçtiği II. Abdülhamid dönemiyle ilgili bilgi vermediği, aynı zamanda yazıldığı dönemin siyasi konjonktürünü de yansıttığı gözlemlenmektedir. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin *Sherlock Holmes Serüvenler*i'nin Osmanlı Türkçesine yapılmış bir çevirisi olduğundan hareketle, eser bu bölümde "yeni gerçekçilik" ve "ulusal alegori" bağlamında incelenecektir.

6.1.1. Benzerlikten Farklılıklara Doğru: *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki İngiliz Alegorisinin Türk Alegorisine Çevrilmesi

Ana karakter Amanvermez Avni, başlıkta "Türklerin Sherlock Holmes'ü" olarak sunulmaktadır. Öykülerin Sherlock Holmes serüvenleriyle karşılaştırması yapıldığında bu lakabın sadece Avni'nin Sherlock gibi zeki ve başarılı bir dedektif olduğuna dikkat çekmek için kullanılmadığı; aynı zamanda serinin karakter yaratımı ve kurgu açısından Sherlock Holmes serüvenleriyle olan benzerliklerine gönderme yaptığı söylenebilir. Başlığın yanı sıra metin içerisinde de sıklıkla kullanılan "Türklerin Sherlock Holmes'ü" ifadesiyle okuyucuya hem Avni ile Sherlock'u karşılaştırma fırsatı tanındığı hem de okuyucu gözünde iki karakter ve serüvenleri arasındaki benzerliklerin meşrulaştırıldığı söylenebilir.

> **EM:**
>
> "Yıldız Sarayı'ndan Zaptiye Nezaretine gelen şiddetli ve arkası kesilmeyen buyruklar üzerine, Nezaret tarafından bu önemli sorunun araştırılması ve izlenmesi **Türklerin Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni**'ye verilmişti" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 162).[8]

Her ne kadar "Türklerin Sherlock Holmes'ü" olarak sunulsa da Amanvermez Avni'nin Sherlock Holmes'ü geride bırakacak özgün meziyetlere de sahip olduğu dikkat çekmektedir. Holmes'ün yanı sıra diğer ünlü batılı dedektif karakterlerin yeteneklerini de sergileyen Avni'nin tüm zamanların en ünlü batılı dedektiflerinden daha başarılı olduğu izlenimi verilmektedir:

> **EM:**
>
> "Efendim bendeniz -elbette kayboluş şeklinden haberli olduğunuz- sarraf Keseliyan Efendi'nin kardeşinin oğlu Arşen Keseliyan'ım. Başımıza gelen bu felaket hakkında zat-ı alinizden yardım istemeye geldim. **Sizin bir Lecoq, bir Sherlock Holmes olduğunuzu** bana söylediler" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 47).

Polis detektifi Amanvermez Avni, tıpkı Holmes gibi, karizmatik, zeki, dikkatli, gözlem gücü yüksek, hiçbir ayrıntıyı atlamayan ve çıkarım yapabilen bir ana karakter

[8] Aksi belirtilmedikçe vurgular tarafımca yapılmıştır.

olarak sunulur. Avni'nin gözlem gücü Sherlock Holmes'ün yeteneğiyle yarışacak niteliktedir:

> **KM:**
>
> "**That was the idea which occurred to me the instant I saw the drawn muscles of the face**. On getting into the room **I at once looked for the means by which the poison had entered the system.** As you saw, **I discovered a thorn which had been driven or shot with no great force into the scalp.** You observe that the part struck was that which would be turned towards the hole in the ceiling if the man were erect in his chair. Now examine the thorn." (Doyle, 2019, 84).
>
> **EM:**
>
> "İçinde Sabir Bey'in cesedi bulunan locanın kapalı kapısıyla önündeki **yer döşemesi arasında gözüne ilişen** çukurca bir çizikte, büyük bir iğneye benzer bir nesne parlıyordu… '**iğne yere düşürüldüğünde yaş olmalıydı ki üzerine yer yer toz bulaşmıştı**. Bu düşüren kadın herhalde çok terlemiş' dedi. Sonra iğneyi bir elinden ötekine geçirirken önce tuttuğu elinde tozla karışık kan bulaşığı gibi bir leke gördü. **Birden dikkat kesildi**…. **Eğer bu şapka iğnesi ise doğal olarak yalnızca sivri ucunun böyle bir kazaya neden olabileceği ama boydan boya kana bulanamayacağı aklına gelerek yüzünü buruşturdu, kendi kendine dudağını büzerek 'Acaba?' dedi"** (Sami, çeviren Üyepazarcı, 1913, 167).

Amanvermez Avni, kendinden emin olduğu konularda işin uzmanı kişilerle bile inatlaşabilen özgüvenli bir karakterdir. Bu inatçı ve özgüvenli tavrı Sherlcok Holmes'ün davranışlarında da görmek mümkündür. Tıpkı Holmes gibi, Avni'nin en ufak ayrıntılardan yola çıkarak yaptığı tespitlerin doğru çıkması, bilim insanlarını bile hayrete düşürür. Bu nedenle her iki ana karakter de sürekli üst mertebeden insanlar tarafından sıklıkla övülmektedir.

> **KM:**
>
> "'Do not imagine,' said Holmes, "that I depend for my success in this case upon the mere chance of one of these fellows having put his foot in the chemical. I have knowledge now which would enable me to trace them in many different ways [...]
>
> **'There is credit, and to spare,' said I. 'I assure you, Holmes, that I marvel at the means by which you obtain your results in this case, even more than I did in the Jefferson Hope Murder. The thing seems to me to be deeper and more inexplicable'**" (Doyle, 2019, 88).
>
> **EM:**
>
> "'Doktor geri gelerek Avni'ye şunları söyledi: **Artık keramet sahibi olduğunuza inanacağım**. Gerçekten de adamcağız müthiş bir zehirle öldürülmüş' […] **Doktor, Avni'nin buluşlarına, düşüncelerine fevkalade hayret etmekle birlikte itiraz etmeye bir neden görmediğinden**, yakasından çıkardığı bir toplu iğneyi Amanvermez'in bulduğu deliğin ağzına yavaşça sokup çıkardıktan sonra […]" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 169-172).

İyi bir dedektif olarak sunulan Amanvermez Avni'nin Sherlock Holmes'e benzediği bir diğer nokta ise gündemi muhakkak takip ediyor olmasıdır. Dönemin gazeteleri ve arşivler Avni'ye davaları çözmede yardımcı en önemli kaynaklardır. Bu nedenle neler olup bittiğinden haberdar olmak için gazeteleri muhakkak takip eder. Amanvermez Avni'nin bu özelliği onu sadece iyi bir polis hafiyesi yapmaz aynı zamanda ülkesindeki gelişmeleri takip eden örnek bir vatandaş olarak algılanmasını

da sağlar. Avni yaşadığı şehrin kozmopolit yapısına uygun olarak sadece Osmanlıca çıkan gazeteleri değil azınlık dillerinde çıkan ve Fransızca basılan gazeteleri de mutlaka takip eder:

> **KM**
>
> "'I confess,' said he, '**that any theories which I had formed from the newspaper reports were entirely erroneous**. And yet there were indications there, had they not been overlaid by other details which concealed their true import' [...] 'But that was sensible. **I gathered from the newspaper report that the shot was fired from close quarters**.'" (Doyle, 2019, 77).
>
> **EM:**
>
> Mutasarrıflığı terk edip de evine doğru ağır ağır düzüldüğü sırada işe nereden başlayacağını, paşa oğlunun kaybolmasıyla araba kazası arasındaki ilişkinin nasıl saptanabileceğini düşünüyordu. İlk tütüncü dükkanının önüne geldiğinde **o gün çıkan Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice gazeteleri alıp koltuğunun altına sıkıştırdı** (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 121).

Avni'nin yabancı dil biliyor olması farklı kılıklara girerek suçluları takip etmesine fırsat verir. Amanvermez Avni de tıpkı Sherlock Holmes gibi şüphelilerin peşine düştüğünde tanımamak için kılık değiştirir. Öyle ki evinin bir odası her yaştan ve meslek grubundan insanın kılığına bürünmesini sağlayacak kıyafet ve aksesuarlarla donatılmış özel bir giyinme odası olarak düzenlenmiştir:

> **KM:**
>
> "'Holmes!'I exclaimed. 'You here! But where is the old man?'
>
> 'Here is the old man,' said **he, holding out a heap of white hair. 'Here he is,- wig, whiskers, eyebrows, and all. I thought my disguise was pretty good, but I hardly expected that it would stand that test**.'
>
> 'Ah, you rogue!' cried Jones, highly delighted. 'You would have made an actor, and a rare one'" (Doyle, 2019, 98).
>
> **EM:**
>
> "Delikanlı dışarı çıkan merdivenlerden ağır ağır inerken Avni, o kattan sahne arkasına giden gizli merdivenden bir anda kendini aşağı kata attı; **üstündeki loca görevlisi giysisini çıkarıp onun altındaki avcı ceketiyle kaldı**. **Bıyıklarını, alt dudağı ile çenesi arasındaki parçasını söküp çıkardı**. İnanılmaz bir hızla gerçekleştirdiği bu kıyafet değişimini merdivenlerden inerken yapmış ve **bu kez dudağının üzerine beyaz bir bıyık yapıştırmıştı**" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 189-190).

Kılık değiştirmenin Amanvermez Avni için Sherlock Holmes'e kıyasla çok daha önemli bir teknik olduğu söylenebilir. Avni, evinin yakıldığını fark ettiği anda aklına ilk olarak elbise dolabı gelmiş ve kılık değiştirmek için kullandığı eşyaları kurtarmak için son dakikaya kadar uğraşmıştır:

> **EM:**
>
> "'Efendim yangın var yanıyoruz!'
>
> 'Yanmıyoruz, yakılıyoruz!'

> Sonra çırağına soğuk kanlılığını korumasını, **hemen elbise ve gereç dolaplarını pencereden sokağa atıp ufak tefek bazı gerekli malzemeyi de bir çantaya koyarak canlarını kurtarmalarını** söyledi" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 185).

Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni ile Sherlock Holmes öykülerindeki karakterlere bakıldığında karakter oluşumu açısında temel benzerlikler olduğu dikkat çekmektedir. Amanvermez Avni, sayılan bu temel özelliklerle Sherlock Holmes muadili gibi gözükse de Türk toplumuna özgü nitelikleriyle Sherlock Holmes'dan ayrılır. Avni'nin Sherlock Holmes'ün aksine esnafla ve sokaktaki vatandaşla arası iyidir. İnsanlarla kolay iletişim kurar. Bunun dışında Holmes'dan en büyük farkı tevazu sahibi olmasıdır. Öykülerde yaşa hürmet, küçüğü koruma, yardımlaşma gibi kültürel unsurlara yer verilir. Sherlock Holmes serüvenlerindeki alegorinin Türk erek dizgesine yapılan çevirisinin erek toplumun kültürel değerlerine göre şekillendiği dikkat çekmektedir.

Sherlock Holmes ile Amanvermez Avni arasındaki en temel farklardan birinin çalışma şekilleri olduğu görülmektedir. Sherlock Holmes, bireysel çalışan özel bir detektifken, Amanvermez Avni polis teşkilatına bağlı bir hafiye olarak karşımıza çıkar. Ortalama bir aylık maaşla çalışan Amanvermez Avni, devletin polis teşkilatına hizmet eder. Holmes ile Amanvermez arasındaki bu temel farkın nedeni *Amanvermez Avni Serivenleri*'nin yayımlandığı dönemdeki ideolojik konjonktürün erek metne müdehalesi olarak düşünülebilir. Polis teşkilatı II. Meşrutiyet döneminde devletin bir temsili haline gelmiştir. Özel hafiyeler ise II. Abdülhamid dönemindeki hafiyecilik anlayışını hatırlatmaktadır. Bu bağlamda özel dedektif Sherlock Holmes, erek toplumun politik koşulları çerçevesinde polis teşkilatının bir üyesine dönüşmüştür. Varlıklı bir ailenin mensubu olan Sherlock Holmes'un aksine, Avni her memur gibi ortalama bir gelirle geçinir. Avni, üç kuruş maaşa rağmen kendini iyi eğitmiş ve vatanına milletine yararlı olmak için uğraşan bir yurttaş olarak resmedilmektedir. Eserin savaşların kaybedildiği ve ekonomik sıkıntıların çekildiği bir dönem de yayımlandığı düşünüldüğünde, Sherlock Holmes'ün erek kültürün gerçekliğini yansıtmak adına Amanvermez Avni'ye dönüştürüldüğü söylenebilir.

> **KM:**
>
> "'**Who are you, sir**, and by what right do you touch this gentleman's papers?' he asked.
>
> '**I am a private detective**, and I am endeavouring to explain his disappearance'
>
> 'Oh, you are, are you? And **who instructed you**, eh?'
>
> 'This gentleman, Mr. Staunton's friend, was referred to me by Scotland Yard'" (Doyle, 2019, 98).

EM:

"Başkonsolos Avni ile bir arabaya binerek vakit kaybetmeksizin emniyet müdürünün makamına gittiler. Konsolos, Avni'yi üstündeki kıyafetle '**En yetenekli Osmanlı polisi**' şeklinde emniyet müdürüne tanıttı ve dün geceki garip olayı özetleyerek anlatıp ayrıntılardan söz etme işini Avni'ye bıraktı" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 109).

Sherlock Holmes Serüvenleri'ndeki alegori Türk toplumunun alegorisine çevrilirken, karakterler arasındaki ilişkiler de erek kültürün özellikleri ve toplumsal şartlar doğrultusunda değişime uğramıştır. Daha önce vurgulandığı üzere, Holmes'ün Watson isimli bir yardımcısı olduğu gibi Avni'nin de Arif adında güvenilir bir yardımcısı vardır. Fakat Avni'nin Arif ile arasındaki ilişki, Holmes ile Watson'nın arasındaki dostane ilişkinin aksine, kültürel değerlerin bir yansıması olarak öğretmen-öğrenci hiyerarşisinden kaynaklanan saygıya dayanır. Avni'nin yaşça Arif'ten büyük olması ve meslek açısından üst konumda bulunması nedeniyle Arif, bir büyüğü ve amiri olarak Avni'ye saygı gösterir. Bunun yanısıra devletine yararlı olmak için uğraşan komiser Avni, yardımcısı Arif'i de kendisi gibi vatanına ve milletine hayırlı olabilecek bir polis olarak yetiştirmeyi görev edinmiştir. Bu nedenle kullandığı taktikleri Arif'in de öğrenmesi için çabalar ve uygulaması için ona fırsat tanır. Örneğin, suçluların peşine düşerken yalnızca kendisi kılık değiştirmez, aynı zamanda Arif'i de iz peşinde koşarken doğru kılığa bürünmesi için teşvik eder. Avni-Arif arasındaki ilişkinin Holmes-Watson arasındaki ilişkiden farklı olmasının nedeni, erek toplumdaki kültürel kodların ve dönemin ideolojisinin anlatıya yansıması olarak yorumlanabilir:

KM:

"Watson: 'But it was destined that I should after all have a last word of greeting from **my friend and comrade.**'

Holmes: 'I fear that it is at a cost which will give pain to my friends, and especially, **my dear Watson**, to you.'"(Doyle, 2019, 132).

EM:

"Avni, **Arif'ten emrini aynen yerine getireceği yanıtı**nı aldıktan sonra onları cesedi kaldırmak, sedyeye bindirmek gibi işlerle uğraşır halde bırakarak […] oradan ayrıldı" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 168).

"Arif, **hocasının** ebediyen kaybından gelen sonsuz elemini, ona son **öğrencilik görevini** yaparak yerine getiriyordu" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 378).

Avni kendini övmez, insanların kendisini övdüğü durumları da tadında bırakır. Bunu yaparken de tevazu sahibi olmanın önemli bir erdem olduğunu vurgular. Holmes gibi kendini diğer insanlardan daha özel hissetmez. Zekâsına ve gözlem gücüne yapılan göndermelerde bile kendisini ön plana çıkarmaz ve Türk polisinin yeteneğini vurgular. Bu konuda Sherlock Holmes'ün tam tersi bir tavır sergileyen Amanvermez

Avni, hem Türk toplumunda kabul gören mütevazılık özelliğini yansıtır hem de başarıyı bireysel almayıp Türk polisini de başarıya ortak ederek dönemin birlik, beraberlik ve Türkçülük görüşünü desteklemektedir:

> **KM:**
>
> "As you are aware, Watson, **there is no one who knows the higher criminal world of London so well as I do** [...] 'I think that I may go so far as to say, Watson, that I have not lived wholly in vain,' he remarked. 'If my record were closed to-night I could still survey it with equanimity. **The air of London is the sweeter for my presence. In over a thousand cases I am not aware that I have ever used my powers upon the wrong side**.'" (Doyle, 2019, 126-130).
>
> **EM:**
>
> "Anlıyorum…, Siz, İstanbul'da bizim gibi polisler bulunacağından şüphelisiniz… Fakat dostum, emin olunuz ki **bizim gibi, belki bizden daha görevine düşkün birçok polis vardır** [...] **Siz Avrupa'da birkaç polisin ün kazanmasına bakıp da bizde onların aynının bulunmayacağını sanıyorsunuz ama yanılıyorsunuz**. Çünkü ilk önce şunu bilin ki onlar yaşarken şöhret kazanmamışlardır. Hepsinin ünleri ve yetenekleri ölümlerinden sonra duyulmuştur. İkinci olarak, ellerinde var olan çeşitli ve bol araçlara dayanarak başarı kazanmışlardır. **Biz ise taşınma aracı olarak beygirler, dingili kırık arabalar, iletişim aracı olarak yine o arabalarla nakledilen postadan başka hiçbir araca ve özellikle gerektiği zaman harcayarak -üzerinde rakam haznesi açık- hükümet çeklerine de sahip olmadığımız halde, diyebilirim ki onlar kadar çalışıyoruz. Çoğu zaman da başarılı oluyoruz**" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 40).

Kaynak metinde ana karakterin başarısı bireysel algılanırken, erek metnin ön sözünde en az batılılar kadar başarılı ve hatta daha yetenekli bir Türk karakteri olan Amanvermez Avni'nin zekâsı "doğu zekâsı" olarak övülmektedir. En dikkat çekici noktalardan biri de yazar/çevirmen Ebussüreyya Sami'nin doğu zekâsına sahip Türk bir polis memuru yaratma işini milli bir görev olarak görmesidir. Metin içerisinde de yaşadığı tüm zorluklara ve imkânsızlıklara rağmen Türk polis memurlarının daha becerikli olduğuna ilişkin yorumlar yapılmakta ve dönemin Türkçülük anlayışı polisiye edebiyatta ulusal alegori çevirisi yoluyla erek metinde kendini göstermektedir. Dönemin toplumsal gelişmeleri ve baskın ideolojisi göz önüne alındığında okura, zorlu ekonomik koşullara rağmen yokluktan var edip gene de başarılar kazanma umudu aşılanmakta ve devletin bir temsili olan Türk polis memurlarına güvenilmesi gerektiği düşüncesi empoze edilmektedir. Bu doğrultuda, kaynak kültürde bireyselciliğin bir temsili olan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin erek kültüre yapılan çevirisinde erek toplumun kültürel ve ideolojik yapısını temsil eden yeni bir ulusal alegori yaratılmıştır.

Amanvermez Avni'yi Holmes'den ayıran özellikler, kaynak metindeki ulusal alegori ile erek metindeki ulusal alegori arasındaki farklılıklardır. Örneğin, Avni'yi batılı muadillerinin bir adım önüne taşıyan özelliği sezgilerine önem vermesidir. Bu

nedenle Şahin'in de belirttiği gibi, Avni, Holmes'ün aksine sadece gözlem gücü ve keskin zekâsıyla davaların üstesinden gelmez. Sezgileri sayesinde de pek çok zorluğu alt etmeyi başarır ve şans faktörünü asla küçümsemez:

> **KM:**
>
> "'**It can't be a coincidence**,' he cried, at last springing from his chair and pacing wildly up and down the room; 'it is impossible **that it should be a mere coincidence**. The very pills which I suspected in the case of Drebber are actually found after the death of Stangerson. And yet they are inert. What can it mean? **Surely my whole chain of reasoning cannot have been false**. It is impossible!'" (Doyle, 2019, 130).
>
> **EM:**
>
> "Bence katilden başka birisi olmayan bu herif, eğer bu saflığı yaparsa yeni yollar, yeni izler üzerinde yürüyebiliriz. Bu konuda talihinin yardımına ihtiyacımız olduğunu unutmayalım (183-4). … Arif sen bugün biraz huzursuz görünüyorsun ve **unutuyorsun ki polisin başarısı çoğu zaman talihin yardımıyla gerçekleşir**" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 184).

Türk dedektiflerin işlerine sezgiyi ve şans faktörünü dâhil etmesi, ulusal refleksin anlatıya yansımasıdır (Şahin, 2017a, 175). Diğer bir bakış açısıyla Holmes'ün Avni'ye çevirisi sırasında Avni'ye eklenen bu özellik erek kültürün ulusal alegorisinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Kaynak metin, yayımladığı dönemde rasyonalizmi yüceltmek ve halka İngiliz milliyetçiliğini empoze etmek için üretilmiş bir metinken; erek metnin II. Meşrutiyet dönemindeki işlevi erek okuru bilime yöneltmenin yanı sıra erek okura kültürel değerleri de hatırlatmaktır. Bu nedenle erek metinde Batı'daki gelişmeleri örnek alan modern bireyle Türk kültürüne ve milli değerlere sahip çıkan geleneksel birey arasında bir denge yaratıldığı görülmektedir. Bu nedenle, Sherlock Holmes'ün Türk toplumuna akılcı ama kültürel değerlere önem veren vatanperver Amanvermez'e çevrildiği gözlemlenmektedir.

Amanvermez Avni'nin yalnızca dedektif özellikleri değil kişisel zevkleri de Sherlock Holmes ile benzerlik göstermektedir. Tıpkı İngiliz dedektif gibi sütlü çay içmekten hoşlanır. Fakat Sherlock Holmes'ün düşünürken konsantre olmak için kokain ve morfin kullanma gibi alışkanlıkları varken, Amanvermez Avni tütün tüketir. Bunun sebebi de Türk toplumuna örnek oluşturması beklenen Amanvermez Avni'nin kokain ya da eroin gibi yasaklı bir madde kullanmasının uygun görülmemesi olarak yorumlanabilir:

> **KM:**
>
> "'Which is it to-day?' I asked, '**morphine** or **cocaine**?'
>
> He raised his eyes languidly from the old blackletter volume which he had opened. '**It is cocaine**,' he said, '**a seven-per-cent solution**. Would you care to try it?'
>
> 'No, indeed,' I answered, brusquely" (Doyle, 2019, 67).

EM:

"[…] Bu düşüncelere o kadar dalmıştı ki garsonun getirdiği **sütlü çayı** birdenbire ağzına götürdü, dili ve dudakları yanınca bir silkindi […] Sonra yine daldı gitti, **içtiği sigaranın dumanı** havada halkalar oluştururken o hizmetkarın kesinlikle göz altına alınması gerektiğini düşündü" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 176).

Amanvermez Avni, iyi bir polisiye edebiyat örneğinden beklenildiği üzere yer/mekân tasviri konusunda okuyucuyu şehirde bir gezintiye çıkarır. Öykülerin İstanbul'da geçmesi nedeniyle Ebussüreyya Sami, dönemin İstanbul'u ile ilgili okurlarına belgesel nitelikte bilgiler sunar. Tıpkı İtalyan polisiye edebiyatı ve çevirilerine ilişkin çalışmalarda değinildiği gibi (Bkz. O'Sullivan, 2004-5) okur, Amanvermez serüvenlerini takip ederken dönemin İstanbul sokaklarında bir turist gibi dolaşmaya başlar ve şehri adım adım kafasında yeniden kurgular. Bu açıdan Holmes öykülerinin yer, zaman ve olay örgüsü açısından yeniden bağlamsallaştırıldığı Amanvermez Avni serüvenleri, Londra sokaklarının aksine erek toplumunun nabzının attığı İstanbul sokaklarını resmetmektedir:

KM:

"'**Rochester Row**,' said he. 'Now Vincent Square. Now we come out on the **Vauxhall Bridge Road.** We are making for the Surrey side, apparently. Yes, I thought so. **Now we are on the bridge. You can catch glimpses of the river**.'

We did indeed bet a **fleeting view of a stretch of the Thames with the lamps shining upon the broad, silent water**; but our cab dashed on, and was soon involved in **a labyrinth of streets upon the other side**.

'**Wordsworth Road**,' said my companion. '**Priory Road. Lark Hall Lane. Stockwell Place. Robert Street. Cold Harbor Lane**. Our quest does not appear to take us to very fashionable regions.'" (Doyle, 2019, 130).

EM:

"Dün gece alaturka saatle üç buçuk dört sıralarında **Arnavutköy yönünden Rulmelihisarı'na doğru** giden çifte beygirli bir kupa arabasının hayvanları, **Bebek rıhtımında** gemlerini azıya alarak arabacısının aldığı önlemlere rağmen arabayı sürükleye sürükleye **Hisar Mezarlığı burnuna kadar** götürdükten sonra dönülmesi gereken noktada kendilerini tutamayarak araba ile birlikte denize atılmışlar ve bir anda batıp kaybolmuşlardır. Ertesi gün arabacının şişmiş, davula dönmüş cesedi **Kuruçeşme koyundaki adacığın sahiline** vurmuş olarak bulunmuş ve teşhis edilebilmesi için **Beyoğlu Mutasarraflığı Morgu**'na gönderilmişti" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 119).

Alegori çevirisi örneği olarak Amanvermez Avni kendi döneminin İstanbul'una ilişkin okurlarına yalnızca coğrafik açıdan bir kesit sunmaz, şehrin etnik yapısı hakkında da bilgi verir. Kaynak metinde Victoria döneminin özelliklerini taşıyan Londra şehri ve sömürgeci düzeni temsil eden farklı etnik gruplar tasvir edilirken; erek metinde II. Abdülhamid döneminin İstanbul'u anlatılmakta ve şehrin kozmopolit yapısı resmedilmektedir. Özellikle Avni'nin yaşadığı Beyoğlu, farklı din, dil ve ırka mensup insanların yaşadığı bir bölge olmasıyla bilinir. Metin içerisinde Türk kökenli vatandaşlar kadar yabancı uyruklu Osmanlılara da rastlamak

mümkündür. Okur, aynı zamanda cümle aralarındaki küçük ayrıntılar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan gayrimüslimlerin yaptıkları işler hakkında bilgi sahibi olur. Altıncı öykü dışında tüm Amanvermez Avni serüvenlerinin İstanbul'da geçiyor olması nedeniyle, erek metin Osmanlı Devleti'nin kozmopolit yapısını İstanbul ölçeğinde anlatan bir eser olarak değerlendirilebilir:

Örnek 1:

EM:

"Arif on beş-yirmi dakika içinde **seyyar satıcı bir Arnavut**'a kendini benzetti ve muhallebiyle gerekli diğer malzemesini İstanbul tarafından sağlanmak üzere tabla ve sehpasını omuzlayıp evden çıktı" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 215).

Örnek 2:

EM:

"'Amcanız kimdi?'

'Meşhur **Ermeni sarraf Keseliyan Efendi**'

'Garip hiç işitmedik [...]'

'Amcanız elbiselerini hangi terziye diktirirdi?

'Galata'da bir **Rum terziye**.'" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 48).

Örnek 3:

EM:

"**Küfeci ihtiyar Kürt** de meraklı bir adam olmalı ki konunun ne olduğunu anlamak üzere biraz daha bu adamlara sokularak dinledi." (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 424).

Amanvermez Avni'nin bildiği yabancı diller de şehrin kozmopolit yapısına göre çeşitlenmektedir. Avni tıpkı Sherlock Holmes gibi birden fazla yabancı dil bilir. Fakat, Avni'nin bildiği yabancı diller Sherlock Holmes'ün bildiği dillerden farklıdır. Holmes, Almanca, İspanyolca, Portekizce, Latince gibi batı kökenli dilleri iyi derecede bilirken, Avni'nin bildiği diller dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısının bir yansıması niteliğindedir. Rusça, Ermenice, Farsça, Arnavutça ve Lazcayı iyi konuşan Avni, bunun yanı sıra erek toplumda Jön Türklerin etkisiyle popüler olan Fransızcaya da en az Sherlock Holmes kadar hâkimdir. Bu açıdan Avni'nin bildiği yabancı diller, erek toplumun serüvenlerin geçtiği dönemdeki kozmopolit yapısıyla paralellik göstermektedir:

KM:

"'He can find something,' remarked Holmes, shrugging his shoulders. 'He has occasional glimmerings of reason. **Il n'y a pas des sots si incommodes que ceux qui ont de l'esprit**!'"(Doyle, 2019, 83).

> "Then I shall study the great Jones's methods and listen to his not too delicate sarcasms. '**Wir sind gewohnt, daß die Menschen verhohnen was sie nicht verstehen**.' Goethe is always pithy" (Doyle, 2019, 85).

EM:

> "Avni, genç adama yaklaşarak hafifçe elini şapkasına götürüp bozuk bir **Fransız şivesiyle Rumca**, 'Pardon! Var ise bir kibrit lütfeder misiniz? Bilseniz bir alışkanlık ne fena şeydir… İnsan bazen böyle rica etmek zorunda kalıyor! dedi. Arşen, Rumca bilmediğinden söz ederek ne demek istediğini anlamadığını Fransızca söyledi. Frenk bu kez, arzusunu başını gözünü yararak **Fransızca** yineledi. Arşen, ilkin cebinden küçük bir gümüş tabaka çıkararak bu adama uzattı. Frenk, pek büyük bir itinayla purosunu yakıp bir-iki duman kitlesi savurduktan sonra kibritliği sahibine iade etti […] Buna ilaveten de onunla bir konuşma zemini hazırlamak istiyormuş gibi bir durum alarak sordu: 'Sanırım zatı-ı aliniz **İstanbullu** ve **Türk**'sünüz?' Arşen cevap verdi: 'Evet, İstanbul'da doğmuşum, **Osmanlı** ve **Ermeniyim**'" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 61).

Eser, İstanbul'un kozmopolit yapısının yanı sıra suç kavramı ve suçlu figürü gibi unsurlar sayesinde dönemin ideolojik ve toplumsal yapısını da anlatır. Ahmet Ümit, polisiyede "suç[un] hangi politik sistemde olursa olsun, egemen güçlerin, toplumsal istikrarı sağlamak gerekçesiyle kendi sosyoekonomik sistemlerini korumak için icat ettikleri, asıl işlevi[nin] bireyin haklı ya da haksız isteklerine gem vurmak olan bir kavram" olduğunu ifade etmektedir (2006, 17). Şematik yapısı sayesinde alegori çevirilerine müsait olan polisiyede suç unsurunun ve suçlu figürünün çeviri yoluyla erek toplumdaki baskın ideolojiye göre şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki dönem ideolojisine göre seçilen suç unsurunun ve suçluların *Amanvermez Avni Serüvenleri*'nde II. Meşrutiyet döneminin siyasi yapısına uygun olarak dönüştürüldüğü dikkat çekmektedir. Kraliyet yanlısı tutumuyla İngiliz milliyetçiliğini destekleyen, Victoria dönemindeki sömürgeci ve emperyalist düzeni meşrulaştıran ve baskın konumdaki burjuvanın değerlerini yansıtan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nde suçlu karakterler, genellikle sömürge ülkelerden göç eden yabancılardan, eğitimsiz alt sınıf mensuplarından ya da orta sınıf olmasına rağmen burjuvanın ve kraliyetin çıkarlarına ters düşen davranışlar sergileyen kişilerden oluşmaktadır. Amanvermez Avni'de ise Türkçülük ideolojisi ve ulus devlet anlayışıyla paralel olarak suçlu karakterlerin çoğu Türklerin aksine İstanbul'da yaşayan yabancı kökenli kişilerden seçilmiştir:

KM:

> "Then I tried to get at him in many ways; but he was pretty sly, and had always two prize-fighters, besides his sons and his **khitmutgar**, on guard over him" (Doyle, 2019, 112).

> "The next I heard of Frank was that he was in Montana, and then he went prospecting in Arizona, and then I heard of him from New Mexico. After that came a long newspaper story about how **a miners' camp had been attacked by Apache Indians**, and **there was my Frank's name among the killed** (Doyle, 2019, 246)

> "'I am at a loss to know, sir,' said **[African] explorer [Leon Sterndale]** said, 'what you can have to speak about which affects me personally in a very intimate fashion.'"

"'**The killing of Mortimer Tregennis**,' said Holmes". (Doyle, 2019, 831).

EM:

"**Marko isimli herif** bu sözleri söyleyip cebinden hızla bir tabanca çıkardı. **Arkadaşı Arşen** ise ondan daha önce davranmış olduğundan **Marko'nun tabanca tutan elini** kapınca bir hamlede bükerek tabancayı yere düşürdü" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 68).

"Köstence'deki ismi **Apostol Mavridi**. Gerçek ismi ise **Beşiktaşlı berber Yanko**! [...] İşte bu adam, yani berber Yanko, Kamelya ile annesinin, aşçısının ve köpeğinin **katil**idir" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 99-100).

"Amanvermez ile arkadaşını hem şaşırtmak hem de rastlantılar yardım ederse yakmak ve onlardan yakalarını kurtarmak için serseri güruhundan **iki kundakçı Rum**'u bildiğimiz yangını çıkarmaya parayla sevk ettikleri anlaşıldı" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 196).

Örneklerden anlaşıldığı üzere genellikle suçu işleyen ya da suç işlemesi için tutulan kişiler, Türk yerine Rum ya da Ermeni olarak karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra, erek metinde siyahi bir uşak olması nedeniyle potansiyel suçlu olarak görülen bir zenci benzetmesine, Hırvat olduğu için cimri olduğuna gönderme yapıldığı bir Hırvat tasvirine, genç varlıklı Ermenilerin dönemin Osmanlı'sında züppe olarak nitelendirildiğini ve randevu evlerinde Türk kadınların aksine yabancı uyruklu kadınların çalıştığını anlatan paragraflara da rastlamak mümkündür:

Örnek 1:

EM:

"Hırvat bu cevabı verdi ve tezgâhın üzerine bir çeyrek fırlatıp paranın üstünü almayı beklemeden çıktı, gitti. O, kapının eşiğinden kaybolurken, meyhaneci arkasından bakıp kendi kendine şöyle söyleniyordu: **Hırvatlardan böyle bahşiş bırakan mirasyedi çıkmaz ama**?" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 222).

Örnek 2:

EM:

"Ne olursa olsun ortada bir ölü ve **zanlı bir zenci** bulunuyor, karşımda da zanlıya benzer birisi şüpheli bir durumda oturuyor, kesinlikle tutuklamalıyım" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 176).

Örnek 3:

EM:

"Kadın önde, **Acem** arkada olduğu halde kapının yanındaki oldukça kirli bir odaya girdiler.

-Ka! **Oranya**! **Eftelya**! **Surpik**! **Bebe**! Aşağıya geliniz! **Tefeci** gelmiştir, sizi bekliyor!"

"'Oo! Bak! O verir. Mutlak sana bugün bir şeyler uçlanır! Çünkü bugünlerde elinde yağlı kuyruk var.' Bu deyim Acem'in merakına neden olmuştu. 'Nasıl yağlı kuyruk bu?' '**Bir Ermeni züppesi**! Toy şey, Roza'ya o kadar kapılmış ki […]'" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 54-55).

Suçlu figürünün çoğunlukla Türklerin aksine gayrimüslümler arasından seçiliyor olması, dönemin ideolojik yapısının bir göstergesi olarak ele alınabilir. Yine de Anderyan gibi yabancı uyruklu olmasına rağmen Avni'nin sağ kolu olarak seçilen yardımcı karakterlerle dönemin İstanbul'unda yaşayan yabancıların kurallara uyduğu

takdirde toplumdan ayrıştırılmadığı gösterilmektedir. Bunun yanı sıra, genelevlerde çalışan kadınların Türk olmaması, erek toplumun ahlak kurallarını yansıtmaktadır. Şahin, II. Meşrutiyet döneminde basılan polisiye eserlerde seçilen suçlu figürlerini dönemin ideolojisinin bir yansıması olarak yorumlamaktadır:

> "Osmanlı-Türk polisiyesinde öne çıkan unsurlardan biri çete lideri hırsızlarının memleketi soyduklarını düşündükleri Arapları, Birinci Dünya Savaşı'nın savaş zenginlerini, vatan haini olarak nitelendirdikleri Rumları ve Ermenileri temizlemek için canla başla çalışmalarıdır. Suçlular genellikle bu gruplar arasında çıkar. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yerli bir burjuva yaratmak peşinde olan İttihat ve Terakki bunu hayata geçirmek için çabalamasına paralel olarak polisiyelerde soygunlar, ticareti elinde bulunduran kesim olan Rum ve Ermenilere yönlendirir" (Şahin, 2017a, 168).

Şahin'in tespitinden yola çıkarak, kaynak metinde alt sınıfa mensup eğitimsiz kişilerden, kraliyetin ve burjuvanın çıkarına ters düşen bireylerden ve sömürge ülkelerden göç eden yabancılardan seçilen suçluların, erek metinde baskın ideolojinin bir yansıması olarak gayrimüslimlere ve ahlak değerlerinden yoksun Osmanlı vatandaşlarına çevrildiği söylenebilir. Erek metinde dikkat çeken bir diğer nokta, suçluların er geç yakalanması ve cezalandırılmasıdır. Erek metinde suçlular serüvenin sonunda devletin temsilci polis memuru Avni tarafından muhakkak yakalanır ve yine devlettin temsilcisi mahkemeler tarafından cezaya çarptırılır. Bu nedenle erek metnin II. Meşrutiyet döneminde devletin topluma aşılamaya çalıştığı "adalet" ve "güven" duygularını pekiştirmeyi amaçladığı iddia edilebilir.

Şimdiye kadar değinilen örneklere bakıldığında yazar/çevirmen Ebusüreyya Sami'nin Sherlock Holmes serüvenlerindeki kurguyu ve karakterleri erek metinde erek toplumun özellikleriyle harmanladığı gözlemlenmektedir. Shelock Holmes serüvenlerinin erek toplumda yeniden yazımı olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Sherlock Holmes serüvenlerinin basit bir kopyası olarak sınıflandırılamaması, bu benzerlik alanları içerisindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Ebussüreyya Sami'nin yaşadığı dönemde erek toplumun koşulları çerçevesinde kaynak kültürdeki alegoriyi alıp erek kültürün alegorisine ustaca dönüştürdüğü söylenebilir. Daha önce tartışılan örnekler ışığında aşağıdaki alıntı, Sami'nin Doyle'ın metinlerindeki anlamı ve alegoriyi erek kültürün alegorisine nasıl çevirdiğinin bir özeti olarak değerlendirilebilir:

> **EM:**
>
> **Şimdi yerinde Tokatlıyan Oteli bulunan eski Fransız Tiyatrosu'na birkaç oyun oynamak üzere İtalya'dan gelen mükemmel bir opera kumpanyası**, İstanbul'un pek çok müziksever ve meraklısını kendine çekiyor, her oyunda tiyatroda oturacak hatta ayakta duracak yer kalmıyordu. Bu arada söz konusu **İtalyan kumpanyası oyuncularının arasında bir iki anarşistin bulunduğu yolunda Yıldız Sarayı'na bir jurnal verildiğinden tiyatro ekibi sıkı**

> **bir şekilde gözaltında tutuluyordu**. **Yıldız Sarayı'ndan Zaptiye Nezaretine gelen şiddetli ve arkası kesilmeyen buyruklar üzerine Nezaret tarafından bu önemli sorunun araştırılması ve izlenmesi Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'ye verilmişti**. Avni her gün **başka bir kıyafetle** tiyatroda bulunarak oyuncuların davranışlarını gözlemlediği gibi, **öğrencisi Arif**'i de aktör ve aktrislerin toplandığı lokanta ve birahanelere göndererek onların tiyatro dışındaki yaşamlarını araştırıyordu. **Bu tekdüze görev aslında Avni'nin pek hoşuna gitmiyor olsa da olayların kontrol altında tutulması her gün Yıldız Sarayı'ndan gelen ve arkası kesilmeyen padişahın özel buyrukları ile yeniden istendiğinden bir türlü bu görevine son verilmiyordu**. **Müslüman, Hıristiyan, Musevi bütün yerli tiyatro severleri tanıyordu. Bazı yabancılar ile tanıyamadığı birkaç Osmanlı uyruğu olan seyirci varsa da** bunların içinde dikkat çekecek kimseye rastlamadı (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 163-164).

Alıntıya bakıldığında, tek bir paragrafta bile Ebusüreyyya Sami'nin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki alegoriyi kendi toplumunun gerçekliğine nasıl dönüştürüldüğü görülmektedir. İlk olarak erek metinde Holmes serüvenlerinin Londra'sının aksine Osmanlı döneminin İstanbul'unun betimlendiği fark edilir. Daha önce örneklendirildiği üzere Holmes'ün bir yardımcısı olduğu gibi Avni'nin de güvenilir bir yardımcısının olduğu, dikkat çeken bir diğer unsurdur. Ama Avni'nin Arif ile arasındaki ilişki, Holmes ile Watson'nın arasındaki dostane ilişkinin aksine kültürel değerlerin bir yansıması olarak öğretmen-öğrenci hiyerarşisine ve saygıya dayanır. Avni, Holmes'un aksine Arif'i hem eğitir hem de ona yol gösterir. Bunun yanı sıra II. Abdülhamid döneminde geçen öykü, Yıldız Saray'ına gönderme yapmaktadır. Öyküde sert bir üslupla olmasa da II. Abdülhamid döneminin jurnalcilik anlayışı ve padişahın kontrolcü yönetimi yansıtılmakta ve Avni'nin söylemleriyle dönemin üstü kapalı bir eleştirisi yapılmaktadır. Bu durum ise dönemin ve çevirmenin ideolojisinin erek metne yansımasıdır. Bunun yanı sıra "Müslüman, Hıristiyan, Musevi bütün yerli tiyatro severler" ifadesiyle paragrafta erek toplumun kozmopolit yapısı da gözler önüne serilmektedir. Bu bağlamda, Doyle'ın Holmes öykülerinde kaynak kültür için oluşturduğu alegoriyi Ebüssüreyya Sami'nin *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avi*'de kendi döneminin ulusal alegorisine çevirdiği, bu nedenle erek kültürün beklentisi doğrultusunda batılı Sherlock Holmes'ü Türklerin Sherlock Holmes'üne dönüştürdüğü gözlemlenmektedir.

6.2. "Katalitik Çeviri" Yoluyla Oluşan Bir Özgün Aldatmacası: *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi Rolls, yeni gerçekçiliğin bir temsili olarak ele aldığı polisiye edebiyat çevirilerini özellikle Fransa örneği çerçevesinde incelemiş ve Charles Baudelaire'in Edgar Allan Poe çevirilerine ve *Série Noire* adlı ünlü çeviri polisiye serisine odaklanarak polisiye çevirilerinde ortaya çıkan özgün-çeviri

sorunsalını tartışmıştır. Rolls, Sitbon ile birlikte yaptığı çalışmalarda Fransız polisiye edebiyat çevirilerinde ortaya çıkan özgün-çeviri sorunsalını "aldatmaca" ("hoax") kavramıyla açıklamıştır (Rolls, Sitbon, 2013) (Bkz. 5.2). Poe/Baudelaire çeviri sorunsalına yeni bir bakış açısı getiren "aldatmaca" ("hoax") kavramı, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermz Avni* adlı polisiye serisini farklı bakış açılarıyla değerlendirmemize olanak sağlamaktadır.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin özgünlüğü kaynak metne yeni bir bağlam kazandırıp, Osmanlı'nın II. Meşrutiyet dönemindeki ulusal alegorisini sunabilmesinden ileri gelir. Esere ilişkin yapılan özgün/taklit tartışmalarının nedeni, erek metnin kaynak metinden tamamen kopmadan erek toplumun gerçekliğini sunabilmesidir. Doyle'ın *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin bir çevirisi olan Amanvermez Avni, II. Meşrutiyet döneminin baskın ideolojinin ve poetikasının bir ürünüdür. Bu dönemde Türkçülük düşüncesini halkın her kesimine yaymak için polisiyenin uygun bir tür olduğu fark edilmiş, fakat Türk edebiyat dizgesinde henüz yerleşmiş bir polisiye edebiyat geleneğinin olmaması nedeniyle dönem yazarları çeviri yoluyla yerel polisiye edebiyat eserleri üretmeye başlamıştır (Bkz. 4.1.1). Polisiye edebiyatın alegori çevirisine müsait bir tür olması ise Ebussüreyya Sami'nin erek metinde erek toplumun gerçekliğini yansıtarak bir özgün aldatmacası sunmasına imkân vermiştir. Rolls ve Sitbon, Fransız polisiye çevirisi bağlamında yürüttükleri tartışmalarda "aldatmaca" ("hoax") kavramının toplumsal bağlamdan ayrı düşünülemeyeceğinin altını çizmişler ve edebiyat tarihinde meydana gelen tüm hatırı sayılır aldatmacaların büyük toplumsal değişiklikler ve kırılma anlarında meydana geldiğini belirtmişlerdir (2013, 39). *Türklerin Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni*'nin bir "özgün aldatmacası" olarak ortaya çıkması da bu tür bir kırılma anına denk gelmektedir.

Türklerin Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni hakkında araştırmalar yapan Zafer Toprak, seri içerisinde sık sık geçen "Türk" vurgusunun doğru bir tercih olduğunu belirterek bu vurgunun arkasında Milli Edebiyat kavramı olduğunu ifade etmiştir (Toprak, 1986, 1274). Ebussüreyya Sami'nin bir alegori çevirisi olarak ürettiği erek metni yan metinler ve metin içi müdahaleler yoluyla dönemin poetikası olan Milli Edebiyat Akımının bir parçası haline getirdiği dikkat çekmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte uluslaşma sürecine girilmiş ve Balkan Savaşı yenilgisinin ardından ortaya çıkan Türklük vurgusu ve milliyetçilik algısı milli edebiyat anlayışının

doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada "Türklerin Sherlock Holmes'ü" olarak Sherlock kadar başarılı ama aynı zamanda bizden biri yani bir Türk olan *Amanvermez Avni*, dönemin siyasi yapısı ve politikasına uygun bir ana karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebussüreyya Sami'nin eserin başına eklediği ön söz niyetindeki kısa yazısı da dönemin baskın ideolojisinin izlerini taşımaktadır:

> "Sherlock Holmes gibi Batı'nın zabıta yaşamında harikalar yarattıkları söylenen fevkalade zeki kişilere ait öykülerin ne kadar merakla okunduğunu gördükçe Doğu ülkelerinin de bu gibi zekâlardan yoksun olmadığını kanıtlayacak, saklanmış ve doğru belgelerin yayınlanmasını ulusal ve vatani görevlerden saydım. Amerikalı bir Nat Pinkerton'un Parisli bir Lecoq'un ellerinde var olan çok sayıdaki maddi araçlara dayanan başarılarını ısrarla alkışlayan okuyucular, hiç şüphe etmem ki bütün süre giden mahrumiyetleri içinde yalnız sahip olduğu Doğu zekâsını kullanarak başarılar kazanan bir Türk polisini daha çok beğenecekler" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 21).

Ön sözün sonunda Amanvermez Avni'nin çok çalışmaktan erken yaşta ölmüş bir Türk dedektifi olduğunun vurgulanması, okuyucuların Sherlock Holmes öyküleriyle benzerlikleri fark etmelerine rağmen özgün bir eser okudukları yanılsamasına düşmelerini sağlamaktadır. Sami'nin ön sözündeki Avni'nin yaşamış bir Türk dedektif olduğu ve olayların belgelere dayandığı iddiaları metin içi yapılan "Avni çok çalıştı, o kadar çok çalıştı ki sonunda vücudu, dayanılmaz iş yükünü kaldıramayarak kırk iki yaşında yıprandı. Saçında sakalında bir tane siyah tel kalmayarak yaşamı sona erdi" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 22) gibi göndermelerle güçlendirilmiştir.

Ebussüreyya Sami, Amanvermez Avni'nin gerçek bir Türk dedektifi olduğunu ifade etse de Üyepazarcı tarafından yapılan ayrıntılı araştırmada Amanvermez Avni'nin gerçekten yaşamış bir polis hafiyesi olduğuna ilişkin varsayımlar dışında bir bilgiye erişilememiştir (Üyepazarcı, 2008, 157). Bu noktada Ebussüreyya Sami'nin Türkçülük düşüncesini yayma ve milli edebiyat akımına hizmet etme amacıyla özgün bir eser aldatmacasına başvurduğu iddia edilebilir. Özgün aldatmacası yaratılırken, Amanvermez Avni'nin yaşamış bir Türk polis olduğu izleniminin uyandırıldığı ön sözün yanı sıra dipnotlara da başvurulduğu saptanmıştır. Metin içerisinde serüvenlerin gerçekten II. Meşrutiyet döneminde yaşanan olaylar olduğu vurgulanmış ve bu iddiayı güçlendirmek amacıyla sık sık dipnotlarla olaylara ilişkin göndermelerde bulunulmuştur. Dipnotlar aracılığıyla, vakanın gerçek bir olay olması nedeniyle üst mevkideki kişilerin kimliğinin ya da adreslerinin gizli tutulacağı ifade edilmiş, böylece kişilerin ve mekanların gerçek olduğu yanılsaması yaratılmıştır. Metin içerisinde yapılan bu göndermeler, Sami'nin ön sözündeki Avni'nin yaşamış

bir Türk dedektif olduğu ve öykülerinin belgelere dayandığı iddiasını da güçlendirmektedir:

Örnek 1:

> **EM:**
>
> "Köprüden adalara hareket eden son vapurda Amanvermez de bulunuyordu. Fakat hangi kıyafetle? **Onu vapurda tanımaya gerek olmadığı için kıyafetini de tetkik edip belirtmeyeceğiz**" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 67).

Örnek 2:

> **EM:**
>
> "**II. Abdülhamid dönemini yaşayıp da Beyoğlu'na sık gidenler arasında bulunanların içinde** o meşhur Kamelya'yı bilmeyen, hele kendisini tanımayan hiç kimse yok gibidir" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 75).

Örnek 3:

> **EM:**
>
> "**Beyazıt civarında bir sokak***, gecenin karanlığı içinde uykuya dalmış, sanki ölmüş gibi sessiz ve sakin uyuyordu."
>
> ("**Sayın okuyucularımız, konağın bulunduğu mahalle ve sokağı yazamamaktaki mazeretimizi kabul buyursunlar**") (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 226).

On kitaptan oluşan seride Ebussüreyya Sami, okuyucuya özgün bir Türk polisiyesi okuduğu izlenimini yaratmak amacıyla Amanvermez Avni'yi batılı polisiye karakterler kadar zeki ama halktan biri olarak tanıtmaktadır. Metin içi eklediği ifadelerle erek metin okuyucusunu kendi toplumunda da böylesine yetenekli dedektiflerin olabileceğine ikna etmektedir:

> **EM:**
>
> "Bunlar gözden Kaybolurken kapıyı kapamakla meşgul olan fırın müdürü hayretle karışık bir beğeni ile '**Suphanallah! Bizde de böyle polisler varmış**' diyordu […] 'Siz... Polis ha!.. **Bizim memleketimizin polisi**!' diyerek Avni'yi baştan aşağıya süzmeye başladı." (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 43).

Ebussüreyya Sami, yaptığı alegori çevirisinde çoğu kez olayların gerçekleşme zamanına ilişkin tam tarih bilgisi vermiştir. Bahsi geçen tarihler serüvenlerin geçtiği dönemin takvimine göre verilmiştir. Tarih bilgisinin verilmesi okuyucunun olayın hangi dönemde geçtiğini tahmin etmesine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, ay ve gün gibi kesin tarih bilgilerinin verilmesi ve gerçek mekân adlarının ve adreslerinin kullanılması okuyucuya yaşanmış bir olayı okudukları izlenimi yaratmaktadır:

EM:

"**13** yılı haziran ayının sekizinci günüydü**. **Beyoğlu Mutassarıfı**, önemli bir sorunun konuşulması ve halledilmesi için Amanvermez Avni'yi **Galatasaray'daki Mutasarrıflık makamına** davet etmişti" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 76)

Metindeki tarih Osmanlı döneminde kullanılan Rumi takvime göre yazılmıştır. 13** senesi, 1300 senesinden sonraki bir yılı işaret etmektedir. Bu da 1300 Rumi yılı 1884 Miladi yılına eşittir. Bu nedenle öyküde anlatılan olay II. Abdülhamid döneminde geçtiğinden, söz konusu yılın 1884-1908 arasında olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Böylece, metin içerisinde verilen döneme ilişkin doğru tarih bilgileriyle olayın gerçek olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Kurgulara göz atıldığında bir Türk komiser olarak sunulan Amanvermez Avni'nin ağzından üstü kapalı şekilde II. Abdülhamid döneminin eleştirildiği görülmektedir. II. Meşrutiyet döneminde II. Abdülhamid dönemindeki sansür baskısının azalmasıyla dönem eleştirisini yapan eserlerin sayısında bir artış olmuştur. Sansür konusu, II. Abdülhamid döneminin en tartışmalı konularından biridir. Demirel, II. Abdülhamid'in sansürü saltanatının devamını sağlamak amacıyla bir araç olarak kullandığını ifade etmiştir (2007, 153). Bu nedenle, yayınevleri sarayın kontrolü altına alınmış ve rejimin ya da padişahın eleştirildiği yazıların saltanatın devamını riske soktuğu gerekçesiyle basılmasına izin verilmemiştir (Demirel, 2007, 154). II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basın üzerindeki sansür baskısı azalmış, dergi ve gazetelerin sayısında bir artış olmuş ve pek çok yazar eserlerinde II. Abdülhamid dönemini açıkça ya da üstü kapalı şekilde eleştirmeye başlamıştır (Ercilasun, 1997, 64).

Amanvermez Avni serüvenlerinde II. Abdülhamid dönemine ilişkin yapılan eleştirilerle okura bir önceki dönemin baskıcı bir yönetim olarak gösterildiği, bu sayede mevcut düzenin daha iyi olduğu fikrinin aşılandığı söylenebilir. Bu doğrultuda II. Meşrutiyet döneminde basılan serinin, yazıldığı dönemi değil II. Abdülhamid dönemini konu alması ideolojik bir seçim olarak değerlendirilebilir. Böylece okur, eserde baskıcı bir yönetim anlayışının hâkim olduğu ve karmaşanın hüküm sürdüğü bir zaman dilimi olarak anlatılan II Abdülhamid dönemi ile kendi dönemini karşılaştırma imkânı bulmaktadır. Bu nedenle sansür, jurnalcilik anlayışı ve suikast girişimleri gibi döneme iz bırakan konular serüvenlerde olay örgüsünün bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece dönemin siyasi yapısına ilişkin göndermelere kaynak metinde rastlamak mümkündür:

Örnek 1:

EM:

"Mutasarrıflık'tan da ertesi günü Zaptiye Nezareti'ne ve **-o günlerin uygulamasına uyarak-** Yıldız Sarayı'na aşağıdaki özel rapor sunulmuştu: ..." (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 119).

Örnek 2:

EM:

"**Padişahımızın sayesinde, Nezaretimizin başarı eseri olmak üzere**, canilerden boğulmuş Koço ve öldürülmüş yani dışındakilerin tümü gözaltına alınmış ve itirafları da zapta bağlanmıştır. Bu konuda […]" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 156).

Örnek 3:

EM:

"Söz konusu İtalyan kumpanyası oyuncuları arasında bir-iki anarşistin bulunduğu yolunda **Yıldız Sarayı'na bir jurnal verildiğinden** tiyatro ekibi sıkı bir şekilde gözaltında tutuluyordu" (Sami, çeviren Üyepazarcı, 2019, 162).

Örneklerde görüldüğü üzere Yıldız Sarayı'na ilişkin göndermeler doğrudan II. Abdülhamid'e yapılan göndermelerdir. II. Abdülhamid'in isteği üzerine bu dönemde resmi dairelere verilen bilgiler düzenli olarak kendisine iletilirdi. Bu nedenle dönemin tüm suç ve cinayet girişimleri dava kapandığında son aşama olarak Yıldız Sarayı'na durumu baştan sona özetleyen özel bir rapor olarak hazırlanıp usule uygun olarak sunulurdu. Bu noktada Ebussüreyya Sami, Yıldız Sarayı vurgusuyla metin içerisinde dönemin istibdat dönemi olarak anılmasına neden olan II. Abdülhamid'in bu hassasiyetini sık sık vurgulamıştır.

Bunun yanı sıra ikinci örnekte görüldüğü üzere monarşiyi temsil eden padişahın her konudan haberdar olduğu ve her konuya yetebileceği izlenimi uyandıran "Padişahımızın sayesinde, Nezaretimizin başarı eseri olmak üzere" gibi II. Abdülhamid döneminin alışılagelen resmi yazışma ifadeleri, Ebussüreyya Sami tarafından erek metne ustalıkla yedirilmiştir. Bu ifadenin kullanıldığı bölümde padişahın aslında durumdan haberdar olmaması ve sadece Türk polisini temsil eden Amanvermez Avni tarafından olayın çözülebilmesi ise dikkat çekici bir unsurdur. Erek metne yapılan bu eklemenin II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük düşüncesinin destekçilerinden Sami'nin benimsediği ideolojinin bir göstergesi olarak Türk polisini öne çıkardığı söylenebilir.

Üçüncü örnekte ise II. Abdülhamid'ın oluşturduğu hafiye teşkilatına gönderme yapılmakta ve üstü kapalı şekilde eleştirilmektedir. II. Abdülhamid dönemi, bütün dünyada anarşistlerin üst düzey devlet adamlarına suikast girişimlerinde bulunduğu bir dönem olarak anılmaktadır. Bu nedenle gerek yurtdışı gerekse yurtiçi kaynaklı bir

suikast girişimi konusunda tedirginlik yaşayan dönem padişahi II. Abdülhamid'in ülke sınırlarına girip çıkma ihtimali olan anarşistleri yakından takip ettirdiği söylenmektedir. Bahsi geçen dönemde jurnalcilik anlayışının yaygın olmasının temel sebeplerinden biri de bu kabul edilmektedir. Bu durum, Ebussüreyya Sami tarafından akışı ve serüveni bozmayacak şekilde döneminin ulusal alegorisini yansıtmak amacıyla serüvenlerden birine eklenmiş ve bu yolla aynı zamanda okuyucuya özgün bir eser okuduğu izlenimi vermiştir.

*Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'*nin dönemin ideolojik görüşlerini barındırması ve dönemin poetikasının bir ürünü olarak yan metinler aracılığıyla telif eser olarak sunulması, eserin edebiyat dizgemizde özgün eser olarak yer almasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, Ebussüreyya Sami tarafından erek metinde dönemin toplumsal ve ideolojik konjuktürü doğrultusunda bilinçli bir "özgün aldatmacası" yaratılmıştır. Yaratılan bu "özgün aldatmacası" sayesinde seri kendi döneminin ulusal alegorisini okuyucusuna sunabilmektedir.

Örneklerde görüldüğü üzere, Ebussüreyya Sami, Doyle tarafından İngiliz okur için yazılmış ve Victoria döneminin gerçekliğini yansıtan Sherlock Holmes serüvenlerindeki alegoriyi son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun alegorisine dönüştürmüştür. Rolls ve Sitbon'un "katalitik çeviri" ("catalytic translation") kavramının kendi edebiyat dizgemizdeki örneklerinden birinin *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisi olduğu söylenebilir. Rolls ve Sitbon'un kavramsallaştırmasından hareketle (Bkz. 5.2), yazar konumundaki çevirmen Ebussüreyya Sami, kaynak metnin yazarı olan Arthur Conan Doyle'ın kendi toplumunun alegorisini üretirken gösterdiği metin üretme becerilerini erek kültürde, yani Osmanlı toplumunda, ortaya çıkaran kişi olarak ele alınabilir. Rolls ve Sitbon, bu bakış açısıyla oluşturulan metinleri "katalitik çeviri" ("catalytic translation") kavramıyla açıklamıştır (Rolls, Sitbon, 2013, 43) (Bkz. 6.2.).

"Katalitik çeviri" olarak ele alınabilecek olan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, kaynak metin olan *Sherlock Holmes Serüvenleri'*ndeki ulusal alegorinin Osmanlı toplumunda anlaşılır olmasını sağlayan bir çeviri metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevirmen Ebussüreyya Sami, kaynak metindeki alegoriyi Osmanlı toplumuna aktarırken yeni bir bağlam kazandırmıştır. Bu nedenle, kaynak metni *Sherlock Holmes Serüvenleri* ile erek metin *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* arasındaki özgün-çeviri sınırlarını fark etmek zorlaşır. *Türklerin*

Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni, varlığını *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ne borçlu bir çeviri metinken aynı zamanda kendi döneminin de bir kesitini sunabildiği için özgün metin özelliklerini taşır.

Rolls ve Sitbon tarafından "katalitik çeviri" olarak adlandırılan alegori çevirilerinde özgün ile çevirinin sınırları muğlaklaştığı için erek metnin erek toplumda özgün mü yoksa çeviri mi olarak kabul edileceğini belirleyen temel unsurun erek toplumun şartları olduğu gözlemlenmektedir. Bu gözlemden hareketle, Ebussüreyya Sami'nin Milli Edebiyat Akımının bir parçası olması adına eseri metiniçi ve metindışı unsurların yardımıyla ulusallaştırdığı ve dönemin baskın ideolojisi olan Türkçülüğün yönlendirmesiyle erek metni özgün eser olarak sunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, II Meşrutiyet'in baskın ideolojisinin *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin erek toplumda özgün eser olarak kabul görmesini sağladığı söylenebilir.

6.2.1. "Aldatmaca", "Çeviri" ve "Özgün" Kavramlarının Polisiye Edebiyatta Alegori Çevirisi Çerçevesinde Yeniden Ele Alınması

Rolls, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızca'ya yapılan polisiye edebiyat çevirilerinde rastlanan özgün-çeviri sorunsalını "aldatmaca" ifadesiyle kavramsallaştırmıştır (Bkz. 5.2). Rolls'un aldatmaca ifadesiyle "çeviri" ya da "özgün" kavramlarının konumunu ikincilleştirmediği, polisiyede alegori çevirisi yoluyla erek metin okuyucusu için yaratılan "özgün" yanılsamasına dikkat çekmek amacıyla bu ifadeyi kullandığı görülmektedir. Polisiye edebiyatın içkin olarak çeviriyi barındırdığını belirten Rolls'e göre, kaynak metin çevirisini, erek metin ise özgünlüğünü talep etmektedir (Rolls, 2016b, 437). Polisiye edebiyatta kaynak metin, çevirisini içkin olarak çağırır, erek metin ise kaynak metnin çevrilebilirliğin bir göstergesidir. Rolls, polisiye eserlerin bir kültürden diğerine kolaylıkla geçebilme eğilimi olduğuna dikkat çekmektedir (2016b, 437). Alegori çevirisi yoluyla üretilen polisiye çevirilerinin kaynak metni geride bıraktığı halde kendi okuyucu kitlesini genişletebilmesi, polisiye eserlerin çevrilebilir doğasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu bakış açısından hareketle, iyi bir polisiye edebiyat örneğini olarak *Sherlock Holmes Serüvenleri*, ustaca kurgulanmış çevrilebilir yapısı sayesinde farklı erek kültürlerde çevirisini çağırırken erek toplumun alegorisini yansıtan *Amanvermez Avni'nin Serüvenleri* özgünlüğünü talep etmektedir. *Amanvermez Avni*'nin erek

dizgede özgünlüğünü ilan edebilme gücü ise *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin çevrilebilirliğinin bir göstergesidir. Bu noktada, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni,* bir özgün "aldatmacası" içerisinde topluma sunulan, tam da bu "aldatmaca" sayesinde döneminin ulusal alegorisini yansıtabilen bir "katalitik çeviri" ("catalytic translation") olarak düşünülebilir.

Erek metin, özgünlüğünü Ebussüreyya Sami'nin kaynak metne yeni bir bağlam kazandırarak erek toplumun II. Meşrutiyet dönemindeki ulusal alegorisini sunabilmesine borçludur. Sami'nin ön sözünde batılı dedektiflerden daha yetenekli bir Türk karakteri yaratarak polisiye edebiyata katkıda bulunmayı milli bir görev olarak nitelendirmesi, çevirmenin amacı hakkında fikir vermektedir (Sami, 2015, 12). Çevirmenin de benimsemiş olduğu Türkçülük düşüncesinin yönlendirmesi sonucunda, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'*nin Milli Edebiyat Akımının bir örneği olarak sunulduğu ve bu durumun, eserin edebiyat dizgemizde özgün eser olarak konumlanmasına neden olduğu söylenebilir. Bu nedenle, dönem koşulları çerçevesinde çevirmen tarafından bilinçli bir "özgün aldatmacası" yaratıldığı gözlemlenmektedir. Yaratılan "özgün aldatmacası" ise eserin kendi döneminin ulusal alegorisini okuyucusuna sunabilmesi sayesinde mümkün olmuştur. Bu da *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin tıpkı varsayılan özgünü kadar güçlü bir polisiye eser olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni örneğinde görüldüğü üzere, "aldatmaca" ("hoax") kavramı bu bağlamda alegori çevirisi yoluyla yaratılan metinleri değersizleştiren bir ifade olarak ele alınmamaktadır. Tam tersi varlığını kaynak metne borçlu olarak ortaya çıkan çeviri eserlerin aslında çeviri yoluyla dönemin ulusal alegorisini üretebilmeleri sayesinde kazandığı özgün niteliği vurgulamaktadır. "Aldatmaca" ("hoax") kavramı, çeviri yoluyla oluşan polisiye edebiyat örneklerini değersizleştirmemekte, yalnızca özgün unsurlara sahip çeviri metnin ait olduğu dönem ve toplumda nasıl kabul gördüğünü anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

6.3. Polisiye Edebiyatımızda Ulusal Alegoriyi Çevirme Yöntemi: "Kendine-Yakınlaşma" ("Auto-Familiarization")

Bir önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere, Rolls'un Fransız polisiye edebiyat çevirisi bağlamında tartıştığı kavramlardan biri "kendine-yabancılaşma"

("auto-differentiation") kavramıdır (Bkz. 5.3). Rolls, *Série Noire*'ın uzun yıllar Amerikan polisiye edebiyatını Amerikan ürünlerine merak salmış Fransız okurlara aktaran bir çeviri projesi olarak değerlendirildiğini, fakat bu durumun bir yanılsamadan ibaret olduğunu belirtmiştir. Rolls'a göre *Série Noire*, kaynak toplumun alegorisinin aksine erek toplumun alegorisini yansıtmakla özdeşleşmektedir (2016b, 439). Seri, Amerikan polisiye edebiyatını Fransızcaya aktarmak yerine Amerikan toplumu içerisinde kendisini tanımlayarak Fransız ulusal alegorisini üretmiştir. Öyle ki seri içerisinde çeviri olarak sunulan pek çok öykü, Fransız polisiye yazarlar tarafından kaleme alınmış özgün eserlerdir. Amerika'dan çeviri olarak okuyucuya sunulan seri kapsamında yapılan çeviriler; kaynak metinde, *ötekinin içinde*, kendine mesafe alıp yabancılaşarak, kendisi için yeni bir alegori üretmektedir.

Bu durumu Rolls, daha önce de vurgulandığı üzere "kendine-yabancılaşma" ("auto-differentiation") kavramıyla açıklamaktadır (2016b, 445). Rolls'a göre "çevirinin kendine yabancılaşan doğası, yerel halkı ulusal alanının, günlük ritüellerinin ve yerel işlerin oluşturduğu rahat bölgesinden çıkararak kimliğinden uzaklaştırma şeklidir" (Rolls, 2015). Bu noktada gerek Amerikan polisiye edebiyatından yapılan çevirilerde gerekse de Amerikan polisiye edebiyatından çevrilmiş gibi sunulan sözde çevirilerde, çevirmen/yazarların Amerika'nın polisiye tekniğini ve Amerikan alegorisini aktarmadıkları görülmüştür. Aksine Amerika'nın içinde kendine mesafe alarak Fransa'nın mevcut durumunu anlatan yeni bir Fransız alegorisi ürettikleri saptanmıştır.

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin ise tam tersi bir süreçle yaratıldığı söylenebilir. Rolls, polisiye edebiyat çevirisini "birinin diğerine çevrilmesinden ziyade birinin diğeri içerisindeki temsilidir" şeklinde tanımlar (2016b, 436). Bu noktada *Amanvermez Avni*, diğeri olan Sherlock Holmes'ün temsili değil onun içinde yaratılan Türk kimliğini temsil eder. Ebussüreyya Sami, bir Batı figürü olan Sherlock Holmes'ü Türk toplumuna aktarmak yerine İngiliz Sherlock Holmes'dan Türklerin Amanvermez Avni'sini yaratarak kendi toplumunun temsilini oluşturmaktadır.

Çeviri metin, kaynak kültürden erek kültüre doğru yaptığı yolculukta erek toplum için ulusal bir kimlik yaratmaktadır. Türklerin Sherlock Holmes'ü ifadesiyle yayımlanan eser, aslında erek toplumun gerçekliği içerisinde, ötekine mesafe alıp

kaynak kültürü yabancılaştırarak, kendisine yakınlaşmayı başaran bir çeviri örneği olarak ele alınabilir. Özgünlüğünü ise kaynak metindeki gerçekliğin erek toplumun gerçekliğine dönüştürülmesine boçludur. Bu bağlamda, Sherlock Holmes'ün Amanvermez Avni'ye çevrilmesiyle dönemin ulusal alegorisini üreten seri, Rolls'un, "kendine-yabancılaşma" ("auto-differentiation") kavramına alternatif olarak "kendine-yakınlaşma" ("auto-familiarization") kavramıyla açıklanabilir. Bu bağlamda, Ebussüreyya Sami'nin kendi toplumuna yakınlaşarak dönem ihtiyaçlarına karşılık veren bir çeviri metin ürettiği görülmektedir.

6.4. "Düşünümsel Yeniden Çeviri" ("Re-translation") olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Polisiyede alegori çevirisi örneği olarak ele alınan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin erek okuyucunun aşina olduğu mekân ve dil kullanımı nedeniyle alışılmış çeviri anlayışının ötesinde olduğu gözlemlenmektedir. Kaynak metin içerisinde ("öteki"nin içerisinde) yeni bir ulusal alegori üretilebileceğinin farkına varan Ebussüreyya Sami'nin kaynak metni dönüştürdüğü söylenebilir.

Türk toplumunun mevcut şartları doğrultusunda üretilen *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin ötekiye ait olan yabancılıktan sıyrılıp kendine dönmeyi başardığı; ötekinin alegorisinden kendi ulusal alegorisini ürettiği fark edilmiştir. Yazar/çevirmen Sami tarafından Osmanlıca Türkçesine yapılan Sherlock Holmes çevirisinde, Rolls'ün deyimiyle kaynak metni yeniden sahiplenilmiş (reappropriate) ve kaynak metinden yeniden bir alegori üretilmiştir (reallogorize) (Rolls, 2016b, 445). Türk toplum için yeni bir ulusal alegorinin üretildiği *Amanvermez Avni Serüvenleri*'nin çeviri süreci göz önüne alındığında, seri Rolls'un "düşünümsel yeniden çeviri" (retranslation) kavramıyla açıklanabilir.

Rolls, "düşünümsellik" ("reflexivity") kavramı ile alegori çevirisinin süreci arasında bir ilişki kurarak "yeniden çeviri" ("retranslation") kavramını yeniden bağlamsallaşmıştır (Bkz. 5.5). Doğası gereği çeviriyi içinde barındıran ve yapısı nedeniyle çeviriye açık olan polisiye eserlerdeki alegorinin erek toplumun alegorisine dönüştürüldüğü çeviri süreci, çevirmenin erek toplumun gerçekliğine doğru yaptığı düşünümsel bir yolculuk olarak ele alınmaktadır.

Sherlock Holmes Serüvenleri'nin Osmanlı Türkçesine yapılan çevirilerinde İngiliz toplumu için üretilen alegorinin Türk toplumunun alegorisine dönüştürüldüğü dikkat çekmektedir. Çeviri sürecinde Ebussüreyya Sami, öteki olanı yeniden üreterek kaynak metin içerisinde Türk toplumunun gerçekliğini oluşturmuştur. Erek metnin Öteki'nin aktarıldığı bir süreçten geçmediği, Öteki'den yola çıkarak Türk toplumunun konumlandığı ve Sami'nin Türk toplumunun gerçekliğine döndüğü bir yeniden çeviri süreci sonucunda üretildiği söylenebilir.

Roll'un kavramsallaştırmasından yola çıkarak, erek toplumun ulusal alegorisini yaratmayı başaran Amanvermez Avni serisi "düşünümsel yeniden çeviri" olarak nitelendirilecek olursa, yeniden çeviri olarak adlandırılan Sherlock Holmes çevirilerine ilişkin yeni bir kavram önerisinde bulunmak gerekebilir. Yeniden çeviri olarak ele alınan sayısız Sherlock Holmes çevirilerinde genellikle çevirinin yabancı konumunun korunduğu ve yazarın biçeminin erek metinde yansıtılmaya çalışıldığı söylenebilir. Yapılan yeniden çevirilerde erek kültürün ulusal alegorisinin üretilmediği, kaynak metindeki ulusal alegorinin erek kültüre aktarıldığı gözlemlenmektedir. Asıl amacı yeni bir ulusal alegori üretmek değil yazarın metnindeki alegoriyi ve yazarın sesini aktarmak olan bu yeniden çevirilerin Rolls, "uzman çeviri" ("pro-translation") kavramı ile tanımlanabileceğini iddia etmektedir (Rolls, 2016b, 442).

Rolls'un iddiasından yola çıkarak, tür gereği zaten bir çeviri kabul edilen polisiye eserlerdeki alegoriyi yeni bir ulusal alegoriye dönüştüren çeviriler "düşünümsel yeniden çeviri" ("re-translation"); erek metnin mevcut alegorisini aktarmayı seçerek yazarın sesini ve biçemini erek kültüre taşımayı amaçlayan çevirileri ise "uzman çeviri" ("pro-translation") kavramları çerçevesinde değerlendirmek, polisiye edebiyat çevirisindeki farklı çeviri süreçlerini incelemede yeni bakış açıları sunabilir.

6.5. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Avanvermez Avni*'nin Polisiye Edebiyatta Kavramsal Tartışmalar Çerçevesinde İncelenmesine İlişkin Genel Çıkarımlar

Yapılan incelemede II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* adlı serinin Ebussüreyya Sami tarafından yapılan bir alegori çevirisi olduğu tespit edilmiştir. *Sherlock Holmes* serüvenlerindeki ulusal alegorinin erek metinde Osmanlı toplumunun alegorisine çevrildiği fark edilmiştir. Polisiyede alegori çevirisine ilişkin yapılan tartışmalar ışığında, Sami'nin *Türklerin*

Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'yi üretirken bir Türk yazar olarak kendi deneyimini de işin içine kattığı ve erek toplumun şartları çerçevesinde kaynak metni yeniden yazdığı gözlemlenmiştir.

Üretilen erek metinde *Sherlock Holmes Serüvenleri*'ndeki alegorinin erek kültürde yeniden bağlamsallaştırıldığı görülmüştür. Böylece *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, varlığını Sherlock Holmes'ün on bir ayrı serüvenine borçlu olmasına rağmen erek dizgede kendi döneminin kesitini sunabilen bir özgün eser olarak kabul görmektedir. Serinin edebiyat dizgemizdeki tartışmalı konumu, Rolls ve Sitbon'un polisiyede alegori çevirilerine yönelik araştırmalarını akıllara getirmiştir. Yapılan incelemelerde, polisiyede çeviri yoluyla yeni bir alegori yaratmak söz konusu olduğunda özgün ile çeviri kavramlarının silikleşebileceği, bu nedenle erek kültürde özgün "aldatmaca"sı ("hoax") yaratılabileceği fark edilmiştir.

Bu düşüncelerden hareketle, Amanvermez Avni serisinin Türkçülük düşüncesinin etkisiyle ortaya çıkan Milli Edebiyat Akımın bir parçası olabilmesi için, Ebussüreyya Sami tarafından erek metinde bilinçli bir özgün aldatmacası yaratıldığı tespit edilmiştir. Erek metinde yazar/çevirmen Sami'nin kendisinin de destekçisi olduğu Türkçülük düşüncesine hizmet etmek amacıyla alegori çevirisine başvurduğu ve kaynak metin içerisinde erek toplumun gerçekliğini üreterek kaynak metni ulusallaştırdığı gözlemlenmiştir. Erek metinde yalnızca Osmanlı toplumunun mevcut gerçekliğinin yansıtılmadığı, aynı zamanda Sherlock Holmes'ün Amanvermez Avni'ye çevrilmesiyle Türk toplumu için yeni bir ulusal kimlik yaratıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle erek metnin Sherlock Holmes öykülerinin Türk toplumuna yapılan bir çevirisi olmasına rağmen Osmanlı döneminin gerçekliğini sunacak kadar da özgün bir metin olduğu söylenebilir. Metnin edebiyat dizgemizdeki tartışmalı konumu ise Sami'nin II. Meşrutiyet'teki baskın ideoloji nedeniyle erek metinde bilinçli olarak yarattığı "özgün aldatmacası"nın bir sonucudur.

Polisiye edebiyat çevirisine ilişkin kavramsal tartışmalardan hareketle, erek metne ait olan yabancılıktan sıyrılıp kendi toplumunun gerçekliğini yaratan Sami'nin, ötekinin alegorisinden yola çıkarak kendi ulusal alegorisini ürettiği görülmektedir. Böylece, alegori çevirisi olarak ele alabileceğimiz *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* adlı seride Sherlock Holmes'ün on bir farklı serüveninin yeniden sahiplenildiği (reappropriate) ve bu on bir ayrı kaynak metinden yeniden bir alegori üretildiği (reallogorize) tespit edilmiştir. Bu açıdan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez*

Avni, Rolls'un da vurguladığı üzere, yazar/çevirmen Sami'nin kendi toplumunun gerçekliğine dönerek yaptığı ve kendi döneminin ulusal alegorisini oluşturduğu bir "düşünümsel yeniden çeviri" olarak değerlendirelebilir.

Sami, kaynak metinde akılcılığı ve mantığı temsil eden *Sherlock Holmes*'ü Türk toplumuna bir Batı sembolü olarak aktarmak yerine erek kültürün bir simgesi haline gelen *Amanvermez Avni*'ye dönüştürmüştür. Bu yolla, Sami'nin alegori çevirisi yoluyla erek metinde Türkçülük düşüncesine uygun örnek bir Türk kimliği yaratmayı amaçladığı görülmüştür. Bu nedenle *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Sami tarafından çeviri sürecinde Türkleştirildiği fark edilmiştir. Bu bakış açısından hareketle, telif eser olarak sunulan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin II. Meşrutiyet döneminin baskın ideolojisi ve poetikasının yönlendirmesi sonucunda erek toplumun gerçekliğini yansıtan bir alegori çevirisi olduğu söylenebilir.

7. OSMANLI DÖNEMİNDEKİ "TE'LİF", "TERCÜME", "ÖZGÜN" KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

Eserin yayınlandığı dönemde te'lif kavramının anlamını ve te'lif eserlerin özelliklerini incelemek *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* özelinde ilk telif polisiye edebiyat serilerini değerlendirmekte yol göstereci olacaktır. Bu amaçla bu bölümde Osmanlı döneminde te'lif, özgün ve çeviri kavramlarının birbiriyle ilişkisi irdelenecektir.

7.1. Osmanlı'da "Tercüme" Kavramı

Osmanlı döneminde tercüme ve te'lif kavramlarına ilişkin Saliha Paker'in çalışmaları, serinin yayınlandığı dönemdeki tercüme ve telif algısını anlamak için yol gösterici kaynaklardır. Bu açıdan, Paker'in "Tercüme, Te'lif, Özgünlük Meselesi" (2014) isimli araştırması *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin yayınlandığı dönemde telif kavramının çeviri ve özgün kavramları ile olan ilişkisine ışık tutmaktadır. Paker, günümüzde çeviriyle eş anlamlı olarak kullanılan tercüme kavramının Osmanlı döneminde kültüre ve zamana bağlı bir kavram olduğunu belirtmiş (Paker, 2009, 96) ve Osmanlı geleneğinde tercüme kavramının taklit, nakl, te'lif gibi pek çok yeniden yazma pratiklerini kapsayan şemsiye bir kavram olduğunu ifade etmiştir[9]:

> "Özetle terceme, hem 'kelimesi kelimesine' dilden dile aktarım, hem de kaynak metne bir ölçüde bağlı kalarak ama aynı zamanda terceme edenin kişisel görüşlerine ya da başka kaynaklara dayanarak genişletilmesini, ya da eksiltilerek üretilmesini, başka bir deyişle, bir yeniden yazım geleneğini kapsıyordu" (Paker, 2014, 42).

Paker'in tercüme kavramını Tanzimat'tan itibaren başlayan çevirilerle sınırlandırmadığı, "Türk-Fars-Arap kültür kesitinde kökleşmiş olan, benzerlik ve tekrar düzeninde ifade bulan pek çok aktarım pratiğinin bütününe işaret eden bir kavram" olarak ele aldığı görülmektedir (2014, 68). Bu nedenle, 15. yüzyıldan bu yana Osmanlı'da yapılan tercüme pratiğini şu şekilde tanımlamaktadır:

[9] Osmanlı edebiyatı geleneğinde "te'lîf", "taklid", "nakl" gibi metin üretme uygulamalarına ilişkin yapılmış doktora çalışması için Bkz. Demircioğlu, 2005.

> "Pratikte terceme bir terim olarak düzanlamda, kaynak metnin içeriğini hiç değiştirmemiş, onun metin- içi normlarına bağlı kalmış bir erek metni tanımlayabildiği gibi, kaynak metne müdahale yoluyla eksiltilmiş, genişletilmiş, katkılarla zenginleştirilmiş bir erek metni de tanımlayabilir" (Paker, 2014, 68).

Osmanlı'da çeviri geleneğinin aslında sahiplenme yöntemleriyle 15. yüzyıldan itibaren var olduğunu söyleyen Paker, Tanzimat döneminde Osmanlı'nın Batı'ya yönelmesi sonucunda tercüme anlayışının kaynak metin odaklı çeviri algısına kaydığını ifade etmiştir. Buna rağmen, Tanzimat döneminden sonra da Osmanlı geleneğinde var olan sahiplenme yoluyla metin üretme geleneklerinin devam ettiğine dikkat çekmiştir:

> "Tanıdık 'öteki'yi temsil eden Fars-Arap kaynakları temellük edilerek özümsenmiş, daha önce aşina olunmayan Avrupalı 'öteki' (İslam kültürü dışında kalan) yabancı sayılarak, eserlerinin aktarımı 'yeni' bir bağlamda, geniş ölçüde 'çeviri' terimine dayanan bir söylemle öne çıkarılmıştır. Oysa Osmanlı'da başlayan gelenek modern çağda da devam etmiştir" (Paker, 2014, 66).

Paker'in 19. yüzyıla kadar Osmanlı'da izini sürdüğü temellük sistemine dayalı metin üretme biçimlerinin ve özgünlük algısının Antik Yunan'dan başlayarak 18. yüzyıla kadar devam eden özgün ve çeviri anlayışıyla paralel olduğu görülmektedir. Banu Tellioğlu, "Özgünün Kökeni ve Çeviride Telif Hakları Meselesi" başlıklı çalışmasında Antik Yunan'da çevirinin eğitim amacıyla da kullanıldığına dikkat çekmiş ve çevirmen/yazarların yazı yazma becerilerini geliştirmek amacıyla farklı sözcüklerle ifade etme, süsleme, kısaltma gibi stratejilere başvurduklarını belirtmiştir (2019, 137). Çevirinin "adaptasyon, ödünç alma, genişletme, kısaltma, derleme, yeniden yazma gibi pek çok yazma tekniğini kapsayan bir şemsiye terim gibi işlev gördüğünü" ifade etmiş ve çevirinin bu dönemde yaratıcılıkla ilişkisinin azımsanmadığını, tam tersi iyi bir edebiyat eseri üretmek için yazarlara ne tür tavsiyeler veriliyorsa bunların benzerlerinin de çevirmenlere verildiğini vurgulamıştır (2019, 138). Bu nedenle Tellioğlu, Rönesans'ı da kapsayan uzun bir dönemde *imitatio* (taklit) yönteminin saygın yazarlar tarafından bile tercih edilmesini dönemin anlayışının bir göstergesi olarak yorumlamıştır:

> "Antik Yunan'da hitabet sanatında ve edebiyatın bütün türlerinde kullanılan *imitatio* bir yazarın daha önce kaleme alınmış yapıtların özelliklerini bilinçli olarak kendi yapıtlarında kullanması demekti. Kuşkusuz *imitatio* yalnızca kopyalamadan ibaret değildi. Bu yöntemi kullanan yazarın farklı yazarlardan beslenmesi, bu farklı yazarların kullandıkları modelleri başarıyla bir araya getirip harmanlaması, bunların özelliklerini kendi yapıtına iyice yedirmesi, yeni bir bağlama oturtması ve hatta bir adım öteye taşıması bekleniyordu" (Tellioğlu, 2019, 129-130).

Tellioğlu'nun da vurguladı üzere, *imitatio* (taklit) kavramının bu dönemde yazarların başka yazarlardan beslenerek onların biçem ve modellerini kendi eserlerine uygun

olarak bir araya getirip yeniden bağlamsallaştırdıkları yaratıcı bir eylem olarak kabul edildiği dikkat çekmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden taklit geleneğinin Osmanlı geleneğinde de Tanzimat dönemine yani 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Krş. Paker, 2014). Taklit kavramının günümüzde kopyalama ya da çalma gibi eserin değerini küçümseyen bir ifade olarak kullanılmasına rağmen bahsi geçen dönemde yaratıcılık gerektiren bir metin üretme yöntemi olarak ele alındığı gözlemlenmektedir.

Çeviri ve imitation arasındaki ilişkiye dikkat çeken Tellioğlu, Antik Yunan'da çeviriyi "imitatio" geleneğinin bir parçası olarak ele almış ve çevirinin Antik Çağ'dan 18. yüzyıla kadar geçen süreçte metin yaratmak için kullanılan yöntemlerin başında geldiğini belirtmiştir (Tellioğlu, 2019, 137). Tellioğlu'nun saptamaları ışığında "imitation" kavramının Osmanlı yazın geleneğindeki biçimleri olarak karşımıza çıkan nakl, taklit, te'lif kavramları da Osmanlı'da metin üretmek için kullanılan çeviri yöntemleri olarak ele alınabilir. Paker de benzer şekilde Osmanlı geleneğinde sahiplenme teknikleriyle üretilen metinlerde "kaynak metin-erek metin ayrımı[nın] belirsizleş[tiğini], erek metin bir çeşit kaynak halini alarak aradaki fark[ın] muğlaklaş[tığını]" ifade etmiştir (2014, 69). Bu düşünceler ışığında II. Meşrutiyet döneminde telif yoluyla üretilen ilk polisiye serileri, çeviri kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Bir sonraki bölümde Osmanlı dönemindeki çeviri ve özgün anlayışı incelenecek ve telif kavramı bu dönemde çeviri yoluyla metin üretme geleneğinin bir parçası olarak ele alınacaktır.

7.2. Tanzimat'tan Sonra Osmanlı'da Özgün Algısı ve Kaynak Metnin Konumu

Osmanlı'da özgünlük kavramının 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sıkça tartışıldığı dikkat çekmektedir. Yapılan alanyazın incelemesinde 19. yüzyılda Batı'daki çeviri ve özgün esere ilişkin tartışmaların Osmanlı'da değişen çeviri ve özgün algısıyla benzer olduğu dikkat çekmektedir. Bu nedenle II. Meşrutiyet'teki çeviri ve özgün esere ilişkin söylemler alanyazındaki çeviriye yönelik tartışmalarla birlikte ele alınacaktır.

18. yüzyılın sonlarında çeviri kavramı, genellikle edebiyat alanında kaynak metne sadakat bağlamında değerlendirilmiş ve "doğru" çevirinin nasıl yapılabileceğine ilişkin çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Alexander Fraser Tytler'a göre çevirmen hem yazarın biçemini hem de özgün metindeki düşüncelerin tamamını çeviri metne

aktarmalıdır. Fakat bunu yaparken çevirmenin okuyucuyu gözeterek akıcı bir metin yaratmayı da ihmal etmemesi gerekir. Tytler, bazı kurallardan ödün vermek durumunda kalındığında ise kaynak metindeki anlamın ve biçemin aktarılmasının her zaman erek metnin akıcılığına tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Munday, 2001, 27-28).

19. yüzyıldaki söylemlere bakıldığında kaynak metnin öneminin daha da ön plana çıktığı görülmektedir. Schleiermacher, çevirmenin çeviri sürecinde izleyebileceği iki yöntemden bahsetmiştir. Friedrich Schleiermacher'e göre çevirmen ya yazarı olduğunca serbest bırakır ve okuru yazara götürür; ya da okuru olduğunca serbest bırakır ve yazarı okura götürür. Çevirmenin tercih etmesi gereken yöntemin ise okurun metne götürüldüğü, kaynak metnin içeriğinin korunduğu ve yabancılığın erek dile taşındığı yabancılaştırma yöntemi olduğunu belirtmiştir (Schleiermacher, 1813'ten aktaran Venuti, 2004, 19-20). F. W. Newman da benzer şekilde çevirmenin sorumluluğunun özgün metnin farklılığını erek metinde muhafaza etmek olduğunu ifade etmiştir (Bassnett, 2002, 73). Tartışmalara bakıldığında çeviriye ilişkin söylemlerin özgün metne sadakat ve erek dile uygunluk çerçevesinde şekillendiği dikkat çekmektedir. Bu dönemde, kaynak metnin biçemine ve yazarın düşüncelerine sadık olması beklenen ama aynı zamanda erek dilin özelliklerini de göz ardı etmemesi gereken çevirmenin nasıl iyi bir çeviri yapabileceğine ilişkin fikirler öne sürülmüştür.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise edebiyat alanında yapılan bu tartışmaların bilimsel bir temele oturtturulamadığı iddia edilmiş ve çevirinin nasıl yapılması gerektiği bu sefer dilbilim kurallarıyla temellendirilmeye çalışılmıştır. Kaynak metindeki anlamın ya da biçemin erek metne olduğu gibi taşınabileceğini öngören dilbilimsel yaklaşımlarda özgün eserdeki dilsel öğelerin ve anlamın her zaman erek dile göre daha önemli olduğunun altı çizilmiştir. Güttinger, çeviriyi "özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkiyi çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesidir" şeklinde tanımlamıştır (Güttinger, 1963'ten aktaran Göktürk, 2008, 55). John Catford'ın (1965) çeviri anlayışının temelinde ise iki dil arasındaki farklılıklar ve ortak noktalar irdelendikten sonra en az kayıpla kaynak metindeki metinsel kodların erek metne aktarılması yatmaktadır. Tellioğlu, 19. yüzyılda çeviriye ilişkin söylemlerde çevirinin özgüne kıyasla ikincil bir konuma itilmesini şu şekilde açıklamıştır:

> "19. yüzyıla gelindiğinde çeviriye ilişkin söylemlerde özgün yapıtın eşsizliği, yazarın kendini ifade ettiği biçimde anlaşılma hakkı, özgüne sadakat gibi kavramların giderek daha çok yer tuttuğu, Romantizmin etkisiyle yazarın 'yarı-mistik yaratıcı' rolünün zihinlere iyice yerleştiği ve edebiyat alanında çevirinin özgün metne kıyasla ikincil bir konuma indirgenmeye başladığı görülür" (Tellioğlu, 2019, 138).

Özgünün gölgesinde şekillenen çeviri anlayışının, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl Osmanlı dönemindeki çeviri anlayışıyla benzerlik olduğu gözlemlenmektedir. Tanzimat döneminden itibaren çevirmenden genellikle kaynak metindeki "özü" ve "manayı" anlayıp bunu erek dile aktarabilmesi beklenmektedir. Metindeki mana ve öz zaten yazar tarafından yaratılmış olduğu için çevirmenin yapması gereken, yazarın yaratıcılığını olabilecek en az kayıpla ve erek dilin özelliklerini dikkate alarak erek metne aktarmaktır. Diğer bir deyişle, çevirmenden beklenen yaratıcı olmak değil zaten kaynak metinde yaratılan biçemi ve manayı eksiksiz bir biçimde erek kültüre aktarmaktır. Bu nedenle özgün-çeviri ilişkisinde çevirinin hiçbir zaman özgüne eş değer olamadığı dikkat çekmektedir.

Dönemin yayıncılarından İbrahim Hilmi, Nüzhet Sabit tarafından Kovadis'ten çevrilen *Nereye Gidiyorsun?* (1912) başlıklı esere yayıncı ön sözü eklemiş ve çeviriye ilişkin düşüncelerini ön sözde şu şekilde dile getirmiştir:

> "Fakat bütün mütercim ve nâşirlerimizden rica ederiz ki bu gibi âsârı, hiss-i menfa'ate mağluben hemen alelacele tercüme ederek veya ettirerek hatta **birçoklarının yaptığı gibi ihtisâr olunarak tab edilmesin.** Bu memlekete hizmet değil ihanettir. Bir de bu şedövr-i âsâr-ı 'âliye-i edebiyenin aslındaki letafet ve ulviyet zâil edilmeyerek tercüme olunmalıdır. Bu da ancak her iki lisanda muktedir erbâb-ı kaleme ihtiyaç hissettirir. Bit-tabi yarım yamalak mütercimlerle değil …" (Hilmi, 1912'den aktaran Bozkurt, 2014, 42).

Kaynak metni kısaltarak ya da eksilterek yapılan çevirilerin ve yüksek edebiyat eserlerine dâhil olan kaynak metinlerdeki zerafet aktaramayan çevirilerin Hilmi tarafından memlekete ihanet olarak adlandırıldığı görülmektedir. Benzer şekilde, dönemin çevirmenlerinden Sâmi-zâde Süreyya'nın tercüme ve özgün eserin değerine ilişkin yorumu, dönemin özgün ve çeviri anlayışı hakkında bilgi vermektedir. Sâmi-zâde Süreyya, 1917 yılında Max Pemberton'dan *Bir Hikâye-i İzdivâc* başlığıyla yaptığı çeviriye yazdığı çevirmen ön sözünde çeviriye ilişkin düşüncelerine şu şekilde yer vermiştir:

> "Tercüme, ne kadar mükemmel olursa, olsun, aslındaki letafeti zarafeti muhafaza edemez. Binaenaleyh (Pemberton) şu küçük hikâyesinde bir fevkaladelik görmeyenler kabahati müellife değil mütercime tahmîl ederlerse her halde daha ziyade isabet eylemiş olurlar!..." (Sâmi-zâde Süreyya, 1917'den aktaran Bozkurt, 2014, 43).

Çevirmenin ön sözünde mütercimin esas görevinin kaynak metne sadık çeviri yapmak olduğu ifade edilmiş ve çevirinin kaynak metindeki letafeti yansıtması gerektiği vurgulanmıştır. Mütercimin sorumluluğunu yerine getirmesi halinde bile

tercümenin hiçbir zaman kaynak metin kadar başarılı olamayacağı ifadesi ise dikkat çekici diğer bir noktadır. Sâmi-zâde Süreyya'ya göre, okuyucu çevirilerde mükemmeliğe rastlamazsa, bu konuda yazar değil çevirmen sorumlu tutulmalıdır. Çevirmeni ikincil bir konuma taşıyan bu düşünceleri dile getiren kişinin çevirmen olması dönemin çeviri anlayışını gözlemlemek açısından son derece önemlidir.

Kaynak metne biçem ve anlam açısından bağlı kalmanın iyi çeviri için yeterli olmadığını belirten ve çevirmenlerin çeviri sürecinde erek dilin gereksinimlerini de göz önüne alması gerektiğini ifade eden görüşlere de rastlanmaktadır. Örneğin II. Meşrutiyet döneminin bir diğer çevirmeni Ali Kemal, Marcel Prévost'den 1914 yılında *Yeni Kadın Mektupları* başlığıyla çevirdiği eserin ön sözünde çeviriyle ilgili şu görüşleri dile getirmiştir:

> "Mütercim daima lisân-ı mâder-zâdına sarılmalıdır. Her cümlenin manasını iyice anladıktan sonra telif gibi nakle başlamalıdır. Mamafih metin mefhumdan zinhar ayrılmamalıdır, çünkü ruh elden kaçar. Bu vadide müşkilât hakikaten tâkat-fersâdır, binaenaleyh lisanımızı tasarrufta letafete halel vermemek şartıyla biraz tevsî'eylemek gerektir. Mesela lisân-ı 'âmm ile lisân-ı hâsı mezcetmeye mecburuz" (Ali Kemal, 1914'ten aktaran Bozkurt, 2014, 44).

Bu ifadesinde her ne kadar çeviri esnasında erek dile vurgu yapılıyor olsa da, kaynak metnin erek dile aktarımı sırasında ön koşulun gene kaynak metindeki her bir cümlenin manasının iyice anlaşılması ve bu mananın erek dilin özellikleri göz önüne alınarak aktarılması olduğu dikkat çekmektedir.

Necib Asım Yazıksız da *Kitap* (1983, hazırlayan, Türker Acaroğlu) başlıklı eserinin "Tercüme" bölümünde "öteden beri tercüme eserlere asıllarının tersyüzü gözüyle bakıldığını" fakat tercümede edebi sanatlardan vazgeçildiğinde tercümenin bir ihtira (türetme) biçimine girdiğini ifade etmiştir (1983, 149). "Harfiyen (harfi harfine, hiçbir değişiklik yapmadan) tercümelerde bile bazı şartlar ve hudut tayini" gereklidir (1983, 150). Necip Asim'a göre çeviri yapmanın iki yolu vardır:

> "Tercüme iki suretle olur: Birisi, **serbest tercümedir** ki, bir kitabın meâlini mütercim kendi **zevkine göre lisanına nakleder**. Âsâr-ı fenniyyenin bu yolda tercümesi hem iyi anlaşılmasını hem de az zamanda işin içinden çıkılmasını mûcib olur. Bu sebeple, ekser mütercimlerimiz bu yolu ihtiyar ederler. Âsâr-ı edebiyyenin ise, **aynen (olduğu gibi) tercümesi mültezemdir**. Binaenaleyh öyle tercümeye heves edenlerin iki lisanda da, fevkalade meleke (yeti) sahibi olmaları şarttır" (Yazıksız, 1983, 150).

Necip Asım'ın çeviriye dair görüşleri dönemin çeviri anlayışını özetler niteliktedir. Asım, serbest ve aynen çeviri olmak üzere iki çeşit çeviriden bahsetmiştir. Serbest çeviri, çevirmenin çok kısa zamanda kendi zevkini de işin içine koyarak yaptığı hızlı bir iş olarak tanımlanmaktadır. Asım'a göre, edebiyatta makbul olan çeviri şekli ise aynen tercümedir. Aynen tercümeyi hakkıyla yapabilecek çevirmenlerin ise

mesleğinin erbabı kişilerden seçilmesi gerektiğini ifade etmiş ve çevirmene yeterince zaman verilmesinin iyi çeviri için önemli olduğuna değinmiştir. Asım'a göre ancak bu şekilde işinin ehli çevirmen hem kaynak metin yazarına sadık hem de erek dilin inceliklerine uygun bir çeviri metin üretebilir.

Çevirmenlerin ve yayıncıların çeviriye ilişkin görüşleri ışığında dönemin çeviri anlayışının kaynak metne sadakat çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Erek dile vurgu yapan görüşlerde bile kaynak metindeki her cümlenin anlamını iyice kavrayıp erek metne aktarmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ahmet Mithat'ın tercüme ve telif olarak sunduğu eserleri incelendiğinde ise çevirmenin yaratıcılığını kullandığı çeviri metinlerin genellikle çeviri olarak nitelendirilmediği dikkat çekmektedir. Ahmed Mithad'ın çeviri anlayışına ilişkin en önemli araştırmalardan biri Işın Öner'in (1990) doktora tezidir. Öner'in çalışması sadece Ahmet Mithat'ın adının çevirmen olarak geçtiği eserlerle sınırlandırılmamıştır. Yabancı metinlerle benzerlikler taşımasına rağmen Ahmet Mithat'ın adının yazar olarak geçitiği telif eserler de araştırmaya dâhil edilmiştir.

Yapılan incelemede Öner, Mithat'ın adının çevirmen olarak geçtiği eserlerde erek dilin dilbilim kurallarına riayet edildiğini ama bunun yanı sıra kaynak metnin normlarına da uyulduğunu saptamıştır. Bu nedenle, Mithat'ın adının çevirmen olarak geçtiği metinlerin kabul edilebilir çeviriler değil, güçlü bir yeterlilik anlayışına kıyasla zayıf bir yeterlilik anlayışına sahip yeterli çeviriler olduğunu belirtmiştir (Öner, 1990, 226-227). İsimlerde ya da başlıklarda değişiklik yapması durumunda ise değişiklik nedenlerini ön sözlerde açıklayan ve eserin işlevine ilişkin bilgi veren Mithat'ın erek metinde yeterlilik ile kabuledilebilirlik arasında bir denge kurmaya çalıştığı gözlemlenmektedir (1990, 127-141).

Öner'in çalışmasında, erek metinde kasti değişikliklere gidilmesi nedeniyle aktarımın tamamen gerçekleşmemesi durumunda Ahmet Mithat'ın bu aktarımı çeviri olarak adlandırmadığı görülmektedir. Mithat, bu tür değişikliklere başvurduğu metinlerin ön sözünde kaynak metnin başlığına, yazarına ya da her ikisine de gönderme yapmış olmasına rağmen kendisini metnin çevirmeni değil metnin yazarı olarak adlandırmaktadır. Örneğin *Diplomalı Kız* adlı eserin ön sözünde *Diplomalı Kız*'ın tamamen kaynak metinden üretilmediğini sadece ana fikrin kaynak metinden alındığını belirtmiştir (1990, 142). Bu nedenle Mithat, kaynak metin üzerinde büyük

değişiklikler yaptığı gerekçesiyle erek metni çeviri olarak değil telif eser olarak sunmuştur (Öner, 1990, 143).

Recâizâde Mahmûd Ekrem'in *Atala* çevirisine ilişkin öne sürülen görüşlerin Ahmet Mithat'ın çeviri görüşüyle benzer olduğu gözlemlenmektedir. Recâizâde Mahmûd Ekrem, 1872 yılında Chateaubriand'dan yaptığı *Atala* tercümesi için eklediği "Mukaddime-i Mütercim" yazısında çeviri süreci ve erek metinle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

> "Tercüme ettiğim kitabın bazı yerindeki mebhasların, tercümede bazısı icaz ve bazısı bütün bütün tayy ve bazısı dahi tahrif ve tağyir olunmuş ve bu da müellif-i kitapla mütercininin o mebhaslar üzerine nokta-i nazarlarının ihtilaf-ı tabiisinden neş'et etmiştir" (Mahmûd Ekrem, 1872, 7).

Recâizâde Mahmûd Ekrem, ön sözde çeviri sürecinde Chateaubriand'a aynı fikirde olmadığı anlarda metne kendi düşüncelerini eklediğini, metni eksilttiğini ve değiştirdiğini ifade etmiş; kendini mütercim, metni ise tercüme olarak adlandırmıştır. Nâmık Kemal ise Recâizâde Mahmûd Ekrem'in kaynak metne yaptığı müdahaleler sonucunda kaynak metinden uzaklaştığı ve kendi yaratıcılığını dâhil ettiği gerekçesiyle bu metnin çeviri metin olamayacağını, te'lif eser olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Bkz. Yetiş, 2006, 189). Bu ifadesinin yanısıra Nâmık Kemâl, telif eser ile özgün eser arasında da bir ayrıma gitmiş ve telif eserlerin özgün eser üretmekte önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Ahmet Mithat ve Nâmık Kemal'in çeviriye ilişkin söylemlerindeki ortak nokta, çevirmenin kaynak metinden uzaklaştığı ya da kaynak metne müdahale ettiği durumlarda erek kültürde üretilen metnin çeviri olarak değil te'lif eser olarak nitelendirilmiş olmasıdır. Çevirmenin konumunun yaratıcılığını sergilediği durumlarda yazarlığa taşındığı söylenebilir.

Çeviriye ilişkin söylemler ışığında, 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı'sında takdir gören çeviri anlayışının kaynak metnin normlarına uygun olarak yapılan çeviri olduğu görülmektedir. Hatta kimi çevirmen ve yazarlar kaynak odaklı çevirilerin bile özgün eserin fevkaledeliğini yansıtamayacağı düşüncesindedir. Kabul gören çeviri yöntemiyle üretilen erek metinlere bile bu dönemde özgün eser kadar değer verilmediği dikkat çekmektedir. Çeviriye özgün eser kadar değer atfetmeyen bu söylemler, Neslihan Demirkol'un dönemin çeviri anlayışına ilişkin yaptığı "çeviri sonunda üretilen metinler[in], hep orijinal bir yapıtın bir kopyası olarak kalacağ[ı], başarılı olsalar bile ancak kopya olarak kaldıkları için değersiz görüleceğ[i]" çıkarımını akıllara getirmektedir (2015, 26).

Ahmet Mithat Efendi'nin kimi çevirilerin ön sözünde sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışına karşı olduğunu belirtmiş olmasına rağmen kaynak metinden uzaklaşarak, metni eksilterek, kendi düşüncelerini dâhil ederek ürettiği eserleri çeviri eser olarak nitelendirmemesi dönemin kaynak odaklı çeviri anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, Nâmık Kemal'in kaynak metne çok fazla müdehale edildiği gerekçesiyle *Atala* çevirisini "çeviri" olarak sınıflandırmamasının temelinde kaynak metne sadakat düşüncesi yatmaktadır. Kaynak metindeki biçemin ve anlamın en az kayıpla erek metne taşınmasını temel alan Osmanlı'daki sadakat kavramının edebiyat ve dilbilim bakış açısıyla gelişen ve 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar ağırlığını hissettiren kaynak odaklı çeviri anlayışına benzer bir süreçten geçtiği görülmektedir. Çevirmenin yaratıcılığını sergilediği ve kaynak metni tamamen aktarmadığı metinlerin çeviri olarak adlandırılamadığı, ama kaynak metne bir noktada bağlı kalındığı için özgün eser olarak da nitelendirilemediği saptanmıştır. Namık Kemal tarafından te'lif olarak nitelendirilen bu yazım pratiği, tercüme yollu yazma yöntemi olarak te'lif başlığı altında irdelenecektir.

7.3. Tercüme Yoluyla Yazma Yöntemi Olarak "Te'lif"

Nâmık Kemal'in Recâizâde Mahmûd Ekrem'in *Atala* çevirisini telif eser olarak nitelendirmesi ve telif kavramını özgün eserle eş anlamlı olarak kullanmaması, Osmanlı yazın geleneğinde telif eser ile özgün eser arasında bir ayrım olduğunun göstergesidir. Nâmık Kemal, telifi tercümeden daha kıymetli, işlevsel bir metin üretme biçimi olarak nitelendirmiş ve telif eserin tarzı has olarak isimlendirdiği özgün esere geçişte önemli bir rol üstlendiğini belirtmiştir (Krş. Yetiş, 2006). Nâmık Kemal'in telifi tercümeden daha değerli bir metin üretme biçimi olarak görmesi dönemin poetikası olan Milli Edebiyat Akımının bir yansıması olarak düşünülebilir. Namık Kemal'ın de destekçisi olduğu Milli Edebiyat Akımının özünde Türk toplumunun değerlerini barındıran ve milli duyguları harekete geçiren yerli edebiyat ürünlerinin üretilmesi yatmaktadır. Çeviri eserlerin yoğunlukta olduğu bir edebiyatın milli edebiyat inşasına ket vurduğunu düşünen yazarların telifi çeviriye göre daha işlevsel buldukları söylenebilir. Dönemin çevirmenlerinden Ali Kemal'in de bu konuda Namık Kemal'le benzer bir düşünceyi paylaştığı görülmektedir:

> "Edebiyatımızda büsbütün tercümeye taraftar değilim, fil-hakîka edeb her tarafta birdir. Güzel Garb'da Şark'ta, nerede tecelli ederse etsin güzeldir. Sevilir. Temaşa olunur ama bizim meziyet-i edebiyemizi, harikamızı, dehâmızı âsâr-ı milliyemizde gösterebiliriz. En sade bir

> misal göz önüne alınsın: Küçük bir hikâye. Eşhas ecnebî olur ise, vak'a memâlik-i ecnebiyede cereyan ederse telezzüzât-ı fikriyemiz az olur, mahdûd olur, mahsûr olur. Lakin bu zemine reng-i milliyet verirseniz iş başkalaşır. Hâsılı, kendimize, mezâyâmıza, zekâmıza mahsus bir binâ-yı edeb te'sîsi, cerr-i hizâne-i bedâyi' teşkîli için vâsıta-i te'lîfe müracaat etmeliyiz. Tercüme bu yolda bize ancak rehberlik eder" (Ali Kemal, 1914'ten aktaran Bozkurt, 2014, 44).

Ali Kemal'in de ifadesinden çıkarılabileceği üzere, sadece tercümeyle yetinmeyip kendi meziyetlerimizi, milli dehamızı sergilemek için telife müracaat edilmesi gerektiği düşüncesi, dönemin Milli Edebiyat kaygısıyla ilintilidir. Bu bağlamda Ali Kemal'in ve Nâmık Kemal'in tercüme ile kaynak metin odaklı aynen tercümeyi kastettikleri, telif kavramını ise yerel öğelerin eklendiği ve yazarın yaratıcılığının d Osmanlı'sında dâhil edildiği bir metin üretme yöntemi olarak kullandıkları görülmektedir.

Osmanlı dönemindeki çeviri ve özgün eser anlayışından yola çıkarak tercüme, telif ve özgün kavramlarının üç ayrı kategoride değerlendirildiği söylenebilir. İçerik, anlam ve biçem bakımından kaynak metne sadık kalınarak üretilen metinler tercüme; içerik ve biçem bakımından bir başka esere benzemediği düşünülen ve ilk kez metnin yazarı tarafından kaleme alındığına inanılan eserler ise özgün eser olarak sınıflandırılmaktadır. Kaynak metni tamamen yansıtmadığı ve çevirmenin yaratıcılığını konuşturduğu için tercüme sayılmayan ama yine de kaynak metinle benzerlikleri bulunan eserlerin ise telif olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu ayrımdan hareketle te'lif, Osmanlı döneminde bir metin üretme biçimi olarak, Nâmık Kemal'in de belirttiği üzere, çeviriden özgün esere geçişte bir köprü görevi üstlenmektedir. Bu noktada te'lif kavramının bu dönemde bir çeviri yoluyla yazma pratiği olduğu dikkat çekmektedir. Paker, Ahmet Mithat'ın terceme yollu yazma deyimiyle te'lîf biçiminde ürettiği eserler arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır:

> "Ahmed Midhat'ın daha önce Demircioğlu'nun araştırmasına dayanarak sözünü ettiğim gerek 'terceme yollu' gerek başka terimlerle kurduğu söyleminde, te'lîf biçiminde ürettiği eserlere, geleneksel terceme pratiğine eleştirel bir yaklaşımın izlerini taşıdığını, Avrupa kaynak metinlerini kullanmakla, özellikle 'klasik' olarak tanımladığı eserlerin yabancılığını, ötekiliğini kabul ettiğini, ama dönüştürdüğünü, kısmî aktarım stratejilerini, döneminin esinlediği bir eleştirel hassasiyetle bilinçli olarak kurduğunu ve bu nedenle bunların inceliklerini kendi aktarım söyleminde açıklamak ihtiyacı duyduğunu düşünüyorum" (Paker, 2014, 51).

Paker'in Ahmet Mithat Efendi'nin terceme yollu yazma ifadesinden yola çıkarak yaptığı bu saptama, te'lif kavramıyla tercüme pratiği arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Telif kavramının tercümeyle olan ilişkisi, II. Meşrutiyet'te yayımlanan ilk te'lif polisiye serilerin tercüme yollu yazma yöntemiyle üretilen eserler olarak ele alınmasına olanak vermektedir. Te'lif kavramının 1935 yılında Tâhirü'l-Mevlevî tarafından kaleme alınan *Edebiyat Lügati*'nda "alışdırmak, imtizac ettirmek, bir şeyin

sayısını bine çıkarmak" (1935, 156) ifadeleriyle tanımlandığı görülmektedir. Kavramın sözlükteki ayrıntılı açıklaması ise şu şekilde verilmiştir:

> "Bu itibarla, kitab yazmak, eser kaleme almak manasında kullanılır. 'Talim-i Edebiyat'ı Recâizâde te'lîf etmiştir' ibâresinde olduğu gibi. Müellifin, bahisleri biribirine ısındırmak suretiyle kitabına derc etmesi ve eserinde birçok malumat vermesi, kitab yazmaya 'te'lîf' denilmesine sebeb olsa gerekdir" (Tâhirü'l-Mevlevî, 1973, 156).

Paker, Tâhirü'l-Mevlevî'nin, Avrupa kaynaklı çevirilerin hızlandığı ve te'lîf teriminin "çeviri"ye karşı "orijinal" anlamında da kullanılmaya başlandığı bir ortamda te'lîf kavramını tanımlarken terceme'yi de düşünmüş olabileceğini ifade etmiştir (Paker, 2014, 55.).

Fatih Altuğ ise doktora tezinde orjinal kavramının anlamına değinmiştir. Altuğ, Nâmık Kemal'in orjinal kavramını genellikle edebî model anlamındaki "numune" sözcüğüyle birlikte kullandığını ve "tarz-ı has" ve "mahsus" ifadeleriyle Türkçeleştirdiğini belirtmiştir (2007, 118). Altuğ, çalışmasında bu kavramın "bir başkasına model olabilmek için gerekli olan kendine özgülük, başkasına benzemezlik ölçütü[yle]" ilişkilendirildiğini ifade etmiştir (2007, 118). Paker, dönemin telif ve özgünlük anlayışlarından yola çıkarak Nâmık Kemâl'in te'lîf kavramını "tarz-ı has'a bir yaklaşma, bir geçiş" olarak görmüş olabileceğini belirtmiştir (2014, 58). Bu noktada telif kavramını "terceme yollu" bir sahiplenme/temellük edimi (2014, 57) olarak ele almış ve özgün ile telif kavramlarının tanımında ayrıma gitmiştir:

> "Te'lîf, çoğunlukla yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen terceme olabilen, kısmen yazarın katkılarıyla üretilen bir eser iken, günümüz anlayışında orijinal, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen eserdir" (Paker, 2014, 38).

Daha önce vurgulandığı üzere Paker, sahiplenme teknikleriyle üretilen metinlerde kaynak metin-erek metin ayrımının belirsizleştiğini ve zaman içerisinde "erek metnin bir çeşit kaynak halini aldığı[nı]" ifade etmiştir. Fakat kaynak ile erek metnin karşılaştırması yapıldığında "benzerlik içinde benzemezlik, yani özgünlük alanlarının da fark edildiği[ni]" vurgulamıştır (2014, 69). Bu noktada *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* örneğinin Paker'in çeviri yoluyla sahiplenme yöntemi olarak değerlendirdiği telif pratiğinin özelliklerini barındırdığı görülmektedir. Eser, *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle çok sayıda benzerlik taşımasına rağmen iki polisiye serisinin karşılaştırılması yapıldığında benzerlikler içerisinde Amanvermez serüvenlerinin özgün nitelikleri göze çarpmaktadır. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nden üretilmesine rağmen yayınlandığı döneminin tarihsel ve toplumsal bir kesitini sunan seri, zaman içerisinde erek dizgede başka Amanvermez

serüvenlerinin ortaya çıkmasını sağlayan bir kaynak metne dönüşmüştür. Telif kavramının anlamı ve özelliklerinden hareketle *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin dönemin ihtiyaçları doğrultusundan uygun görülen Sherlock Holmes öykülerinin bir araya getirilmesi, eksiltilmesi, zenginleştirilmesi ve çevirmenin kendi fikirlerini dâhil etmesi yoluyla oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle, *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Sherlock Holmes öykülerinin telif yoluyla erek dilde yeniden yazımı olduğu iddia edilebilir.

7.4. "Te'lif" Kavramının Polisiye Edebiyat Çevirisi ile İlişkisi Üzerine Çıkarımlar: Çeviri Yollu Yazma Örneği olarak *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni, edebiyat dizgemizde polisiye edebiyat türünün ilk örneklerinden biri kabul edilmektedir. Yazıldığı dönemin kültürel, tarihsel, coğrafik ve ideolojik açıdan bir kesitini sunabildiği için yeni gerçekçilik olarak anılan polisiye edebiyat, ulusal alegori üretmekteki en güçlü araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Polisiye edebiyat çevirisi alanındaki çalışmalarda görüldüğü üzere polisiye edebiyatta ulusal alegori çevirisi, yalnızca kaynak metindeki alegorinin erek dile aktarımıyla sınırlanmamakta, aynı zamanda kaynak metindeki ulusal alegorinin erek toplumun ulusal alegorisine çevrilmesi anlamına da gelmektedir (Bkz. Bölüm 5). İkinci amaçla yapılan alegori çevirilerinde kaynak metnin erek kültür tarafından "yeniden sahiplenildiği" ve erek toplumun ihtiyaçları çerçevesinde kaynak kültürdeki ötekinin erek kültürün gerçekliğine "dönüştürüldüğü" gözlemlenmektedir.

Osmanlı'da sahiplenme tekniği olarak ele alınan te'lif' yöntemiyle üretilen metinlerin yurtdışında alegori çevirisi çerçevesinde tartışılan çeviri sürecine benzer bir süreçten geçtiği söylenebilir. Te'lif şeklinde üretilen eserlerde kaynak metin ya da metinlerin ötekiliğinin kabul edildiği ama bu ötekiliğin erek kültüre dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu dönüştürme sürecinde kaynak metinlerin bir tür sahiplenme yöntemiyle erek dilde yeniden yazıldığı dikkat çekmektedir. Yurtdışında polisiye edebiyatta alegori çevirisi bağlamında tartışılan çeviri yöntemleri, Osmanlı kültüründe çeviri yoluyla sahiplenme tekniği olarak te'lif kavramının özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Şematik yapısı sayesinde aynı format içerisinde yeni anlamlar üretmeye uygun bir tür olan polisiyenin sahiplenme teknikleriyle erek

kültürde yeni bir ulusal alegori üretmek için diğer edebiyat türlerine kıyasla daha uygun bir tür olduğu söylenebilir.

Yurt dışında polisiye edebiyata ilişkin sorunsalları ele alan çalışmalara bakıldığında, polisiyede özgün-çeviri ikilemi çerçevesinde tartışılan eserlerin aslında benzer metin üretme yöntemleriyle oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Çeviribilim bakış açısıyla incelendiğinde, bu eserlerin erek toplumun ihtiyaçları doğrultusunda çeviri yoluyla oluşturulan metin türleri olduğu fakat farklı kavramlarla açıklandığı fark edilmiştir. Polisiye edebiyat çeviri çerçevesinde literatürde tartışılan düşünümsel yeniden çeviri (re-translation) ya da katalitik çeviri (catalytic translation) gibi kavramların özünde olan kaynak metnin erek kültürde yeniden sahiplenilmesi düşüncesi, Osmanlı döneminde bir metin üretme yöntemi olarak kullanılan telif kavramının da temelini oluşturmaktadır. Telif yoluyla üretilen metinlerde kaynak metnin ya da metinlerin temellük yöntemiyle erek kültüre aktarıldığı/dönüştürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu açıdan telif eser olarak sunulan fakat günümüzde telif ile özgün kavramlarının eş anlamlı kullanılması nedeniyle taklit/özgün tartışmalarına neden olan ilk telif polisiye serilerinin sahiplenme yöntemiyle yapılan alegori çevirileri olduğu söylenebilir.

8. SONUÇ

Bu çalışmada *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* isimli eser özelinde II. Meşrutiyet döneminde basılan ilk telif polisiye serileri, "alegori çevirisi" bağlamında tartışmaya açılmıştır. 1913 yılında telif eser olarak sunulan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'yle olan benzerliklerine rağmen sunuluş biçimi nedeniyle Türk edebiyat dizgesinde özgün eser olarak konumlandığı görülmektedir.

Seri kapsamında çıkan 10 öykü incelendiğinde, serüvenlerin her birinin karakter yaratımı ve kurgu işleyişi açısından bir ya da birden fazla Sherlock Holmes serüveniyle benzerlik taşıdığı saptanmıştır. Fakat öykülerin varsayılan kaynak metin(ler)le arasındaki benzerliklere rağmen serüvenlerin geçtiği II. Abdülhamid dönemine ilişkin tarihsel, kültürel ve toplumsal bir kesit sunabilmesine imkân veren özgün unsurlara da sahip olduğu tespit edilmiştir. Öykülerin okuyucuya yalnızca Osmanlı'nın son dönemi hakkında coğrafik ve toplumsal açıdan bilgi vermekle sınırlı olmadığı aynı zamanda yayınlandığı dönem olan II. Meşrutiyet döneminin ideolojik yapısının izlerini de taşıdığı fark edilmiştir.

Sherlock Holmes Serüvenleri ile benzerliğinin yanı sıra özgün nitelikler taşıması nedeniyle özgün-taklit ikileminde tartışılan serinin çağdaş çeviribilim kuramlarıyla incelenmesi sonucunda, yazar olarak sunulan Ebussüreyya Sami'nin *Sherlock Holmes Serüvenleri*'indeki ulusal alegoriyi Türk toplumun alegorisine çevirdiği tespit edilmiştir. Erek kültürde belirli bir işlevi yerine getirmesi beklenen çeviri metnin aslında bir amaç doğrultusunda yönlendirildiği ve toplumsal, kültürel, tarihsel bir bağlama oturtularak incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle, seri II. Meşrutiyet döneminin toplumsal koşulları çerçevesinde ele alınmıştır. Çeviri metin olarak ele alınan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin çeviri sürecini araştırmak amacıyla Lefevere'in çeviri sürecini yönlendiren unsurlar olarak öne sürdüğü "ideoloji" ve "poetika" kavramlarına başvurulmuş ve erek metin(ler), II. Meşrutiyet döneminin baskın ideolojisi olan Türkçülük düşüncesi ve dönemin poetikası olarak ortaya çıkan Milli Edebiyat Akımı çerçevesinde tartışılmıştır.

Yapılan araştırmada, polisiye edebiyatın ucuza basılabilmesi, heyecan verici kurgusu ve kolay okunabilen formatı nedeniyle yazarların dönemin ideolojisi doğrultusunda halkı yönlendirmek amacıyla en çok başvurdukları edebiyat türlerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada polisiye edebiyatın II. Meşrutiyet'te milliyetçi bir söylem üreterek baskın ideoloji olan Türkçülük düşüncesini halka yayma ve insanlardaki milli duyguları güçlendirme işlevi gördüğü saptanmıştır. Bu dönemde basılan ilk Türk polisiye serilerin ise Türkçülük düşüncesini destekleyen yazarların devletin ideolojik amaçlarına hizmet etmek amacıyla yaptıkları alegori çevirileri olduğu tespit edilmiştir. Baskın ideolojiyi destekleyen yazarların polisiye edebiyatın halkın her kesimine ulaşmak ve yeni bir toplumsal gerçeklik yaratmak için son derece işlevsel bir tür olduğunu fark etmeleri sonucunda bu dönemde yerli polisiye serilerinin ilk örneklerinin yayımlandığı gözlemlenmiştir. Fakat erek dizgede henüz yerleşmiş bir polisiye edebiyat geleneğinin olmaması ve yazarların polisiye edebiyatın yapısına ve özelliklerine hâkim olmamaları nedeniyle Milli Edebiyat Akımı çerçevesinde yayınlanabilecek yerli polisiye eserler üretmekte güçlük çektikleri fark edilmiştir. Bu nedenle yazarların dönemin poetikasına uygun yerli polisiye ürünler üretmek ve halka Türkçülük düşüncesinin ilkelerini yaymak için alegori çevirisine başvurdukları saptanmıştır. Bu amaçla yapılan alegori çevirilerinde batılı muadilleri kadar modern ve akılcı ama devletine ve milletine yararlı olmak için onlardan daha çalışkan, kültürel değerlerine bağlı, yerli polis dedektif karakterlerin yaratıldığı görülmüştür. Bu bağlamda yazar/çevirmenlerin kaynak metindeki batılı okurlar için üretilmiş ulusal alegoriyi erek kültüre aktarmadıkları, Türk halkı için yeni bir ulusal kimlik yaratmak amacıyla erek toplumun alegorisine dönüştürdükleri tespit edilmiştir.

Erek toplumun ideolojisi ve poetikası tarafından şekillenen erek metindeki yeni ulusal alegorinin yalnızca metnin basıldığı dönemin tarihsel, kültürel ve coğrafik açıdan bir gerçekliğini sunmakla sınırlı olmadığı aynı zamanda Türk toplumu için siyasi açıdan yeni bir kimlik inşa ettiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin ulus devlet inşasına zemin hazırlamak amacıyla edebiyat dizgemize yapılan polisiyede ilk alegori çevirisi örneği olduğu ve Türkçülük düşüncesini Türk toplumuna yayma işlevi gördüğü tespit edilmiştir. Kaynak metin olan *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin kaynak dizgede Victoria döneminin baskın düşünce biçimi olan İngiliz milliyetçiliğini halka yayma ve

sanayileşmeyle birlikte baskın sınıf olmaya başlayan burjuvazinin değerlerini kitlelere benimsetme işlevi gördüğü saptanmıştır. Doyle tarafından yaratılan Sherlock Holmes karakteri, kaynak metinde dönemin baskın ideolojisine uygun olarak akılcı, burjuvazinin değerlerini koruyan ve kraliyete sadık örnek İngiliz vatandaşını temsil etmektedir. Erek metinde ise Sherlock Holmes'ün Amanvermez Avni'ye çevrilmesiyle erek toplumda Türkçülük düşüncesinin ilkelerine göre yeni bir örnek vatandaş kimliği yaratılmıştır. Bu çalışmada *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Türkçülük düşüncesini benimseyen Ebussüreyya Sami tarafından Türk toplumuna yapılan alegori çevirisinde Sherlock Holmes'ün Batı'daki gelişmeleri takip eden ama Türk kültürüne ve değerlerine de sahip çıkan ulusal bir karaktere dönüştürüldüğü ve erek okura örnek bir Türk vatandaşı olarak sunulduğu iddia edilmektedir.

Eserin milli edebiyat akımın bir parçası olması amacıyla Ebussüreyya Sami'nin metiniçi eklemeler ve yan metinler aracılığıyla bir özgün aldatmacası oluşturduğu saptanmıştır. Polisiye edebiyata ve çevirisine ilişkin yapılan araştırmalarda polisiyenin dönemin ideolojik yapısına göre şekillenen bir tür olduğu ve şematik yapısı sayesinde polisiyede alegorinin sabit olmadığı ve çeviri yoluyla başka kültürlerin alegorisine dönüştürülebildiği tespit edilmiştir. Rolls ve Sitbon, polisiyede çeviri yoluyla yeni bir ulusal alegori üretilirken erek kültürün toplumsal şartları doğrultusunda erek okur için özgün-çeviri aldatmacası yaratıldığına dikkat çekmiş ve her aldatmacanın aslında erek toplumun kırılma anlarına denk geldiğini ifade etmiştir (2013, 39). Bu doğrultuda Osmanlı Devleti ve günümüz Türkiye'si için siyasi ve toplumsal açıdan dönüm noktası olarak kabul edilen II. Meşrutiyet döneminde, Ebussüreyya Sami tarafından Türkçülük düşüncesine uygun yeni bir ulusal kimlik inşa etmek amacıyla erek metinde bilinçli bir özgün aldatmacası yaratıldığı söylenebilir.

Polisiyede alegori çevirisine odaklanan çalışmalarda polisiyenin yapısı ve unsurları nedeniyle diğer edebiyat türlerine nazaran ait olduğu toplumun tarihsel ve toplumsal özelliklerine daha bağlı olduğu, bu sayede kendi döneminin gerçekliğini yansıtabildiği için "yeni gerçekçilik" ya da "toplumsal gerçekçilik" olarak da anılabileceği vurgulanmaktadır. Araştırmalar ışığında her toplumun siyasi ve kültürel şartları bir diğer topluma göre değişiklik gösterdiği için çevirmenlerin alegori çevirisi sırasında başvurduğu yöntemlerin de farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan kavram tartışmaları incelendiğinde, kaynak metinde kaynak kültür

alıcısı için üretilen gerçekliğin ve ulusal alegorinin erek toplum gerçekliğini daha iyi yansıtması için yeni bir ulusal alegoriye dönüştürüldüğü çevirilerin "katalitik çeviri" ("catalytic translation"), "düşünümsel yeniden çeviri" ("re-translation") ya da "öteki benlik çevirisi" ("alter ego interpretation") gibi kavramlarla tartışıldığı görülmüştür. Çeviri sürecinde çevirmenlerin yeni bir gerçeklik yaratmak amacıyla başvurduğu yöntemler için ise araştırmacıların "kendine-yabancılaşma" ("auto-differentiation") ya da "kendi zıttını oluşturma" ("auto-antonym") gibi kavram önerilerinde bulundukları gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar ve kavram önerileri incelendiğinde, önerilen kavramların farklılık göstermesine rağmen her bir vaka çalışmasının kaynak metindeki alegorinin erek kültürün gerçekliğine dönüştürülmesini konu aldığı ve ele alınan metinlerin özünde birer alegori çevirisi olduğu saptanmıştır.

Bu tez çalışmasında şimdiye kadar özgün-taklit karşıtlığında tartışılan fakat polisiye edebiyatta alegori çevirisi çerçevesinde incelendiğinde birer çeviri olduğu ortaya çıkan ilk telif polisiye serilerinde kullanılan çeviri yönteminin izi sürülmüş ve metinlerin aslında çeviri geleneğimizde var olan bir yöntem ile çevrildiği tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada Osmanlı yazın geleneğinde tercüme kavramının pek çok yeniden yazım pratiğini kapsayan bir üst terim olduğu, te'lif" kavramının ise günümüzdeki özgün eser kavramından farklı olarak tercüme kavramıyla ilişkilendirildiği ve özgün kavramıyla eş anlamlı kullanılmadığı görülmüştür. Te'lif kavramı, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen özgün eserin aksine "yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen terceme olabilen, kısmen yazarın katkılarıyla üretilen bir eser" olarak tanımlanmıştır (Paker, 2014, 38). Bu dönemde te'lif şeklinde üretilen metinlerde kaynak metinle olan benzerliklerin yanı sıra özgün alanların da olduğu, bu nedenle kaynak metin ile erek metin arasındaki sınırların silikleştiği gözlemlenmiştir.

Tercüme yollu yazma pratiği olarak ele alınan "te'lif" kavramının anlam yükünün literatürde polisiyede alegori çevirilerine ilişkin önerilen kavramların anlam yükleriyle paralel olduğu saptanmıştır. Örneğin, Rolls ve Sitbon'un katalitik çeviri kavramı çerçevesinde inceledikleri metinlerde, çeviri ile özgün aralarındaki sınırın muğlaklaştığı ve erek metnin erek dizgede hem çeviri hem de özgün bir rol üstlendiği görülmüştür (Krş. Rolls, Sitbon, 2013). Benzer şekilde, Paker tarafından öne sürülen "te'lif yoluyla üretilen metinlerde kaynak metinlerin yabancılığının, ötekiliğinin

kabul edildiği, ama dönüştürüldüğü" (2014, 51) düşüncesi de Rolls'ün, kaynak metindeki alegorinin erek metinde sahiplenilmesi ve yeniden üretilmesi olarak tanımladığı "düşünümsel yeniden çeviri" ("re-translation") kavramıyla benzerlik göstermektedir. Her toplumun dönem şartları ve metin üretme gelenekleri doğrultusunda farklı stratejilere başvurulabileceği düşüncesinden hareketle, Fransız polisiyesinde alegori çevirisi bağlamında öne sürülen "katalitik çeviri" ya da "düşünümsel yeniden çeviri" gibi kavramların kendi çeviri geleneğimizdeki karşılığının "çeviri yollu yazma olarak te'lif" olduğu tespit edilmiştir.

Çeviri geleneğimize ilişkin yapılan araştırmalarda "te'lif" kavramının günümüzdeki özgün kavramından farklı olarak çeviri yollu bir yazım yöntemi olarak açıklanması, ilk telif polisiye eserlere ilişkin yapılan özgün-taklit tartışmalarına açıklık kazandırmaktadır. Bu noktada 1913-1914 yılları arasında telif eser olarak sunulan *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisi, on bir ayrı kaynak metne dayanan, kısmen bu kaynak metinlerin çevirisi olan, kısmen de Ebusüreyya Sami'nin katkılarıyla üretilen bir polisiye serisi olduğu görülmektedir. Ebusüreyya Sami'nin erek metinde Batı'nın temsili olan on bir ayrı Sherlock Holmes serüveninin yabancılığını kabul ettiği, fakat bu metinleri dönemin kabul gören metin üretme biçimlerinden biri olan telif yoluyla erek toplumun alegorisine dönüştürdüğü gözlemlenmiştir.

Özetle, yapılan bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde basılan ilk telif polisiye serilerin aslında dönemin Türkçülük ideolojisine hizmet etmek ve Milli Edebiyat Akımına uygun eserler üretmek amacıyla yapılan çeviri metinler olduğu tespit edilmiştir. Bu metinlerin erek toplumda halkı savaş korkusundan uzaklaştırma, milli duyguları güçlendirme ve yeni bir ulusal kimlik inşa etme işlevi gördüğü gözlemlenmiştir. Yayınlandıkları dönemde polisiye edebiyatın çeviri yoluyla erek edebiyat dizgesine yeni dâhil olan bir tür olması ve erek dizgede henüz yerleşmiş bir yerli polisiye edebiyat geleneğinin olmaması nedeniyle yazarların çevirmen rolü üstlenerek çeviri yoluyla (alegori çevirisi yoluyla) milli edebiyata uygun polisiye eserler ürettikleri fark edilmiştir. Polisiyede alegori çevirisini kaynak metindeki alegorinin erek toplumun alegorisine dönüştürülmesi olarak ele alan bu çalışmada, farklı toplumlarda başka isimlerle anılan alegori çevirisi pratiklerinin çeviri geleneğimizdeki karşılığının çeviri yoluyla yazma olarak telif olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde çeviri yoluyla yazılan polisiye serilerin kaynak metin(ler) ile ilişkisini koparmadan erek toplumun gerçekliğini yansıtabilmeleri nedeniyle özgün ve çeviri kavramlarının sınırlarının muğlaklaştığı alegori çevirileri olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle çeviri yoluyla yazılan ilk telif polisiye serilerin erek toplumda hem çeviri hem de özgün eser rolü üstlendiği öne sürülmektedir. Bu tez çalışmasında amaçlandığı üzere, çeviribilim alanındaki güncel tartışmalardan yola çıkarak kendi çeviri tarihimizdeki sorunsalları gözden geçirmek ve bu sorunsalları bahsi geçen dönemin toplumsal koşulları ve çeviri geleneği çerçevesinde incelemek çeviri tarihimizin izini sürerken farklı kapılar açabilir.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ayşe Nihal. 2004. **Söylenceden Gerçekliğe**. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Alimen, Nilüfer. 2010. The Ideological Aspect of the Pseudotranslations in Turkey: an Analysis of Kemal Tahir's Pseudotranslations of Mike Hammer Series. Yüksek Lisans Tezi. Aston Universitesi. School of Languages and Social Sciences.

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. 2018. Polisiye Edebiyatımızda Özgün/Çeviri Sorunsalı: Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni. **5. Asoscongress Uluslararası Filoloji Sempozyumu, 25-27 Ekim 2018**. İstanbul.

_____. 2019a. Polisiye Edebiyatta Ulusal Alegori Çevirisi: Amanvermez Avni'nin Serüvenleri. **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. c.9. s.17: 277-295.

_____. 2019b. İlk Türk Polisiye Serilerini Çeviribilim Bağlamında Yeniden Düşünmek. **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**. s.5: 387-400.

Altıntaş-Balcı, Ayşe. 2005. Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni. Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstütüsü.

Altuğ, Fatih. 2007. Namık Kemal'in Edebiyat Eleştirisinde Modernlik ve Öznellik. Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunsoy, Nurullah. 2014. Amasya Vilayet Gazetesi (1922-1928). Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstütüsü.

Arslan Özcan, Lale, Pınar Güzelyürek Çelik. 2013. Georges Simenon'un Türkçe'ye Çevirileri: Fransız Polisiye Roman Çevirilerinin Türk Polisiye Türüne Etkisi. **Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat**. ed. Seval Şahin, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman. İstanbul: Bağlam Yayıncılık: 172-179.

Arslan Özcan, Lale, Pınar Güzelyürek Çelik. 2016. Panorama des Traductions en Turc des Oeuvres de Georges Simenon. **Traduire la Littérature Belge Francophone. Itinéraires des Oeuvres et des Personnes**. ed. Catherine Gravet. Mons: Université de Mons (UMONS): 165-192.

Barry, Petter. 2012. **An Introduction to Literary and Cultural Theory**. 3. bs. Manchester: Manchester University Press.

Bassnett, Susan, André Lefevere. 1990. General Editor's Preface. **Translation, History, Culture: A Sourcebook**. ed. André Lefevere. New York: Routledge: xi-xii.

Bassnett, Susan. 2002. **Translation Studies**. 3. bs. New York: Routledge.

Berk, Özlem. 1999. Translation and Westernisation in Turkey (from the 1840s to the 1980s). Doktora Tezi. Warwick Universitesi.

Bozkurt, Eshabil, Ayşe Banu Karadağ. 2015. II. Abdülhamid Dönemi Roman Çevirileri. **RumeliDE Dil ve Edebiyar Araştırmaları Dergisi**. s. 3: 43-77.

Bozkurt, Eshabil. 2014. 1908-1928 Yılları Arasında Batı Dillerinden Osmanlı Türkçesine Çevrilen Romanlarda Mukaddime Geleneği. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Brantlinger, Patrick, William Thesing. 2002. **A Companion to the Victorian Novel**. Blackwell Companions to Literature and Culture Series. Malden, MA: Wiley Blackwell Publishing.

Carr, John Dickson. 1949. **The Life of Sir Arthur Conan Doyle**. New York: Harper Press.

Catford, John C. 1965. **A Linguistic Theory of Translation**. Oxford: OUP.

Cawelti, John G. 1976. **Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture**. Chicago: University of Chicago Press.

Corton, Christine L. 2015. **London Fog: The Biography**. Massachusetts: Harvard University Press.

Day, Gary. 2001. **Class**. Londra: Routledge.

Demircioğlu, Cemal. 2005. Geç-Dönem Osmanlı Edebiyatı Geleneğinde Tercüme ve Onunla İlişkili Metin Üretme Uygulamalarını Yeniden Düşünmek. Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Fatmagül. 2007. **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Demirkol, Neslihan. 2015. 1850-1900 Yılları Arasında Edebiyat Yayıncılığı Alanının Yeniden Biçimlenmesi ve Edebiyat Çevirileri Piyasasının Doğuşu. Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doyle, Arthur Conan. 1887. A Study in Scarlet. **Beeton's Christmas Annual**. Londra, New York, Melbourne: Ward Lock & Co.

_____. 1890. The Sign of the Four. **Lippincott's Magazine**. Londra: Ward Lock & Co.

_____. 1891. Scandal in Bohemia. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1892. The Adventure of Silver Blaz. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1893. Final Problem. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1893. The Greek Interpreter. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1900. **The Great Boer War**. Londra: Smith Elder & Co.

_____. 1902. **The War in South Africa: Its Causes and Conduct**. Londra: George Newnes Ltd.

_____. 1903. The Adventure of the Empty House. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1903. The Norwood Builder. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1904. The Adventure of Charles Augustus Milverton. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1904. The Adventure of the Golden Pince-Nez. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1908. The Adventure of Wisteria Lodge. **The Strand Magazine.** Londra: George Newnes LTD.

_____. 1914. **To Arms**. Londra: Hoder and Stoughton Ltd.

_____. 2012. **Memories and Adventures**. New York: Cambridge University Press.

_____. 2019. **The Complete Collection – Sherlock Holmes**. The Golden Deer Classics Team: Oregan Publishing.

Dwivedi, Ketaki. 2018. Converging Precincts: Sociology and Sherlock Holmes. **Sociological Bulletin**. c. 67. s. 1: 67-83.

Eagleton, Terry. 1991. **Ideology: An Introduction**. Londra: Verso.

_____. 1983. **Literary Theory: An Introduction**. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ercilasun, Bilge. 1997. Edebiyatta Millîlik ve Milliyetçilik. **Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Even-Zohar, Itamar. 2008. Yazınsal Çoğul-Dizge İçinde Çeviri Yazınının Durumu. çev. Saliha Paker. **Çeviri Seçkisi II**. ed. Mehmet Rifat. İstanbul: Sel Yayıncılık: 125-131.

Fénélon. 1279. 1862. **Tercüme-i Telemak**. çev. Yusuf Kâmil Paşa. İstanbul: Tab-hâne-i Âmire.

Ferreras-Savoye, Daniel. 2012. Detective Fiction and the Myth of the Urban Truth. **Ángulo Recto: Revista de Estudios Sobre la Ciudad Como Espacio Plural**. c. 4. s. 2: 23-41.

Gökalp, Ziya. 1969. **Türkçülüğün Esasları**. İstanbul: MEB.

Göktürk, Akşit. 2008. **Çeviri: Dillerin Dili**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gürbilek, Nurdan. 2010. **Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe**. İstanbul: Metis.

Güzelyürek Çelik, Pınar, Lale Arslan Özcan. 2015. Edebiyatta Göçmen Kimliğine Sıradışı Bir Bakış Kati Hirşel. **Türk Göç Konferansı Bildiriler, 25-27 Haziran 2015**. Londra: Transnational Press: 520-526.

Hanioğlu, M. Şükrü. 2008. The Second Constitutional Period, 1908–1918. **The Cambridge History of Turkey**. ed. Reşat Kasaba. Cambridge: Cambridge University Press: 62-111.

Hermans, Theo. 1985. Introduction: Translation Studies and a New Paradigm. **The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation**. ed. Theo Hermans. Beckenham: Croom Helm. 7-15.

Hobsbawm, Eric J. 1987. **The Age of Empire 1875-1914**. Londra: Weidenfeld and Nicolson.

Hubbard, Phil. 2006. **City**. Londra: Routledge.

İnalcık, Halil. 2008. Meşrutiyet: Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyet Yolu Açılıyor. **Doğu Batı**. c. 11. s. 45: 11-18.

Jameson, Fredric. 2012. Australian Crime Fiction and National Allegory. Telling Truths: Crime Fiction and National Allegory Conference, 6-8 Aralık 2012. Wollongong (Aktaran: Rolls, Alistair. 2016b. Whose National Allegory is It Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated. **Forum for Modern Language Studies**. c. 52. s. 4: 434-448).

Karadağ, Ayşe Banu. 2012. Çeviri Tarihimizde Fennî Romanlarla Bir Kültür Repertuarı Oluşturmak. **İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi**. c. 2. s. 6: 45-73.

_____. 2015. The Contribution of the Novels Translated into Ottoman Turkish between the Ottoman Tanzimat Period and the Alphabet Reform to the Ottoman/Turkish Cultural Heritage: An Overview of the Prefaces with a Focus on National Morals and Customs. **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**. c. 2: 113-128.

Kaya, Nilay. 2015. Avni ile Yeniden. http://t24.com.tr/k24/yazi/a1,194 [12.05.2020].

King, Stewart, Alice Whitmore. 2016. National Allegories Born(e) in Translation: The Catalan Case. **Translator**. c. 22. s. 2: 144-156.

Knight, Stephen. 1980. **Form and Ideology in Crime Fiction**. Bloomington: Indiana University Press.

Knightly, Phillip. 1975. **From the Crimea to Vietnam: The War Correspondent as Hero, Propagandist, and Myth Maker**. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Koç, İlyas. [29.05.2020]. Polisiye Romanın "Kültü": Sherlock Holmes. https://yaakebikec.wordpress.com/2019/01/24/polisiye-romanin-kultu-sherlock-holmes/

Köroğlu, Erol. 2004. **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lefevere, André. 1985. Why Waste our Time on Rewrites: The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm. **The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation**. ed. Theo Hermans. Beckenham: Croom Helm: 215-243.

_____. 1992. **Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame**. Londra: Routledge.

Linder, Daniel. 2000. Translating Slang in Detective Fiction. **Perspectives: Studies in Translatology**. c. 8. s. 4: 275-287.

MacKenzie, John M. 1984. **Propaganda and Empire: The Manipulation of British Public Opinion, 1880-1960**. Manchester: Manchester UP.

Maher, Brigid. 2016. La Dolce Vita Meets the Nature of Evil: The Paratextual Positioning of Italian Crime Fiction in English Translation. **Translator**. c. 22. s. 2: 176-189.

Mardin, Şerif. 1997. **Türk Modernleşmesi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Munday, Jeremy. 2010. **Introducing Translation Studies: Theories and Applications**. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.

O'Sullivan, Carol. 2004-5. Translation, Pseudotranslation and Paratext: The Presentation of Contemporary Crime Fiction Set in Italy. **Entertext Supplement**. c. 4. s. 3: 62-76.

Öner, Işın. 1990. A Re-evaluation of the Concept of Equivalence in the Literary Translations of Ahmed Midhat Efendi: A Linguistic Perspective. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Banu. 2012. Sherlock Holmes'ün Türk Edebiyatındaki İzdüşümüne Bir Örnek: Amanvermez Avni'nin Serüvenleri. **International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges, 10-13**

Haziran 2012. İzmir: İzmir Üniversitesi. https://www.academia.edu/2535086/Aman_Vermez_Avni [22.05.2020].

Paker, Saliha. 2009. Terceme ve Nazire Olarak Çeviri: Kültüre Bağlı Kavramlar ve Osmanlı Çeviri Tarihi Araştırmalarına Bir Kavramsal Çerçeve Kurmak. **Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları**: **Cem Dilçin Armağanı II**. c. 33. s. 2: 92-95.

_____. 2014. Terceme, Te'lif ve Özgünlük Meselesi. **Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh**. ed. Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım. İstanbul: Klasik Yayınları: 36-71.

Pemberton, Max. 1917. **Bir Hikâye-i İzdivâc**. çev. Sâmi-zâde Süreyya. İstanbul: Kader Matbaası.

Ping, Zhang. 2005. Sherlock Holmes in China. **Perspectives: Studies in Translatology**. c. 13. s. 2: 106-114.

Prévost, Marcel. 1914. **Yeni Kadın Mektupları**. çev. Ali Kemâl. İstanbul: Tevsi-i Tıbaat Matbaası.

Raynor, John. 1969. **The Middle Class (Aspects of Modern Sociology**). Londra: Longmans.

Recâizâde Mahmûd Ekrem. 1872. **Atala Tercemesi**. İstanbul: Terakki Matbaası.

Redmond, Christopher. 1993. **Sherlock Holmes Handbook**. Oxford: Simon & Pierre Pub. Co. Ltd.

Reed, Sarah. 2016. Howdunnit? The French Translation of Australian Cultural Identity in Philip Mclaren's Crime Novel Scream Black Murder/Tueur d'Aborigènes. **Translator**. c. 22. s. 2: 157-175.

Rolls, Alistair, Clara Sitbon. 2013. Traduit de l'américain' from Poe to the Série Noire: Baudelaire's Greatest Hoax. **Modern and Contemporary France**. c. 21. s. 1: 37-53.

Rolls, Alistair, Marie-Laure Vuaille-Barcan, Clara Sitbon. 2016a. J'irai Cracher sur vos Tombes and the Serie Noire: Pseudonymy, Pseudo-Translation, Pseudo-Parody. **Francosphères**. c. 5. s. 1: 81-101.

Rolls, Alistair, Marie-Laure Vuaille-Barcan, John West-Sooby. 2016b. Translating National Allegories: The Case of Crime Fiction. **Translator**. c. 22. s. 2: 135-143.

Rolls, Alistair. 2015. The Re-imagining Inherent in Crime Fiction Translation. **A Journal of Media and Culture**. c. 18. s. 6. http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/1028 [21.05.2020].

_____. 2016a. Vernon Sullivan's Alter Ego Interpretation. **French Cultural Studies**. c. 27. s. 4: 335-347.

_____. 2016b. Whose National Allegory is It Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated. **Forum for Modern Language Studies**. c. 52. s. 4: 434-448.

Rubinstein, William D. 1998. **Britain's Century: A Political and Social History**. **1815–1905**. New York: Oxford University Press.

Saler, Michael. 2003. Clap If You Believe in Sherlock Holmes: Mass Culture and the Re-Enchantment of Modernity, c. 1890-c.1940. **The Historical Journal**. c. 46. s. 3: 599–622.

Sami, Ebüssüreyya. 2019. **Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Ötüken Yayınları.

_____.1913. **Yanmış Adam: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 1. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1913. **Kamelya'nın Ölümü: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 2. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1913. **Kanatlı Araba: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 3. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **Kara Katil: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 4. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **Körebe: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 5. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **Mavi Göz: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 6. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **Sessiz Tabanca: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 7. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **Boyacı: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 8. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **Ölü: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 9. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

_____.1914. **İskeletler Arasında: Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni**. 10. Kitap. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.

Sayers, David Selim. 2015. Bir Osmanlı Polisiyesi. http://t24.com.tr/k24/yazi/bir-osmanli-polisiyesi, 381 [12.05.2020].

Seago, Karen. 2014. An Introduction to Crime (Fiction) in Translation. **The Journal of Specialised Translation**. c. 22: 2-14.

_____. 2015. Translating Violence in Crime Fiction. **Perspectives: Studies in Translatology**. c. 13. s. 2: 1-14.

Serin, Müge. 2002. Türk Edebiyat Tarihinde Modern Bir Form: Ebu'ssüreyya Sami'nin Polisiye Serisi Türklerin Şarlok Holmes'i Aman Vermez Avni. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstütüsü.

Sienkiewicz, Henryk. 1328. 1912. **Kovadis-Nereye Gidiyorsun?** çev. Nüzhet Sabit. ed. İbrahim Hilmi. İstanbul: Selanik Matbaası.

Şahin, Ayşe. 2013. Türkiye'de 1884-1928 Yılları Arasında Yayımlanmış Telif Polisiyeler. **Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık: 43-49.

Şahin, Seval, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman. 2013. **Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Şahin, Seval, Didem Ardalı-Büyükarman, Banu Öztürk, Ayşe Şahin, İpek Şahbenderoğlu. 2011-2014. 1884-1928'de Türkiye'de Yayımlanmış Telif Polisiye Eserlerin Tarihi. İstanbul: TUBİTAK Projesi.

Şahin, Seval. 2007. Amanvermez Avni'nin Serüvenleri. **Kitap-lık**. s. 105: 105-119.

_____ 2011. Taklit Orijinale Karşı: Cingöz Recai versus Sherlock Holmes. **International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.** c.6 s.1: 1771-1881.

_____. 2012. **Kültürel Sermaye Kibar Hırsız ve Şehir**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

_____. 2014. Türkçede Polisiyenin İlk Dönemi (1884-1928). **Notos**. s. 46: 24-25.

_____. 2017a. **Cinai Meseleler**. İstanbul: İletişim Yayınları.

_____. 2017b. Osmanlı Edebiyatında Polisiye Roman. **Kültür ve Tarih Sohbetleri**. https://www.youtube.com/watch?v=qad9P7uTlTU [21.05.2020].

_____. 2018. Popüler Edebiyat Ürünleri Masum Değildir. **Arkakapak**. http://www.arkakapak.com/seval-sahin-populer-edebiyat-urunleri-masum-degildir/ [21.05.2020].

Tahir-Gürçağlar, Şehnaz. 2008. Sherlock Holmes in the Interculture: Pseudotranslation and Anonymity in Turkish Literature. **Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury**. ed. Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company: 133-151.

Tahirü'l-Mevlevî. 1973. **Edebiyat Lügati**. ed. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tellioğlu, Banu. 2015. Çeviride 'Makul', 'Makbul' ve 'Müphem': Çeviri Etiği, Meslek İlkeleri ve Bireysel Ahlak. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____.2019. Özgünün Kökeni ve Çeviride Telif Hakları Meselesi. **Çeviribilimde Araştırmalar**. ed. Seda Taş. İstanbul: Hiperlink: 123-148.

Thompson, Jon. 1993. **Fiction, Crime, and Empire: Clues to Modernity and Postmodernism**. Chicago: University of Illinois Press.

Toprak, Zafer. 1986. Türklerin Şarlok Holmes'i Amanvermez Avni. **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**. s. 5: 1274-1276.

_____. 2008. 'Reel'den 'İmajiner'e Güvenlik Meselesi-Osmanlı Kolluk Kuvvetleri ve Marjinaller. **Toplumsal Tarih**. s. 175: 54-62.

Toury, Gideon. 1995a. **Descriptive Translation Studies and Beyond**. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

_____. 1995b. The Notion of 'Assumed Translation- An Invitation to a New Discussion. **Letterlijkheid, Woordelijheid/Literality, Verbality**. ed. Henri Bloemen, Erik Hertog, Winibert Segers. Antwerpen/Harmelen: Fantom: 135-147.

Tucker, Herbert F. 2014. **A New Companion to Victorian Literature and Culture**. Blackwell Companions to Literature and Culture Series. Malden, MA: Wiley Blackwell Publishing.

Türkeş, Ömer A. 2001. Biz Bu Romanı Okumamış mıydık? **Virgül**. s. 44: 62- 66.

_____. 2006a. Sherlock Holmes'un Rakibi Avni. **Radikal Kitap**. http://www.radikal.com.tr/kitap/sherlock-holmesun-rakibi-avni-857888/ [21.05.2020].

_____. 2006b. İyi Başladı. **Radikal Kitap**. http://www.radikal.com.tr/kitap/iyi-basladi-857960/ [21.05.2020].

_____. 2006c. Ulusal Suçtan Küresel Suçlara. **Radikal Kitap**. s. 276: 14.

_____. 2006d. Yabancı Polisiyeler. **Radikal Kitap**. s. 259: 8.

Ümit, Ahmet. 2006. Ceza Eğitmez, Evcileştirir. **Radikal Kitap**. http://www.radikal.com.tr/kitap/ceza-egitmez-evcillestirir-858153/ [21.05.2020].

Üyepazarcı, Erol. 2008. **Korkmayınız Mister Sherlock Holmes!. Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü**. c. 1-2. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

_____. 2017. Türkiye'de Polisiye Romanın İlk Dönemi: (1883-1928)- Osmanlıdan Günümüze Bizim Polisiye-I. **211B**. c. 11: 28-30.

Van Dijk, Teun A. 2006. Politics, Ideology, and Discourse. **The Encyclopedia of Language and Linguistics**. ed. Keith Brown. New York: Elsevier: 728–740.

Venuti, Lawrence. 2004. **The Translator's Invisibility - A History of Translation**. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.

Vermeer, Hans J. 2004. Skopos and Commission in Translation Action. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. Oxon: Routledge: 221-232.

_____. 2008. **Çeviride Skopos Kuramı**. çev. Ayşe Handan Konar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Walvin, James. 1987. **Victorian Values**. Londra: Carlton Books Limited.

West-Sooby, John. 2009. Lost and Found in Translation: The Frenchification of Australian Crime. **In Mostly French: French (in) Detective Fiction**. ed. Alistair Rolls. Oxford: Peter Lang: 123-140.

_____. 2016. Language and the National Allegory: Translating Peter Temple's The Broken Shore and Truth into French. **Translator**. c. 22. s. 2: 190-206.

Yazıksız, Necib Asım. 1983. **Kitap**. ed. Türker Acaroğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yetiş, Kâzım. 2006. **Belâgattan Retoriğe**. İstanbul: Kitabevi.

EKLER

Ek 1. *Sherlock Holmes Serüvenleri*'nin Şekillendirdiği Telif Polisiye Eserler

1912: Yervant Odyan, *Abdülhamid ve Sherlock Holmes*. Artin Asaduryan Matbaası.

1913-14: Ebüssüreyya Sami, *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'i Amanvermez Avni*. Cemiyet Kütüphanesi.

1925: Server Bedi (Peyami Safa), *Polis Hafiyesi Kartal İhsan'ın Maceraları*.

1926: Server Bedi (Peyami Safa), *Şerlok Holmes'e Karşı Cingöz Recai*. Gündoğdu Matbaası.

1928: İskender Fahrettin, *Türklerin Şerlok Holmes'i Yıldırım Sadi*.

1928: Anonim, *Türklerin Şerlok Holmes'i Amanvermez Sabri*.

1930: Salih Münür, *Kalpazan*-Türkiye Şerlok Holmesi Salih Münür Beyin Hatıratı. Sühulet Yayınları.

1932: M.N., *Şark'ın Şerlok Holmes'i Zekai Bey*. Yenigün Gazetesi.

1934: Anonim, *Ateş Ahmet*.

1936: Anonim, *Polisiye Hafiyesi Amanvermez Kadri*. Maarif Kitaphanesi

1942: A.T. Safkan, *Dünya Titriyor*. Cumhuriyet Matbaası.

1944: Süheyla Kızıltan, *Yıldırım Hasan*.

1944: Anonim, *Amanvermez Ali*. Sertoğlu Kitabevi.

1945: Dâniş Remzi Korok, *Velington Şatosu Esrarı*. Rıza Koşkun Neşriyatevi.

1954: Cevat Fehmi Başkut, *Valide Sultanın Gerdanlığı*. Harman Yayınevi.

1957: Aziz Nesin, *Deliler Boşandı: Sherlock Holmes Domates Peşinde*. Yeni Matbaa.

1984: Turhan Selçuk, *Abdülcanbaz / Allahabad Elması*. Milliyet Yayınları.

Ek 2. Kaynak Metin Olarak Kullanılan *Sherlock Holmes Serüvenleri*

1887: Arthur Conan Doyle. A Study in Scarlet. *Beeton's Christmas Annual*. Londra, Newyork, Melbourne: Ward Lock&Co.

1890: Arthur Conan Doyle. The Sign of the Four. *Lippincott's Magazine*. Londra: Ward Lock&Co.

1891: Arthur Conan Doyle. Scandal in Bohemia. *The Strand Magazine***.** Londra: George Newnes LTD.

1892: Arthur Conan Doyle. The Adventure of Silver Blaz. *The Strand Magazine*. Londra: George Newnes LTD.

1893: Arthur Conan Doyle. Final Problem. *The Strand Magazine***.** Londra: George Newnes LTD.

1893: Arthur Conan Doyle. The Greek Interpreter. *The Strand Magazine***.** Londra: George Newnes LTD.

1903: Arthur Conan Doyle. The Adventure of the Empty House. *The Strand Magazine.* Londra: George Newnes LTD.

1903: Arthur Conan Doyle: The Norwood Builder. *The Strand Magazine***.** Londra: George Newnes LTD.

1904: Arthur Conan Doyle. The Adventure of Charles Augustus Milverton. *The Strand Magazine***.** Londra: George Newnes LTD.

1904: Arthur Conan Doyle. The Adventure of the Golden Pince-Nez. *The Strand Magazine***.** Londra: George Newnes LTD.

1908: Arthur Conan Doyle. The Adventure of Wisteria Lodge. *The Strand Magazine.* Londra: George Newnes LTD.

Ek 3. Ön sözler

Ek 3.1. Ebussüreyya Sami'nin Latin Harfleriyle Basılan Ön sözü

BİRKAÇ SÖZ

SHERLOCK HOLMES, Nat Pinkerton, Nick Carter, Lecoq,[1] Harry gibi Batı'nın zabıta yaşamında harikalar yarattıkları söylenen fevkalade zeki kişilere ait öykülerin ne kadar merakla okunduğunu gördükçe Doğu ülkelerinin de bu gibi zekâlardan yoksun olmadığını kanıtlayacak, saklanmış ve doğru olan belgelerin yayımlanmasını ulusal ve vatani görevlerden saydım. Amerikalı bir Nat Pinkerton'un, Parisli bir Lecoq'un ellerinde var olan çok sayıdaki maddi araçlara dayanan başarılarını ısrarla alkışlayan okuyucular, hiç şüphe etmem ki bütün süregiden mahrumiyetleri içinde -yalnız sahip olduğu Doğu zekâsını kullanarak- başarılar kazanan bir Türk polisini daha çok beğeneceklerdir.

Geçen dönemin[2] en can sıkıcı, en araç ve gereçsiz bir devrinde sırf beyninin dahiyane çalışmasına güvenerek bu mesleğe giren "Avni", daha yirmi beş yaşında iken arkadaşlarının dikkatini çekmiş ve onları hayrete düşürmüş; az zamanda Zaptiye Nezareti üst yöneticilerinin de takdirlerini kazanarak en önemli olayların, en esrarlı cinayetlerin araştırılması ve izlenmesi kendisine görev olarak verilmişti. Polislik görevine girişinin beşinci yılında "Amanvermez Avni" unvanıyla tanınmış ve bu lakap ülkenin en sefih tabakasına kadar yayılarak yarasından gocunan sefil yaratıklar, Avni'ye çok kızmakta kendilerini haklı görmeye başlamışlardı. Avni ilk yıllarda hırsızlar, yankesiciler ve

[1] Lecoq, dönemin önemli polis yazarlarından Gaston Leroux'un meşhur ettiği bir polis hafiyesidir.

[2] Yazar II. Abdülhamit dönemini (1876-1909) kastetmektedir.

adi kabadayılar için bir bela, bir musibet kesilmiş idi; sonraları ise çalışma alanını bir kat daha yükseğe çıkararak artık Galata balozlarında, küplü meyhanelerde, bodrum kahvelerinde, buluşma yerlerinde görünmez olmuş, daha yukarılardan, örneğin Konkordiyalardan, Kristallerden, Yorgancı Bahçelerinden[3] Onikilerin[4] arasından ismi duyulur olmuştu.

O dönemin Zaptiye Nezareti, kötü yönetimine karşın, Avni'yi pek kıymetli bir azası olarak kabul ediyor, resmen verilen başkomiserlik maaşından başka kendisine ayda 1.500 kuruş[5] kadar da hafiye ödeneğinden para veriyordu. Avni bu kadar para ile işlerini çevirmeye çalışarak her zaman başarılı oluyor, araçlarının eksikliği yüzünden hiçbir şekilde üzülmüyordu.

"Avni" çok çalıştı, o kadar çok çalıştı ki sonunda vücudu, dayanılmaz iş yükünü kaldıramayarak kırk iki yaşında yıprandı. Saçında sakalında bir tane siyah tel kalmayarak yaşamı sona erdi. Ölürken yanında bulunan dostlarına, "Rahat döşeğimde can vermekte olduğuma kendim de şaşıyorum." demişti. İşte külliyatımızın kahramanı böyle bir "Avni" idi.

Ebüssüreya Sami

---

[3] Konkordiya, Kristal ve Yorgancı Bahçesi dönemin en lüks eğlence yerleridir.

[4] Onikiler, II. Abdülhamit döneminde başlarını Arap Abdullah'ın çektiği on iki ünlü kabadayıdır.

[5] Bu para, 15 altın lira karşılığıdır.

Ek 3.2. Erol Üyepazarcı'nın Ön sözü

Popüler Türk Polisiye Romancılığının İlk Örneklerini Veren Yazar: Ebüssüreyya Sami

EBÜSSÜREYYA SAMİ (1868 - ?) popüler Türk polisiye romancılığında söz konusu edeceğimiz bütün yazarlar içinde hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz bir kişidir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde devlet memurlarının geçmişleri ile ilgili Sicill-i Ahvâl defterlerinde yapılan bir araştırma ile doğum tarihi ve 1909'a kadar olan yaşamı hakkında bilgi[1] bulunmuşsa da özellikle 1914'ten sonrası için hiçbir bilgiye sahip değiliz.

Sicill-i Ahvâl defterlerine göre Ebüssüreyya Sami 1868 yılında doğmuş ve Gelibolu Rüştiyesi'ni bitirmiştir (1881). Fransızca ve Arapça bilmektedir. Bu tahsili yapanların pek çoğu gibi devlet kapısına başvurmuş ve 1884'te Bahriye Nezareti Muhasebe Kalemi'nde işe başlamıştır. Burada on yıla yakın çalışmış; bir ara devamsızlığı yüzünden işten çıkarılmış ama bu devamsızlığının hastalığından dolayı olduğu anlaşılıp tekrar işe alınmıştır. Devlet memuriyetinden boşta olduğu dönemde yazarımızın ilk kez basın yaşamına karıştığı anlaşılıyor. ***Sabah*** ve ***İkdam*** gazetelerinde çalışmış; Kemalpaşazâde Sait Bey'in Yemen'e sürülmesinden sonra bir ara ***Tarˆk*** gazetesinin başyazarlığını üstlenmiştir. 1889 tarihinde İstanbul dışında Adana Vilayeti Meclis-i İdaresi Başkâtipliği'ne atanmış; bu arada her vilayette çıkması mutat olan vilayet gazetelerinden Adana'da çıkan ***Adana***'nın başmuharrirliğini de yapmıştır. 1903'e kadar bu görevi sürdürmüş; bundan sonra Ebüssüreyye Sami dama taşı gibi vilayetten vi-

[1] Seval Şahin, ***Amanvermez Avni'nin Serüvenleri***, Mayıs 2007 tarihli (sayı: 105) ***Kitap-lık*** dergisi, s. 115-119.

layete birçok mahalde çeşitli görevlere tayin edilmiştir. Önce Bağdat Valiliği'ne bağlı Zor Sancağı'nın; iki yıl sonra Trablusgarp Sancağı'nın tahrirat müdürü olmuş; bunu birer yıl görev yaptığı Suriye'deki Hama ve Kudüs Sancakları takip etmiştir. Sonra Selanik Vilayeti'ne bağlı Taşoz Sancağı'na nakledilir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Eylül 1908'de terfian Hicaz Vilayeti Mektupçusu olur; hastalanıp İstanbul'a gelir Van Vilayeti Mektupçuluğu'na atanır; sağlığı nedeniyle gidemeyeceğini söylemesi üzerine ileride boşalacak bir vilayet mektupçuluğuna tayin edilebileceği söylenerek 31 Temmuz 1909'da görevine son verilir. Sicill-i Ahvâl Komisyonu 1909'da lağvedildiğinden bundan sonrası için bir kayıt bulunamamıştır.

Ebüssüreyya Sami'nin de bu dama taşı gibi atamalardan sıkıldığı ve eskiden beri ilgi duyduğu basın hayatına atılmayı yeğlediği anlaşılıyor. Memuriyeti sırasında 1897'de ***Hamiyyet*** dergisinde ***İntikam*** adlı bir romanı tefrika edilmeye başlamış ama dergi kapanınca tefrikası yarım kalmıştır.

Münir Süleyman Çapanoğlu, yazarımızın II. Meşrutiyet'ten önce İstanbul'daki ***Malumat*** ve ***Terakki*** dergilerinde yazıları çıktığını söylüyor.[2] ***Malumat*** üçkâğıtçılığı ile ünlü gazete sahibi Baba Tahir'in 1895'den sonra önce dergi sonra günlük gazete olarak çıkan yayınıdır. ***Terakki*** adı altında ise İstanbul'da altı dergi çıkmıştır; ancak bunların beşi 1868-1877 arasında çıktığından Ebüssüreyya Sami'nin bunlara yazı yazması sözkonusu olamaz. Yazarımızın yazması muhtemel tek ***Terakki*** dergisi dönemin önemli kitapçılarından Asır Kütüphanesi sahibi Kirkor Faik'in çıkardığı 1888-1889 arasında yayımlanan mecmua olmalıdır. Bütün bunlardan anlaşılan Ebüssüreyya Sami'nin Bahriye Nezareti'nde çalışırken bu dergilere de yazı yazdığıdır.[3]

---

[2] Münir Süleyman Çapanoğlu, ***Basın Tarihimizde Mizah Dergileri***, İstanbul, 1970, s. 100.

[3] Müjgan Cunbur, ***Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu***, Ankara, 1987, s. 259-260.

Memuriyetten ayrıldıktan sonra yine Çapanoğlu'nun söylediğine göre dönemin en önemli gazeteleri ***İkdam, Sabah*** ve ***Tasvir-i Efkâr***'da çalıştı ve iki mizah dergisini yönetti. Bu dergilerden ilki beş sayı çıkan ***Arz-ı Hâl*** (1910) ikincisi de 89 sayı çıkan ***Hayal-i Cedit***'tir. (1910- 1911). İki derginin de sahibi Servet-i Fünun edebiyatının ünlü romancısı Mehmet Rauf'tur. ***Hayal-i Cedit***'te başyazarlığı üstlenen Ebüssüreyya Sami dergide ***Hezarülarz ve Hezar*** takma adını kullanıyor; dönemi eleştiren yazılar ve mizahi şiirler kaleme alıyordu. Bu dergiler kapanınca Çapanoğlu'nun ifadesine göre yukarıda sözkonusu ettiğimiz gazetelerde çalışması muhtemeldir.

Yazarımız 1913 sonlarında bir polisiye dizi kaleme alır. On novellalık bu dizi 1914 başlarında biter. Dizinin üst başlığı "***Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni***"dir. Dizi döneminde çok tutulur, ikinci baskısı yapılır.

Dizi, isminden de anlaşıldığı üzere Amanvermez Avni adlı bir kahramanın öykülerinden oluşmaktadır. Dizinin önemi Türk polisiye edebiyatında ilk kez aynı kahramanın serüvenlerinden oluşan bir külliyat olmasındandır. Türkiye'de ilk çeviri polisiye roman 1881'de neşredilmiş; ilk telif polisiye roman olan ***Esrâr-ı Cinayât***'ı da Ahmet Mithat Efendi 1884'te yayımlamıştır. Ebüssüreyya Sami'nin eserini yayımladığı yıla kadar Ahmet Mithat ve Fazlı Necip'ten başka polisiye roman yazan edibimiz yoktur.[4]

1881-1908 arası dilimize 55 polisiye roman çevrilmiştir; bunların büyük kısmı melodram yapılı Fransız polisiye romanlarıdır. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk okuru çeviri polisiye roman bombardımanına tutulmuş ve bu romanlar okuyucu katında büyük bir ilgi görmüştür. Bu çeviri romanların kahramanları bir dizi halinde maceraları anlatılan aynı kişilerdir. Bunların en ünlüleri Sir Conan Doyle'un yazdığı ***Sherlock Holmes***, Maurice Leblanc'ın yazdığı ***Arsène Lupin ve*** Emile Gaboriau'nun

[4] Meraklısına not: Bu konuda ayrıntılı bilgiler için bakınız: Erol Üyepazarcı, ***Korkmayınız Mister Sherlock Holmes***, İstanbul, 2008, cilt: I, s. 136 ve sonrası.

yazdığı *Mösyö Lecoq* öyküleridir. Bu yazarların o döneme kadar yayımlanmış bütün eserleri iki, üç yılda dilimize çevrilmiştir; bu çevirilere ön ayak olanlarsa dönemin önemli gazeteleri *Sabah*, *Tercüman-i Ahvâl* ve *Tasvir-i Efkâr*'dır.

Bu çeviriler bir süre sonra tükenecek fakat okuyucuların polisiye öyküye ilgisi bitmeyecektir. Bunun üzerine hem yukarıda adını verdiğimiz gazeteler hem de bazı yayınevleri bir başka tür polisiye yazınından çeviriler yapmaya başlayacaklardır, Bu Amerikalıların "*dime novels*" dediği, bizim "*onparalık öyküler*" diye dilimize çevirdiğimiz, genellikle gençlere ve az eğitimli kişilere yani "yığın"a yönelik entrika kurgusu daha düşük seviyede; ama akıcı bir dille yazılmış aynı kahramanın birbirini izleyen heyecanlı maceralarını anlatan dizilerdir. Bu öyküler daha emekleme çağında olan sinema ile birlikte büyük kitlelere kaçma zevkini veren ürünlerdir. İşte bu dizilerin çok tanınmış kahramanları *Nick Carter, Nat Pinkerton, Pick Vick* ve diğerlerinin maceraları peş peşe yayımlanmaya başlamış ve o günün okuyucuları nezdinde büyük itibar kazanmıştır. Örneğin *Nat Pinkerton* öykülerinden dört yılda yanı 1909-1913 arasında iki yüze yakın çeviri yapılmıştır.

İşte Ebüssüreyya Sami bu arada duruma el koymuş ve bir Türk polis hafiyesinin maceralarını yazmayı planlamış ve "*Amanvermez* Avni"yi yaratmıştır. Mevcut piyasayı istila eden yabancı dedektiflerin karşısına çıkan ve onlar kadar mühim işler başaran *Amanvermez Avni* büyük ilgiyle karşılanmış ve fenomen bir kahraman halini almıştır. O kadar efsaneleşmiştir ki başka *Amanvermez*ler de ortaya çıkmıştır. 1928'de yayımlanan *Amanvermez Sabri*, 1940'larda yayımlanan *Amanvermez Ali* dizilerini buna örnek verebiliriz.

Server Bedi adıyla yayımlanan *Cingöz Recai* dizisiyle zirveye çıkan bu özel polisiye öykülerin ilk öncüsü Ebüssüreyya Sami'dir ve Server Bedi'nin *Cingöz Recai*'si hariç bu türde yazılan onlarca dizinin en niteliklisidir.

Yazarımızın *Amanvermez Avni* dizisinde yayımlanan her biri 64 – 96 sayfalık on novellasının isimleri yayım sırasına göre şunlardır:

1-Yanmış Adam, 2-Kamelya'nın Ölümü, 3-Kanatlı Araba, 4-Kara Katil, 5-Körebe, 6-Mavi Göz, 7-Sessiz Tabanca, 8-Boyacı, 9-Ölü, 10-İskeletler Arasında.[5]

Amanvermez Avni Serüvenleri ilk kez 2006'da bu satırların yazarı tarafından sadeleştirilerek okuyuculara sunulmuş ve ilgi görerek dört kez yeni baskıları yapılmıştır.

Bu eserlerin ilk beş tanesi 1913'te, diğerleri 1914'te yayımlanmıştır. Ebüssüreya Sami'nin 1914'te dönemin en etkin yayınevlerinden biri olan Cemiyet Kütüphanesi tarafından ***Abdülhamid'in Kaygusu*** adında 96 sayfalık bir başka novellasının yayımlandığını görüyoruz. Bu kitap II. Meşrutiyet sonrası yazılan II. Abdülhamit karşıtı romanların alışılagelmiş bir örneğidir ve bu nedenle de okuyucu katında büyük bir ses getirdiğini sanmıyoruz.

Bu tarihten sonra 1930'a kadar yazarımızın izini kaybediyoruz. Bu yıl Milli Kütüphane kayıtlarına göre ***Sonbahar, Türkiye Bibliyografyası***'na göre ***Amasya Sonbaharı*** isimli 78 sayfalık bir novella ile karşımıza çıkıyor. ***Bibliyografya***'ya göre eser Amasya Vilayet Matbaası'nda basılmıştır.[6] Bu, bize Ebüssüreyya Sami'nin Cumhuriyet'in ilanından sonra tekrar memuriyet hayatına döndüğü ve Amasya'da bir görev aldığı izlenimini veriyordu ama bunu kanıtlayacak bilgimiz yoktu. Çapanoğlu "***sonradan devlet işlerinde zannederim ki Dışişleri'nde vazifeler görmüştür***" demekteyse de bu bizce pek muhtemel görülmüyordu. Çünkü Ebüssüreyya Sami'nin tahrirat müdürlükleriyle geçen memuriyet hayatı göz önüne alınırsa Hariciye Vekaleti'nde görevlendirilmesi pek akla yakın gelmiyordu. Amasya'da Vilayet Matbaası'nda yayımlanan kitabı da Çapanoğlu'nun hatırladığı gibi bir devlet

[5] Bu on novellanın ayrıntılı incelemesi, 4. dipnotta sözü edilen eserimizin 152-157. sayfaları arasında verilmiştir.

[6] ***Türkiye Bibliyografyası***, Cilt: II, 1928-1938, Hususi Neşriyat, İstanbul, 1939, s. 549.

görevi aldığı savı doğruysa, bunun Dışişleri'nde değil yurt içinde bir görev olduğunu daha muhtemel kılıyor; belki de Amasya ilinde bir görev üstlenmiş ve Vilayet'in resmi matbaasında kitabını bastırmıştır şeklinde bir varsayımda bulunmamıza vesile oluyordu. Çapanoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı'nı düşünmesi muhtemelen genç Cumhuriyet'in başarılı diplomatlarından Süreyya Sami Berkem'i yazarımızın oğlu zannetmesindendir. 1960 yılında Hilmi Kitabevi'nden çıkan anılarını *"Unutulmuş Günler"* adı altında yayımlayan Berkem'in, anılarında anlattıkları çok açık bir şekilde kendisinin, isim benzerliğinden başka Ebüssüreyya Sami ile ilişkisi olmadığını göstermektedir.[7]

Yeni bulduğumuz bir belge ise Ebüssüreyya Sami'nin 1930'lu yıllarda Amasya'da bir memuriyette çalıştığı savımızı destekledi. 19 Teşrinisani (Kasım) 1932 tarihli *Akşam* gazetesinde resimli olarak çıkan bir haberde şu satırlara rastlanmıştır:

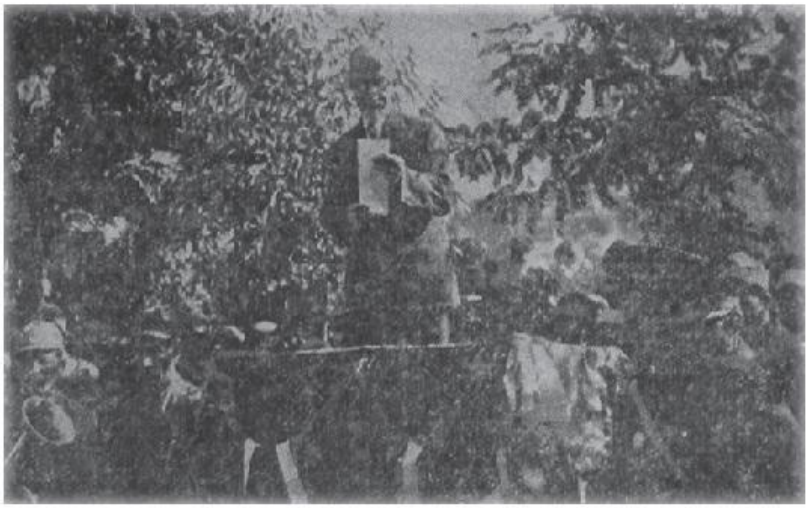
> *"Amasya'da Cumhuriyet Bayramı tezahüratına ait bir resim dercediyoruz. Resimde emektar muharrir Ebüssüreyya Sami Bey Cumhuriyet Halk Fırkası adına nutuk irat ederken görülüyor. Sami Bey'in nesir ve nazım olarak okuduğu nutuk sırf Türkçe kelimelerden mürekkepti."*

Bu satırlar Ebüssüreyya Sami'nin 1932 yılında Amasya'da görevli bir devlet memuru olduğunu kanıtlıyor. Görevinin il protokolünde üst derecede olması mümkündür. Cumhuriyet Halk Partisi adına Cumhuriyet Bayramı töreninde konuşması bunu kanıtlamaktadır. Yazarımızın o günlerde gündemde olan sade Türkçe akımına uygun konuştuğu da haberde ayrıca vurgulanmış.[8]

---

[7] Aynı hataya düşen Hasan Duman da *Osmanlı – Türk Süreli Yayınları* adlı eserinde (Ankara, 2000, cilt: I s. 145) *Arz-ı Hâl* dergisini anlatırken derginin başyazarını Süreyya Sami Berkem diye göstermiştir. İkisi arasında isim benzerliğinden başka bir yakınlık yoktur.

[8] Amanvermez Avni öykülerinden başarılı bir tiyatro oyunu yazan ve oyunu

Bu bilgi ışığında Ebüssüreyya Sami'nin 1930'lu yıllarda Amasya'da yaşadığını ve görev yaptığını kanıtlayabilsek de bunun ayrıntılarını ve yazarımızın vefat tarihini maalesef saptayamadık.

Ebüssüreya Sami'nin ilk polisiye dizisine dönersek; Zafer Toprak, Ebüssüreyya Sami'nin dizisine "*Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*" ismini vermesini önemser. II. Meşrutiyet'ten sonra özellikle Balkan Savaşı yenilgisinin ardından ortaya çıkan Türk milliyetçiliğinin kısa sürede "*Milli Edebiyat*"ı ortaya çıkardığını söyler. Bu akımda, Ömer Seyfettin gibi edebi yönü kuvvetli olan yazarların yazdıkları öykülerle bu cereyanın oluşturulmasında önemli roller üstlendiğini belirttikten sonra yazarımızın yapıtları ve kahramanı için şunları yazar:

> "*Ancak Osmanlı'nın halk tabakası kendi çevresiyle bağlantılı, günlük yaşamından kesitler içeren sürükleyici öyküler peşindedir. Komutanların kahramanlıklarından daha çok kendine yakın mahalleden kahramanlar bekler.*

2019 yılının ilk aylarından itibaren İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sergilenen Sayın Selçuk Yüksel'e bu belgeyi bize sağladığı için teşekkür borçluyuz.

> *Trablusgarp ve Balkan Savaşları yenilgi ile sonuçlanmıştır. Hiç olmazsa düş dünyasında bu tür yenilgileri telafi etme özlemindedir."*[9]

Bu yorumu destekleyen bir husus ise yazarımızın dizinin ilk kitabı *Yanmış Adam*'a yazdığı ve sadeleştirerek aşağıya aldığımız önsözdür.

> *"Sherlock Holmes, Nat Pinkerton, Nick Carter, Lecoq, Harry gibi Batı'nın zabıta yaşamında harikalar yarattıkları söylenilen fevkalade zeki kişilere ait öykülerin ne kadar merakla okunduğunu gördükçe Doğu ülkelerinin de bu gibi zekâlardan yoksun olmadığını kanıtlayacak, bugüne kadar saklı kalmış doğru belgelerin yayınlanmasını ulusal ve vatani görevlerden saydım. Amerikalı bir Nat Pinkerton'un, Parisli bir Lecoq'un ellerinde var olan çok sayıdaki maddi araçlara dayanan başarılarını ısrarla alkışlayan okuyucular, hiç şüphe etmem ki bütün süregiden mahrumiyetleri içinde, yalnız sahip olduğu Doğu zekâsını kullanarak başarılar kazanan bir Türk polisini daha çok beğeneceklerdir."*[10]

Ebüssüreyya Sami kahramanının II. Abdülhamit döneminde yaşamış gerçek bir polis memuru olduğunu iddia etmektedir. Analitik zekâsıyla kısa zamanda Zaptiye Nezareti'nin dikkatini çekmiş ve çözümü zor olaylar hep ona havale edilmeye başlamıştır. Yazarımıza göre Avni çok çalışmış, o kadar çok çalışmıştır ki vücudu dayanılmaz iş yükünü kaldıramayarak 42 yaşında ölmüştür.

---

[9] Zafer Toprak, "Türklerin Sherlok Holmes'i Amanvermez Avni", İstanbul, 1985, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt: V, s. 1274.

[10] Ebüssüreyya Sami, *Yanmış Adam*, İstanbul 1329 (1913), s. 1.

Her halükârda Amanvermez Avni öyküleri ilgiyle incelenmeye değer niteliktedir. Öykülerde polisiye kurgunun dışında İstanbul'la ilgili bugün için belgesel nitelikte bilgiler de vardır. Yazarımız özellikle Beyoğlu'nu çok iyi tanımakta, dönemin emniyet örgütünün işleyişini çok iyi bilmektedir.

Ebüssüreyya Sami iyi bir kurgulama tekniğine sahiptir. Öykülerinde asıl olayı çarpıcı bir şekilde sunarak okuyucuyu ilk sayfalardan itibaren yakalamayı çok iyi becermektedir.

Kahramanımız, öykülerinde, kendi Doktor Watson'ı olan yardımcısı Arif ile birlikte Beyoğlu'nda Kazancılar Yokuşu'nda iki katlı üç odalı bir evde yaşamaktadır. *Kara Katil* öyküsünde düşmanları bu evi yakınca Tepebaşı'na taşınır. Sütlü kahveyi ve kendi sardığı parmak kalınlığındaki sigaraları içmeyi sever. Fransızca, Rumca, Ermenice bilir. Evinin bir odası kıyafet değiştirme ve makyaj odası olup bu odada deneyler yaptığı küçük bir laboratuvarı da vardır. Bu arada Avni'nin öykündüğü Sherlock Holmes'ün aksine kadınlarla arasının iyi olduğunu da belirtelim. Bataklıktan kurtardığı ve aralarında bir gönül ilişkisi olduğunu sezinlediğimiz Levanten Karolin ve gönlüne girip kandırdığı ve istediği bilgileri aldığı Rus Kontesi Anna bu tarafını kanıtlar.

Amanvermez Avni öyküleri döneminde dilimize çok sayıda çevrilen benzer polisiye öykülerin kahramanları olan Nick Carter ve Nat Pinkerton'a göre çok daha inandırıcıdır. Onlar gibi hiçbir zaman alt edilemez bir süper kahraman değildir. Pek çok insani zaafı vardır. Örneğin dalgınlığından yararlanan düşmanları kendisini iki kez gemiden denize itmişlerdir. Mavi gözlü düşmanı zannederek karanlıkta bir kediye ateş edip öldürecek ve kendisiyle alay edecektir. Avni sonuçta deneyimli, aklı iyi çalışan, analitik bir çözümleme yeteneği olan "yığın"dan bir kişidir.

Bütün bu nitelikleriyle Ebüssüreyya Sami'nin öyküleri Türk polisiye edebiyatında hem bir ilk olmanın önemini hem de ilginç yaklaşımların parıltılarını taşımaktadır. Polisiye roman tekniği ile yerel renklerin kaynaştırılması bazı öykülerde üst düzeydedir ve

polisiye romanın tuzu biberi olan, ancak pek az polisiye roman yazarınca başarılabilen ***kara mizah*** ve ***ironi*** bazı öykülerde olağanüstü bir beceriyle verilmiştir. Bu nedenlerledir ki seri, okuyucu katında büyük beğeni kazanmış ve etkisi 1940'lara kadar sürmüş ve diğer "Amanvermez" lakaplı kahramanların maceraları yazılmıştır.

Amanvermez Avni öykülerinin etkilerinin bir başka kanıtı da 20. yüzyıl casus romanlarının tanınan ismi John Buchan'ın I. Dünya Savaşı'nda İstanbul'da geçen ***Greenmantle (Yeşil Örtü)*** isimli romanında İngiliz casuslarıyla çarpışan Türk gizli servisinin başının isminin "Merciless Avni" yani "Amanvermez Avni" olmasıdır. Yazara göre Avni ölmemiştir ve Türk gizli servisini yönetmektedir. Türkiye'ye hiç gelmediğini bildiğimiz John Buchan'ın romanında kahramanımıza başrolü hangi bilgilerle verdiği ise en esrarlı bir polisiye romanın konusu olabilir.

Bu ismi unutulmuş ve ne zaman öldüğü bile belli olmayan yazarımız hakkında son söyleyeceğimiz husus ise 1921-1932 arasında yüze yakın macerası yayımlanan ***Fakabasmaz Zihni*** dizisiyle olan ilişkisidir. Ebüssüreyya Sami, ***Amanvermez*** dizisinin son kitabında "Fakabasmaz Zihni" adlı elegeçmez bir hırsızın maceralarını yakında yayımlayacağını haber vermektedir. Bu arada I. Dünya Savaşı başladığından dizi yayımlanmamıştır. 1921'de Hüseyin Nadir ismini kullanan ve hakkında hiçbir bilgi bulamadığımız bir yazar ***Fakabasmaz Zihni*** öyküleri yazmaya başlar. Hüseyin Nadir, Ebüssüreyya Sami'nin müstear adı mıdır yoksa başka bir yazar Fakabasmaz Zihni ismini ödünç alarak mı bu öyküleri yazmıştır? Bunun kesin yanıtı bilinmemektedir.[11] Ancak ***Fakabasmaz Zihni*** öykülerinin ayrıntılı bir incelemesi yapılırsa bunların bir değil birden fazla yazar tarafından kaleme alındığı gibi bir izlenim edinilmektedir. Dizinin ilk öykülerinde Amanvermez Avni'nin de bulunması; ama sonra ona rastlanmaması da ilginçtir. Ebüssüreyya Sami yukarıda söz konusu ettiği-

[11] Meraklısına not: Bu konuda şu yapıta bakılabilir: Erol Üyepazarcı, ***age***, cilt: I, s. 162-164.

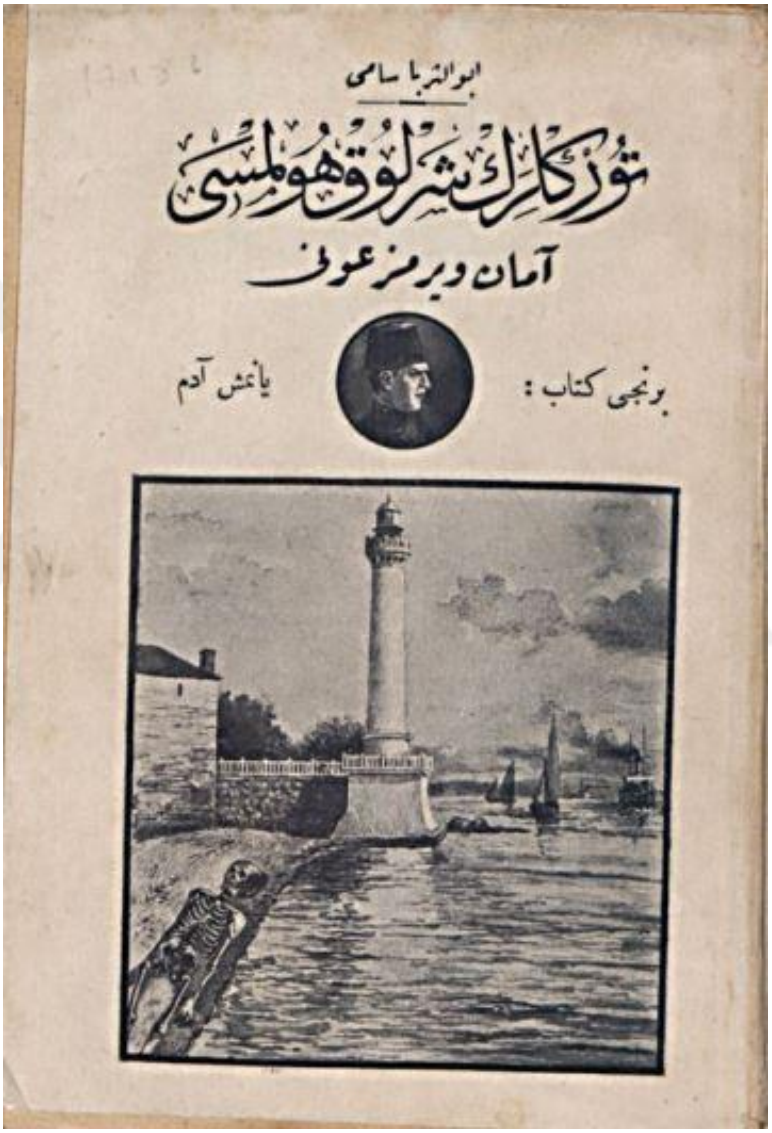
miz bilgi notunda Amanvermez Avni'nin II. Abdülhamit döneminde yaşadığını söylemekte; ama 1921'den sonra neşredilen dizinin kahramanı II. Abdülhamit döneminde değil kitapların yayımlandığı günlerdeki İstanbul'da yaşamaktadır. Bütün bu söylediklerimiz bağlamında Ebüssüreyya Sami'nin ***Fakabasmaz Zihni*** dizisiyle ilişkisi bir polisiye romanın çözülmesi gereken bir muamması gibi karşımızda durmaktadır.

Erol Üyepazarcı
Ocak 2019, Etiler

Ek 4. Kitap Kapakları

Ek 4.1. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'*nin Osmanlı Türkçesiyle Yayımlanan Baskısının Kapakları

Ek 4.1.1. *Yanmış Adam* (1913)

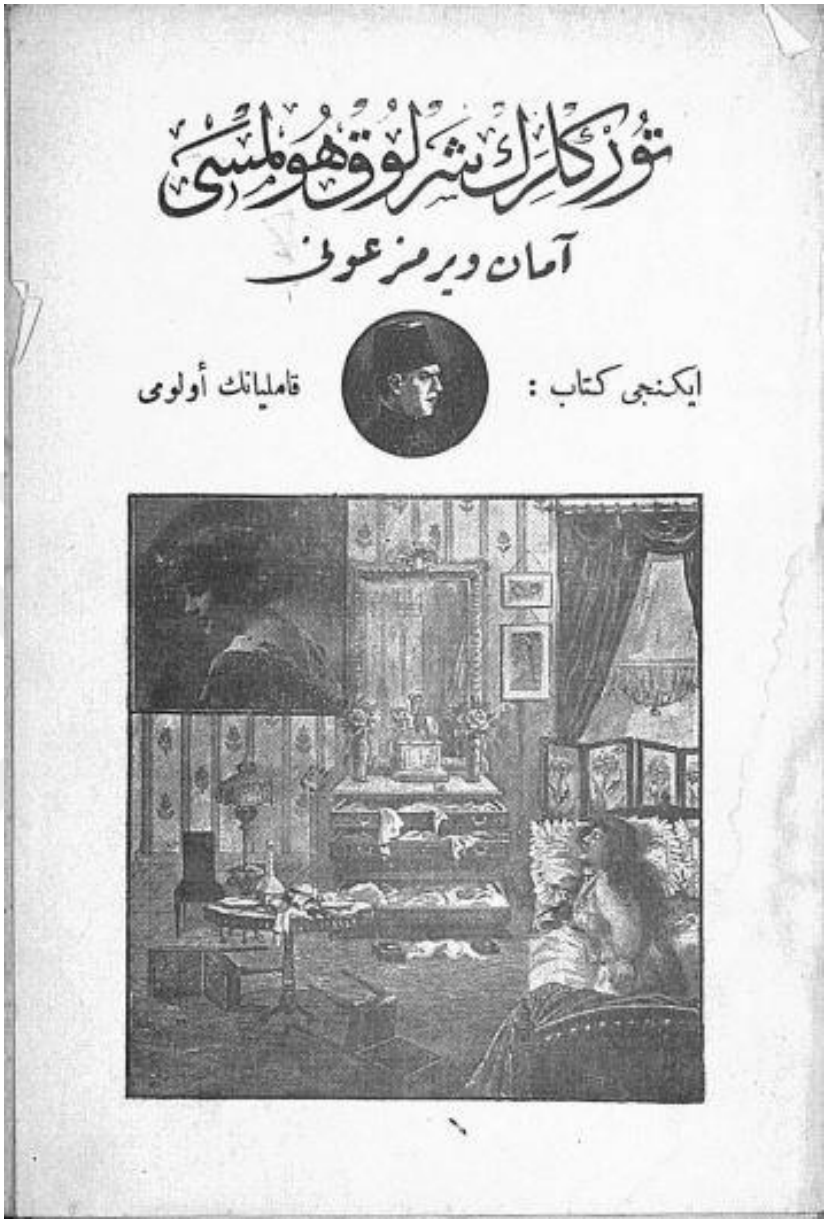

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Birinci Kitap: *Yanmış Adam*

Ek 4.1.2. *Kamelya'nın Ölümü* (1913)

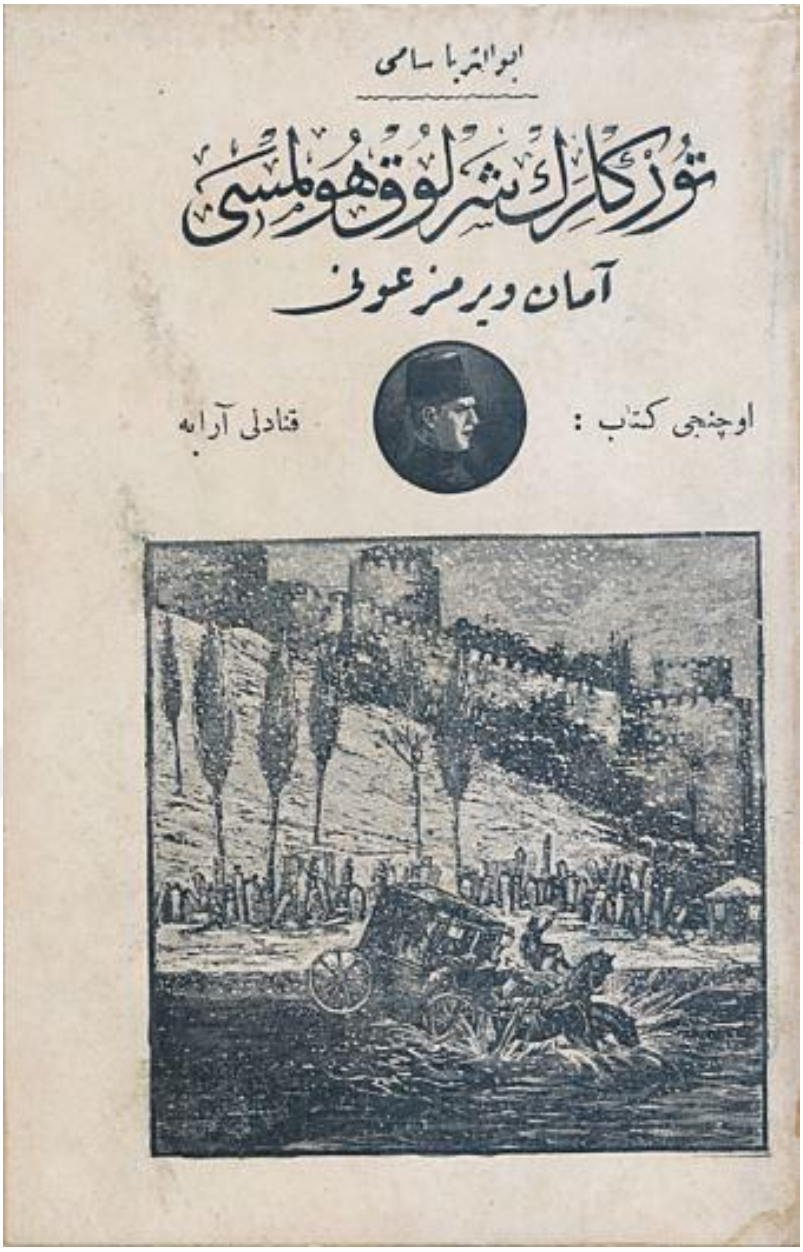

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

İkinci Kitap: *Kamelya'nın Ölümü*

Ek 4.1.3. *Kanatlı Araba* (1913)

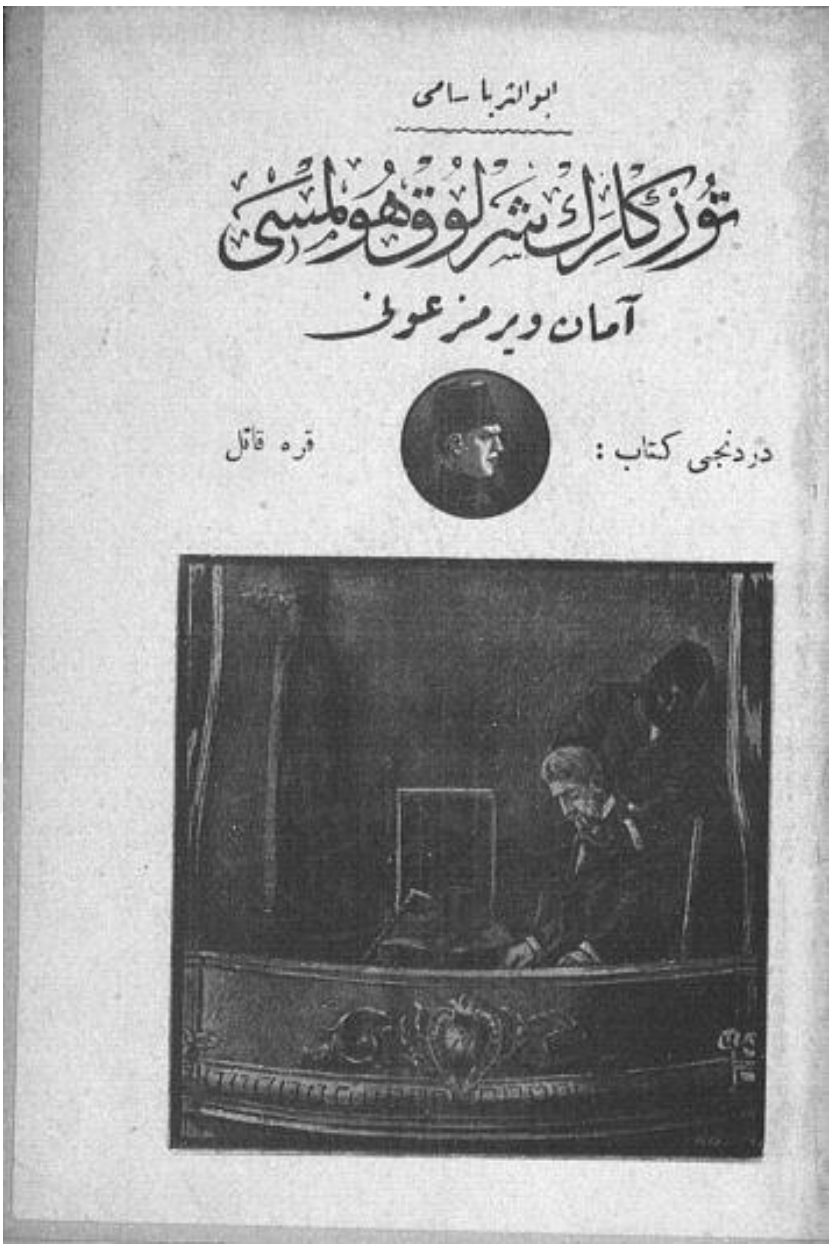

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Üçüncü Kitap: *Kanatlı Araba*

Ek 4.1.4. *Kara Katil* (1914)

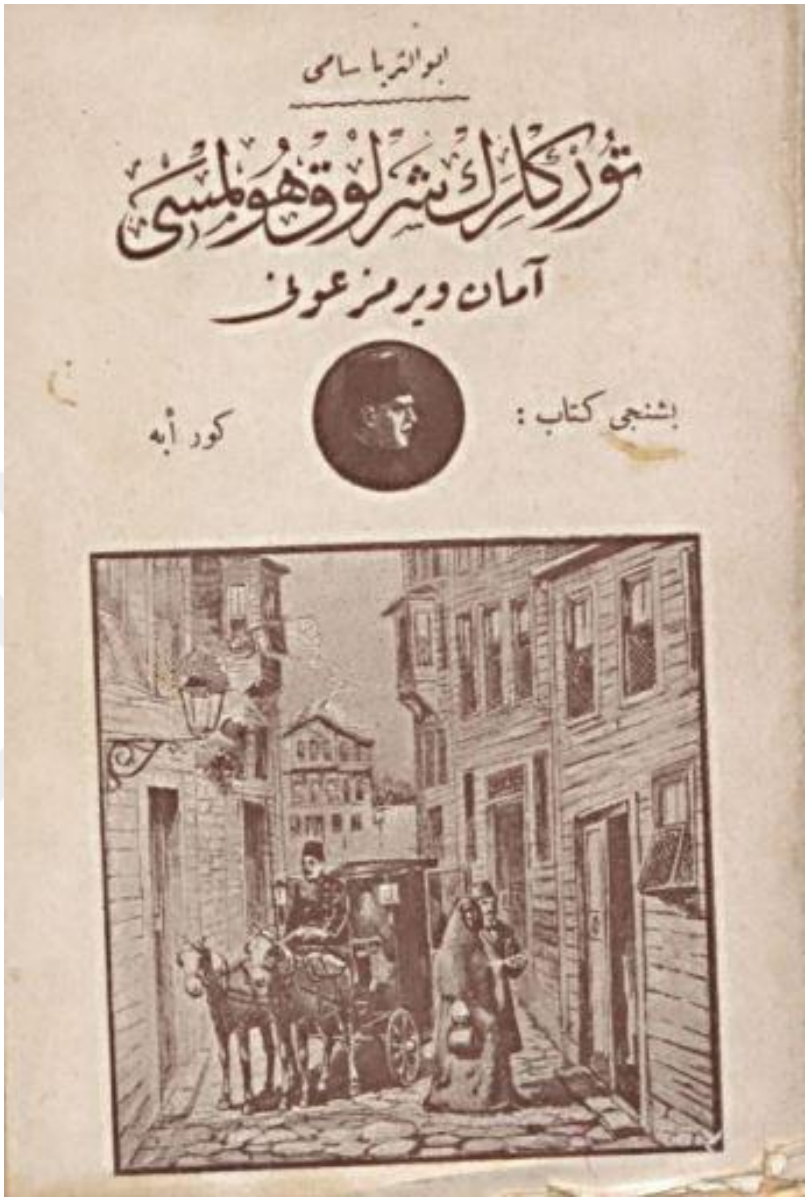

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Dördüncü Kitap: *Kara Katil*

Ek 4.1.5. *Körebe* (1914)

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Beşinci Kitap: *Körebe*

Ek 4.1.6. ***Mavi Göz*** **(1914)**

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Altıncı Kitap: *Mavi Göz*

Ek 4.1.7. *Sessiz Tabanca* (1914)

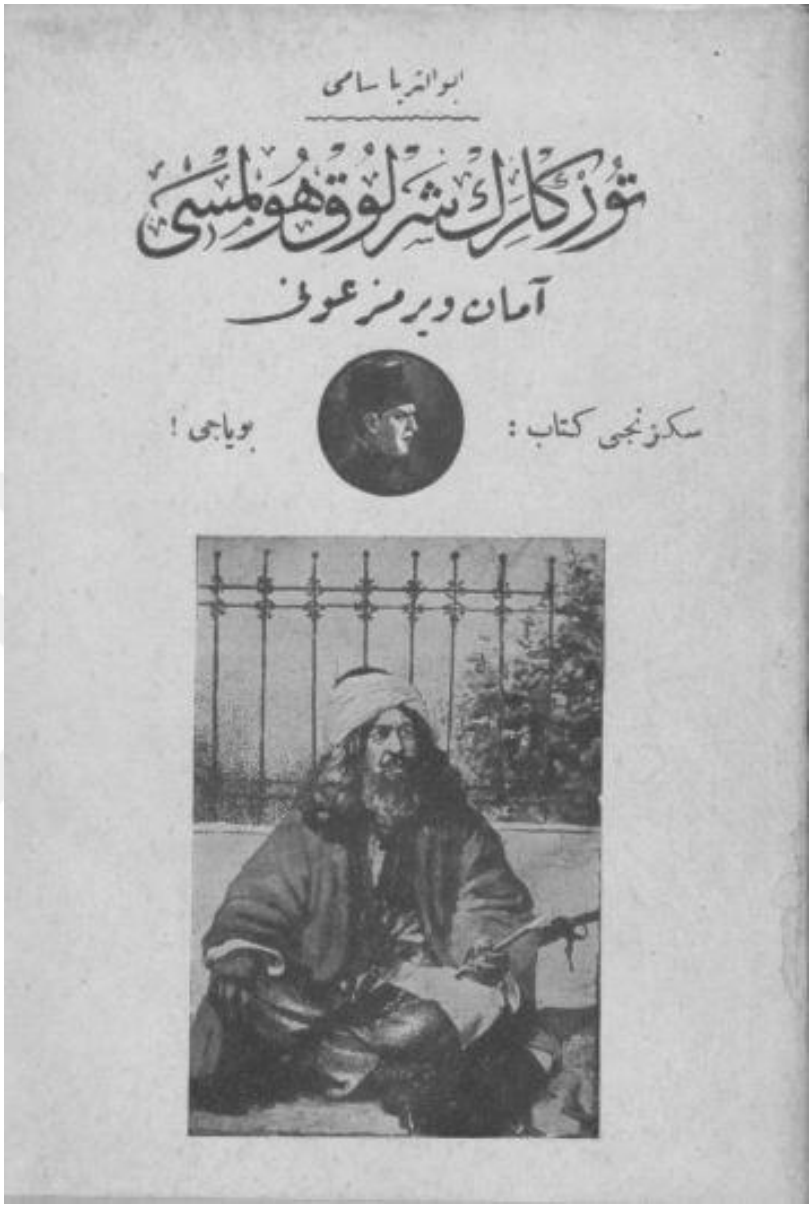

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Yedinci Kitap: *Sessiz Tabanca*

Ek 4.1.8. *Boyacı* (1914)

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Sekizinci Kitap: *Boyacı*

Ek 4.1.9. *Ölü* (1914)

Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Dokuzuncu Kitap: *Ölü*

Ek 4.1.10. *İskeletler Arasında* (1914)

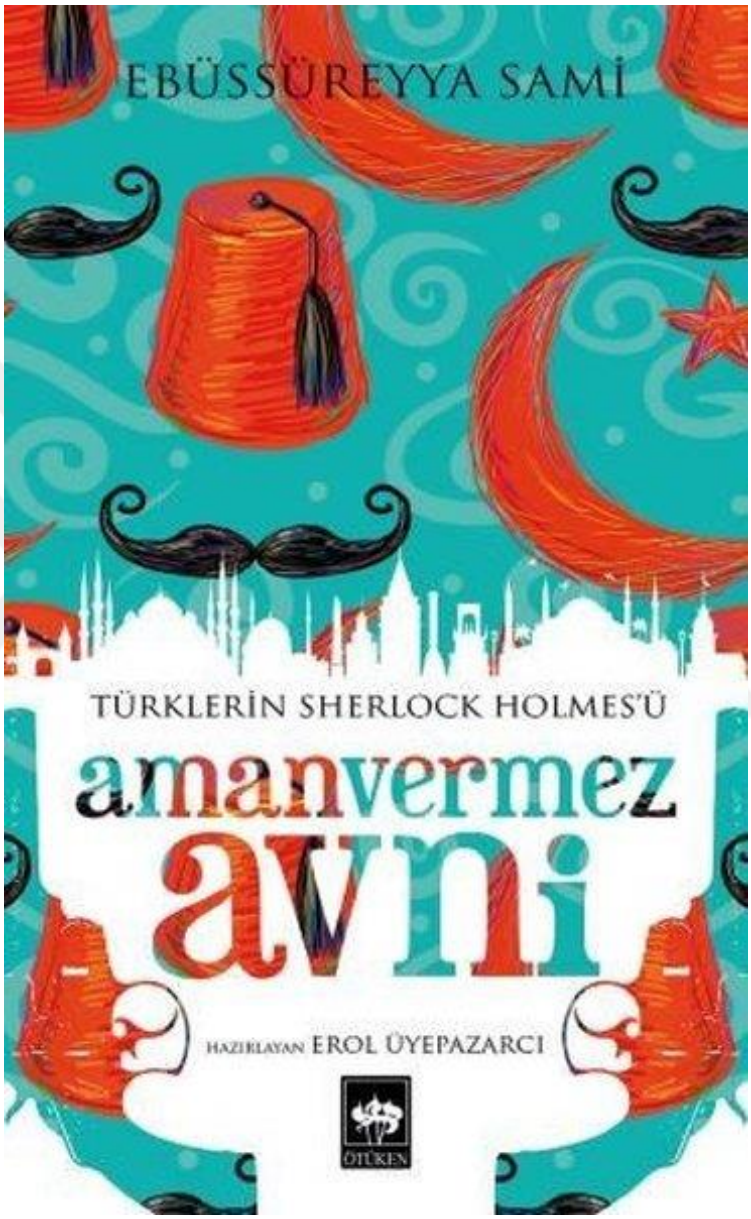
Ebussüreyya Sami

Türklerin Şarlok Holmes'ü Amanvermez Avni

Onuncu Kitap: *İskeletler Arasında*

Ek 4.2. *Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin Latin Harfleriyle Yayımlanan Baskısının Kapakları

Ek 4.2.1. Ön Kapak

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni

Yazar: Ebusüreyya Sami

Çevirmen: Erol Üyepazarcı

Yayınevi: Ötüken Yayınları

Ek 4.2.2. Arka Kapak

Türklerin Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni

Yazar: Ebusüreyya Sami

Çevirmen: Erol Üyepazarcı

Yayınevi: Ötüken Yayınları

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad-soyad: Özge Altıntaş

E-posta: ozgealtintas989@gmail.com

Öğrenim Durumu:

Doktora: Yıldız Teknik Üniversitesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim (2015-2020)

Yüksek Lisans: Hacettepe Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık (2012-2015)

Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi, İngilizce-Almanca-Türkçe Mütercim Tercümanlık (2007-2012)

İş Deneyimi:

2013-halen: İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, Araştırma Görevlisi

2012-2013: Serbest Çevirmen

Görev Aldığı Projeler:

Sanal Dünyalarda Sözlü Çeviri ve Sözlü Çeviri Eğitimi

Proje No: 114K718

Süre: Haziran 2015 – Haziran 2017

Pozisyonu: Bursiyer

Destekleyen Kurum: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

Yayınları:

Uluslararası Hakemli Dergi Makaleleri

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. 2019. İlk Türk Polisiye Serilerini Çeviribilim Bağlamında Yeniden Düşünmek. **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**. s. 5: 387-400.

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. 2019. Polisiye Edebiyatta Ulusal Alegori Çevirisi: Amanvermez Avni'nin Serüvenleri. **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (TUJFL)**. c. 9. s. 17: 277-295.

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. İnceleme Aşamasında. Constructing a New National Identity: Translation of Crime Fiction in Ottoman Era. **Journal of Cultural and Social History**.

Ulusal Hakemli Dergi Makaleleri

Altıntaş, Özge. 2020. Bir Çeviri Eylemi Olarak Romanlaştırma Yoluyla Frankenstein'ın Türk Okurlarla Buluşması. **Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBID)**. Çeviribilim Özel Sayısı: 1-16.

Uluslararası Yayınevlerince Basılmış Hakemli Kitap Bölümü

Eraslan, Şeyda, Mehmet Şahin, Gazihan Alankuş, Özge Altıntaş, Damla Kaleş. 2020. Virtual Worlds as a Contribution to Content and Variety in Interpreter Training: The Case of Turkey. **The Role of Technology in Conference Interpreter Training**. ed. María Dolores Rodríguez Melchor, Ildikó Horváth, Kate Ferguson. New Trends in Translation Studies Series. c. 3. Oxford: Peter Lang.

Ulusal/Uluslararası Hakemli Kongre ve Sempozyum Bildirileri

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. 2019. *Kara Katil*'in Çeviri Serüveni Üzerine. **VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu**. 12- 13 Aralık. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul/Turkey.

Altıntaş, Özge. 2019. Frankenstein'ın Türkçedeki Çeviri Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma. **Türkiye'de Çeviribilim Araştırmalarının Yayın Sorunları Çalıştayı**. 18 Ekim. Amasya Üniversitesi, Amasya/Turkey.

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. 2019. İlk Türk Polisiye Serilerini Çeviribilim Bağlamında Yeniden Düşünmek. **II. Uluslararası Rumeli [Dil, Edebiyat, Çeviri] Sempozyumu**. 12-13 Nisan. Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli/Türkiye.

Altıntaş, Özge, Ayşe Banu Karadağ. 2018. Polisiye Edebiyatımızda Özgün/Çeviri Sorunsalı: Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni. **ASOS 5. Uluslararası Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Sempozyumu**. 25-27 Ekim. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul/Türkiye.

Şahin, Mehmet, Şeyda Eraslan, Gazihan Alankuş, Özge Altıntaş, Damla Kaleş. 2017. Transcending Limitations of Interpreter Education with the Help of Virtual Worlds. **GlobELT Conference**. 22-23 Mayıs. Izmir/Turkey.

Eraslan Şeyda, Mehmet Şahin, Gazihan Alankuş, Özge Altıntaş, Damla Kaleş. 2016. Adding Diversity, Interactivity, and Flexibility to Interpreter Training through a 3-D Virtual Environment: ÇEV-VİR Project. **ORCIT From Instruction to Collaboration Conference**. 22-23 Eylül. Aristotle University, Thessaloniki/Greece.

Şahin, Mehmet, Şeyda Eraslan, Gazihan Alankuş, Özge Altıntaş, Damla Kaleş. 2016. Moving Boundaries of Interpreting and Interpreter Training through Virtual Worlds. **European Society for Translators Congress**. 15-17 Eylül. Aarhus University, Aarhus/Denmark.

Eraslan Şeyda, Mehmet Şahin, Gazihan Alankuş, Özge Altıntaş, Damla Kaleş. 2016. From Traditional to Virtual: Professional Interpreters' Second Life. **European Society for Translators Congress**. 15-17 Eylül. Aarhus University, Aarhus/Denmark.